ivan denes

păpuşarul

Distinsului păpuşar şi dascăl,
HARRO SIEGEL,
omagiu şi prietenie.

„...dass wir nicht sehr verlässlich zu Haussind in der gedeuteten Welt."

Rainer Maria Rilke: *Erste Duineser Elegie*

I

INTR-O DIMINEAȚĂ DE OCTOMBRIE, conferențiarul Abel Andru citi în ziar o telegramă, care rezolvă dintr-o dată o chinuitoare și îndelungată dilemă etic-ideologică și îl determină să treacă neîntîrziat la acțiune ; drept urmare, zăbovi mai mult ca de obicei în baie, bărbierindu-se, legîndu-și cravata și pieptănîndu-se cu cea mai mare atenție : ținuta sa exterioară trebuia să fie impecabilă, pentru a contrasta cu conținutul comunicării ce trebuia să o facă Rectorului protocolar, în scris și prin viu grai, pentru a demonstra deci și prin înfățișare că hotărîrea lui nu izvora nici din porniri anarhice, nici din înclinații boeme, ci era consecința unui sistematic proces de gîndire, tot atît de laborios urmărit, ca bunăoară strălucitele sale experiențe de laborator, cărora, la numai treizeci și cinci de ani, le datora titlul său universitar.

Telegrama laconică anunța că la Universitatea din Illinois, un oarecare profesor Sol Spiegelmann a reușit să sintetizeze *in vitro* acidul ribonucleic al virusului Q-beta și că moleculele-mesager, rezultate din savanta sa manipulație, se *autoreproduc*.

Prima reacție a lui Abel Andru a fost negativă : nu-i venea să dea crezare știrii. La o mai atentă cercetare de sine, scepticismul său inițial se dovedi însă șubred ; se aștepta de multă vreme la acest deznodămînt ; devansase chiar o oarecare invidie față de cel ce va izbuti experimentul, asigurîndu-și astfel nemurirea ; dar în viziunea sa eve-

nimentul constituia un deznodămînt, sfîrşitul unui proces, şi tocmai în această notă elegiacă era cuprinsă şi esenţa dramei lui Abel Andru.

Chiar dacă este vorba de o eroare, îşi zise el, sau mai mult : de o mistificare, situaţia rămîne neschimbată ; experimentul pluteşte în aer, nu este nici absurd, nici neverosimil, se integrează armonios, ca o verigă, în spiritul şi profilul vremii. Dacă experienţa nu-i reuşea profesorului Sol Spiegelmann, peste un an, doi, neîndoielnic i-ar izbuti altuia. Performanţa, constructivistă şi iconoclastă deopotrivă, este şi rămîne, prin consecinţele ei posibile şi previzibile, de anvergură cu totul majoră, este o răscruce asemănătoare şi înrudită cu cibernetica, cu relativitatea, cu psihanaliza sau critica ştiinţifică a capitalismului.

Pe cît de firească i se părea deci reuşita lui Spiegelmann, din unghiul de vedere al evoluţiei ştiinţifice, pe atît de dureroase resimţea consecinţele pe care le deducea acuma, asupra cărora nu-şi luase niciodată înainte răgazul de a medita, în ciuda anticipărilor şi premoniţiilor sale raţionale. Repulsia sa, generatoare de dilemă, fusese îndreptată împotriva agresiunilor ştiinţific-matematice asupra fiinţei omeneşti, împotriva unor cuceriri tehnice ce ameninţau să metamorfozeze viaţa radical şi într-un sens nedorit, atentînd împotriva idealului uman pe care-l cultivase. Experienţa lui Spiegelmann se vădi însă, în şirul raţionamentelor sale, mult mai gravă, pentru că ameninţa din sens invers : se deschidea perspectiva de a înrîuri viaţa însăşi, din interior. Recunoaşterea aceasta curmă aşadar dilema lui Abel Andru, dîndu-i dintr-o dată calmul, sentimentul de împăcare, după care tînjise.

În timp ce-şi sorbea ceaiul, opărit ritual în chicinetă, zîmbi ; se simţea parcă uşurat de povara, pe care, în realitate, de vreme îndelungată nu o mai purta decît din consideraţie faţă de fratele său Adam : încercase să-l ferească pe acesta de un scandal public.

Parcă vrînd să se asigure împotriva unor posibile, noi şovăieli, telefonă la Facultatea de Matematică, lăsînd vorbă la decanat că la ora două îl aşteaptă pe Adam la restaurantul Continental. Era tot ce se poate mai normal să-i comunice el însuşi hotărîrea luată şi demersul iniţial, nu să aştepte ca fratele său să fie informat de o terţă persoană.

Dar își dădea seama totodată că ar fi fost pe deplin loial față de fratele său numai dacă ar fi discutat cu el înainte de a acționa, deoarece pasul la care se hotărîse implica, fără doar și poate, numele și prestigiul familiei și, stîrnind semne de întrebare, va șubrezi inevitabil poziția socială și universitară a lui Adam. Dar Abel știa că Adam l-ar împiedica să-și pună hotărîrea în aplicare ; și-ar epuiza toate argumentele — de fapt, în fața unui asemenea imperativ al conștiinței nu puteau exista argumente ! — și apoi ar arunca în taler necontestatul său ascendent, i-ar cere să temporizeze cel puțin, să mai aștepte, și el, fără îndoială, nu ar avea tăria de a nu se supune, și ar mai aștepta...

Se simțea de pe acuma vinovat și se gîndea cu oarecare strîngere de inimă la tăcerile prelungi ce vor interveni în timpul mesei. Adineaori jubilase, imaginîndu-și discuția cu Rectorul — știa că îndată ce se va anunța va fi primit, căci bătrînul profesor era consătean cu răposatul Avram Andru, fusese coleg de școală cu el și nutrise dintotdeauna o slăbiciune deosebită pentru gemenii prietenului său, intervenind în cariera lor, cînd și cînd, în mod salutar —, dar la închipuirea celei de a doua convorbiri, euforia păli. Și totuși, altminteri nu putea rămîne cinstit, fidel sieși : nu avea alegere.

Fiii lui Avram Andru aveau relații neobișnuite. Gemeni univitelini, își semănau pînă la confuzie : același păr aspru, țepos și ondulat, tuns nemțește, încadrînd aproape rectangular fruntea, aceeași culoare măslinie a feței, aceiași ochi negri cu albul maculat de vinișoare plesnite, aceleași trăsături drepte, aceleași cute virile ; pînă și îmbătrînirea se consuma la cei doi aidoma. Însă Abel nu percepea ca atare această identitate morfologic-estetică : pe Adam îl găsea fermecător, de o frumusețe rară și distinsă, în vreme ce propria sa ființă îl nemulțumea adînc. Se descoperea, la fiecare prilej, colțuros, necioplit și stîngaci, lipsit de eleganță sau rotunjime în gest. Suferea cumplit de pe urma timidității sale în companie feminină, întreținută de intuiția că trezește repulsii și de conștiința că niciodată nu i-a fost dat să atragă, ci întotdeauna a trebuit să cucerească. Superioritatea, ascendentul, dacă nu chiar tirania lui Adam, se datorau în bună parte unor amintiri rechemate din anii tinereții, cînd Abel fusese mereu surprins

— și mai ales se surprinsese — imitîndu-l pe Adam, încercînd să-și compună atitudinile și mișcările după modelul fratelui său.

Într-adevăr, sentimentul de inferioritate al lui Abel Andru avea temeiuri obiective ; Adam era grațios, avea mișcări feline, elastice, ușor efeminate, trecea prin orișice situație de parcă culegea flori ; pasul lui amintea momentul în care balerinul vine spre arlechin, gata să intre în scenă. Devenit conștient de acest dar chiar și numai prin contrast cu fratele său, Adam îl cultivase de timpuriu cu dezinvoltură, pentru că mișcarea frumoasă se integra desăvîrșit în personalitatea sa spirituală, în care, alături de neobișnuita lui putere de abstractizare, de înfricoșătoarea lui disciplină și de rigurozitatea matematică a gîndirii sale, dormita un estet, un muzician autentic, de vocație.

Abel umbla grotesc, ca un rățoi. Mișcările sale erau pripite, rupte, parcă rămîneau neterminate, parcă finalitatea lor rămînea imprecisă. Frații Andru erau întotdeauna ales și sobru îmbrăcați — le lucra, bineînțeles, același croitor —, dar în vreme ce Adam își purta hainele cu degajarea și firescul unui aristocrat de viță veche, Abel, la fiecare gest, era parcă gata să le deșire din cusături, și nu pentru că ar fi fost violent — dimpotrivă, era o fire mai molcomă și mai aplecată peste sine decît fratele său, mai atent la auzul lăuntric decît la bucuriile sau tristețile simțurilor —, ci pentru că simetriile, armoniile, formele clasice și consonanțele erau străine de ființa lui. Și totuși dormita și în el, alături de un eminent cercetător științific, un artist — un artist nerealizat, dar nu din specia olimpicilor, care frecventează și creează armoniile de formă parcă spontan, ci din cea a rebelilor, a nonconformiștilor încleștați cu demonul, la trîntă cu el. Nu se adaptase la modele sau manierele vremii, nu se asimilase rangului său intelectual, nu se rafinase, și — oricît se străduise înainte de marea cotitură din această dimineață de octombrie — nu reușise nici măcar să devină un citadin autentic. Tot ce ținea de civilizație exterioară îi rămăsese străin, pentru că, la rîndul său, ca printr-un *fatum* fără de scăpare, tot un aristocrat era și el, dar un aristocrat țăran, unul din acele rare și cele mai nobile produse ale vetrei bătrînești, care — fie că ajung la celebritate, fie că

rămîn anonimi — constituie elita adevărată, originară. Rămăsese nepotul lui Amos Andru ; bătrînii din satele de pe valea Secașului își mai aduceau aminte încă și acum de acel bărbat care, prin credința și tăria lui, a adus multă năpastă peste acele meleaguri.

Amos Andru fusese un uriaș de peste doi metri, o namilă de om cu putere de urs. Întors de sub steagul cu semnul pajurei în preajma sfîrșitului de veac, plecase definitiv din casa părintească și luase drumul pribegiei în Lumea Nouă, pentru că în seara întoarcerii aflase că iubita lui se măritase cu altul și nu voia să întîlnească nici infidela, nici seducătorul : știa că nu s-ar putea stăpîni, ar lovi și ar ucide. Nu era un om al compromisurilor.

În primii ani se căpătuise destul de bine în docuri, căci avea putere cît trei. Dar tocmai cînd părea că toate au intrat pe făgașul dorit, s-a întîmplat nenorocirea.

Amos Andru frecventa cu predilecție bîlciurile : trăia o neegalată bucurie, plimbîndu-se prin mulțime, dominînd-o pe rază întinsă cu două capete. În mijlocul oamenilor părea un far viu, mobil, care se deplasa solemn si amenințător. Într-o zi, asistă la un meci de box — un sport proaspăt importat de peste Ocean, din Insulă : doi se înfruntau cu pumnii goi, lovindu-se după anumite reguli, iar cei din jur încheiau parluri. Tocmai regulile îi plăceau, faptul că nu se tolerau ticăloșii, că lupta era îngrădită la o înfruntare a puterii și iscusinței, prin excluderea vicleniilor. Începu să frecventeze regulat demonstrațiile pugilistice, să le caute tot mai interesat, pînă ce într-o zi își luă inima în dinți și se prezentă unui antrenor. Acesta căscă ochii, îl pipăi ca pe o vită la obor, și apoi îi oferi o sumă importantă. Amos se sperie îngrozitor și era gata-gata să dea bir cu fugiții : în prima clipă avu impresia că omul vrea să-l năimească, să bată sau chiar să omoare pe cineva. Dar impresarul nu voia să-l scape din mînă, insistă, explicîndu-i că acest *prize-fighting* este o profesiune bine plătită, că nu-i nici o rușine să te bați pentru bani, că dacă va ajunge celebru va cîștiga și mai mult, că scrupulele bîiguite de Amos în engleza sa stîlcită, cu mintea încă plină de bunul simț inoculat de învățătorul Simion din Roșia, erau hilare, demne de un predicator sau de un im-

potent, nicidecum de un bărbat cu virtuţile şi harul cu care mă-sa şi tat-su l-au înzestrat. În America brînza-i pe bani, îşi zise Amos pînă la urmă şi acceptă, mai ales pentru că spera să poată mări suma expediată conştiincios, la două luni, pe calea băncii, acasă.

Prima gală îi fu însă fatală. Avea de înfruntat un negru cît el de mare, care de cum se auzi semnalul de începere, se şi năpusti asupra lui. Amos se dădu un pas îndărăt, apoi îşi repezi pumnul înainte, izbindu-l pe negru în tîmplă. Acesta horcăi o dată, căzu ca un sac şi-şi dădu duhul pe loc.

Reuşi să fugă şi să stea ascuns, în ciuda staturii sale, parcă predestinată ochilor poliţistului sau detectivului. Umblă din stat în stat, din oraş în oraş, purtînd de-a curmezişul Americii spaima şi remuşcările sale grave : îi era frică să se predea, se temea de pedeapsă, dar se şi socotea vinovat. În mintea lui se instală conştiinţa că ucisese. După cîtva timp se pripăşi la Philadelphia, în casa unui tinichigiu ; acesta îi ascultă cu multă luare aminte jălaniile, şi-apoi îl ogoi, citindu-i din Biblie şi explicîndu-i că nimic nu mai are însemnătate, căci peste ani puţini — mai tîrziu, după adeziune, i se comunică şi data certă — vine Armaghedonul, Oştile Domnului se adună, învie morţii, şi toţi vor fi tîrîţi în faţa judecăţii năprasnice a lui Iahve Sabaoth, şi vor fi osîndiţi, pentru că toţi au fost nişte ticăloşi şi spurcaţi, afară de cei şaptezeci şi două de mii — peste cîţiva ani, cifra a fost dublată la o sută patruzeci şi patru de mii — de jandarmi ai lui Dumnezeu, care se cheamă Martorii lui Iehova şi care vor face servicii de organ public de represiune în ziua de mai apoi. Nu există adevărată teologie, doctrină sau instituţie religioasă, valabilă este numai interpretarea liberă, în conştiinţă, a Scripturii, de către fiecare dintre Martori. Tot ce ţine de orînduire socială este opera directă a Diavolului. Principalele creaţii ale Satanei sînt trei la număr : statul, Papa de la Roma şi partidele. Nu există diferenţiere între oameni, nu există naţiuni şi clase. Îmbrăcarea oricărei uniforme, necum mînuirea oricărei arme, este păcat de moarte şi te elimină din rîndul privilegiaţilor. Dreaptă este numai organizaţia teocratică — adică Martorii lui Iehova.

Cînd, în sfîrșit, Amos Andru cedă insistentelor și participă la o adunare, îl cuceriră definitiv cîntecele — mult mai mult decît argumentele. Aveau ceva robust, ceva înălțător și deschis, ceva ce nu semăna cu proorocirile sumbre ale Martorilor, ci cu un Verb mai îmbucurător. Iar la rîndul lor, cînd uriașul își uni basul cantabil cu corul lor, Martorii se simțiră proteguiți și puternici, îl săltară repede în poziție conducătoare — ceea ce îi angajă dintr-o dată toată vigoarea și energia tinerească — și apoi, înarmat cu sume însemnate în dolari, îl trimiseră îndărăt, peste Ocean, în Transilvania, ca să cucerească noi conștiințe și noi poterași pentru ceruri.

Pe vremea aceea, Roșia de Secaș era un adevărat simbol al continuității tradițiilor ardelene, inaugurate în documentul de la Turda — una din primele declarații europene de toleranță religioasă. Trebuie să fi fost cu totul nesemnificativă secta care nu-și avea reprezentanții în satul acesta sau, cel puțin, un singur gospodar aderent. Prin fire mistice și greu explicabile, țăranii din Secaș deveniră o adevărată mini-Americă în materie religioasă : erau la curent cu constituirea noilor secte din Lumea Nouă — și în epoca aceasta ele creșteau acolo ca ciupercile din pămîntul pădurii — iar lunile de iarnă, cînd ogoarele nu-i solicitau, le consumau în dezbateri pioase — în fond lupte acerbe ce țînteau cucerirea cîte unei conștiințe. Harta teologică a satului semăna cu harta etnografică a Tangerului. Mai mult, Roșia deveni chiar leagănul unor noi forme de rit, ca de pildă aripa dizidentă a sectei Penticostalilor, ai cărei membri nu s-au putut pune de acord cu propria lor eclezie pe tema spălatului picioarelor : trebuie sau nu trebuie să spele fetele tinere picioarele bătrînilor, cu prilejul meselor rituale, în imitarea unui antecedent de oarecare notorietate.

În această ambianță descălecă iehovismul la Roșia de Secaș, în persoana lui Amos Andru. Nimeni în sat nu avea o statură ca el, nimeni o asemenea voce stentorială, dar mai ales nimeni nu ardea atît de intens, nu era atît de dăruit cauzei. Amenințînd cu năprasnicele și apropiatele momente ale Armaghedonului, fluturînd din înălțimea sa imaginile și grozăviile Apocalipsului, sunînd goarnele Judecății, Amos Andru reuși în scurtă vreme să

înregimenteze aproape jumătate din locuitorii satului, constituind un pluton întreg de viitoare jandarmerie celestă, și apoi își trimise solii și profeții spre alte vetre ardelenești, în vederea constituirii altor, noi plutoane.

Amos Andru era tată a trei fete și un băiat — se însurase încă la începutul întemeierii comunității sale ; nevastă-sa, Maria, fusese „fată de gazdă", adică de om avut, și ea înaltă de stat, cu ochii încinși, obrajii îmbujorați și buzele cărnoase, veselă și exuberantă, pe care au convertit-o la iehovism mai degrabă înălțimea, vigoarea și vioiciunea predicatorului, decît spaimele Armaghedonului.

Abia după ce izbucni războiul mondial, își dădură seama sătenii din Roșia ce urgie se abătuse peste capul lor. Fiii iehoviștilor nu erau amenințați de moarte în tranșee sau la asalt, ci de focul plutoanelor de execuție : refuzau să lupte, ca să nu-și sacrifice mîntuirea din ceruri, iar Curțile Marțiale, instituite o dată cu starea de asediu, nu-i cruțau.

Cînd Amos zări în cortegiu preotul militar, se opri locului, la marginea cîmpului, și răcni cît îl țineau puterile : să-i piară din fața ochilor sluga Satanei. La Curtea Marțială acceptase sentința liniștit, resemnat, dar acum avea impresia că prezența omului în sutană îi zăgăzuiește intrarea prin porțile Raiului. Cortegiul se opri și, după o scurtă consfătuire, factorii responsabili admiseră o derogare de la regulamentele în vigoare : sluga Satanei se întoarse în sat, probabil încîntată că în loc de a asista la spectacolul macabru, mai putea petrece două ceasuri în patul cald.

Amos Andru muri cu fruntea ridicată, cîntînd unul din imnurile ce-l cucerlseră pentru cauză. Se prăbuși zîmbind, fără să-și aducă aminte de Maria și de copii, fericit că și-a asigurat veșnicia în corpul de gardă al Tatălui. Era atîta candoare în această trecere dincolo, încît locotenentul comandant al plutonului avu o senzație de acută culpabilitate, și simți nevoia urgentă a unei reconfortări alcoolice, pe care și-o acordă fără zăbavă.

Dintre copiii lui Amos Andru numai primul, Avram, și ultima, Raveca, supraviețuiră exantematicului. Maria, sătulă pentru totdeauna de dezbateri teologice și rituri sectante, vîndu gospodăria și se mută din Roșia, stabi-

lindu-se la Blaj, unde cosea în atelierul de croitorie al unei rude depărtate, pînă ce pedelul liceului de băieți, invalid de război, văduv și el, se îndrăgosti de ea și o ceru de nevastă, cu condiția să treacă la religia greco-catolică. Profesiunea ei de credință — în copilărie fusese botezată creștină-ortodoxă — o primi chiar un canonic, care deveni apoi confesorul ei.

Avram Andru moștenise firea rebelă, turbulentă a lui Amos, și nu lipsi mult ca în clasa a șasea să fie eliminat din liceul sobru al cuvioșilor părinți de la Blaj, pentru că de Sfintele Paști s-a dus să prindă sticleți cu lațul, în loc de a participa la slujba episcopală și de a se împărtăși. Numai numele imaculat al tatălui său vitreg, cît și intervențiile personale ale canonicului-confesor îl salvară, dar ultimele două clase fu nevoit să le termine la Seminarul Pedagogic de la Cluj.

Din prima zi după plecarea maică-si — care a venit cu el și i-a găsit un loc ieftin, în vipt — începu să fumeze și să ocărască îngrozitor, să blesteme popimea și pe Dumnezeu și să se încaiere prin cîrciumi de mahala. Avea acum șaptesprezece ani, crescuse aproape la fel de înalt ca tatăl său, cu care semăna de altminteri, și socoti că a venit vremea să cerceteze bordelurile de pe strada Cotită. Timp de șase luni bătu apoi drumul spre dealul clinicilor, ca să se trateze de o foarte neplăcută boală lumească.

După bacalaureat — pe care-l luă primul, cu zece — Avram Andru ezită unde să se înscrie. Ar fi vrut să urmeze o carieră științifică, dar absolvirea unei facultăți de specialitate nu i-ar fi deschis decît cel mult perspectiva unei catedre de liceu, ceea ce nu-i surîdea de fel — „Dacă nu ar exista și copii tîmpiți..." — oftă el și-apoi renunță. Nu mai putea conta pe nici un fel de sprijin : maică-sa — de care se înstrăinase în ultimii doi ani — murise în vara aceea, soră-sa, internă la liceul călugărițelor din Blaj, era predestinată unei vieți monahale, tatăl său vitreg, îngrozit de viața scandaloasă pe care o ducea, nu mai voia să audă de el, canonicul blajin și mai puțin... Și-atunci se înscrise la Iură, să devină „fișcaliș", căci se știa ager la minte și bun de gură și spera să cîștige bine. Din interes și ambiție se înmatriculă însă și la Filozofie, dar cînd

asistă la primul curs al unui anume profesor Marin Ştefănescu şi constată că acesta era un bigot care transformă catedra în amvon, se hotărî să-şi cultive înclinaţiile abstract-teoretice pe cale particulară, prin lecturi. Într-o scrisoare injurioasă îl vesti pe Decanul Facultăţii de Filozofie că se consideră liber de obligaţiile asumate prin cererea de înscriere şi achitarea taxelor.

Pe vremea aceea, izbucniră primele mişcări huliganice, de nuanţă antisemită, la Universitate. Avram Andru deveni unul din cei mai temuţi adversari ai diversioniştilor, fără să se înregimenteze însă în vreo formaţiune politică : democratismul său era de bun simţ, spontan, firesc, individualist şi anarhic.

La douăzeci şi trei de ani neîmpliniţi, o întîlni la Facultate — îşi pregătea acum doctoratul, care, pe vremea aceea se obţinea la Drept după numai patru ani de studii — pe Alexandrina Bîrsan, singurul copil, făcut la bătrîneţe, al unui preşedinte de Curte de Apel ; după zece zile i se înfăţişă tatălui şi o ceru de nevastă, fără să aibă măcar bani de verighete, căci ultimul coleg căruia îi scrisese teza de licenţă încă nu-i achitase datoria. George Bîrsan îl dădu afară, dar peste trei luni trimise grabnic după el. Răzbunător, Avram Andru tărăgăni nunta o lună încheiată, astfel că gemenii a trebuit să se nască la Bucureşti, la numai cinci luni după căsătorie. Mai tîrziu, cînd băieţii se jucau zgomotos prin casă şi-l stinghereau în lecturile sale — păstrase obiceiul de a frecventa literatură ştiinţifică chiar şi după ce îşi făurise o carieră strălucită în materie de Drept comercial şi bisericesc, pledînd întotdeauna de partea persoanelor particulare lezate, împotriva bisericilor de toate riturile — ieşea în pragul bibliotecii şi răcnea la ei cu vocea stentorială, moştenită de la tatăl său : „Mai tăceţi, dracului, bastarzilor ! Potoliţi-vă, că altminteri vă dau la iehovişti !"

Din ziua în care băieţii împliniră şapte ani, începu să se ocupe sistematic de educaţia lor ; zicea că bărbatul e o fiinţă raţională, şi rolul pedagogiei materne încetează în clipa în care învăţătura declanşează procesul de gîndire sistematică. Seară de seară, cinci zile pe săptămînă, stătea cu ei după ce-şi isprăveau lecţiile, parcurgînd o programă analitică de factură cu totul deosebită. În pri-

muî rînd începu să-i învețe latina, afirmînd că le toarnă cu pîlnia gramatica acestei limbi în creier, pentru ca mai tîrziu să poată învăța în joacă ori ce altă limbă europeană. Apoi, torturîndu-i și pe ei, și pe sine — încerca să-și reducă explicațiile la nivelul de înțelegere al unor băieți isteți, dar încă în mrejele copilăriei, cu gîndul mai mult la zbenguială — se apucă să le explice, de asemenea pe latinește, dar traducîndu-le în același timp, principiile logicii. „Nimeni pe lume nu vă ajută ! Vă ajută numai mintea voastră, și aia trebuie să funcționeze ceasornic, mă !" La masa de seară — pe care familia o lua întotdeauna și în mod obligatoriu împreună, în sufrageria mare a casei de pe dealul Feleacului, pe strada Andrei Mureșanu — povestea cu dezinvoltură despre toate cele auzite în cursul zilei la tribunal, la barou, la cafenea. Cînd, la descrierea unei escrocherii, a unui furt, a unei panamale, a unor cazuri de corupție, de nepotism sau de intervenționism politic, Dina încerca să protesteze, Avram Andru se încingea : „Lasă-i să auză, damnă ! — cînd se mînia, diftongul se topea în favoarea lui „a" — că n-or trăi în Patagonia ! Trăim într-o lume de lichele ! Copiii trebuiesc adaptați la lumea în care vor trăi ! Dacă nu vrem să-i popim — și chiar și atunci ! — trebuie să-i creștem lichele, altfel nu-și vor găsi locul sub sare, damnă !"

Băieții căscau, în asemenea împrejurări, ochii mari și ar fi trecut prin foc pentru el, căci simțeau, cu intuiția limpede și infailibilă a copilului, marea cinste și marea ură a lui Avram Andru.

Cînd Avram relata, fără sfială, împrejurările cîte unui adulter, Dina roșea pînă în vîrful urechilor — era o blondă cu tenul ca de lapte, mititică, gingașă, exact opusul soțului ei, încît erau aproape ridicoli cînd ieșeau împreună în societate și cînd Avram se îmbăta de obicei și începea să cînte tot soiul de romanțe ardelenești, de la „Lung e drumul Clujului", pînă la „Pe Mureș și pe Tîrnave", isprăvind însă invariabil cu aria Toreadorului din „Carmen" —, și atunci stăpînul casei se mînia și mai cumplit : „Da ce-oi vrea, damnă ? Nătărăi monogami, ca tatăl lor ? Sfinți ? Feciori ? Impotenți ? Mă, cîte muieri puteți batjocori, atîtea să batjocoriți ! Află, damnă, că o

să luăm două fete-n casă! Două, nu una, mă-nţelegi? Să nu-mi umble la aceeaşi, că mi se încaieră!"

În 1938, scrîşnind şi înjurînd năprasnic, îmbrăcă uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale. „Paiaţa lui Cărluţă!", urlă, vînăt de mînie, în ziua în care croitorul îi aduse uniforma, şi el o îmbrăcă în faţa oglinzii mari a nevesti-si. Dar n-avea încotro: trebuia să hrănească o familie. Trăia într-o lume pe care o detesta, dar pe care nu avea nici tăria, nici interesul să o înfrunte.

La izbucnirea războiului, plecă în prima zi pe frontul din răsărit şi se întoarse după douăzeci şi patru de ore, cu rotula genunchiului drept zdrobită: rămase şchiop şi se declară beneficiar. „Habar n-aveţi ce o să vină!", declară el consătenilor şi prietenilor săi — doctorul Zeno Lupaşcu, un cunoscut psihiatru, şi profesorul Cornel Şomăceanu, un eminent geolog — veniţi să-l viziteze a doua zi după sosirea din spitalul militar. Şi-apoi îi strigă pe gemeni şi le ordonă: „Ia spuneţi versul din „Tebaidele", pe care l-aţi învăţat aseară!" Şi gemenii trebuiau să recite la unison: „Nu-i plîngeţi pe cei morţi! E vai de cei vii!"...

În curînd îşi redeschise cancelaria — locuiau acum la Sibiu, în refugiu — şi cum majoritatea avocaţilor în floarea vîrstei erau sub arme, cîştigă o adevărată avere. În vremea aceea moşteni şi Dina bunurile părinteşti. În plin război şi austeritate, îşi împlini ameninţarea, şi Dina fu silită să angajeze două săliştence tinere, ca fete în casă...

În iarna anului 1943, într-o seară, Cornel Şomăceanu îl vizită inopinat. Îi împărtăşi în mare taină că la Curtea Marţială se montează procesul cîtorva tineri asistenţi de la Institutul de Psihologie al Universităţii, acuzaţi de a se fi constituit în celulă comunistă, şi-i solicită lui Avram Andru să le pledeze cauza. După o oarecare ezitare, determinată şi de aversiunea faţă de preocupări politice, şi de griji pentru familie, cedă insistenţelor prietenului său — trimis la el de nu se ştia cine, tocmai pentru că vechea lor prietenie era notorie — şi apăru în instanţă ca apărător. Dovezi materiale nu existau, dar acuzaţii nu-şi ascundeau convingerile. Cînd preşedintele încercă să-i chestioneze în această privinţă — ţara era doar an-

gajată în „cruciada sfîntă împotriva bolşevismului" — Avram Andru se ridică fulgerător, interzise printr-un gest clientului respectiv să răspundă şi-l înfruntă pe magistratul militar, care locuia de altfel pe acelaşi palier cu el :

— *De internis non curat praetor !*

— Lasă-mă, domnule, cu dreptul roman ! — izbucni preşedintele, mîrlăneşte. — Sîntem în război, şi dumneata...

— Sîntem în război, domnule preşedinte, tocmai pentru ca pretorul să nu se amestece şi să nu judece ceea ce e strict al fiecăruia ! — şi în continuare azvîrli un citat de mare circulaţie pe vremea aceea : — „Nu sînt de acord cu clienţii mei, domnule preşedinte, eu am dreptate, şi ei greşesc, dar mă voi lupta întotdeauna pentru dreptul lor de a greşi !"

Preşedintele se uită îndelung la el, ezită o clipă, apoi suspendă dezbaterile. Cei trei tineri fură achitaţi. Peste două zile, Siguranţa îi internă în lagărul de la Tîrgu-Jiu.

Şomăceanu şi Lupaşcu — amîndoi fuseseră în sală — veniră seara la ceai şi-l găsiră într-o dispoziţie sumbră. Îi chinuia pe gemeni cu primele aliniate din „Logica" lui Hegel.

— Am ajuns o lichea, la fel ca ei... — bombăni, şi apoi, văzînd nedumerirea pe faţa prietenilor săi, veniţi să-l felicite pentru succesul repurtat, le explică : — Ce ? Credeţi c-am cîştigat o dezbatere de idei ? Habar n-aveţi pe ce lume trăiţi ! L-am citat pe Winston Churchill, pentru că ştiu că domnul colonel de justiţie stă seară de seară lipit de radio Londra ! Se aude foarte clar prin pereţi ! Am jucat un moment psihologic, dîndu-i să-nţeleagă cum devine cazul...

Şi începînd de atunci, pledă, contra unor onorarii grase, toate procesele de opozanţi ai guvernului, sugerînd judecătorilor că are în spate alte forţe, criptice, de undeva departe, din capitalele şi comandamentele aliate. O singură clientelă o refuza categoric, chiar cînd era numit apărător din oficiu : iehoviştii.

După Eliberare, se întoarseră la Cluj. Găsiră un oraş răvăşit de război, peste care au trecut mai multe armate — biruite şi biruitoare deopotrivă — şi din care au fost

deportați mii de oameni, ca să înfunde cu trupul lor cuptoarele din lagărele de exterminare. Zeci de clădiri erau distruse de bombardamente, unele străzi erau desfundate, nu exista iluminație publică, nu exista un metru de sticlă pentru a înlocui miile de geamuri sparte, dar mai ales nu exista siguranța că cine pleacă seara de acasă se mai întoarce viu ; noaptea era spintecată de rafale ; dezertori și bandiți se ațineau printre ruinele caselor bombardate sau prin pădurile dimprejur.

Cînd viața începu să intre pe făgaș normal, i se făcură lui Avram Andru tot soiul de oferte, din partea reprezentanților tuturor curentelor de opinie : era un bărbat tînăr, cu o considerabilă experiență, de o cinste și o inteligență bine cunoscute. Refuză totul — chiar și catedra universitară.

— Băieții, nu eu ! Eu rămîn simplu fișcaliș !

În schimb, cîteva săptămîni înainte de apariția legii reformei agrare, distribui țăranilor pămîntul pe care nevastă-sa îl moștenise în Năsăud.

De fapt, nimeni nu înțelegea ce se întîmpla într-adevăr cu el, numai Dina : în tinerețea lor, într-o clipă de slăbiciune, o singură dată, i se mărturisise. Avram Andru își ura meseria, se considera un ratat, un om neîmplinit, pentru că știa irosită în el o autentică vocație științifică.

Băieții împlineau șaptesprezece ani. Era stabilit că amîndoi vor da în sesiunea de vară bacalaureatul, prin dispensă de frecvență, apoi se vor înscrie la matematică.

— *Res severa est verum gaudium !* Cap aveți, bani aveți, timp aveți ! Baza acum, apoi valea, la Paris, la altă facultate ! — rezumă Avram Andru programul următorilor opt sau zece ani.

Era tîrziu, în luna mai, în primăvara glorioasă a sfîrșitului de război ; în vila de pe dealul Feleacului masa mare din sufragerie era așternută ; alături, pe bufet, erau etalate darurile părinților de ziua gemenilor — haine, cărți, stilouri, bani — și toți erau în așteptarea tatălui, pentru a începe sărbătoarea intimă, devenită tradiție. Se înseră. Avram Andru plecase în oraș, să-l viziteze pe Zeno Lupașcu, care zăcea la clinica profesorului Hațeganu cu dublă pneumonie. Se întunecă. Lumea de afară,

de dincolo de zidurile casei, era mult deosebită de atmosfera de belşug şi certitudine pe care Avram Andru reuşise s-o reinstaleze în casa lui. Dina începu să se neliniştească şi se hotărî să sune la clinică, să întrebe dacă Avram se mai afla cumva în camera profesorului Lupaşcu. Află că plecase de mai bine de o oră.

Nimeni nu-l mai văzu în viaţă. Îl găsiră a doua zi dimineaţă, împuşcat în ceafă şi azvîrlit într-o stradă lăturalnică, pe un maidan, fără pardesiu, fără pantofi, fără portofel şi fără ceasornic.

Moartea violentă plutea, ca un destin inexorabil, asupra bărbaţilor din neamul Andreştilor.

Acest *fatum* familial cît şi perspectivele puţin îmbucurătoare ce se deduceau din el pentru gemeni, li-l relată, spre disperarea Dinei şi în ciuda semnelor discrete pe care tot încerca să i le facă, mătuşa lor Raveca, pe care, pînă în ziua aceea, nu o văzuseră niciodată.

Purta rasa de călugăriţă cu ostentaţie, faţa şi privirile ei nu aveau nimic blînd şi recules, ci exprimau, din înălţimea ei statuară, asprime şi ardoare necruţătoare, care o însemnau, fără greş, ca fiică a lui Amos Andru.

Avram hotărîse cu mulţi ani în urmă — şi pentru Dina o hotărîre a lui însemna literă de lege — să nu împărtăşească băieţilor adevărul despre sfîrşitul năprasnic al bunicului lor, decît la ceas tîrziu, atunci cînd vor fi în stare să judece în conştiinţă ce anume trage mai greu în cumpănă : un act de fidelitate nelimitată faţă de o idee sau o credinţă, pînă la sacrificiul suprem, sau caracterul vădit aberat al acestei credinţe...

Dar maica Raveca nu ţinea seamă de principiile pedagogice ale răposatului ei frate — de altminteri, de aproape treizeci de ani, nu întreţinuse, din convingeri monahale, nici un fel de legături cu el — şi ale cumnatei ei, pe care, la fel, o cunoscuse abia cu acest trist prilej. De fapt Raveca venise la Cluj mai mult sub constrîngerea stareţei şi a confesorului mînăstirii, căci dacă nutrea vreun sentiment faţă de fratele ei decedat, numai de oroare şi groază putea fi vorba.

Imensă, masivă, cu voce de contra-altă, părea să fie o faclă vie a credinţei, o reîncarnare feminină, în ediţie biologic superior înzestrată, a unui călugăr posedat şi ge-

nial, care terorizase odinioară, în vremuri magnifice, Florența.

— Dar mai lasă-mă, cumnată, cu semnele ! — exclamă cuvioasa maică pînă la urmă, enervată, și gemenii, care ascultaseră cu sufletul la gură relatările ei despre viața și sfîrșitul lui Amos Andru, de parcă ar fi citit un roman de aventuri, trecură dintr-o dată de partea ei. — Cine știe cînd îi cheamă Domnul în fața lui, să răspundă pentru păcatele bătrînilor ! Să știe la ce să se aștepte ! Să se căiască !

— Dar te rog.... — încercă Dina, timidă ; de cînd săliștencele nu mai erau în casă, și băieții, sub oblăduirea tatălui, își închiriaseră odaie în oraș, unde-și desfășurau, spre indignarea mamelor de fete din familie bună, tot soiul de aventuri amoroase, Dina îi considera bărbați în toată firea, și scutul matern nu mai acționa în cele sufletești decît în virtutea inerției, fără spontaneitatea și intensitatea de odinioară.

— După cîte am auzit — o întrerupse însă cucernica — nici ei nu s-au născut chiar fără de păcat, la termen neprihănit...

Dina roși pînă în vîrful urechilor, se fîstîci și renunță la luptă : fusese definitiv și ireparabil făcută de ocară în fața fiilor ei. Și apoi, cele îndurate în ultimele trei zile îi depășeau puterile, o osteniseră : moartea lui Avram, care nu numai că o dominase și o tiranizase dintotdeauna, dar și trăise, respirase în locul ei ; înmormîntarea ; vizitele de condoleanțe ; pacostea aceasta de cumnată, care nu dădea nici un semn că ar vrea să plece...

— Și la rîndul său — reluă Raveca, întorcîndu-se spre gemeni — străbunicul vostru, bunicul meu și al răposatului Avram, tatăl vostru, Aron Andru, a murit și el neîmpărtășit și nedezlegat, și nici el de moarte bună. A isprăvit într-o baionetă turcească, cînd a pornit împăratul Franz Joseph să cucerească Bosnia și Herțegovina, că nu-i ajungea, cît a avut... Cei din sat, care slujiseră în același regiment și alergaseră lîngă el la asalt, spuneau că a murit înjurînd îngrozitor.

Ochii băieților, îndeosebi ai lui Adam, mai belicos, mai cocoșel, străluceau de mîndrie.

— Nici unul de moarte bună, toţi de moarte năprasnică şi toţi ca nişte păgîni ce au fost ! Nici nu-ţi vine să zici : „Odihnească-se în pace“, că ştii dinainte cum se perpelesc în flăcări !

Gemenii schimbară priviri nedumerite.

— În care flăcări ? — întrebă Adam, şi tonul său o determină pe Dina să-şi ducă batista la gură, ca să se reţină, să nu se amestece : era oarecum vina ei că băieţii nu erau deprinşi să discute cu respectul cuvenit persoanelor cucernice.

— Doar n-au fost incineraţi, că la noi, din păcate, încă nu există crematoriu — completă Abel.

— În focul Gheenei ! — răcni Raveca, azvîrlindu-şi mîinile, cu degetele răşchirate, spre tavan, dezvelind în acelaşi timp nişte braţe ca de halterofil. — În focurile veşnice ale Iadului !

Adam şi Abel se uitară din nou unul la altul şi-apoi, în ciuda împrejurării îndoliate, izbucniră în cascade de rîs.

— Abel !... Nu vă e ruşine ? !... Adam... — interveni Dina şi, ca întotdeauna, îl certă pe Abel primul, căci acesta era blînd şi bun, şi de el nu se temea.

Băieţii se potoliră, dar în ochii lor juca acum licărul bătăliei.

— Şi cum, *Tanti* — începu Adam mieros — dacă s-ar fi împărtăşit şi ar fi fost dezlegaţi, ar fi avut alt... viitor ?

Raveca nu avea vocaţie de misionară, nici erudiţie teologică. Religiozitatea ei era mai mult o rezultantă a temperamentului, azvîrlit cu orbească încredere în susţinerea credinţei. Rîsul băieţilor o meduzase întîi, dar acum tonul mieros al nepotului o inducea în eroare ; îşi adună cunoştinţele ca să-i satisfacă băiatului curiozitatea.

— Dacă ar fi păcătuit şi s-ar fi căit, ar fi trecut prin Purgatoriu şi apoi ar fi intrat prin porţile Raiului... la loc de veci, la loc de verdeaţă, unde nu există nici durere, nici suspin.

— Cine să nu mai simtă durere şi cine să nu mai suspine, *Tanti* dragă ? — continuă investigaţia Abel.

Combăteau întotdeauna în echipă, cot la cot, cu schimbul.

— Cum cine ? Ei, morții. Cei trecuți dincolo ! — răspunse Raveca încruntată și din nou intrată la bănuieli. — Tatăl vostru, și bunicul vostru, și străbunicul vostru. Bărbații din neamul Andreștilor. Ticăloșii de ei ! Păcătoșii ! Fie-le țărîna ușoară !

— Păi cum să simtă durere și cum să suspine, cînd organismul lor a trecut printr-un proces de dez-organizare, ca să zicem așa, în urma morții — și silaba fusese special subliniată —, cînd s-a descompus în elementele sale constitutive, și formulele chimice care se produc în... groapă sau în coșciug nu sînt favorabile vieții ?

Tonul lui Adam devenise rece, obiectiv, ca de dezbatere cazuistică, dirijată de un om în vîrstă, nu de un băiat de șaptesprezece ani. Mînuia întrebarea cu plăcerea cu care un meșteșugar polizează o piesă de metal.

— Sufletul, măi, sufletul ! — exclamă Raveca nervoasă. — În Paradis se intră cu sufletul, nu cu trupul. Numai Domnul nostru Isus Cristos, care șade la dreapta Tatălui, s-a înălțat la ceruri în trup ! Și, se spune — adăugă ea pe un ton mai puțin violent — Sfînta Fecioară Maria. Dar în privința aceasta, Papa urmează abia să se pronunțe.

Abel se uită la Adam, dar văzu pe fața lui că pista cea nouă nu interesa, că trebuia urmărit, metodic, filonul central, care ducea la inima problemei.

— Și ce este sufletul ?

— Sufletul ?... Sufletul...

— Te ajut eu, *Tanti* — sări Adam, și ochii săi erau numai ironie tăioasă, și el însuși încordat ca un arc. — Sufletul este o substanță de natură imaterială.

— *Et quid est substantia ?* — interveni Abel, fulgerător.

Maica Raveca se uită, înmărmurită, cînd la unul, cînd la altul : îi credea niște nătărăi prost crescuți, și acum, deodată, urmă un șir de cuvinte pe care ele, maicile, numai cînd și cînd le auzeau de la monseniorul prelat papal, doctor de Roma de la Gregorianum, care le slujea drept confesor.

— ***Substantia est id, quod per se subsistit.***

— *Et quid est „subsistere"? Et quid est „per se"? Faveas demonstrare! Et non pro concepto conceptum substituendo.*

— *Non possumus. Ad finem, omnia simplex apprehensio sunt.*

— Asta este, *Tanti*. Nimic nu există dincolo de cunoaşterea simplă, de intuiţie. Nimic, în afară de ceea ce cade, într-un fel sau altul, sub simţuri. Şi tot ce cade sub simţuri este materie.

— Şi dacă e vorba de organismul omenesc, în urma exitului orice materie fostă vie se descompune în structuri organice mai simple sau în elemente anorganice.

— Care nu favorizează viaţa.

— De asta nu simt durere şi nu mai suspină, *Tanti* — conchise Adam.

Dina îşi dăduse seama din prima clipă ce va urma. Ar fi vrut să-i întrerupă, să curme demonstraţia prin autoritatea maternă, dar începuse să simtă puţină satisfacţie. Nu că ar fi urmărit vreodată înlănţuirile de idei ale bărbatului sau feciorilor — toate acestea o interesau prea puţin : Dumnezeul ei era de cu totul altă factură, deosebit de cel al teologilor cu care se războiau, de generaţii, bărbaţii din neamul Andreştilor, era un soi de moştenitor pe filieră directă a Larilor şi Penaţilor antici, un străjer suprem al fericirii căminului şi familiei ei. Dar iată, Dumnezeul ei o părăsise acum, iar ea îl acuza în sinea ei pe Avram de propria lui moarte şi-l învinuia de trădare. Avram nu mai exista...

— Haideţi la masă, e tîrziu.

— Ştii — îi zise Raveca în drum spre sufragerie, aruncînd o privire piezişă în direcţia băieţilor — cred că mîine dimineaţa mă întorc la Obreja, la mînăstire...

Cîţiva ani nu aveau să o mai vadă...

·

După ce încuie uşa garsonierei, Abel se mai opri o clipă, pipăind coala de hîrtie scrisă, grijuliu împăturită, pe care o avea în buzunar. Îşi dădea seama că nu se va mai întoarce acelaşi.

Ca foarte puţini, ştia să consemneze şi să cultive momentele de pondere.

Lăsa ceva în urmă — un trecut, o certitudine, o temelie, un soi de muzică de fond, care răsunase de cînd se știa, inițiată de tatăl său. Intrau în componentele ei și bunăstarea, și educația deosebită, aleasă, de care s-a bucurat și el și fratele său, și studiile, și ascensiunea universitară, începutul de carieră — toate desfășurate sub semnul, chiar și postum, al tatălui, a cărui mînă ocrotitoare continua să plutească deasupra lui. Întreprindea pentru prima dată ceva nestatornicit dinainte, ceva ce trebuia construit în întregime prin propriile lui puteri, *ceva ce-l va verifica*...

Ieși în stradă și, din mers, azvîrli o privire îndărăt, spre casa părintească.

După ce Abel se căsătorise, Adam se mutase în oraș. Pe vremea aceea, mama lor mai trăia. Conflictele ei cu Adam, pe tema modului său de viață, se ținuseră lanț și mai înainte. Apoi, cînd Adam își mai cumpărase și o pianină, la care exersa cîteva ore pe zi, vechea ordine și liniște se răvășiseră cu totul. Căsătoria lui Abel constituise prilejul favorabil : cumnata, zicea el rîzînd, era prea frumoasă. Abel nutrea dintotdeauna bănuiala că mătușa lor Raveca îl ajutase pe nepotul favorit — Adam era marea ei slăbiciune — să se mute : pe atunci Adam încă nu avea nici banii, nici relațiile necesare pentru a obține o garsonieră de lux, ca cea în care își mută sihăstria spurcată, jos, în parc, la malul Someșului, nu departe de apartamentul mătușii. Apoi Dina muri — se cufundă în neființă încet, fără să stîrnească unduiri, acceptînd moartea ca o replică tîrzie și firească a trădării lui Avram. Urmă divorțul : rece și necruțător ca întotdeauna, Adam îi aduse lui Abel dovada materială, penibilă, a adulterului comis cu șeful clinicii — nevastă-sa era o frumusețe cunoscută în lumea medicală clujeană — ceea ce, în sine, în concepția lui Adam Andru încă nu ar fi constituit un dezastru, dacă amantul nu ar fi fost notoriu un ins ignobil, un carierist și un parvenit. A alege un asemenea om denota un prost gust impardonabil, aprecia el caustic. Își detestase cumnata cu cordialitate, de la început.

Abel se mutase într-una din cele două garsoniere de la mansardă — destinate de Avram Andru băieților încă de la construirea vilei, pentru ca la momentul potrivit să

aibă iluzia independenței — în vreme ce apartamentul de la parter îl închiriase mobilat unui procuror militar, transferat de la București.

Vila era năpădită de viță sălbatică — doar mansarda din dreapta, a lui, avea geamul degajat — și frunzele cîntau o simfonie de culori elegiacă : venise o toamnă de rugină, pretimpurie ; Abel Andru o intuia acum anacronică, în contratimp cu hotărîrea gravă din această dimineață, pe care o simțise crescînd zi de zi, undeva, în straturile adînci, umorale, ale ființei sale, ca pe o nouă trezire, o nouă primăvară. Mansarda era degajată și albă — izolată, singuratică, sălaș de om stingher și tare, care nu avea nevoie nici de podoabe, nici de comunități.

Prietenul copilăriei sale, plopul bătrîn, masiv, din fața casei, crescut parcă din caldarîm, își tremura în adierea matinală frunzele aproape veștede, de parcă ar fi voit și el să reînverzească.

Porni de vale călcînd bărbătește, elastic, controlîndu-se mereu. Tot așa, adunat, veghindu-și gesturile, încercînd să mimeze eleganța fratelui său, i se înfățișase și lui Avram Andru de cîte ori avusese vreo rugăminte mai de seamă sau voise să-i comunice, cu maximum de pondere filială, o hotărîre de interes pentru toată familia. În clipele însemnate ale existenței sale, Abel Andru a trebuit de fiecare dată să înceapă prin a-și pleda cauza cu o sumă de mijloace artificioase, ce nu-i erau proprii. Pînă la urmă însă se lepăda de ceea ce era „făcătură" și revenea la sine însuși, dobîndind ce voia nu pentru că i se cuvenea — ca Adam — ci numai ca rezultat al unor eforturi și stăruințe în care a trebuit să-și angajeze toată ființa — dar ființa nealterată, autentică.

Era o dimineață însorită și caldă, de bun augur pentru o zi de înfruntări și bătălii grele, și Abel simțea o intensă și plăcută senzație de sănătate și de vigoare. Hotărîrile sale mocneau adeseori vreme îndelungată, se maturizau, se coceau într-un fel, dar din moment ce cumpăna voinței se înclina într-un sens sau altul, nu se răzgîndea niciodată — decît îndeplinind rugăminți sau doleanțe deosebite ale fratelui său — se angaja integral în realizarea hotărîrii, cu înverșunare, cu pasiune și perseverență. Aceste trăsături de caracter, parte moștenite,

parte rod al pedagogiei paterne, mult mai mult decît sclipirile și străfulgerările de inteligență, îi repurtaseră și succesele științifice. Modestia și umilința cu care își relua iarăși și iarăși studiile, însușindu-și cunoștințe profunde în domenii învecinate — era acum înmatriculat student în biologie, cea de a patra disciplină, pe care o parcurgea cu aceeași sîrguință și asiduitate ca matematicile primei sale studenții — erau de fapt expresia ambiției colosale a fraților Andru, care, firesc, subînțeles, țînteau afirmarea printr-o activitate profesională desfășurată în orizontul științific cel mai larg și cuprinzător cu putință.

Dar, în același timp, Abel Andru era un om de desăvîrșită probitate. Demersul dramatic, ieșit din comun, pe care-l întreprindea în această dimineață, era rezultatul unui conflict îndelungat și grav, dintre dorința și perspectivele sale de afirmare pe de o parte, convingerile sale, scara sa de valori, aderențele sale sufletești, dar mai ales cinstea sa, pe de altă parte. Pentru a-și rămîne credincios era gata de orice sacrificiu — pînă și cel al carierei. Prea era dintr-o bucată, prea erau gesturile sale spontane, necontrolate, colțuroase în felul lor, pentru ca vreodată să fi putut gîndi la a trăi îndoit, sub semnul unui compromis. Imitarea lui Adam nu era decît o reminiscență din copilărie, a unor vremuri de demult, cînd piatra mai mică se încălzea la dogoarea pietrei mari, alături de care crescuse din glie.

Oare dacă totuși va rămîne student, pe lîngă... — și nu îndrăzni nici măcar mintal să formuleze termenul cu care oamenii, societatea califică îndeobște pasiunea sa recent descoperită — oare studenția prelungită la o asemenea disciplină însemna, în condițiile noi, un compromis ? Dacă aduce cu sine, neînăbușită, curiozitatea lui, asemenea unui vestigiu din existența sa de pînă acuma, devine neloial, comite o infidelitate față de lumea nouă în care intră, față de colegii noi ? Căci nu va cunoaște frumusețea singurătății laboratorului, unde lucrase cel mult cu colaboratori subalterni, cu ajutoare, cărora le încredințase rezolvarea unor probleme de amănunt, dar unde, în esență, trăise cu sentimentul de a fi comandant și peste problemă și peste aparatură, și mai ales peste el însuși și,

asemenea oricărui comandant autentic și responsabil, se simțise singur, iremediabil, și fericit.

A înfăptui ceva, își zise, înseamnă a emite o judecată nouă, a o verifica și apoi a o transplanta aievea, în realitate, pe temeiul identității de structură dintre idee și materie. O judecată — *affirmatio vel negatio aliquis de aliquo;* a spune *da,* a susține, a învăța lumea ceva — nu înseamnă numai un cuvînt, o frază, o formulă, ci te mai reprezintă și *pe tine,* este *garanția ta,* cu toată ponderea, valorile și înfăptuirile, chiar cu virtualitățile de viitor ale personalității tale.

Oare el, Abel Andru, are dreptul la un asemenea *violon d'Ingres,* la o asemenea slăbiciune, adusă din existența sa anterioară, care, în lumina deciziei majore din dimineața aceasta nu mai reprezintă decît trecutul ? Nu ezită să dăruiască totul, pînă la ultima fărîmă ? Nu pornește îndoit ? Conținutul hotărîrii sale nu-l obligă la cedarea nu numai a carierei, a poziției sociale, a satisfacțiilor științifice, ci și la sacrificarea plăcerilor, a ecourilor colaterale, intime, ale fostei sale profesiuni, poate la fel de îmbucurătoare ca însăși cariera ?

Era în integralismul său spiritual o notă de absurd, de anacronic, pe care o percepea cu precizie.

Și totuși, soluțiile hibride sînt dezgustătoare și abjecte. Nu are nimic comun cu ele. Îi trebuie soluții consecvente pînă la capăt, fără echivocuri.

Și din nou izbuti să se detașeze de sine și chiar să zîmbească : „Dacă nu aș cunoaște valoarea cuvintelor și nu mi-ar fi teamă de ridicol, aș zice că sînt în căutarea unui mod de viață corespunzător unei constante universale. Dar e totuși ridicol cînd ești *inițiat,* să nu ții seama că în mintea omenească a stăruit dintotdeauna acest plan deficitar, pe care nu există *concordatio rei et intellectu ;* căutarea de forme absolute de viață ! Hilar !"

Trase o linie de bilanț sub șirul reflecțiilor sale — abstracte însumări și scăderi mintale — și intră pe poarta Rectoratului.

Abel Andru nu cunoștea calea întoarsă.

II

CORNEL ŞOMĂCEANU SE LĂSĂ PE SPATE, în fotoliul somptuos în care se pierdea parcă, îşi rădzimă bărbia în piept şi-l privi pe Abel pe deasupra ramelor subţiri, de aur, ale ochelarilor, lunecaţi pe nas din cauza năduşelii. De cînd începuse discuţia, fusese nevoit în două rînduri să-şi şteargă chelia.

Oricine ar fi venit în biroul lui cu o asemenea cerere, fie că l-ar fi convocat telefonic pe Zeno Lupaşcu, profesorul de psihiatrie, amicul său dintotdeauna, ca să consulte persoana, fie că ar fi dat-o afară, pur şi simplu. Dar aici — aici era altceva la mijloc. Mai presus de toate, prietenia sa de multe decenii cu tatăl bărbatului tînăr din faţa lui îl silea la o atitudine proteguitoare, paternă ; continua să întreţină şi să cultive memoria prietenului dispărut cu rară devoţiune. E adevărat, băieţii erau amîndoi remarcabili, nu numai prin darurile lor naturale, dar şi prin neobişnuit de ampla lor pregătire. Şi dacă el însuşi rămăsese văduv de tînăr şi nu se mai recăsătorise şi nu avusese copii, feciorii prietenului său deveniseră, într-un fel, odraslele sale spirituale. De cîte ori îi jucase pe genunchi, de cîte ori îi plimbase prin oraş, de cîte ori le dăduse chiar şi bani, cînd făceau vreo poznă pe care nu îndrăzneau să o mărturisească nici măcar lui Avram — cel mai liberal şi mai tolerant dintre părinţi — şi n-aveau cum ieşi din încurcătură !

Cînd dobîndiră titlul de conferenţiar, la o vîrstă uluitor de tînără — unul la chimie fizică, celălalt la geometrii moderne — îşi socoti datoria oarecum împlinită. Undeva, în-

tr-un strat adînc de conștiință, dincolo de evenimentele și frămîntările cotidiene, avea certitudinea că își văd de cercetările lor, că toate se desfășoară după tipic, că băieții Andru, în urma impulsului inițial, avansează firesc spre profesorat și celebritate internațională. Și acum, iată, din senin, era din nou împovărat de sarcina pseudopaternă. De astă dată însă situația se dovedea de două ori dificilă : întîi, pentru că Abel părea să fi ajuns la concluzii definitive, și știa că hotărîrea unui Andru este fără drept de apel -- zadarnic ar încerca toate puterile pămîntului să-l abată de pe orbita aleasă — și-apoi, pentru că nu înțelegea încă exact resorturile lăuntrice ale acestei hotărîri. Cunoștea îndeajuns băieții ca să știe că niciodată, nici unul, nici altul nu ar acționa fără a judeca în prealabil *pro* și *contra*, la rece, fără a cumpăni toate consecințele previzibile. Dar tocmai aceste resorturi și aceste consecințe, tocmai implicațiile nemărturisite nu le cunoștea. Abel se retranșase, de aproape un sfert de ceas, în dosul unor formule de politețe.

— Nu are rost să reîncepem. De fapt, eu am venit numai ca să vă mulțumesc, *Onkel* Cornel, pentru tot ce ați făcut, ca să mă ajutați.

— Dar ascultă, de ce nu mă învrednicești să-mi spui măcar ce te-a apucat ?

— V-am adus și hîrtia — și scoase din portvizit coala grijuliu împăturită, pe care era așternută, cu litere ca mărgelele, demisia din postul de conferențiar.

Șomăceanu luă hîrtia, o parcurse într-o clipă — în fapt nu erau decît trei rînduri — și-apoi o împinse deoparte, cu un gest disprețuitor.

— Mă rog, asta ai scris-o Rectorului. Rectorul a luat cunoștință și va judeca dacă este sau nu este cazul să-ți accepte demisia. Dar mie, mie ce ai să-mi spui ?

— Ce să vă spun, *Onkel* Cornel ?... Nu mai vreau... nu mai pot să mă ocup de chimie fizică.

— Păi zi așa. Vrei să schimbi specialitatea, nu ? Bănuiesc, că-i vorba de biologie. Ești în ultimul an, dacă nu mă-nșel. Termină-l, și apoi vedem ce-i de făcut.

— Nu, nu-i vorba de altă specialitate. E vorba de toate specialitățile, la un loc.

— Nu-nțeleg.

Abel nu avea încotro, trebuia să pună punctul pe i, cu tot riscul unei discuții lungi, cu explicații depărtate, filozofice.

— Nu mai pot continua cariera științifică, *Onkel* Cornel, asta e. Nici o specialitate. Și nu pentru că mi-ar displace, sau m-aș fi plictisit. Dimpotrivă. Iubesc și specialitatea mea, și biologia.

— Atunci ?

— Cum să vă spun ? Sînt motive de conștiință...

— Aha. Obiecții de conștiință. Știi că uneori sub numele acesta se ambuschează tot soiul de dezertori...

Cuvîntul era prea aspru, evocator de împrejurări trecute din istoria familiei. Șomăceanu nu mai avea însă cum corecta gafa și continuă :

— Mulți dau bir cu fugiții, cînd ajung la prima fundătură...

— Nu am ajuns la nici o fundătură — replică Abel aparent rece, dar în vocea lui se percepea un tremur înăbușit.

Din respect față de bătrînul prieten al tatălui său, se prefăcu a nu fi auzit jignirea. Și-apoi, adevărul era că, în sinea lui, Abel dezaprobase dintotdeauna, din prima clipă în care aflase adevărul, convingerile și perseverența în rău care l-au dus pe Amos Andru în fața plutonului de execuție. Pentru Abel, copil al vremurilor noi, apartenența de obște era un imperativ sacru. Educația rațional-riguroasă, disciplina spirituală severă a băieților Andru îi predestinase aderenței la ideologia științific-constructivă de societate a vremurilor noi, și dacă personal au rămas în afara vreunei organizații politice, aceasta era un detaliu determinat de un fel de testament nescris al lui Avram Andru. Dar independența personală a băieților nu era echivocă în nici un fel, aderențele lor ideologice nu puteau fi puse sub semnul întrebării, acuzațiile Rectorului se cereau deci înțelese pe acest fundal și dobîndeau gravitate în raport cu el.

— Experiențele începute anul trecut, de care v-am mai vorbit, mi-au confirmat ipoteza. Comunicarea urmează să apară în revista Academiei, înainte de sfîrșitul anului.

— Atunci ?

— *Onkel* Cornel, ţineţi neapărat să aflaţi amănuntele ?

— Nu fi obraznic, cel puţin !

— Atunci trebuie să mă ascultaţi pe îndelete. Dacă nu aveţi timp acum...

— Trebuie să am timp, cînd fiul lui Avram Andru vrea să-şi aiurească viaţa ! — şi apăsă pe unul din butoanele de pe masa de lucru. Secretara intră aproape instantaneu. — Nu sînt aici pentru nimeni ! Nici la telefon ! Nici dacă sună însuşi ministrul !

Cornel Şomăceanu se lăsă din nou pe speteaza fotoliului, după ce-şi scoase ochelarii şi începu să-i frece cu o piele de căprioară. Se descordă, se destinse, în aşteptarea unei povestiri exotice : era în bărbaţii aceştia, din neamul Andreştilor, ceva deosebit, ceva aventuros şi mare, ieşit din comun, ceva ce-l hipnotiza de-a dreptul. El însuşi era un ardelean cuminte şi ferm în convingeri — unul din cei numai şaizeci şi ceva de oameni care, în timpul dictaturii, la acea mascaradă de plebiscit, îndrăznise să voteze „NU". Pe el, bonom, calm, echilibrat, această manieră de a acţiona, de apucaţi, de posedaţi, care răzbătea din cînd în cînd în viaţa Andreştilor, îl fascina ca o modalitate de limită, ca o insulă fermecată, rîvnită, dar niciodată călcată. Era un om domol şi serios, şi-abia în clipele în care aştepta ca Abel să se concentreze şi să înceapă a vorbi, îşi dădu seama că iniţial comisese o confuzie, socotind o astfel de izbucnire, oricum majoră — cum cunoscuse de altminteri cîteva şi în viaţa neuitatului său prieten — drept capriciu juvenil, nedemn de luat în consideraţie. Simţi, anticipînd, proporţiile a ce va să vină, fără să-i poată defini conţinutul. Dintr-o dată i se făcu ruşine din pricina gafei de adineaori.

Abel Andru îşi adună, în clipele acestea, ideile, şi în toiul acestui efort îşi dădu seama pentru întîia oară cît de greu îi va veni, de aici încolo, să-şi pledeze cauza. Intuia, undeva între ceea ce limpezise definitiv în această dimineaţă şi criteriile obiective, lucide, ale omului de societate, o discrepanţă. Fără să ştie nici el, trăia acum aievea unul din cele mai complicate şi mai dificile conflicte ale vremii noastre : neconcordanţa dintre caracterul obştesc, universal şi colectiv al cunoaşterii, cunoştinţelor

şi răspunderilor ştiinţifice contemporane pe de o parte, şi factura ireductibil individuală a actului moral, a opţiunii dintre bine şi rău, pe de altă parte. Aplicînd metoda de gîndire matematică în orizontul său moral şi ajungînd la concluzia că în laborator, în principiu oricine îi putea lua locul, dar în materie de opţiune nimeni nu-l putea suplini, se trezi deodată cu un imperativ gata formulat în conştiinţă — acela de a abdica de la ce credea a fi rău, de a adera la ce credea a fi bine. Actul său avea ceva tot atît de absolut şi candid ca actul socratic final, şi sentimentul său era, neîndoielnic, tot atît de elegiac-integru. Singure împrejurările nu mai erau identice, singure împrejurările osîndeau această dramă autentică la deplasarea centrului de gravitate de la eficienţa tragică a sacrificiului suprem, la ineficienţa comic-gratuită a anonimatului. Căci indiferent de orizontul social în care vieţuieşte, sărmanul om de ştiinţă care nu ştie să năpîrlească zilnic, la poarta institutului sau la uşa laboratorului, de metoda sa de gîndire ştiinţific-matematică, ci încearcă a o aplica propriei sale vieţi, şi îndeosebi propriului său perimetru etic, este osîndit la hilar.

— *Onkel* Cornel, să vă spun mai întîi ce-i mai rău, ca să trecem greul — îşi făcu vînt Abel, surîzînd cu îngăduinţă de sine . — Mă fac păpuşar.

— Ce te faci ? — şi-n vocea Rectorului se simţea o spaimă autentică : „Andrismul" enunţat depăşea toate aşteptările !

— Păpuşar. Regizor la Teatrul de păpuşi. Şi-acum staţi şi ascultaţi-mă...

— Păpuşar... — repetă, deznădăjduit, Şomăceanu : era limpede, boala nu avea leac, iar lui nu-i mai rămînea decît să încerce să se familiarizeze cu sonoritatea insolită a cuvîntului.

— Să nu credeţi că am înnebunit. Nici că sînt un depravat. De altfel, dacă aţi cunoaşte oamenii de acolo, aţi rămîne surprins. N-au nimic de măscărici în ei, nimic din păpuşarul de bîlci, nici din actorul de teatru. Sînt un soi de oameni aparte, care...

— Bine, bine, cred, dar mie să-mi explici ce te-a apucat *pe tine* ? Ce cauţi *tu* printre ei ? Că de te-ar auzi răposatul taică-tău...

— Dacă m-ar asculta pînă la capăt, mi-ar da dreptate... cum îmi veţi da şi dumneavoastră, *Onkel*. Căci cel mai puţin sînt dezertor sau ambuscat... cum m-aţi acuzat. Cred că dimpotrivă : din punctul de vedere al situaţiei mele personale, vreau să zic al situaţiei materiale şi sociale, în orice caz intenţionez să plec de la mai bine la mai rău. Nu sînt un profitor. Şi mă doare că aţi putut măcar presupune că... în sfîrşit. Să lăsăm. Vreau numai să precizez că părăsind chimia fizică în favoarea păpuşăriei, socot tocmai că-mi îndeplinesc datoria faţă de oameni. Cred că fac un pas foarte principial.

— Încep să nu mai înţeleg nimic. Ia să aud, ce ai de spus, concret, în apărarea ta.

— Eu nu mă apăr pe mine. Apăr o lume. O lume căreia îi aparţin, cu toată fiinţa mea — nu numai eu, ci şi dumneavoastră, şi căreia i-a aparţinut şi tata.

Cîteva clipe se lăsă o tăcere apăsătoare în biroul Rectorului.

— În ultimă analiză, felul nostru de a gîndi, preocupările noastre, problematica, într-un cuvînt, toată lumea noastră spirituală derivă din ce au gîndit grecii. Din Platon şi din Aristotel. Din orizonturile filozofice deschise de ei, din efortul de cunoaştere şi de explicaţie iniţiat de ei. Din tentativa eroică a gîndirii de a pătrunde tainele ultime ale existenţei şi universului... Pe noi tata ne-a crescut materialişti şi atei, dar materialismul şi ateismul nostru tot rodul unui efort de gîndire abstractă au fost. *Nu, nu putem abdica de la abstracţiune*.

— Dar cine-ţi cere să abdici ? — Şomăceanu avea acum sprîncenele adunate într-o cută severă, care-i împrumuta un aer străin şi grotesc.

— S-au construit rachetele, s-au lansat sateliţii, au apărut cosmonauţii, s-a întemeiat cosmologia ca disciplină experimentală. De acum încolo elucidarea *de proche en proche* a structurii universului nu mai este decît o chestiune de aplicaţii tehnice, de perfecţionare în funcţie de miliardele de ruble şi dolari cheltuiţi. *Nu mai este o chestiune de meditaţie abstractă*. Nu mai este nici măcar o dificultate de calcul. A devenit pur şi simplu o problemă de experiment. Vedeţi — şi Abel părăsi fotoliul din faţa mesei de lucru a Rectorului, începînd să măsoare uriaşa încă-

pere cu paşi cadenţaţi de propria sa vorbire şi ridicîndu-şi vocea ca într-o sală de curs — aş vrea să mă înţelegeţi şi să mă urmăriţi. Căci e tot atît de mult o chestiune de sentiment, ca de argument. Dar un sentiment loial şi cinstit. Aş îndrăzni chiar să spun : un sentiment de activist social, de activist vigilent, conştient de marile primejdii... Eu simt toată această direcţie de dezvoltare, această îndepărtare de meditaţie, ca o jignire personală, ca o lovitură sub centură...

— Ce-i aia ?

— Aşa se spune la box, cînd un adversar loveşte în părţile moi, fără apărare... *împotriva regulamentului !* Da, da, asta este : se elimină rolul şi funcţia gîndirii abstracte, prin încălcarea regulilor jocului ! Căci, mărturisit sau nemărturisit, orice metafizică, fie idealistă, fie materialistă, tintea să elucideze misterul structurii universului şi, *ipso facto,* poziţia şi raportul omului cu universul. Iar rachetele şi navele şi cosmonauţii strică totul... Vă puteţi imagina un cosmonaut — filozof ? Sau cel puţin capabil de altă gîndire decît tehnică ?

— Dar ce vrei ? Să renunţe ? Să nu zboare ? Ca să conserve poezia ta ? Să nu cerceteze, ca tu să poţi medita ?

Abel nu-i răspunse. Îşi scutură capul şi reînnodă din altă direcţie.

— Am construit creiere electronice, care compun poezii şi simfonii. Care calculează şi joacă şah. Care traduc sau conduc ramuri întregi de economie. Nu mă sperie. Dimpotrivă. Chiar şi conştiinţa că se pot construi maşini care să scrie toate poeziile posibile, în toate limbile pămîntului. Dar fiţi atent : creierele electronice lucrează deocamdată cu cîteva sute de mii de celule. Creierul uman are cîteva miliarde. Într-o bună zi — şi nu este departe ! — vom fi destul de bogaţi, ca să construim creiere electronice cu miliarde de celule. Şi dacă aţi fi cercetat teoria informaţiei, aţi şti că acest creier electronic poate ajunge la noţiunea de *EU*, pentru că noţiunea *EU* nu este decît un circuit mai lucrativ, mai scurt. Acel creier electronic va fi chiar avantajat faţă de noi, întîi pentru că nu va lucra cu energie bioelectrică ionică, ci cu electricitate obişnuită, care circulă cu viteza luminii. Şi-n al doilea rînd,

celulele şi reţelele sale vor fi construite din materie mult mai puţin sensibilă, decît cea vie.

— Noi sîntem de părere că nimic din ce construieşte omul nu-l poate depăşi.

— Cred. Dar asta este numai o axiomă, nu o teoremă demonstrată. Şi axiomele rămîn credinţe.

— Pe care le verifică experienţa. Or, istoria verifică teza noastră...

— Raportul nostru cu universul este fără precedent. Ceea ce va să vină nu poate fi analizat şi interpretat pe temeiul a ce a fost.

— În orice caz, noi nu vom mai fi atunci... — răspunse încet şi îngîndurat Şomăceanu.

— Dacă nu v-aş cunoaşte, aş îndrăzni să spun că *aceasta* înseamnă ambuscare. Că a spune : „după mine, potopul", înseamnă a dezerta. Dar staţi. Problema cea mai gravă abia se deschide. Toate acestea au fost numai exemple paralele. Uitaţi-vă. Citiţi.

Scoase din buzunar tăietura de ziar. Telegrama era încadrată într-un chenar roşu. Şomăceanu o citi cu luare aminte, şuieră admirativ printre dinţi, ca un băietan, şi-apoi se uită la Abel şi mai nedumerit.

— Remarcabil succes. Impresionant, într-adevăr. Dar pe tine ce te mai supără şi asta ?

— Vedeţi, *Onkel* Cornel, dincolo de toate explicaţiile cauzale ale lumii, dincolo de credinţa în prioritatea şi primordialitatea bazei ei materiale, trăieşte în fiecare din noi un sentiment pe care, dacă-l cercetăm mai atent, îl aducem cu noi din preistorie, din vremea cînd ne-am ridicat în două picioare şi am emis prima judecată abstractă... un soi de *fior de respect în faţa a ce este viu,* un fel de cult al vieţii ca fenomen, o ridicare a ei în funcţie aproape sacră. La nivelul omului de cultură, aceasta se cheamă poate umanism.

— Bine că nu-i zici spirit evanghelic !

— Mă rog. Luaţi un criminal care, să spunem, a ucis cu mîna lui. O fiară, o bestie, o fiinţă profund dăunătoare, care, sîntem absolut de acord, trebuie să dispară. Îşi binemerită pedeapsa, societatea îl elimină şi, în acelaşi timp, statuează un exemplu pentru alţii, de aceeaşi teapă. Şi totuşi, dacă mergeţi în piaţa publică, la execuţie, în clipa

cînd se prăbușește în lațul spînzurătorii sau cuțitul ghilotinei îi retează capul, atitudinea rațională pălește, este estompată complet de acest fior. Vă cutremurați în clipa în care se zdrobește viața acestei ființe dăunătoare, condamnată de rațiune. Este lezat fiorul sacru al vieții. Nici nu ne dăm seama cît de mult se întemeiază toată cultura și toată civilizația noastră pe acest fior — și ce bine e că-i așa. Dacă religiile au avut vreo contribuție pozitivă în istoria culturii, atunci neîndoielnic a fost acest : „Să nu ucizi !", sădit pînă și în ultimul dintre suflete, dacă nu altminteri, atunci prin spectrul pedepsei divine. Nu au rămas, bineînțeles, consecvente — fiind iraționale. Sabia califilor și rugurile inchiziției nu mai respectau fiorul sacru în fața vieții. Eu nu sînt credincios. Mă cunoașteți doar de cînd m-am născut. Dar simt că fără acest respect, fără acest fior sacru în fața vieții, nu pot trăi.

— Cine-ți cere să trăiești fără el ? Am impresia că vorbești pe de lături ! E tot ce poate fi mai respectabil pentru un om de știință să fii conștient de el. Și-ascultă ce-ți spun. Nici o experiență științifică, nici un fapt științific nu poate fi, prin firea lucrurilor, antiumanist. Însăși cunoașterea este un act umanitarist. Orice semn de întrebare dezlegat slujește binele omului.

Abel surîse amar, cu resemnare. Se apropie de masa de lucru a Rectorului și, bătînd scurt cu arătătorul pe ziar, își punctă replica :

— Dumneavoastră sînteți geolog, dumneavoastră nu aveți de unde cunoaște și urmări dedesubturile... implicațiunile intime... Știți care e prima consecință a ce ați citit aici ? Este o fulminantă matematizare a biochimiei și a biologiei ! Se va dovedi că ceea ce a stîrnit în noi fiorul sacru este un fenomen localizat și desfășurat la nivel molecular. Așezarea moleculară în tiparul genetic, în mesager, transmiterea spre acidul ribonucleic din ribozom, orînduirea aminoacizilor din enzimele care reglementează sinteza proteinelor, într-un cuvînt, tot ce e cuprins în noțiunea de „viață" se va defini, în cîțiva ani de aici încolo, matematic.

— Ce te supără ? Ești doar matematician la bază.

— Tocmai. Iubesc matematica, precum iubesc logica și latina. Și pentru că o iubesc și pentru că într-adevăr cu-

nosc gîndirea matematică, spun în cunoștință de cauză și cu conștiința împăcată : nu vreau să trăiesc într-o lume în care pînă și viața se va defini matematic.

— Eu nu iubesc matematica, dar nu mă tem de ea. Și-ți spun răspicat : dacă prin definirea matematică a vieții biologii vor reuși să elimine erorile naturii, dacă nu se vor mai naște copii estropiați sau cretini, sînt gata să propun chiar astăzi Ministerului înființarea la această Universitate a unei catedre de biologie matematică. Așa trebuie văzute lucrurile. Concret. Faptic. Revoluționar. Iar cum va fi peisajul viitor, cum vom izbuti să armonizăm cu el poezia sau metafizica, sau fiorurile tale, asta se va vedea pe parcurs. Fătul meu, viața rezolvă conflictele mai înțelept, decît încercările tale de prevedere și planificare... futurologică. Și nu azvîrle peste bord decît ceea ce e într-adevăr balast inutil. Pesemne că printre viitoarele crengi uscate, sînt unele pe care le îndrăgești. Pesemne, ai început să privești îndărăt. Și cine se uită îndărăt, ajunge inevitabil să se teamă. Devine fricos. Ți-e frică, Abel ?

Abel tăcu. Se vedea pe chipul său muncit că se cercetează cu luare aminte, ca să afle răspunsul.

— Nu e chiar frică, *Onkel* Cornel. E altceva. E un sentiment limpede, de neputință. Nu pot participa. Locul meu nu-i acolo. Eu aparțin altei lumi.

Cornel Șomăceanu se înfurie și sări din fotoliul său. Vocea lui se subție brusc, fața i se congestionă, și dintr-o dată, micuțul bătrîn parcă se înălță și cîștigă o demnitate ce nu-i era proprie îndeobște :

— Am crezut întîi că ești nebun ! Dar nu ești nebun ! Nu ! Ești tradiționalist ! Ești un conservator ! Iar pentru mine, un conservator este un antiprogresist. Adică un reacționar. Înțelegi ? *Re-ac-țio-nar !*

Din nou, dar de astă dată altminteri, Rectorul își ieșise din fire. Se lăsă tăcere. Cea de a doua jignire proferată de Cornel Șomăceanu era, fără îndoială, mai gravă. Cuvîntul căzu greu, și pentru a doua oară, bătrînul Rector se simți umilit și jenat.

— Te rog să mă scuzi — se așeză el la loc. — Nu am avut dreptate. Și, mai ales, nu am dreptul să-ți spun ase-

menea vorbă, fătul meu... Nu m-a mirat că fiii prietenului meu Avram nu au completat o adeziune fiecare, pentru că i-am știut crescuți de tatăl lor. Dar am crezut că este o carență de disciplină. Un spirit de independență personală, puțin exacerbat. Dar v-am crezut întotdeauna alături de noi. Matematicieni, oameni de știință — cum ați fi putut fi altfel ! Vă împingeau spre noi cinstea și consecvența matematică. Și acuma îmi vii cu ce-mi vii. Oare trăiești atît de departe de realitate, încît trebuie eu să-ți explic că astăzi, înfruntarea dintre cele două lumi se petrece în retorte și pe lame de microscop ? Că a dovedi superioritatea lumii noastre înseamnă, printre altele, a descoperi mai departe, a înnoi mai mult, a cerceta mai bine, a devansa ? Prin însuși felul nostru de a gîndi, sîntem obligați să asimilăm orice descoperire științifică. În clipa în care ne-am opri, în care am renunța la un singur dat pozitiv, care poate ușura sau înnoi viața omenească, ne-am osîndi. Am da dovadă de senilitate. Dar tu... tu chiar vrei să renunți... Nu mai înțeleg nimic... Ești foarte bătrîn, Abel...

— În orice caz, dumneavoastră sînteți foarte tînăr, *Onkel* Cornel. Mult mai tînăr ca mine... Și dacă e vorba de tata, să știți că totul se trage din ceea ce m-a învățat el. Printre principiile pentru care m-a învățat că trebuie să aduc orice sacrificiu — și credeți-mă, de altfel știți și dumneavoastră, nu-i vorba aici de o societate teocratică — se află și acel *gnothi se auton*. Credeți-mă, m-am cercetat atent înainte de a veni la dumneavoastră... De fapt, n-am venit la dumneavoastră. Am venit *în fața dumneavoastră*, pentru că sînteți mult mai mult decît *Rector Universitatis Litterarum Claudiopolitanae*. Sînteți, pentru mine, prietenul tatălui meu. Și-apoi sînteți unul dintre cei puțini, care mă cunosc de cînd m-am născut și despre care am putut presupune că nu-mi vor contesta buna credință. Și, în sfîrșit, vă cunosc convingerile dintotdeauna. Am venit să vă spun deschis : nu pot continua ! Știți dumneavoastră care va fi treapta următoare, *Onkel* Cornel ? Vor elucida chimismul gîndirii ! Se vor exprima idei, în termeni de chimie moleculară și de electrochimie, în formule matematice ! Cel mai inspirat vers liric și cea mai înaripată reflecție filozofică vor fi reduse — pe bază de cunoaștere prin experiment — la o formulă, și cînd mă gîndesc că experimentul

este, teoretic, reversibil, și formula se va putea sintetiza, și inspirația lirică sau filozofică se va putea provoca, și anume cu un conținut predominant... — Nu, eu nu particip ! Fără mine !

— Ascultă. Te fălești cu principialitatea, cu consecvența ta. Elucidarea chimismului gîndirii va fi, cred că ești de acord, supremul triumf al materialismului. Nici un conciliu din lume nu va mai putea salva ideea revelației divine. Și atunci ce fel de materialist consecvent te declari, și ce fel de ateu, cînd te sperie și te respinge ceea ce pare că va fi chiar cheia de boltă a materialismului și a ateismului ? Tu nu vezi că nu raționezi cu judecăți, ci cu un sentiment, și anume cu un sentiment mistic, de spaimă în fața explicației ?

Abel îl privi îndelung. Undeva, la periferie, îi dădea poate dreptate, dar imperativul său lăuntric rămase neatins. Își scutură numai capul.

— Nu pot. Și nici nu pot afirma că-mi pare rău. Dimpotrivă. Sînt mîndru că nu pot.

— Păcat. Într-adevăr păcat. Aveai în față o carieră strălucită.

— Nu-mi pasă de carieră.

— Orgolios mai ești.

— Mie nici nu mi-ar sta bine înălțarea. Adam e capabil de carieră, nu eu.

— Spune, ce zice Adam de toată povestea asta ?

— N-am vorbit cu el. Am venit întîi la dumneavoastră, *Onkel* Cornel... Nu am vrut să fiu influențat.

— Fleacuri ! Adevărul e că ți-a fost frică de frate-tău. Probabil mai mult din cauza păpușăriei. Apropo, spune-mi, dacă-i neapărat nevoie să te lași de chimie fizică, altceva, mai de Doamne-ajută, nu ai găsit ?

— V-aș putea răspunde că, pentru mine, calea de a păstra neștirbită, întreagă, omenia, este arta, iar dintre arte, tocmai păpușăria ; pentru că reprezintă suma expresivității, iluzia desăvîrșită, gradul cel mai mare de indeterminism, de independență față de cauzalitatea gîndirii științifice... Și aș avea încă alte argumente, mai complicate. Dar... *Onkel* Cornel, ați fost vreodată la Teatrul de păpuși ?

— Da' cum îţi închipui ? Drept cine mă iei ? Mă crezi hăbăuc ? Şi nici în mintea copiilor n-am dat încă !

— Nu, *Onkel* Cornel. Nu judecaţi în necunoştinţă de cauză. Am să vă invit la un spectacol. Vă rog să mă păsuiţi cu discuţia pînă după ce veţi vedea.

— N-am să văd !

— Ba veţi vedea. Nu mă puteţi refuza !

— Ţi-l trimit pe nen-tu Zeno, poate.

— Să vină şi *Onkel* Zeno, şi-i chiar mai bine. Şi după aceea, discutăm. Şi atunci am să vă explic în amănunt despre ce este, de fapt, vorba... dacă va mai fi nevoie !

— Verbalisme deşarte... Ce nu este, nu se poate explica. Păpuşi ! Auzi, domnule !

— Ascultaţi-mă, *Onkel* Cornel — şi dintr-o dată vocea lui Abel pierdu calmul dezbaterii academice şi cîştigă o vibraţie intensă — dacă Avram Andru ar fi venit la dumneavoastră şi v-ar fi cerut să-i giraţi o poliţă, cu suma în alb, aţi fi semnat ?

— Cu ochii închişi şi cu ambele mîini.

— Dar dacă fiul lui Avram Andru vă cere altceva, poate mai mult, poate mai puţin într-un fel, nu bani... dacă vă cere încrederea, vă solicită nu girul moral, ci doar simplă încredere, de ce nu i-o acordaţi ? De ce nu puteţi închide ochii şi faţă de mine, şi de ce nu puteţi semna ? Nu cu ambele mîini, numai cu una ! — şi surîse amar, aducîndu-şi aminte că-n toate, dar în toate împrejurările de răscruce, întotdeauna, a fost nevoit a azvîrli în taler toată greutatea sa, fără rezerve, ca să obţină ceea ce poate i s-ar fi cuvenit...

Cît de uşor i-ar fi fost lui Adam, într-o asemenea situaţie ! Dar Adam, prin firea lucrurilor, nu putea ajunge într-o asemenea situaţie.

Rectorul stătu cîteva clipe în cumpănă ; era un om cuminte şi aşezat, deosebit de bun şi înţelegător, sentimental, aplecat adeseori cu duioasă aducere aminte asupra tinereţii sale grele, asupra luptelor sale — şi-n acest trecut sinuos, acum departe, figura lui Avram Andru stăruia ca un punct luminos. El şi băieţii săi deveniseră o adevărată slăbiciune a lui Cornel Şomăceanu, o slăbiciune de care era conştient şi pe care o îndrăgea în ace-

lași timp. Avea senzația că Abel, din lipsă de argumente, face apel la aceste sentimente, că-l șantajează într-un fel.

— Ascultă, Abel. Dacă-mi puneai această întrebare de la început, îți spuneam „da", fără să te întreb despre ce este vorba. Mărturisesc deschis, voi sînteți o slăbiciune a mea. Fiecare om își are lipsurile și slăbiciunile. Tu și cu fratele tău sînteți lipsa mea... Dacă nu-mi spuneai despre ce este vorba, semnam. Dar acum, după ce ai încercat să-mi explici și nu ai reușit să mă convingi, nu-mi cere să te susțin sau să te apăr. Eu niciodată, dar absolut niciodată, chiar cînd mi-a fost în primejdie căpățîna, nu am fost în stare să merg împotriva conștiinței și convingerii mele... Dar haide, îți fac această concesie : am să-l iau într-una din zile pe nen-tu Zeno și-am să-l aduc la Teatrul de păpuși, și pe urmă vă invit la masă și vom sta de vorbă. Masa o plătesc eu ! — preciză el, ridicîndu-și palma întinsă, într-un gest hotărît. — Dar nu-mi cere nici să-ți accept demisia, nici să fiu de acord cu ea.

— *Onkel* Cornel, n-are rost să mă prezint și să vă spun că eu nu am obiceiul de a acționa în pripă și necugetat. Să știți că am cugetat... și n-am încotro, și n-o retrag !

— Bine, bine, mai vedem noi — și bătrînul se sculă de lîngă masa de lucru, semnalînd astfel că audiența s-a sfîrșit. Îl conduse pînă la ușă. Aparent, intervenise un armistițiu, dar în clipa în care Abel dispăru, Șomăceanu se repezi la secretară : — Fă-mi legătura cu conferențiarul Adam Andru de la Facultatea de Matematică ! Și apoi caută-mi imediat numărul doamnei Raveca Andru ! — și intră în biroul său, trîntind ușa capitonată, încît tot secretariatul tresări : Rectorul era, notoriu, un om liniștit, străin de furtuni emotive. „Al dracului mucos !" — bombăni el mînios, dar apoi chipul lui se acoperi din nou de un zîmbet benign : probabil îl cuprinse iarăși invidia nostalgică după viața spirituală aventuroasă și temerară a bărbaților din neamul Andreștilor.

La prînz, cînd Abel sosi la Continental, îl găsi pe Adam, așteptîndu-l, cu o sondă cu whisky în față.

— Mă aștepți de mult ? — se așeză Abel fără să-l salute : oricîtă vreme trecea între întîlnirile lor, nu se sa-

lutau niciodată ; probabil că timpul și distanțele nici nu-i despărțeau.

— Adineaori am sosit... direct din biroul Rectorului.

Abel își mușcă buza : nu scontase asemenea reacții din partea lui Cornel Șomăceanu.

— Va să zică știi tot.

— Și n-aș putea să-ți spun că m-a bucurat să aflu de la o terță persoană. Chiar dacă *Onkel* Cornel ne e prieten.

— Știu. M-am gîndit. N-am avut încotro.

— Te-ai gîndit bine. Într-adevăr, nu te-aș fi lăsat. Noroc de *Onkel* Cornel, că a oprit cererea.

— Am depus-o în copie, la registratură. Și dacă Rectorul nu-i dă curs, luni o trimit și la Minister.

Urmă o pauză lungă, întreruptă pînă la urmă de sosirea chelnerului, care aducea o tavă de argint cu aperitive — sardele de Lyssa, salam de Sibiu, Gruyère.

— Am venit, domnule doctor — i se adresă lui Adam.

— Am comandat aperitivele — și printr-un gest ordonă chelnerului să-l servească pe Abel întîi.

Docil, chelnerul ocoli masa și, înainte de a-l servi pe Abel, își ridică privirea, oarecum din rutină profesională. Se îndreptă, ca mușcat de șarpe, căscă gura, o închise la loc, iar o căscă, și-n tot acest timp capul său pendula de colo pînă colo : cei doi clienți semănau atît de desăvîrșit, încît omul se înspăimîntă.

Își stăpîniră zîmbetul, privindu-se în ochi, și-i dădură omului răgaz să se limpezească ; nu o dată pățiseră la fel și întotdeauna savurau plăcerea identității într-altul — într-altul pe care-l iubești. Întîmplarea și whisky-ul păreau să-i dispună favorabil înțelegerii.

— Șalău meunière, creier florentin, méringue glacée, filtre, totul de două ori. O sticlă de Fetească de Tîrnave — comandă apoi Adam, iar după ce chelnerul se depărtă, reluă pe un ton firesc, de parcă discuția nu ar fi suferit întreruperea de adineaori : — Ascultă, Abel. Știi la ce lucrez ?

— Habar nu am. Nu am mai stat de vorbă de atîta timp.

— De foarte multă vreme mă bate un gînd, pe care abia acum am început să-l realizez. Dar o dată ce am pornit, îl duc la capăt, chiar dacă m-ar costa ani de muncă ; chiar dacă nu pot lucra singur și trebuie să fac apel la colegii de la Institutul de Psihologie... — și-apoi, după o pauză, adăugă simplu, de parcă i-ar spune că are intenția să-și cumpere o umbrelă, la prăvălia din colț : — Scriu o carte despre originile, sursele și formele comune ale gîndirii matematice și ale celei muzicale.

Abel îl privi îndelung, uluit.

— Va să zică, aceasta e explicația pianului !

— Nu. Pe atunci nu fusese decît o intuiție vagă a ceva de seamă, încă nedeslușit pe acest tărîm. Abia nu de mult, de cînd am început să și citesc estetică muzicală, mi-am dat seama că nimeni nu a atacat pînă acuma miezul.

— Nu-i chiar așa. Aud că electroniștii de la Politehnică lucrează mult cu compozitorii.

— Fleacuri — dădu Adam din mînă a dispreț. — Serialiștii și postserialiștii au descoperit la ceas tîrziu tabla de logaritmi, teoria grupurilor, și cîteva dintre relațiile probabilistice. Și au mai învățat să programeze mașinile electronice, pentru reproducerea unor sferturi de ton, pe baza numărului de vibrații. Îți spun : fleacuri !... Vezi cîteodată oameni de toată seriozitatea, plini de talent și spirit inovator, vorbind despre „rigoarea matematică" a compozițiilor moderne, deși în fond este vorba numai de rigoare aritmetică. Se extaziază cînd un șir de valori le apare reversibil sau dacă își afirmă prezența vreo simetrie mai complexă. Nu, nu, în fond, din păcate tot numai de mirajul aproape magic al pitagorismului este vorba. Jocuri de oameni adulți. Adevărata comunitate a muzicii cu matematica zace undeva, mai în adîncuri — în gîndirea muzicală, în logica matematică, în structura însăși a gîndirii matematice și...

— Adam... De ce-mi spui toate acestea ?

— Ca să-ți arăt că sîntem iarăși pe făgașuri asemănătoare, că amîndoi am ajuns, în același moment, să ne aplecăm spre artă cu metodologie științifică. De altfel, nu e prima întîlnire. Aceeași cauză produce același efect. Nu trebuie să-ți explic eu unde își are rădăcinile *această*

coincidență de interes. Știi și tu, tot atît de bine ca mine, unde să-i cauți originile...

— Tata...

— Bineînțeles — i-o reteză Adam cu un gest autoritar. — Dar ia aminte, o dată pentru totdeauna : pentru a aborda științific problematica artistic-umanistică, nu-ți trebuie decît o inteligentă repartiție a timpului și nimic mai mult ! Nicidecum să dai peste cap tot ce-ai clădit pînă acum ! Planul gîndirii matematice nu se confundă și nu trebuie confundat cu cel al vieții cotidiene. Ce ești tu ? Ce vrei să pari ? Un nou Stagirit, care fuge ca să nu prilejuiască cetății o nouă crimă împotriva filozofiei ? Nu-ți dai seama că ți-ai pierdut, undeva pe drum, simțul proporțiilor ? E o nebunie, ceea ce vrei să faci. Și nici măcar o nebunie frumoasă, tragică. Ești un caraghios.

— Adam, înțelege-mă. Te rog din tot sufletul, înțelege-mă. Nu pot altfel. Conștiința...

— Du-te dracului, cu conștiința ta. Lasă frazeologia. De altfel, cunosc placa. Bătrînul are o memorie de magnetofon. Mi-a reprodus discuția aproape moment cu moment. Toată argumentația ta e șubredă și melodramatică ! Domnul, în postură de *chevalier sans faute et sans reproche* al tradiției ! De rîs, nu altceva. Monument al caracterului, ce ești !

— Adam... — bîigui Abel.

Dar Adam era dezlănțuit, ca un demon. Dintr-o dată schimbă tonul și, aparent calm și stăpîn pe situație, cu un aer de desăvîrșită superioritate, luă sonda, trase puțin whisky și apoi reluă încet :

— Și povestea asta cu păpușile... Ia spune-mi, cînd și în ce împrejurări ai cunoscut-o pe Szabó Enikő ?

Abel crezu că se surpă clădirea peste el.

— Da... de unde... de unde știi ? Ai întîlnit-o ?

Adam își scutură capul.

— Întîi te cunosc, cum mă cunoști tu pe mine. Apoi, la logică, am învățat, ca și tine, arta deducției. Și-n sfîrșit, o cunosc pe Enikő. Cred că ți-a spus.

— Da. Mi-a spus.

— Dar probabil nu ți-a spus că m-am și culcat cu ea. E-adevărat, numai o singură dată...

Abel își încleștă fălcile. Era încordat ca un arc, gata să sară, să ucidă...

— Asta s-a întîmplat cu un an în urmă. Mi-a plăcut și mie, cum îți place ție acum... — și apoi, adoptînd un ton narativ și rece, relată liniar, de parcă ar fi citit un buletin meteorologic : — Spre cinstea ei fie zis, a fost unul din cele mai grele cazuri, pe care le-am avut de înfruntat. A trebuit să dau asaltul din toate unghiurile. A rezistat. Pînă și cînd i-am mărturisit sincer că în mod serios m-am îndrăgostit de ea. Și-apoi, într-o seară, a cedat. Numai ulterior, după ce m-a dat afară, mi-am dat seama că pentru ea a fost un simplu experiment. Un mijloc de a mă cunoaște. E atît de mult femeie, încît știe că nu poate cunoaște un bărbat în adîncurile ființei sale, decît după ce l-a trecut prin filtrul celei mai feminine dintre ipostaze... A găsit că deosebirea dintre noi este ireductibilă, pentru că ea este instinctuală, originară, nealterată, iar eu rafinat, făcut și intelectual. M-a acuzat chiar că mă spurc deliberat. După aceea, nu am mai reușit niciodată s-o seduc.

— E-un om dintr-o bucată ! — izbucni Abel.

— O femeie dintr-o bucată, vrei să spui — preciză Adam. — Dar gîndește-te, cîți va fi încercat, în toate căutările ei... În fond, e o disperată. E tot ce poate fi mai femeie, și încă femeie maternă. E osîndită să umble din floare-n floare, în căutarea a ce nu se poate afla...

— Crezi chiar că nu se poate afla ? — întrebă Abel, împrumutînd aerul de superioritate de adineaori al fratelui său.

Adam se uită la el tăios.

— Abel, n-ai să scapi niciodată de identitatea cu mine...

Abel rîse scurt, bărbătește și nu-i răspunse nimic.

Adam se simți jignit :

— Și-apoi, nu poți trăi cu ea, sau, dacă ți se năzare, chiar să te-nsori cu ea, fără să-ți dai peste cap cariera ? De ce să te ruinezi, nu numai ca bărbat, dar și ca om și mai ales ca om de știință ? ! De ce confunzi planurile, Abel ?

— Ascultă-mă. Greșești. Eu m-am întîlnit cu Enikő mult după ce a început să mă pasioneze păpușăria. La început a fost ideea... Și numai după aceea, provenind din

ea, femeia. Şi tu ai idei. Acordă-mi şi mie dreptul la ele. Şi-acum, ascultă-mă. Lui *Onkel* Cornel bineînţeles că nu i-am explicat decît, ca să zic aşa, aspectele superficiale.

— Ia s-auzim — făcu ironic Adam, sorbind din nou şi destinzîndu-se în aşteptarea expunerii.

Abel ezită o clipă : întotdeauna, înainte de a înşira o succesiune de idei, îşi revedea, mintal, schemele.

— Orice epocă lasă moştenire generaţiilor următoare o idee sau două, de ordin general, fizic, cosmologic dacă vrei. Epoca lui Copernic şi a lui Galilei a lăsat ideea că pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui. Epoca noastră lasă în urmă ideea că materia e constituită din particule, e discontinuă, nu aşa cum ne informează simţurile. Şi mai lasă ceva, mai mult o intuiţie, un sentiment : noua trăire a timpului ! Conştiinţa că timpul fizic, timpul cronometrului, nu mai este trăit astăzi la fel ca în epoca diligenţei şi a calului ; contribuie la această conştiinţă şi cultul vitezei, şi ritmul industrial, şi cadenţa socială. Iar pentru noi, cei cu carte, filozofia şi ştiinţa... Cîndva, am citit împreună teza de doctorat a lui Bergson, în care se foloseşte pentru prima dată termenul de „timp interior". A apărut în 1889. Şi tot împreună am învăţat teoria relativităţii. Einstein foloseşte pentru întîia oară noţiunea de timp în sens de dimensiune, în 1907. Între timp, în 1895, fraţii Lumière îşi brevetează invenţia, fii atent, sub titlul *„Procédé de chronophotographie"*. Fotografiere a timpului ! Din asta s-a născut cinematograful...

— Ştiam că de ani de zile nu ai fost la un film, că ai oroare de cinematograf...

— Ce legătură are una cu alta ? Singura artă care, convenţional, făcea abstracţie de timp, care *smulgea din timp,* a fost arta plastică. „Laokoon" şi „Discobolul", „Moise" şi „Burghezii din Calais" sînt încremeniţi, fiecare, în momentele lor. Degeaba s-au scurs peste ei mileniile, veacurile, deceniile. Au fost smulşi din timp... Cîtă vreme nu exista conştiinţa discrepanţei dintre timpul fizic şi timpul interior, această expresie plastică satisfăcea. Dar astăzi ea există, şi intuirea duratei lăuntrice s-a cerut exprimată şi plastic, şi anume prin frumosul *în mişcare.* Arta cea mai reprezentativă a vremurilor noastre...

— Vremuri din care tu vrei să evadezi !... — încercă Adam să-l întrerupă, dar Abel îl reduse la tăcere cu un simplu gest al mîinii.

— ...este arta plastică dinamică ! Arta „hiledinamică", cum o denumesc eu. Asta a încercat cinematograful să devină. A eșuat în industrie și comerț. Păpușăria nu va eșua, pentru că nu e industrială și, mai ales, nu e mecanică ! E vie ! Și e tot atît de veche ca și cultul idolilor sau jucăria copilului. E umanistică, pentru că e universală. Nu încearcă să stabilească nici o convenție, fiind toată numai convenție, spațiul ei este desăvîrșit iluzoriu și ca atare integral accesibil opțiunii între bine și rău. Adevărata artă a unei epoci exprimă și moralitatea ei. Or, actul moral cu adevărat reprezentativ se petrece în maximă indeterminare cu putință.

— Va să zică, e în același timp arhaică și modernă, de ultimă oră — încercă Adam, cu ironie, să exploateze contradicția din cuvintele lui Abel.

— Da. E veche și modernă, ultramodernă, în același timp. Crezi că-i întîmplătoare reapariția spontană, pe tot globul, a păpușăriei, după o uitare de veacuri, sau mai precis : după mazilirea ei la bîlci și iarmaroc ?

— Deci îți începi activitatea, ca să zicem așa, cu un program.

— Da. Un program deliberat. Gîndit multă vreme. Și cine mă acuză că vreau să evadez din veac, să ia aminte la acest program. Se rezumă simplu : a salva frumosul și omenia, trecîndu-le și răsădindu-le în epoca formulelor definitorii de viață.

— După cîte înțeleg, vrei să faci în artă... pardon, în păpușărie, căci pentru mine artă nu va deveni niciodată, ceea ce nu vrei să faci în laborator !

— M-a costat un an, pînă să-nțeleg sensibilitatea specifică a vremii noastre față de păpușărie. Dar o dată ce am recunoscut-o, aș fi necinstit, laș și inconsecvent, să nu mă prevalez de această înțelegere, pentru a vehicula pe calea ei ceea ce am a spune. Nu vreau să accept ca peisajul interior al omului să fie alterat. Dar vreau să investesc materia inertă — cîlțiul, mucavaua, lemnul, sîrma — cu sentimente omenești. Nu vreau să se matematizeze sufletul omenesc. Vreau, în schimb, să antropomorfizez pă-

pușile, să încarc păpușile cu suflet și să le las să grăiască, pentru că sînt mai înțelese decît limbajul altor arte.

— Demiurgule!... — făcu ironic Adam. — Arhetipul tău proceda mai simplu: nici nu recurgea la mucava și sîrmă. Se folosea numai de lut, și-apoi sufla...

Abel înțelese aluzia.

— Ascultă, Adam. Eu iubesc oamenii!

— Eu nu — îl întrerupse sec și amar fratele său.

Dar Abel nu mai putea să nu-și rotunjească ideea.

— Mă pot face auzit de pe cel mai modest și umil podium cu putință: de pe scena de păpuși. Dar mă voi face auzit! Și voi striga și eu: „Oameni, eu v-am iubit! Fiți vigilenți!"

— Acum semeni cu cineva din familie, pe care nu ne prea place să-l pomenim!

Abel se trezi.

— Mulțumesc — făcu el jignit.

— Mai rău — își scutură Adam capul. — Undeva te simt filistin. Simt în tine nostalgia unui mod de viață, pe care l-a îngropat nu numai Revoluția, dar pe care-l îngroapă, zi de zi, pînă și în cele mai conservator-burgheze țări, știința. Să-ți intre bine în cap: îți place sau nu-ți place, nu există alt umanism, altă generozitate, alt avînt etic spre ideal, decît cel al științei. Restul e sirop de zmeură. Peltea. Valabil e numai ceea ce se deduce matematic. Restul e numai dezamăgire. Nostalgii spre ce a fost. Spre forme de viață mai primare. Pe care noi, ca să ne amăgim, le numim cîteodată vremuri sau discipline umanistice. Iar dacă există pentru noi imperative morale categorice, ele există numai față de obiect. Față de idei. Idei formulabile. Verificabile prin experiment. Față de *adevăr*. E singura valoare...

Se lăsă o pauză gravă. Amîndoi își urmau gîndurile. Apoi Abel întrebă cu voce ușor răgușită:

— Spune-mi tu, în conștiință: dacă nu ai fi un cap metodic, științific, dacă ai fi un creator, ce muzică ai scrie: serială? Sau, cum ai spus adineaori: postserială? Ai simți instrumentele electronice mai aproape de tine, decît orga lui Bach?

Adam stătu cîteva clipe cufundat în sine, cercetîndu-se, și-apoi răspunse simplu, cu sinceritate:

— Da. Cred că da... Pentru că eu nu am valențe sentimentale. Sau, mai precis : nu *mai* am valențe sentimentale. Muzica modernă mă satisface, pentru că este cerebrală. Pentru romantism sau, dacă vrei, pentru melodie, nu mai am decît vagi și rare reminiscențe... Și cele mai puține le am pentru ceea ce este jocul suprem, jocul superb al sentimentului : pentru iubire... — Făcu o pauză de cîteva clipe, privind fix undeva, departe, într-un punct invizibil. Apoi își mușcă buza inferioară și reluă cu glasul ușor răgușit : — Cine a cunoscut femeia, ca mine... Nu pot scăpa de conștiința vocației și aptitudinii ei originare : a primi bărbatul, a fi însămînțată. Nu sînt capabil de jocul de-a iubirea. Har Domnului, sînt o ființă evoluată. Deci inaptă de iubire. Sînt imun la această infecție.

— Ești invalid.

— Știu, știu, cunosc placa. Nu, nu sînt invalid. Pentru că nu neg numai femeia. Neg și bărbatul. Neg tot ce-i biologic. Afirm și accept numai supremul produs : ideea. Numai în ceasurile tulburi, în care amuțește rațiunea și încep simțurile să joace, numai atunci mă înfrupt și eu. Și tot prin negație. Sînt ca o pădure, după ravagiile unui incendiu. Numai cerul, deasupra, este limpede. Cerul sînt ideile. Și iarba mai crește. Firele de iarbă sînt simțurile mele... Am încercat să le satur în toate felurile imaginabile... Înțelege-mă bine : în toate felurile... nu numai cu femei... cu heroină, cu morfină, cu băiețandri... în toate felurile pe care le-am putut născoci... Și nu sînt lipsit de fantezie, ha-ha, știi bine ! — și-n rîsul acesta nu suna atît abjecțiune, cît o teribilă deșertăciune. — Și-ți repet : nimic, nimic nu rezistă încercării, decît validarea raporturilor abstracte...

Și iarăși tăcură amîndoi, și-apoi Abel depuse tacîmurile și împinse departe farfuria.

— E îngrozitor...

— Da, din punctul tău de vedere, poate că e îngrozitor — reluă Adam pe același ton sec, bătrîn și știutor. — Tatăl nostru ne-a crescut și s-a străduit o viață întreagă să ne facă umaniști... Să fim atei, din respect și din dragoste față de OM, față de Prometeu și de Faust. Să-l reabilităm pe *homo sapiens*, iubindu-l, să-l spălăm de neghiobia credinței rușinoase în păcatul originar și de

spaima lui Iahve Sabaoth. E-adevărat, am rămas ateu, dar nu mai cred în om. Pentru că între intuirea prin simţuri şi raţiunea matematică se cască un hău. Eu am devenit un ateu din simţuri, din senzualitate. Nu cred în Dumnezeu pentru că Dumnezeu a fost un auxiliar al sufletului, iar sufletul meu s-a atrofiat. Pe de o parte îl dezmint pe Dumnezeu cu ecuaţiile, pe de altă parte, îmi creez justificarea, ca să-mi pot face de cap, să-mi pot desfăta simţurile fără spaime şi fără remuşcări, să-mi creez voluptăţi...

— Taci. Încetează. Eşti abject şi mi-e scîrbă de tine !

— Aici am ajuns... — reluă Adam, după o tăcere lungă. — *Amor, dilectio et caritas...*

Abel izbucni în latineşte, ceea ce denota că fraţii erau ajunşi la limita încordării, că intervenea, cu toată greutatea ei, amintirea copilăriei şi a tatălui :

— *Nihil ! Nihil tibi dare possum ! Segregantur viae nostrae.*

— *Viae nostrae nunquam segregari possunt.*

— *Noli manum tuam ad stipem porrigere. Thomam nunc invocas ? Apage ! Me taedet tui, me taedet.. Et non tantam comoediam actitas nisi ut me via revertas. Me, etiam me qui... Histrio ! Gesticulator ! Invides mihi quod satis fortis sum, ut non contra conscientiam et fidem meam vivam. Dolet tibi me strenuum esse.*

Adam izbucni din nou într-un rîs urît, dar hohotele sale sunau goale, dogite.

— *Atque dolet tibi Enikő te noluisse et me vult. Non pro te optavit, pulcherrime ! Vale !... Nunquam te videre volui !* — Abel se sculă, se îndepărtă cîţiva paşi, se răzgîndi, veni îndărăt, scoase din portvizit o hîrtie de o sută de lei şi i-o azvîrli în faţă. Se întoarse şi plecă.

Adam îl urmări pînă ce dispăru pe uşa turnantă, apoi privirea lui coborî pe bancnotă. Era palid ca faţa de masă.

— *Miserere mei...* — murmură el, de unul singur.

III

ÎNTÎLNIREA LUI ABEL ANDRU cu Teatrul de păpuşi, într-adevăr, nu era de ultimă oră.

Într-o seară de Crăciun, se simţi singur şi avu cîteva ceasuri goale. Se hotărîse să asculte *missa* de miez de noapte, în Catedrala Sfîntul Mihai, pentru că aflase că se vor cînta vechi imnuri gregoriene şi se simţise adeseori stînjenit în faţa lui Adam din cauza ignoranţei sale în materie de muzică medievală. Hoinări pe străzile geroase, învăluite în albul proaspăt al ninsorii abundente din ajun, pînă ce zări pe un avizier afişul Teatrului de păpuşi, care anunţa pentru această seară piesa unui autor italian vechi. Nu asistase niciodată la un spectacol de păpuşi, şi în hotărîrea de a-şi omorî în felul acesta timpul liber, intra şi o doză de amărăciune, de autopuniţie : dacă într-o asemenea seară care, în mod tradiţional, era consacrată intimităţii a cel puţin doi oameni — chiar dacă nu erau credincioşi şi nu erau neapărat convinşi că-n această noapte se aniversa naşterea Iubirii — dacă într-o asemenea seară nu fusese în stare să-şi înfrîngă singurătatea şi din toată mulţimea de femei tinere, pe care le vedea furnicînd pe străzi după ultimele cumpărături şi organizînd amănuntele petrecerilor, dacă dintre toate nu fusese în stare să-şi apropie *nici una,* din pricina păcatelor uneia, a rănilor nelecuite pe care le lăsase în urmă, dacă din toţi oamenii pe care îi cunoştea nu putea spune nici unuia „prieten“, dacă a ajuns să fie neglijat pînă

și de Adam — afară de împrejurări formale, întotdeauna Adam avea inițiativa întîlnirilor, Abel temîndu-se să nu tulbure nici singurătățile, nici intimitățile fratelui său —, atunci vină orice. Ar fi vrut să se pedepsească intrînd la un film, dar tocmai cercetînd afișele cinematografelor descoperi cerbul auriu, care sărea cu pronunțată grație și sprinteneală, urmărit de săgeți la fel de aurii.

Era o sală penibil de strîmtă și prost aerisită, semănînd mai degrabă cu o mare cutie de chibrituri, decît cu un teatru. Spre surpriza lui însă, publicul nu prea numeros — erau cel mult o sută cincizeci de locuri — se compunea, în cea mai mare parte, din intelectuali, printre care multe cunoștințe care trebuiau salutate. Încă din hol consemnă la toți o purtare ciudată : cunoscuții se recunoșteau, respectau regulile de politețe, se salutau, dar nu se adunau ca în foaierul Operei, Teatrului Național sau sălii de concert. Parcă ar fi avut conștiința unei culpe, parcă ar fi fost surprinși asupra unui gest nedemn. Abia după ce observă la ceilalți această stare de spirit, își surprinse și sieși sentimentul din care deduse apoi explicația ; salutînd un bătrîn și binecunoscut pictor — căruia îi promisese în repetate rînduri o vizită, căci îl cunoștea din copilărie : locuia aproape de el, la un colț distanță și știa că bătrînul maestru îl simpatiza în mod deosebit — care îi făcu de la distanță un gest de reproș, Abel simți, trezindu-se în el, rușinea, dar nu pentru că nu se ținuse de cuvînt, ci pentru că un om atît de vază îl zărise aici. Ținea la prestigiu îndeosebi în fața celor din generația tatălui său, se bucura de faima unui om serios, dar acum se simțea întinat de propria sa prezență în această incintă. Simpla noțiune de „păpuși“ trezea în el un sentiment de impudoare, prin asociere cu imagini și amintiri infantile, prin neconcordanța cu nivelul, preocupările și prestanța unui om de știință. Dar găsi neîntîrziat o consolare : dacă el ieșea oarecum compromis din penitența pe care și-o impusese, nu mai puțin compromis ieșea bătrînul maestru și ceilalți spectatori. Prea multă vreme pentru meditație și analiză nu-i rămase, căci o sonerie firavă și timidă vesti apropierea începutului.

În tot ce se întîmpla pe scenă era o notă de naivitate. Se presupunea, își dădu seama Abel din primele clipe, că el, spectatorul, acceptă păpușa — care se mișca pe rampa înălțată deasupra sălii și-n dosul cărora se intuiau mînuitorii —, nu ca păpușă, ci ca un *homunculus*, un om în miniatură, deși mișcările păpușii erau deosebite de cele ale oamenilor vii, iar contrastul dintre această mișcare și vocile obișnuite, cu care vorbea păpușa, îl stingherea. Mișcările deveniră însă din ce în ce mai inspirate, pe măsură ce mînuitorii se încălzeau, încît pînă la urmă Abel se surprinse că nu mai urmărea firul naiv al acțiunii, ci performanța, virtuozitatea de mișcare, bucurîndu-se nespus cînd una sau alta reușea un gest expresiv, prin care, cît de geometric compus și nefiresc era, reușea să sugereze o stare sufletească, o situație întreagă, o gamă de mișcări sufletești. În momentele cele mai izbutite interveneau din culise fragmente de muzică potrivit alese, astfel încît se creau clipe — îndeosebi cele lirice — în care factura materială a păpușilor părea refulată, și ele dobîndeau atributele solicitate de spectacol. În clipa în care, după toate aventurile eroilor, se aprinseră luminile, lui Abel îi răsări în minte un vers antic, învățat în copilărie, dar niciodată înțeles în întregime pînă acum : *Sunt lacrimae rerum.*

Cîteva zile mai tîrziu — chiar de Anul Nou — hotărî să se achite, în sfîrșit, de obligația vizitei la bătrînul maestru. Cumpărase în ajun o sticlă de vin bun, și spre ora prînzului urcă cei cîțiva pași pînă la vila în care locuia și lucra pictorul. Intrînd în grădină, rămase surprins : zări, rezimată de peretele vilei, lîngă intrare, o motoretă, al cărei cilindru aburea încă datorită gerului : fusese folosită cu cîteva minute mai înainte. Abel dădu să se întoarcă, bănuind că maestrul avea vreo vizită. A face cunoștință cu oameni noi însemna pentru el, dintotdeauna, un efort neplăcut. Pînă la urmă însă, dojenindu-se, apăsă pe sonerie.

Îi deschise chiar maestrul.

— Am impresia că vă deranjez. Aveți o vizită.

— Ba nu mă deranjați de fel. Nu e nimeni.

— Dar... ? — arătă Abel spre motorul fierbinte.

— Am venit adineaori de jos, din oraș.

— Cum ? Şi dumneavoastră, maestre ? — îşi exprimă Abel dezamăgirea, în vreme ce-şi scoase paltonul, îl agăţă în cuier şi-i întinse bătrînului sticla.

— O, mulţumesc frumos... Am cumpărat-o de curînd. Ştiu că multă lume rîde de mine, că la şaizeci şi patru de ani încalec un asemenea armăsar şi încă iarna, pe ger şi ploi, dar nu-mi pasă : dacă mă urcă dealul, îmi menajează inima şi-mi prelungeşte viaţa cu un an, doi, de ce nu ? Din prejudecată ? De ploi nu mă tem, frigul îmi place, de rest nu-mi pasă.

— Nu ştiu cum să vă explic, dar...

— Eh ! Prejudecăţi !

Abel simţea că, într-un fel, amîndoi aveau dreptate.

— Ştiu — continuă pictorul — sînt profesor la Belle Arte, sînt Maestru Emerit, sînt un clasic în viaţă, cunosc toate argumentele. Nu-mi pasă : motoreta îmi mai acordă răgazul şi graţia cîtorva tablouri, pe care anghina pectorală nu mi le-ar mai da. Iar maşină nu-mi iau, pentru că nu-mi place. Poftiţi, intraţi în atelier şi cîtă vreme pregătesc vinul şi gustarea — femeia are liber astăzi — uitaţi-vă împrejur şi poate vă convingeţi că într-adevăr merită şi trebuie să mai trăiesc un an, doi, să duc la bun sfîrşit ce am început acum, la bătrîneţe.

Abel intră în atelierul spaţios. Întreg peretele nordic era de sticlă. De jur împrejur, pe şevalete, pe jos, rezimate de piese de mobilă răzleţe, de ziduri, chiar şi de geamurile mari, erau tablouri, terminate sau în lucru, schiţe în cărbune şi în creion, acuarele.

Întreg atelierul era însă dominat de o pînză imensă, în dimensiuni naturale — un „Autoportret cu măşti".

Şase sau şapte măşti erau aninate de-a lungul unei sfori, dominînd ca o friză policromă întreg tabloul — chipuri rînjite, îngîndurate, tragice, triste îndeosebi. Sub ele, întors spre contemplator cu semiprofilul său puţin demonic — era ras în cap, avea sprîncene stufoase, ochi cenuşii, nasul cam butucănos, bărbia aspră —, pictorul şedea pe un taburet, îmbrăcat într-un halat alb, imaculat, ţinînd în mînă o paletă şi o pensulă. Lucra, evident, un tablou în tablou, la rîndul său aproape tot de mărime naturală : reprezenta un peisaj cu vegetaţie luxuriantă, străbătut de o apă limpede şi repede, ca de munte. Din

apă ieşea tocmai o femeie — cu părul blond căzîndu-i despletit peste umeri şi spate, cu trăsăturile imprecise, vădit voite vagi, dar cu un trup de o expresivitate ciudată: era plină, cărnoasă, cu sînii copţi începînd uşor să-şi piardă agresivitatea juvenilă, cu pîntecul musculos, cu şoldurile şi pulpele mari şi multe, care, în ciuda goliciunii lor nu trezeau imagini sau chemări erotice, ci erau o întrupare vie şi palpitîndă a maternităţii, a fertilităţii. Şi parcă vrînd să expliciteze această vocaţie originară, femeia ţinea în mîna întinsă spre cel ce o contempla un fruct nedefinit, o gutuie sau o lămîie — singura pată violent-galbenă în tot tabloul, care atrăgea aproape hipnotic privirea.

Abel se simţi adînc mişcat — şi de concentraţia de pe chipul pictorului, şi de imaginea viguroasă, plină de nostalgie paradisiacă, a Evei. Ar fi vrut să zăbovească pe-ndelete în faţa tabloului, să se lase pătruns de conştiinţa mîngîietoare a continuităţii vocaţiei originare a femeii, dar politeţea îl obliga să exploreze împrejurimile, să mai vadă încă cel puţin cîteva din tablourile recente ale maestrului. Într-adevăr, pe una din laturile atelierului descoperi o serie de patru lucrări, care constituiau explicaţia aluziilor bătrînului la reînnoire. Nu avu timp să cerceteze decît primele două.

Cavalcada unei herghelii cenuşii, sub o ploaie torenţială şi un cer plumburiu, îl frapă prin maniera neacademică, prin curbura aproape circulară a gîturilor. Întreaga compoziţie era dominată de preocupări de ritm — liniile peisajului, dungile verticale ale ploii şi curburile din care erau construite animalele erau atît de meticulos studiate şi se îmbinau atît de contrastant, încît Abel se simţi cuprins de nelinişte. Ce însemna acest tumult al pictorului bătrîn, limpezit şi ancorat de mulţi ani într-un academism neoclasic notoriu, care-i asigurase titluri, premii şi profesorat, dar care îl scosese oarecum din circuitul viu?

Îngîndurat, trecu la al doilea tablou. Acesta nu mai exprima abstract neliniştile pictorului, prin preocupări şi studii de ritm, ci nemijlocit. Era un peisaj nocturn, reprezentînd un cîmp proaspăt secerat. În colţul drept, în faţă, era o mare claie de fîn. Ogorul pustiu şi cerul erau aproape negre, unul cu o tentă brună, altul violet-închis.

Abel nu-şi aducea aminte să fi văzut vreodată o trecere atît de necontrastantă şi neperceptibilă spre negru. Pe acest cer, în colţul drept, sus, pluteau păsările de pradă ale nopţii, la rîndul lor atît de intens negre, încît aproape străluceau : erau trei la număr, înfricoşătoare, căci deşi geometrice, erau informe. Se îndreptau spre centrul tabloului, gata să se angajeze într-un picaj spre cele două sperietori, care rămăseseră stinghere în mijlocul lanului, crucificate şi hidoase amîndouă — prima, cea mai apropiată, purta o gambetă, avea faţa complet neagră, ochii albi şi perfect rotunzi, gura rînjită, la fel de albă ; a doua, ceva mai depărtată, atîrna moale, fleşcăită, cu picioarele tîrîte parcă pe glie, curbe, cu degetele mîinilor nefiresc de lungi, răşchirate într-o întrebare, pe care un cadavru parcă nu contenea s-o azvîrle spre cer. La poalele clăii de fîn, un trup de femeie plină, maternă — poate acelaşi ca în „Autoportretul cu măşti" — era răsucit într-o poziţie de groază, cu faţa şi ochii acoperiţi de braţul plin, refuzînd să privească ce va să se întîmple acolo, pe cîmp...

Abel se dădu îndărăt, parcă l-ar fi izbit cineva în piept : rar i s-a întîmplat să simtă efectul unei opere de artă atît de nemijlocit şi de viguros. Compoziţia era astfel potenţată, era gîndită şi figurată cu asemenea ingeniozitate sugestivă, încît simţi nevoia unei reconfortări neîntîrziate. Se întoarse repede la „Autoportretul cu măşti", la femeia cu fructul, şi ajunse la concluzia că bătrînul pictor urca încă dealul pe jos, cînd pictase această imagine a rodniciei şi maternităţii veşnice. În schimb, peisajul nocturn şi studiul cu caii în furtună se potriveau cu imaginea bătrînului diavol, încălecat pe motocicletă.

Nu mai avu timp să-şi continue investigaţiile : maestrul apăru, aducînd pe o tavă mare de argint gustarea şi băutura. Urmări încă din uşă direcţia privirii lui Abel şi identifică tabloul pe care acesta tocmai îl contempla.

— Văd că aveţi o slăbiciune deosebită pentru păpuşari...

Abel se întoarse, nedumerit.

— N-o cunoaşteţi ? Dar se spune că seamănă totuşi bine... E regizoarea principală a Teatrului de păpuşi. Spectacolul la care ne-am întîlnit a fost al ei...

— N-am avut plăcerea...

— De altfel vreau să scot tabloul. Nu-mi mai place. Nimic nu-mi mai place din ce am făcut înaintea acestor patru pînze — și dădu din cap în direcția peretelui dominat de compozițiile apocaliptice. — Adică nu chiar nimic. Am o lucrare la care țin foarte mult... Am făcut-o vara trecută, acasă, în munți... — și după ce depuse tava și aranjă pe o măsuță paharele și farfurioarele, se îndreptă spre capul patului și ridică un tablou înrămat, care stătuse răzimat acolo. — Iată-l... Ceva ce mă preocupă de mulți ani.

Era o acuarelă violent policromă. Reprezenta un peisaj alpin, o cădere de apă printre stînci contorsionate și dramatice, la picioarele cărora se adunase un lac mic, cu oglindă lucie, pașnică și îmbietoare. În colțul din stînga, sub tablou, era tras cu creionul un portativ, pe care erau însemnate cîteva măsuri.

— Știți să citiți note? — îl întrebă pictorul.

— Nu prea.

— Cunoașteți asta? — îl întrebă mai departe bătrînul și-i fluieră un motiv imposibil de confundat.

— *„Die Forelle"* de Schubert!

— Așa-i. Și acuarela aceasta se numește *„Forellen-Quintett"*. Am încercat să transpun în imagine muzica lui Schubert... Asta-i ce mă preocupă, încă dinainte de... — și din nou repetă gestul în direcția peretelui cu cele patru tablouri, parcă se sfia să atribuie un calificativ incursiunilor sale plastic-simbolice în problematica etică a vremii. — Vedeți, ani de-a rîndul, decenii întregi, am pictat căutînd picturalul. Apoi, pe măsură ce îmbătrîneam, am început să caut corespondențele, pentru că am ajuns la concluzia că numai formele de exprimare variază... Am încercat *să transcriu*... Și-apoi, corespondențele s-au lărgit. Picturalul... „Picturalul" s-a spulberat. Pentru mine, încetul cu încetul, lumea s-a unificat... Ajungi la o vîrstă, la o înțelepciune, în care poți integra totul, toate...

— Inclusiv motocicleta? — întrebă Abel, zîmbind mai mult pe seama curajului său propriu.

— Da, da, așa e, domnule profesor, astăzi și motocicleta face parte din pictural...

Abel continua să țină acuarela în mîini și să o privească :

— Nu, maestre, cred că nu aveți dreptate. Există lucruri de neîmpăcat. Lucruri *fără corespondență între ele.* Mi se pare că nu se poate transcrie ceea ce are durată, ceea ce are o desfășurare în timp, ceea ce e o succesiune de la unu la doi, într-o formă care, convențional, este încremenită, care oprește locului, pentru veșnicie, scurgerea timpului... Ce este timpul ? *Numerus motus, secundum primum et posterium,* v-ar răspunde cei vechi. O dimensiune fizic-ontologică, v-ar răspunde un fizician. Iar tabloul este o imagine sintetică, în care creatorul, încremenind un anume moment din succesiunea infinită de momente, îl investește cu întreaga sa experiență, cu ansamblul viziunilor sale în materie de linii, lumini și culori. Dar niciodată patru dimensiuni nu pot încăpea în trei, necum în două... Realitatea pe care o percepem are cel puțin patru. Tabloul numai două. Entitățile sînt deci calitativ deosebite, și oricît am încerca să punem semne de egalitate între ele, tot numai un rezultat absurd am dobîndi.

Bătrînul pictor rămase pe gînduri, și-n atelier se lăsă un moment de tăcere, în care nu stăruia însă nici o urmă de tensiune, deoarece amîndoi bărbații simțeau, dincolo de raționamentele rostite, profunzimile de gîndire ale celuilalt și se respectau în consecință. Apoi, după o vreme, Abel continuă cu glas tare :

— Și totuși, ceea ce căutați dumneavoastră, maestre, se poate găsi. Se poate transcrie și succesiunea, în mod plastic. Printr-o plastică succesivă, care să dea cel puțin iluzia mișcării. A acelui *motus* din definiția aristotelică a timpului. Printr-o artă plastică în mișcare. Mișcare înseamnă deplasarea unei mărimi într-un sens și într-o direcție. Sensul plasticii dinamice este, *hic et nunc,* însăși finalitatea pe care o țintește opera, mesajul ei. Mărimea este zestrea ei inițială, potențialul estetic-plastic : liniile, luminile, culorile formei care se va pune în mișcare. Direcția este traiectul expresiv al deplasării, linia pe care se mișcă spre finalitate, spre sens, spre mesaj. Cum însă linia se poate descompune oricînd în infinit de apropiatele ei puncte constitutive, fiecare punct al mișcării trebuie să fie determinabil în termenii spațiului în care se depla-

sează. Dar coordonatele acestui spaţiu nu sînt numai carteziene, analitice, ci totodată categorii — cu alte cuvinte, acest spaţiu mai are *această dimensiune în plus*, deoarece sensul este mesagiu, este de calitate estetică. Deci în oricare punct al acestui spaţiu, entitatea care se deplasează trebuie să fie definibilă şi în categorii estetice. Or, categoriile estetice specifice plasticii prescriu, în pictură şi în sculptură, bi sau tridimensionalitate carteziană. Nicidecum quadridimensionalitate : arta plastică tradiţională smulge din timp, încremeneşte convenţional momentul, chiar şi cînd sugerează mişcare, precum în „Discobol". Sau în „Uciderea Pruncilor". În raport cu timpul, categoriile estetice ale artei plastice pretind nonrelativitate, adică factură absolută. Relativitatea spaţiului estetic al artelor plastice dinamice constă tocmai în factura sa absolută... Cred că, în primul rînd, păpuşăriei i se aplică aceste criterii, pentru că înainte de a fi teatru, ea este artă plastică. Şi încă artă plastică în mişcare.

Abel tăcu şi se uită cu gratitudine la bătrînul pictor : graţie lui descoperise o nouă filieră de gîndire şi se bucura dinainte că avea la îndemînă un mijloc nou pentru a trece peste pragurile critice ale singurătăţilor sale, avea un nou cîmp de meditaţie.

— Păcat că aceste capete sistematice şi abstracte, ca al dumneavoastră, domnule profesor — răspunse într-un tîrziu bătrînul pictor — sînt revendicate de laborator. Păcat că omul de ştiinţă contemporan e atît de absorbit şi-atît de specializat. Păcat că a dispărut specia umaniştilor enciclopedişti din Renaştere sau a polihistorilor elini...

Astfel începu, doctrinar, cariera de păpuşar a lui Abel Andru.

Anul universitar şi vacanţa următoare îi aduseră cele mai de seamă satisfacţii profesionale, deşi nu mai lucra decît în virtutea inerţiei şi a rutinei. Dezminţind practica şi obiceiurile de pînă acum, îşi consuma ceasurile libere cu gînduri şi căutări de natură cu totul străină activităţii ştiinţifice sau pedagogice. Vizionase toate spectacolele teatrului. Ba mai mult : sîmbăta sau duminica plecase în cîteva rînduri în oraşe mai apropiate, şi văzuse spectacolele altor teatre de păpuşi.

La Biblioteca Universitară avusese de înfruntat chiar şi momente penibile, cînd începuse să solicite din depozit puţinele cărţi despre păpuşărie, care existau consemnate în fişier.

Dar ceea ce găsise, îl dezamăgea : nu discernea nicăieri intuirea acelui punct iniţial, din care, credea el, trebuia să se reconstituie noua tinereţe a păpuşăriei.

Începu să deseneze, dar fîşiile lungi, pe care le umplea, nu aveau nimic pictural, nimic artistic. Pe fiecare fîşie — lipea una de alta treimi de coală — se desfăşura cîte o „istorie" : sumare întîmplări epice sau dramatice, lirice sau fantastice, în care omul nu era desenat, ci doar reprezentat — un punct era capul, o linie scurtă, verticală, în jos, reprezenta gîtul şi trupul, două perechi de linii oblice, în unghiuri contrarii, constituiau membrele. Schema aceasta se amplifica printr-o linie, două, o încheietură, un unghi adăugat la nevoie. Esenţială era succesiunea de situaţii prin care trecea această figură schematic-abstractă, într-un fel asemănătoare cu un simbol matematic. Pe cîte o fîşie se interferau în acţiune două, trei, chiar patru asemenea figuri — abia diferenţiate morfologic — care se deosebeau între ele graţie rolului particular al fiecăreia, în ansamblul acţiunii. Stînd la birou, concentrat asupra „istoriei" din ziua respectivă — îşi făcuse obicei să imagineze zilnic cel puţin o asemenea succesiune — lui Abel îi venea adeseori să zîmbească : de-ar vedea *Onkel* Zeno cu ce se îndeletniceşte, fără îndoială l-ar trece în rîndul pacienţilor săi. Sau ar chema un învăţător de clasa întîia primară, să-i cerceteze isprăvile grafice. Şi tot glumind de unul singur, într-o zi îşi dădu seama că, în fond, această din urmă ipoteză nici nu era glumă : „istoriile" sale erau reducţiuni la primar, erau o dezgolire de veşmînt, de fioriturі şi arborescenţe. Nu rareori nebunia nebunului şi copilăria copilului contrastează cu normalul, cu bunul simţ cotidian, pentru că nu sînt în stare să ţină seama de tot ce îmbracă şi ascunde faptul nud, esenţialul — schema simplă din desenele sale — de întreg decorul social, făurit în milenii de experienţă, pentru a crea un cadru posibil convieţuirii.

Chiar şi pe o insulă pustie, din clipa în care coexistă doi oameni, se creează o situaţie politică : se stabileşte un

raport de forțe între puternic și slab, iar raportul acesta generează *convenții*. Convenția dobîndește viață proprie, se constituie scop în sine și adeseori devine fastidios să recunoști în păienjenișul ei, faptul nud care a generat-o, esențialul. Copilul și nebunul îl discern, pentru că încă sau nu mai trebuie să țină seama de semenul de alături. Copilul și nebunul își pot îngădui să țină seama numai de esențial, numai de schemă...

Și într-o seară, în mintea lui Abel răsări întrebarea scrutătoare de sine : De ce a ajuns și el la același discernămînt și la aceleași preocupări ? Ce avea el comun cu mintea unui copil ? De ce, de unde acest sertar plin cu „istorii" ?

Se ridică de lîngă birou, se apropie de aparatul de radio, căută muzică și-apoi începu să măsoare, intrigat, odaia.

Ca să negi convențiile, ca să le azvîrli peste bord, trebuie să fii nemulțumit de ele. Ce-l nemulțumește ? Ce-i lipsește ?

Un singur element îi lipsea în viață, sub un singur raport rămăsese neîmplinit.

Dar „istoriile", cît de sentimentale erau, se plăsmuiau întotdeauna strict *din gîndire*, nu din inspirație. Efortul său mintal, acest efort operațional al unui instrument cizelat decenii de-a rîndul în exercițiul celor mai subtile și mai abstracte simboluri convenționale, l-a împins la scheme, la o viziune infantilă a lumii. Dar de ce oare ? *Pentru că nu suporta conștiința că esențialul era mascat, acoperit, nu suporta conștiința că schema dispare sub lianele și iedera ideațiilor utilitarist-convenționale.*

Raportul individului cu nașterea și cu moartea, cu iubirea, cu maternitatea, cu desăvîrșirea de sine, cu singurătatea sau cu comunitatea rămîne, într-un fel, identic. Are permanență.

Dar oare murim la fel, iubim la fel cum au murit și au iubit, bunăoară, grecii vechi ?

Își aduse aminte că în liceu asistase odată la cercul cultural, la o exegeză a ultimelor versuri din „Faust" :

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

Comentatorul, zelos să revendice pentru crezul său tot ce reprezintă valoare, căutase să documenteze că în fond versurile acestea sînt o expresie camuflată a cultului marianic. Pe Abel îl preocupa însă numai substantivul central : *Das Ewig-Weibliche*...

Există oare etern-feminin ? Există oare fapt omenesc — gînd, sentiment, efort, bucurie, fericire, disperare — care să-și semene sieși, de-a lungul veacurilor ? Schemele sale, „istoriile" sale, ar fi inteligibile oricui, în orice vreme ?

Înțelegem oare tot ce a fost esențial în sentimentele celor de odinioară, se întrebă el ? Ne vor înțelege cei de peste mii de ani ? Imaginea lumii ce se profilează în viitor învăluie de pe acum în negură tot ce e simțire, tot ce e irațional, precum la sfîrșitul preistoriei, emoțiile și sentimentele au început să refuleze în tenebrele subconștientului propensiunile primare, instinctele. Evoluția de la amibă la rațiunea matematică, văzută din afară, este liniară. Dinăuntru însă, sinuoasă, cîteodată tragică. Doctrina iubirii a fost necesară pentru a îmblînzi o omenire încă sîngeroasă, sălbatică. Dar rațiunea poate, în sfîrșit, elimina, prin judecată și soluție, antagonismele. Felul în care vor trăi peste milenii urmașii noștri, necunoscînd conflictul, nu va elimina și schemele, „istoriile" ?

În fond, își zise el, societatea nouă ce s-a constituit în această parte a lumii nu este oare primul uriaș efort de a înscăuna definitiv imperiul rațiunii, al logicii, al științei, al matematicii și calculului prevăzător, peste haosul relațiilor dintre oameni ? Și din acest Organon al vieții colective, se întrebă el mai departe, nu va ieși alterată schema ? Nu se va produce, în mod necesar, o refulare a sentimentelor în favoarea rațiunii, precum odinioară a instinctelor în favoarea sentimentelor ? Există de pe acuma o seamă de reacțiuni omenești, comune odinioară, neinteligibile nouă. Legenda Medeii, de exemplu. Nu se poate să nu te izbească forța ei dramatică — dar care femeie citadină de astăzi mai poate înțelege pe deplin pasiunea Medeii, transpunîndu-se în situația ei ? Care femeie de astăzi ar mai fi în stare să-și ucidă copiii, ca să răzbune infidelitatea bărbatului ? Însuși modul de a iubi sau de a gelozi nu se vădește discontinuu ?

De ce a ajuns la schemă, la „istorii“ ? De ce nu şi-a văzut de cercetările de chimie fizicală ?

Dacă s-ar aprinde casa din vecini, şi-ar continua lectura ? Ar sări să ajute la stinsul incendiului, şi însuşi gestul său nu ar fi decît o schemă. Ar *avea datoria* să sară. Dar în lumea ce va să vină, este foarte puţin probabil să mai izbucnească incendii, căci aparatele electronice le vor preîntîmpina. Schema aceea va dispărea deci.

Medicul de casă, care era sculat în toiul nopţii şi venea la căpătîiul bolnavului, sau clinicianul cu intuiţie majoră îşi valorificau harul, tămăduind bolnavul. Laboratorul biochimic, maşinile electronice ale medicinei viitoare, se vor substitui talentului lor. E-adevărat : vor muri mult mai puţini bolnavi. Dar se elimină încă o schemă.

Profesorul de la catedră care-şi gratifică vocaţia a şi început să fie înlocuit prin televizoare şi magnetofoane, şi microfilme şi alte mijloace. În pedagogie se vorbeşte de apusul erei lui Gutenberg şi răsăritul erei electronice — pare-se mult mai eficientă. Schema sentimental-istorică dispare.

Ce va rămîne ?

„Istoriile“ vor rămîne !

Şi, de fapt, ce erau „istoriile“ ? Abel Andru îşi zîmbi cu oarecare îngăduinţă : se îndeletnicea cu ceva, ce nu ştia limpede ce era. Abandonă evaziunile în generalitate şi încercă să dea o definiţie exactă îndeletnicirii sale.

Ce reprezentau liniile şi punctele ? Naraţiuni fără cuvinte. Cuvintele nu erau necesare, căci naraţiunile se reduceau la fapte nude, esenţiale, care, reprezentate, cîştigau în expresivitate. Cînd mergi la esenţial, cuvîntul — care implică şi gramatică, şi stil — împovărează inutil.

Evanghelia lui Ioan greşeşte. *In principio erat verbum*. ...Evreii, datorită unei inspiraţii aparent nefaste a lui Moise pe muntele Sinai, îşi interziseseră singuri reprezentarea plastică. De nu s-ar fi întîmplat aşa, Ioan Evanghelistul ar fi trebuit să-şi înceapă ulterior Scriptura altfel : ***In principio erat figura.***

Dar dacă Moise le-ar fi îngăduit evreilor reprezentarea plastică, ce s-ar fi ales din invizibilitatea Domnului ? Moise a fost un înţelept şi a ştiut bine ce face : accesul la figură îngăduie cu infinit mai multă uşurinţă contestarea afirma-

ției pe care o cuprinde cuvîntul. Și, pe deasupra, figura place sau nu place... Figura nu e universală, figura are atribute concrete.

Oare sub o figură s-ar fi putut așeza cuvintele : „Eu sînt cel ce sînt" ?

Obosi și se lungi pe studio, își întinse mîna și luă de pe noptieră revista săptămînală pe care i-o adusese, de dimineață, poșta. Începu să o răsfoiască, și pe pagina teatrală descoperi un articol de analiză a repertoriului Festivalului Internațional al Teatrelor de Păpuși și Marionete care urma să aibă loc în toamna următoare. Hotărî pe loc să petreacă luna septembrie în Capitală : descoperi dintr-o dată că „istoriile" puteau fi tot atît de bine reprezentate de păpuși, ca și prin liniile și punctele sale, și-și dădu seama, la fel de spontan, ce-l atrăsese și ce-i displăcuse în spectacolul din noaptea de Crăciun : păpușa era menită să exprime scheme, fapte nude, dar păpușarii o covîrșeau, o înăbușeau cu veșminte, cu convenții, cu fabule arborescente, care imitau convențiile și meandrele relațiilor omenești obișnuite, neesențiale. Năzuința de a transforma păpușa într-un *homunculus* îi mistifica firea, esența. Sensul estetic-existențial.

Sări de pe pat și începu din nou să se plimbe agitat.

Dacă s-ar ajunge deci la perfecțiune, dacă păpușarii ar putea fi convinși să revină la sîmbure, la esențial, raționa mai departe Abel Andru, cuprins de entuziasm generos, s-ar putea face un singur imens spectacol, în care să se cuprindă toate schemele. Pentru că variația și interferența „istoriilor" într-adevăr esențiale este extrem de limitată.

O singură soluție de reprezentare...

Cuvintele îi ciocăneau în creier, instalîndu-se obsedant, și din clipa aceea simți că s-a curmat patriarhalitatea existenței sale, că era osîndit la o căutare încrîncenată și că *trebuie*, imperativ, s-o întreprindă, spre a-și rămîne credincios.

Uitase că unicitatea soluției este atributul singular al gîndirii matematice...

La București, chiar în prima zi a festivalului, o întîlni pe Szabó Enikő.

Cumpărase un program şi-apoi, după ce-l studie, reţinu bilete la toate spectacolele : două săptămîni în şir, se juca şi după-amiaza şi seara. În prima zi se produse însă o defecţiune ; decorurile unei trupe oarecare, anodine, nu sosiseră la vreme şi se afişă că se va prezenta un spectacol suplimentar al unei trupe franceze, care participa la Festival *hors concours*. Abel nu aflase nimic, căci altfel, avînd bilet şi la spectacolul programat al trupei, şi-ar fi folosit după-amiaza altminteri. Provincial conştiincios ce se afla, de fiecare dată ce venea la Bucureşti vizita rudele îndepărtate şi prietenii vechi ai familiei, catedra şi Institutul de Chimie Fizică al Academiei, Centrul de documentare ştiinţifică, librăriile şi anticariatele. De astă dată îşi dădea însă seama că nu va avea la îndemînă decît dimineţile care, la rîndul lor, vor trebui folosite pentru însemnări şi meditaţie.

Încercă un regret, cînd văzu afişul la uşă şi observă, pe deasupra, o aglomeraţie grozavă : simţea o nelinişte, un rău fizic, un soi de ruşine şi jenă epidermic-fiziologică, ori de cîte ori se ciocnea de dezordine, de dezorganizare, acolo unde pe temeiul unor răspunderi bine definite, ar fi trebuit să stăruie ordine şi bună organizare. O clipă îi trecu prin minte să se întoarcă, să plece, dar apoi îşi zise că dacă această mulţime se zbătea să intre, probabil va fi un spectacol valoros şi se lăsă purtat de puhoi, pentru ca o clipă mai tîrziu, cînd se simţi înghesuit şi îmbrîncit din toate părţile, să-şi reproşeze cu severitate : oare cîţi dintre cei ce se îmbulzeau aici căutau ce căuta el ? Cîţi au avut răbdarea să depisteze, pas cu pas, sensul a ce trebuie să se întîmple pe scenă ? Cu cine din această mulţime avea vreo comunitate de interes ? Cum de se lăsa influenţat de judecata altora — a turmei ? *Odi profanum vulgus !* — şi reuşi, în sfîrşit, să intre în hol, unde înghesuiala se destrăma.

Observă că locul vecin, rămas gol, era pîndit de o mulţime de indivizi care, vizibil, intraseră fără bilet, profitînd de îmbulzeală. În clipa cînd se făcu întuneric simţi că cineva se strecoară tiptil lîngă el.

Îşi dădu seama că-i o femeie, dar nici cînd se făcu lumină pe scenă şi-ar fi putut-o observa nu se întoarse, deoarece furtişagurile de soiul acesta îi displăceau.

Prima parte a spectacolului era alcătuită din recitalul unei perechi de marionetişti — soţ şi soţie — de la un teatru celebru din Praga. Se vedea de departe că erau mînuitori de profesie — lucrau în faţa publicului cu cîte o marionetă pe sfori, numerele lor nu erau lipsite de haz, ba o scenetă lucrată numai de bărbat, în compania unei marionete — amîndoi, mînuitor şi marionetă, îmbrăcaţi în haine vărgate, de puşcăriaşi — stîrni chiar rîsul şi aprobarea sălii, dar în ansamblu totul era plat şi convenţional şi nu avea nimic din cele ce căuta el.

Sala se lumină de pauză, Abel îşi zise că în cele două săptămîni care vor urma va avea desigur multe asemenea dezamăgiri, dar, în mod disciplinat şi sistematic, îşi va urma căutările ; dorind să iasă în foaier, se răsuci spre vecina lui.

Femeia era întoarsă spre un bărbat înalt, cu părul, ochii şi mustaţa flagrant de negre, cu bărbia puţin cam strîmbă. Discutau în termeni profesionali despre recitalul văzut. Apoi bărbatul o invită afară, să fumeze. Sculîndu-se, femeia se-ntoarse, la rîndul ei, spre Abel.

Era scundă şi plină, cu părul blond-roşcat, fruntea neobişnuit de înaltă şi bombată, trădînd de departe inteligenţă deosebită, purta ochelari groşi peste ochii griverzi-albaştri, uşor bulbucaţi, avea nasul drept şi buzele cărnoase, dar între nas şi buze pielea se frîngea într-o cută aspră, dură, care îngăduia presupunerea că dacă femeia aceasta ar fi să scoată un bandaj de pe o rană uscată, l-ar smulge nedelicat, cu o singură mişcare violentă şi hotărîtă. Era îmbrăcată sobru şi simplu, într-un taior de tweed, şi ţinea în mînă o poşetă-sac, veche şi uzată. Degetele ei erau scurte şi butucănoase, cu unghiile tăiate bărbăteşte. Degetele mici erau curbate şi-ntoarse într-un unghi neobişnuit faţă de celelalte, cum le au, cînd şi cînd, sculptorii de vocaţie.

Privirea femeii lunecă în trecere peste Abel Andru, şi în clipa următoare încremeni. Îşi întoarse capul iarăşi, încet, spre el, ochii i se dilatară şi era gata să zîmbească larg. Ceva o opri însă — şi-i scăpă o singură literă :

— A...

Abel pricepu într-o fracţiune de secundă, se ridică şi se înclină politicos :

— Nu sînt Adam, doamnă. Sînt fratele său. Mă numesc Abel Andru.

— Oh, vă rog să mă iertați... — roși femeia violent, sub bronzul tenului nemachiat, și-apoi își dădu seama că trebuia să se prezinte : — Szabó Enikő.

Era rîndul lui Abel să rămînă intrigat : știa pe cine avea în față. Își dădură mîna și femeia părea că-l privește încîntată, probabil pentru că nu încercase să i-o sărute, după obicei bucureștean, chiar în public.

— Dați-mi voie să vă prezint : Saul Wolf, scenograful Teatrului de păpuși din Cluj, domnul profesor Abel Andru.

— Nu sînt profesor — se fîstîci Abel. — Sînt numai conferențiar...

— Nu veniți să fumăm ? — întrebă femeia.

— Eu nu fumez, dar vă însoțesc cu plăcere — răspunse Abel și porni în urma ei.

Enikő luase un avans de cîțiva pași pe coridorul dintre staluri. Avea picioarele și pulpele pline, șoldurile rotunde, voluminoase, și Abel savură conștiința că văzuse trupul acesta, îl cunoștea de mult : era femeia cu fructul ! Se simți tulburat, cînd își dădu seama de lipsa de delicatețe a comparațiilor mintale. Se simțea neloial, incorect. Parcă i-ar fi furat ceva femeii. Hainele ei nu mai constituiau apărarea firească pe care veșmîntul îl acordă, de cînd Ea l-a îndemnat pe El să muște din mărul cunoașterii. Dar Enikő nu putea ști că el știe, jocul convențiilor trebuia continuat și, poate pentru întîia dată de cînd ținea minte, Abel Andru se simți avantajat față de o femeie, într-un raport inițial care-i acorda o superioritate irecuperabilă, și îi fu rușine.

— Semănați uluitor — înnodă Enikő nemijlocit, în hol. — În prima clipă, v-am și confundat.

Wolf, care stătea cu ei, era complet absent, privea undeva departe, peste capetele lor, dincolo de pereți.

— Nu cred că pe Adam l-ați fi putut întîlni la un spectacol de păpuși...

— Da... La asta nu m-am gîndit. Deși ce o să vedeți acum, ar putea mulțumi pînă și gustul cel mai rafinat.

— Francezul acesta, cum îi zice — se uită Abel repede în program, pentru că numele îi scăpase.

— Yves Jolly — îl ajută Enikő. — E un mare poet... Poate singurul poet autentic, între noi.

— L-aţi mai văzut?

— La festivalul de acum şapte ani... Dar nu vreau să vă stric plăcerea. *Guten Abend, Herr Professor* — salută ea în direcţia unui bărbat înalt, cărunt, cu ochelari de sîrmă, o figură impresionantă, cu toate atributele caracteristice intelectualului universitar. — Vă rog să mă scuzaţi — şi se îndreptă în direcţia bărbatului, care se oprise la cîţiva paşi.

Instantaneu, Wolf îşi reveni din reverie şi-i dădu explicaţii :

— Profesorul Harro Siegel. Una din cele mai cunoscute şi venerabile figuri din lumea păpuşarilor.

— Interesant. Aş fi zis că-i matematician sau filozof, după înfăţişare.

— Filozof este, în orice caz. Unul din nemţii cu care nu numai că-mi face plăcere să fiu împreună, dar mă simt onorat cînd îmi acordă atenţie.

Abel ridică spre el o privire întrebătoare : abia se cunoscuseră, şi o judecată intimă, ca cea inclusă în fraza scenografului, i se păru neavenită. Wolf îi înţelese nedumerirea.

— Părinţii mei au rămas la Auschwitz. Şi eu din păcate nu fac parte dintre cei care sînt capabili să uite... Dar Harro Siegel e cealaltă Germanie. Aceea autentică — a ideilor.

Soneria îi chemă înăuntru. Abel se simţi nemulţumit de durata scurtă a pauzei. Zăbovi, privind în direcţia lui Enikő, ea îi făcu semn să intre, îi va urma.

Pînă ce veni la locul ei, se făcu din nou întuneric.

Scena se lumină. O rampă din şi între perdele negre se căscă sobră, funebră, spre sală. De lîngă arlechinul stîng apăru un bărbat înalt, voinic, cu plete, cu ochii albaştri, puri, ca de copil. Purta cămaşă albă, cu gulerul deschis şi răsfrînt peste haina largă, de catifea ponosită. În mersul său, în gestul de împreunare a mîinilor, cînd se opri, în privire şi mai ales în voce era ceva transportat, ceva de dincolo, dintr-un tărîm propriu, altul decît cel al oamenilor care-l priveau.

— *Bonjour mesdames, bonjour messieurs, bonjour Bucarest. C'est avec une grande émotion, que nous sommes revenus...* — își începu el salutul și, în ciuda cuvintelor pe care le voise calde, o undă de nesfîrșită tristețe se revărsă peste sală.

Prezenta un spectacol alcătuit din mici bucăți — scene caleidoscopice care se succedau pe cadența unor acompaniamente muzicale adecvate și foarte felurite ca stil. Insomnia și coșmarul unui om, povestea unor amanți de la începutul veacului, o parafrază la povestea mărului, în care șarpele era jucat de un aparat de fotografiat cu burduf, o comedie picantă înfățișată de niște umbrele și umbrelușe animate — un șir de scăpărări și inspirații, în care Abel desluși grija unui maestru, ce-și permitea să-și închege fizic sau să-și dezmembreze personajele în fața publicului, înfruntînd convențiile și îngăduind formei și culorii să dobîndească autonomie chiar în fața spectatorului, fără sfiala artificiilor folosite, sau conferea cu dezinvoltură atribute umane unor obiecte banale ca umbrelele, bunăoară, antropomorfizîndu-le.

Ce se petrecea pe scenă erau „istorii“, consemnă Abel Andru, deși factura scurtelor fragmente era cu totul deosebită de ceea ce-și închipuise el — țineau mult mai mult de spectacol și distracție, de umor și psihologie, decît de meditație etic-cosmologic-antropologică, cu putere generalizatoare. Totul avea însă o factură personală, autentic-artistică, ce se revărsă peste sală, cucerind-o, răpind-o într-un fel.

Poetul apăru din nou în fața publicului și anunță un alt punct de program, intitulat „O Tragedie de Hîrtie“.

Cînd scena se lumină, uniformitatea neagră a fundalului era străpunsă de o casă strîmbă, de carton decupat, sugerînd un lupanar, un cuib de duhuri rele. Și, în fapt, aici chiar sălășluiau niște ființe sinistre — de hîrtie, întinsă probabil pe schelete de sîrmă — niște monștri, niște ființe informe, fiecare de altă culoare, de forme caricatural-geometrice, strident-demonice, care, deplasîndu-se, nu călcau, ci lunecau, printr-o stranie și înfricoșătoare mișcare de translație, de natură voit-vectorială, în cadența apăsătoare și reținută a unei muzici stelare. Atmosfera aceasta stranie, din alte sfere, era sugerată și de prezența,

în față, la dreapta, a unei figuri de femeie-cariatidă, tot de hîrtie, evident — cu cornul semilunii în loc de cap și ochii mongolic marcați înspre capetele răsfrînte în sus ale cornului.

Monștrii dădeau tîrcoale Domniței Lune. Cadența lunecării lor halucinante exprima ceva atît de lubric și de scîrnav, încît Abel Andru simți în sinea lui un țipăt — un țipăt de groază, ocrotitor, prevenitor, impulsul acela originar de a sări la stinsul incendiului din vecini. Se reținu, crispîndu-se și încleștîndu-și mîna de brațul scaunului.

Apăru Iubitul — cariatidă și el, dar cu capul plin. Era bărbătesc, în ciuda gingășiei staturii sale firave. Monștrii se retraseră din fața lui. Unul rămase la pîndă : un tîlhar cenușiu, cu un cap aproape la fel de rotund ca trupul inform-obez, străpuns de un orificiu, prin care ieșeau trei degete reale de om. Capul se deplasa pe scheletul de sîrmă, astfel încît luneca straniu, într-o parte și într-alta, și chiar se întindea înainte, cu indiscreția hidoasă, rău-intenționată, a celui ce nu cunoaște noblețea sentimentului. Apoi Iubitul plecă — evident cu intenția de a reveni —, și Domnița rămase locului. Hîdul ieși de după lupanar și începu din nou să-i dea tîrcoale, dar ea, absentă și transportată, nu se ferea decît trăgîndu-se sfioasă deoparte. Nici ea nu se mișca altminteri — tot prin translație, lunecînd —, dar între cele două moduri de deplasare formal identice, era o deosebire ireductibilă — cea dintre armonie și dizarmonie, dintre bun și rău. Însă Monstrul, ignorat, nu se resemna — răul niciodată nu se resemnează ! Trecu din nou după casă și reapăru, ținînd amenințător în cele trei degete un foarfece imens și real, cu care veni, tîrîndu-se cu încetineală de șarpe, pînă în spatele Domniței, căreia brusc, cu sunet metalic, sfîșietor, îi tăie aproape o treime a cornului. Asasinatul era brutal, cumplit, vizînd totodată și dizolvarea convenției — foarfecele tăiase cornul cu ușurința cotidiană cu care fierul taie hîrtia — și Domnița sucombă într-o prăbușire solemnă, iremediabilă, spre centrul scenei. În această cădere lentă, ce dezmințea, grație nobleței victimei, legile gravitației, era cuprinsă jalea tuturor Dreptilor înfrînți din umbră, pe la spate.

Monstrul se retrase în bîrlog, pentru că din muzică se simțea apropierea Iubitului. Găsi acum explicație și depărtarea lui : reveni cu o floare. Dar cui să-i mai dea floarea ? Însemnul fiorului său de dragoste devenise podoabă pe un mormînt invizibil. Însă Monstrul nu-i îngădui Iubitului nici măcar răgazul plîngerii : apăru de după casă, și acum purta o armă și mai năprasnică : o faclă. Fierul poate fărîmița hîrtia, îi poate altera forma, linia, măreția, dar nu o poate nimici. Focul însă o preface în scrum, în pulbere, în nimic. Și Monstrul aprinse Iubitul, și Iubitul se mistui. Probabil nu regreta că o urma pe Domniță. *Consummatum est.* Tragedia de Hîrtie se dizolvă chiar în proprietățile fizice ale materiei din care fusese plăsmuită, și-n sală se făcu lumină.

— Ei, ce zici ? — întreabă Enikő prozaic, la singular, căci vecinătatea emoției lor artistice impunea intimitate.

Abel își scutură numai capul : simțea că orice ar spune ar suna a doagă. Enikő surîse și-l înțelese.

— Ai să vezi, în ultima scenă, ce se poate face cu mîinile și numai cu mîinile !

Abel avu impresia că, după „Tragedia de Hîrtie", nu mai suportă nimic. Deși întreg episodul nu durase mai mult de cîteva minute, densitatea emoțiilor fusese atît de mare, încît trăia acum o senzație de epuizare afectivă, ca după un lung și greu concert. Abia luă aminte la cuvintele ei și la scurta prezentare pe care o rosti poetul păpușar : stăruiau în el, într-un îndelung du-te-vino, ecourile acelei muzici a sferelor și reminiscențele catifelatelor senzații pe care le stîrnise mișcarea ireal de lină a eroilor Tragediei. Sala se întunecă. Se aplecă spre vecina lui :

— Ce urmează ?

— O scenă pe fundul mării... — șopti ea.

În același doliu al fundalului și-al rampei, intră deodată, ca azvîrlită dintr-un arc, o mînă imensă de bărbat, îmbrăcată într-o mănușă imaculat de albă, care, bătută de reflectoare, strălucea ca o pată de lumină intensă. Și pata aceasta începu să se miște : curînd i se alăturară alte și alte mîini, înmănușate la fel, în total patru perechi, care, pe rînd, se metamorfozau în caracatițe și meduze, alge, crabi sau rechini, consemnînd de fiecare dată drame intense, care, implacabil, ilustrau legea darwiniană : cel

mai puternic supraviețuia, cel mai slab sucomba. Ritmul înfruntărilor era cînd al unei drame vijelioase, cînd al unei pînde îndelungate, plină de suspensii. Ceea ce îl impresionă și-l fermecă nu era atît frumusețea elaborată a mișcărilor, ci o idee, pe care cele ce se petreceau în fața lui i-o sugerară fulgerător : spațiul scenei avea acum *altă densitate*, era umplut cu apă. Efectul nu fusese provocat nici de lumini, nici de linia și forma protagoniștilor, căci mîinile rămîneau în continuare mîini, nu erau mascate nici ca pești, nici ca meduze. Și totuși, efectul era pregnant, violent, nu sugera numai, ci evoca fundul mării, atît de palpabil, încît dacă ar fi înaintat spre rampă și și-ar fi întins capul dincolo, fără îndoială ar fi respirat întîi adînc și și-ar fi reținut răsuflarea. De unde efectul acesta ? Cine a transformat atributele fizice ale spațiului estetic al scenei ? Momentul era atît de redus la esențial, artificiile lipseau atît de desăvîrșit, încît răspunsul se impunea ca de la sine și-l înfioră : *Mișcarea*.

Nu mai luă aminte la scena picantă dintre un bărbat și o femeie, care se duceau la scaldă, nici la focurile de artificii ale sărbătorii cîmpenești ce urmă în repertoriul mîinilor, ci totalmente absorbit de descoperirea făcută, urmă firul ideilor sale. Cînd sala se lumină, și sutele de spectatori aplaudară și începură să strige, entuziasmați, iar poetul-păpușar cu cele trei ajutoare ale sale se tot pleca modest, timid și conștient de cît de mult dăruise oamenilor care și-au cumpărat bilet la spectacolul său, Abel se răsuci spre Enikő și începu să-i explice pasionat, de parcă ea i-ar fi urmărit gîndurile :

— Dacă mișcarea singură are darul de a defini natura spațiului pe care-l evocăm, atunci ni se deschide în față o perspectivă infinită... Nimeni nu ne împiedică să utilizăm metafora, pentru a transcende în spații altfel inaccesibile intuiției. Nici geometrul nu-și intuiește toate spațiile, ci le calculează. Calculul e o abstracție verificabilă prin reversibilitate, prin experiment. Operez cu simboluri abstracte, dar rezultatul e concret. Cine ne împiedică să spargem, pe scena de păpuși, legile ? Gravitația, de exemplu ? De ce să nu creăm spații proprii ?

— Hai să mergem. Rămînem ultimii — încercă Enikő să domolească elanurile sale logice.

Se sculară și porniră spre ieșire, dar Abel continuă :

— Pot crea un spațiu în care deplasarea de jos în sus să fie coborîre, în care drumul cel mai scurt dintre două puncte să fie spirală, în care orice acțiune să se desfășoare pe o curbă sau...

— Dar cui i-ar folosi mișcările acestea ? De ce să transformăm scena de păpuși într-un seminar de mecanică inversă ?

Abel se opri locului și o privi îndelung, de parcă abia acum ar fi zărit-o.

— Cum ? Dar nu-i aceeași problematică ?

Enikő își scutură capul. Părul ei, prins într-un coc aproximativ, amenința să se despletească.

— Nu. Nu-i aceeași problematică. Dimpotrivă. Noi ne căutăm propriile noastre soluții... Pune-mi dumneata în scenă o comedie satirică și fă-o artistic, adică să fie păpușărie, și voi fi mulțumită... chiar dacă se înscrie în cea mai veche și banală dintre geometrii... Sau dacă nu o comedie, o tragedie sau o revistă. Dar să fie artă. Nu diletantism. Nici laborator sau seminar.

— O comedie — făcu Abel, disprețuitor.

— Da, da, o comedie ! Să nu crezi că-i ușor ! Nu cred să fie două spectacole într-adevăr bune printre cele treizeci, cîte vom vedea zilele acestea.

— Dar ce ai văzut acum n-a fost bun ?

— Întîi și-ntîi, ce a fost într-adevăr bun nu era comedie. Și-apoi, de douăzeci de ani repetă același spectacol !

— Ei și ce ? E artă ?

— Are mari merite, fără îndoială. Dar dacă toți am juca numai un singur spectacol...

— Unul să fie, dar mare. Comedii, cum vrei dumneata, îți fac două duzini. Le am în traistă. Vreau să zic, în sertar.

— Una să-mi faci ! Una singură și mă plec în fața dumitale și-ți dau ce vrei pe lumea asta !

— Chiar și pe dumneata ?

Lui Abel i se tăie răsuflarea : întrebarea țîșnise fără nici o pregătire, fără nici un avertisment lăuntric, împotriva manierei și stilului său, în discordanță cu firea sa, cu codul său, dar, mai ales, cu ceea ce consemna el a fi

momentul. De unde, de unde i se iscase brutalitatea această vulgară, se chestiona el febril, pentru ca abia în clipa următoare să se pregătească pentru replica ei jignită, care nu putea întîrzia.

Dar Enikö izbucni în rîs, și, cu o sinceritate dezarmantă, îi puse mîna pe braț :

— Dragă Abel, să nu crezi că sînt o femeie ușoară, dar pentru un bărbat ca dumneata, cred că aș fi de vînzare chiar și la preț mai scăzut. Poate chiar și fără preț !

Abel se opri din nou : erau acum în vîrtejul de seară al Căii Victoriei, dar el avea senzația că împrejurul lor se făcuse pustiu. Enikö rîse din nou, limpede și contagios, ca un adevărat copil al naturii ce era :

— Haide, nu te speria ! Nu am prins încă pe nimeni cu arcanul... Dar să știi că dacă într-adevăr vrei să-ți încerci puterile în meseria noastră... Află că mă tem de concurența dumitale !... Stăm la Hotelul Ambasador, vino mîine dimineață și vorbește cu directorul. E un om de ispravă, sensibil la tot ce e nou.

— Și eu stau la Ambasador.

— Cu atît mai bine. Dar acum trebuie să te las. O masă protocolară, cu colegi străini... Mă-nțelegi...

— Îmi pare rău, aș fi vrut să...

— Vom avea prilejuri destule și-n timpul festivalului, și acasă, să stăm de vorbă.

— Într-adevăr, parcă nu am trăi în același oraș ! Trebuia să ne întîlnim aici...

— La revedere ! Și gîndește-te bine : miza e mare ! — rîse ea din nou, jumătate în ironie, jumătate parcă intimidată de propria ei temeritate, și plecă aproape în fugă, cu o grație care-i sfida formele.

IV

IEȘIND DE LA CONTINENTAL, Abel Andru își propuse o plimbare lentă, ca să-și revină din dureroasa tulburare provocată de prima — și, bănuia, ultima — înfruntare cu consecințe grave și dramatice, pe care o avusese vreodată cu fratele său. Legăturile dintre gemeni fuseseră dintotdeauna desăvîrșite, incluzînd chiar și unele aspecte de ordin telepatic. Dar iată, ajunseseră la o răscruce, armonia dintre ei, întemeiată pe o presupusă, dar iluzorie continuitate a evoluției lor comune, se destrămase, iar Adam — pînă astăzi imagine a desăvîrșirii bărbătești — îi apărea într-o postură odioasă. Într-atît îl durea și-l rușina decăderea fratelui său, încît simțea că nu mai e în stare nici măcar să se plimbe : avea senzația că poartă la văzul lumii rușinea înscrisă pe obraz, că e privit de toți trecătorii, că e batjocorit sau plîns de milă. Se azvîrli într-un taxi și indică adresa de acasă.

Oare Enikő l-ar înțelege ? Ajunseseră aproape, foarte aproape. În timpul festivalului fuseseră zi de zi împreună, iar de cînd s-au întors, continuau să se frecventeze tot atît de febril. Directorul teatrului, după ce Enikő îl prezentase, confirmă oferta de a-i da un spectacol, dar totul suna mai mult a joacă și glumă : întîi, pentru că păpușarilor li se părea probabil de necrezut ca un cadru universitar să-și abandoneze cariera pentru o asemenea activitate umilă, puțin prețuită...

Ajuns în mansardă, se simți dintr-o dată ocrotit — nu numai de pereți, ci și de singurătate. Nu obișnuia să primească lume străină : prieteni nu avea, și de fiecare dată ce împrejurările îl sileau să admită o femeie în sanctuarul său, oricît de intense bucurii ale simțurilor să fi recoltat, ulterior avea întotdeauna sentimentul de a fi comis o blasfemie, o profanare.

Își aduse aminte de prima vizită a lui Enikő. Stăruise în urma ei un miros de busuioc, străin, venetic, care nu-l deranjase cîtuși de puțin. O sărutase — prezența ei declanșa în el resorturi temerare, pe care nu și le cunoscuse — dar apoi se supuse, înțelegător, imperativului ei : pentru ea, *a fi împreună* cu un bărbat implica o supremă intimitate, pe care în mediu și împrejurări ce-i mai erau încă străine, nu o putea trăi. Trebuia întîi să se obișnuiască — cu aerul, cu policromia odăii, cu obiectele, cu cărțile — și Abel era încîntat că-i descoperise această sfială : simți un fior de respect.

Enikő se așezase în singurul fotoliu din odaie — sub lampa înaltă, cu abajur — se descălțase și-și îndoise picioarele sub ea. Își aprinsese o țigară — ceea ce îndeobște îl deranja pe Abel, dar la ea părea absolut firesc și nu-i provoca nici o supărare, ci îl determina numai să deschidă la răstimpuri fereastra — și-apoi începuse să-i vorbească despre viața ei, cu o sinceritate și o lipsă de menajamente, cum Abel nu mai auzise din gură de femeie. Povestirea ei devenise tot mai pasionantă, pe măsură ce dezvăluia anii maturității, care se confundau, cel puțin în aparență, din ce în ce mai mult cu viața palpitantă a ființelor inerte din cîlți, din mucava și sîrmă.

Și acum îi mai auzea vocea plină, gravă, stăruind ca un ecou între pereții mansardei, rostindu-și fragmentar și nesistematic — în manieră iremediabil feminină — *credo*-ul artistic.

— Nu facem teatru de păpuși. Facem teatru de animație, cel puțin aceia dintre noi, care au înțeles sensul resurecției genului în ultimii treizeci de ani. Orice poate fi animat sau reanimat.

— Reanimat ?

— Da. Ţi-aduci aminte de mîna lui Yves Jolly? E o mînă vie, dar în scenă nu are funcţie de mînă, deşi îşi păstrează forma.

— Da. Se ihtiomorfizează! — defini Abel ideea, şi Enikő rîse cu încîntare.

— Să ştii că la dumneata — continua să nu-l tutuiască, deşi crescuse între ei ceva mare şi nou şi fermecător — primejdia mare e că defineşti. Defineşti şi formulezi şi demonstrezi. În artă, acesta e sfîrşitul. Arta nu are voie să se expliciteze! În artă nu există legi generale, decît abstrase ulterior. Nu există principii normative afară de unul, major: consecvenţa şi logica lăuntrică a operei individuale... Cine-ţi va spune altceva, minte. Şi nu-ţi pierde vremea căutînd himere. Nu umbla după piatra filozofală! — şi-şi azvîrli peste umăr părul blond-roşcat pe care în ziua aceea îl purta despletit, anacronic de lung, distonant cu coafurile mondene ale vremii.

Abel regretă că Enikő nu era aici. Fără ca pînă acuma să fi trecut şi el pragurile, fără să se fi destăinuit, simţea că Enikő i-ar fi înţeles durerile din ceasul acesta.

Avram Andru sădise în fiii săi o rebeliune sentimentală faţă de cultul morţilor. Cine se ducea era bun dus. Aceasta este legea firii, iar bocetele, jălaniile şi doliile erau considerate iraţionale şi muieratice. Adam şi Abel îşi însuşiseră învăţăturile tatălui fără rezerve, nu numai ca raţionamente, dar şi afectiv, şi astfel izbutiră să treacă lin şi repede peste şocul năprasnic pe care l-au suferit prin pierderea lui şi tot astfel au izbutit să treacă peste durerea pricinuită de stingerea mamei.

Dar acum — acum pierderea suferită nu decurgea din legea firii, nu era *raţională*, era numai *justificată*. Dintre toate firele care-l legau pe Abel Andru de lume — altele decît ideile abstracte — dragostea faţă de fratele său era cel mai vital. Fusese rupt cu violenţă. Pierduse acum şi conştiinţa, şi sentimentul că nu era singur în lume, că exista aproape un al doilea Eu — atît îşi erau de aproape, încît se jucau adesea cu această idee a identităţii — care putea să-i fie măsură şi verificare, dar mai ales sprijin, înţelegere şi ajutor. Şi acum se vădise că totul fusese numai amăgire. Acest al doilea Eu nu fiinţa aievea.

Pierduse ceva de mare preţ, iluzia nonsingurătăţii...

Nici Adam, nici Şomăceanu nu puteau presupune cît de ireal era totul, cît de *va-banque* jucase. I se făcuse oferta de a pune un spectacol la secţia română — teatrul juca în două limbi — dîndu-i-se a înţelege că dacă va izbuti, se va permanentiza colaborarea, întrucît exista un post vacant de regizor pe schemă. Dar dacă va eşua? Dacă totul se va vădi a fi fost înfumurare din partea lui? Sau dacă se vor ivi greutăţi de ordin administrativ?

Adevărat, maniera în care procedase nu putea să nu lezeze bunul simţ.

Cu Enikő nu putea discuta chestiuni administrative.

O vorbă a ei, azvîrlită în vînt, şi el, omul prin excelenţă metodic, şi-a aruncat peste bord întreg trecutul, ca un aventurier. De unde avîntul acesta şi iresponsabilitatea? Şi dacă la încadrare s-ar cere studii speciale sau vechime profesională? Dacă nici nu era posibilă încadrarea lui? Dacă pur şi simplu va rămîne *pe din afară?*

Vorba îl cutremură, deşi, la o mai atentă cercetare ajunse la concluzia că, indiferent de consecinţe, n-avea cum proceda altminteri. A fi *pe din afară*...

Avram Andru se fălise întotdeauna că toată viaţa a fost pe din afară. Nu făcuse parte din partide şi congregaţii, asociaţii, masonerii sau biserici — Frontul Renaşterii Naţionale fusese un episod trecător şi neconcludent — se considerase în afara şi deasupra lor, pentru că structural şi autentic, doctrinar şi pasional fusese un individualist.

Abel îşi asemănă înfiorarea în faţa perspectivei de a nu fi încadrat într-o instituţie, cu atitudinile pe care i le cunoştea tatălui său. Încercă să-şi imagineze ce s-ar fi întîmplat dacă Avram Andru ar mai fi trăit şi-ar fi fost nevoit să abdice de la independenţa sa anarhică, în favoarea spiritului de colectiv care, iată, pentru fiii lui devenise firesc, precum aerul şi apa... Dar oare această evoluţie a mentalităţii de la o generaţie la alta, se întreba Abel, nu se axa chiar pe sensul şi pe direcţia de dezvoltare, cărora el încerca acuma să se încontreze? Nu-şi pusese niciodată această întrebare.

Se linişti: lumea *lui*, lumea protestatară împotriva lui Spiegelmann şi a tot ce însemna succesul său de eprubetă, era, neîndoielnic, mult mai sortită fericirii. Dar acesta era

un sentiment, o intuiţie, izvorită nu atît din argumentaţie, din confruntarea faptelor obiective, cît din *lumea lui;* erau din nou simţirile, dispoziţiile, preferinţele, gusturile, ritmurile, visele sale. Cine i-a acordat dreptul de a se constitui în unitate de măsură ? Nu era nimeni altul implicat — decît doar într-un fel mijlocit şi departe, prestigiul lui Adam —, actul său avea consecinţe numai asupra propriei sale vieţi, dar era totuşi izvorît dintr-o judecată pe care acum o califica aspru : solipsism ; narcisism condamnabil ; egocentrism ridicol. Nu, probabil că, în conţinutul ei, concluzia a fost justă, dreaptă — simţea, plutind, de astă dată neexplicitate, argumente grele care pledau în favoarea ei —, dar calea, metodologia au fost greşite. De aici şi momentul penibil — spectrul grotesc, ca în pragul vîrstei de patruzeci de ani să rămînă, cu toată pregătirea sa, pe din afară, să devină braconier, să devină *sector particular.* Ca o replică la această concluzie autoironică, soneria de la uşă răsună îndelung şi intens, asemenea unui protest vehement sau unei revendicări insistente.

Abel tresări : foarte rar se întîmpla să fie căutat acasă. Nu era nici ziua, nici ora femeii de serviciu, lumina şi apa erau plătite, poşta se lăsa jos, în cutie. Enikő nu putea fi, căci raporturile lor se stabiliseră pe temeiul unei sobre reţineri, care ar fi impus un telefon prealabil. Nu putea fi decît Adam...

O, de-ar fi Adam ! De-ar veni, să se căiască — nu în privinţa opoziţiei faţă de hotărîrea sa, o, nu, ci într-a grozăviilor pe care i le mărturisise ! De-ar spune o singură frază : nimic nu-i adevărat, m-am lăsat purtat de focul discuţiei, cum mi s-a mai întîmplat şi altădată, de rotunjimea ideii, de plăcerea de a brava...

Dar Adam nu putea suna *astfel,* Adam, chiar în clipele cele mai grave — ca cele ale mărturisirilor — va rămîne rece şi stăpîn pe sine, manierat, echilibrat, cel puţin în aparenţă...

Abia descuie şi apăsă pe clanţă, că se trezi zvîrlit îndărăt, în spaţiul antreului.

— Ce-ai făcut, descreieratule ? — vociferă Raveca Andru din uşa dată în lături. — Ai bolînzit de-a bine-

lea? — şi după ce făcu doi paşi înainte, trînti uşa în urma ei, de se cutremură toată vila.

Era năprasnică. Pe capul ei mare trona o pălărioară micuţă, cu urechiuşe răsucite în sus, potrivită unei fete tinere, cochete. Obrajii ei erau încinşi de mînie, ochii îi scînteiau, jumătate din rujul cu care-şi dăduse pe buze era mîncat — probabil şi le muşcase pe tot parcursul drumului în sus, pe deal; — mustaţa mijită în anii din urmă era punctată de broboane de sudoare, pardesiul elegant se deschisese, şi aripile sale îi fluturau în urmă, la fiecare pas şi fiecare răsucire, ca o coadă de frac, iar în mînă ţinea, de mijloc, o umbrelă modernă, cu mîner lung, nichelat, pe care o vîntura ameninţător.

Pe Abel îl pufni rîsul, dar se şi sperie: Raveca începu prin a pocni cu umbrela pe măsuţa din antreu, şi Abel se gîndi cu groază la cristalul biroului: la cincizeci şi unu de ani, Raveca era primejdioasă şi păguboasă, impulsivă şi inaccesibilă argumentului, ca un copil nărăvaş şi zurbagiu.

— Ce naşte din pisică, şoareci mănîncă! Ai de gînd să calci pe urmele lui taică-tu? Lui bunicu-tău?

— Stai jos, *Tanti*. Să-ţi dau o vişinată — încercă el s-o îmbuneze, cunoscîndu-i slăbiciunile.

— Cu atîta vrei să mă cumperi? — îşi ridică Raveca din nou vocea, încît Abel înregistră un zăngănit uşor al geamurilor. — Bunicul tău a fost, cel puţin, cinstit şi s-a dus pentru ţicneala lui în faţa plutonului de execuţie. Şi ce mi-e iehovismul, mi-e şi păpuşăria!

— Dar repede m-au mai pîrît la dumneata — încercă Abel din nou să o dea pe glumă. — Nu credeam că Adam...

— Lasă-l pe frate-tu din joc! E singurul breaz din toată familia asta de nebuni!

— Că-ţi tot cumpără tablouri, şi argintărie, şi vechituri... — contraatacă el.

— Şi ce dacă-mi cumpără? Eu nu trebuie să trăiesc din ceva? Fac negoţ cinstit!

— Dacă veni vorba, dumneata, *Tanti*, de ce nu te-ai dus în faţa plutonului? De ce n-ai rămas la călugăria dumitale şi te-ai făcut... negustoreasă, ca să-i zicem aşa?

Raveca se făcu vînătă de furie, încît Abel regretă că a mers prea departe.

— Pentru că nu m-au lăsat ! — răcni ea, și-apoi, mai domol, adăugă : — Pentru că m-au mințit. M-au dezamăgit. Eram o biată femeie neștiutoare, ușor de înșelat...

Tonul ei descreștea cu fiecare frază. Abel simțea că dacă va reuși să mai amîne cîteva clipe discuția de fond, o va putea dezarma.

— Dar bine, ai plecat din mînăstire din voia dumitale.

— Ioanela — încuviință ea, cu un gest deznădăjduit și apoi reveni la subiect : — Mi-a telefonat Rectorul...

Destinul Ravecăi Andru fusese într-adevăr atît de pitoresc și plin de contradicții, cum numai vremurile mari, ale revoluțiilor și ale metamorfozelor pornite din adîncuri, pot genera. Apariția ei în această memorabilă după-amiază, postura ei, gîndirea ei, discuțiile cu nepotul pe care voia să-l admonesteze, erau, toate, ecouri ale unor întîmplări de demult, trecute deja oarecum în filele de istorie : se petrecuseră cu decenii în urmă.

Curînd după moartea fratelui ei — care a prilejuit și prima ei călătorie lumească, după mulți ani de claustrație voluntară în incinta mînăstirii — Raveca începu să perceapă ecourile prefacerilor sociale care se consumau dincolo de ziduri. Dacă nu s-ar fi produs călătoria, dacă nu ar fi petrecut cele cîteva zile în ambianța atît de tumultuoasă din casa răposatului ei frate, probabil că maica Raveca ar fi rămas insensibilă la faptele care începeau să stîrnească acum semne de întrebare în mintea ei. Adevărul era că spiritul polemic al gemenilor — deși se întorsese împotriva ei — o impresionase grozav : temperamental, fiica lui Amos Andru era o spadasină, și consumarea ardorii în pietate nu era decît o sublimare, un surogat.

În primăvara anului 1945, ecourile frămîntărilor pătrunseseră însă și în chiliile mînăstirii din Obreja. Prea era fiică de agricultor, ca să nu simtă euforia împroprietăririlor. Dar tăcu, smerită, își înăbuși simpatiile și acceptă exegezele părintelui confesor și ale protopopului, care venea cînd și cînd în vizitațiune, și care, amîndoi, erau de părere că Anticristul coborîse din filele Epistolelor în viață — îmbrăcînd o dată șapcă cu cozoroc, altă dată vindiac de piele sau cizme : ținuta agitatorilor care colindau satele —

răscolind mulțimile împotriva așezărilor lăsate de Dumnezeu. Dar cînd mai tîrziu — aici, în tăcerea tainică a recluziunii voluntare, a ascezei și reculegerii, în rigurozitatea orarului și în absența oricăror altor evenimente decît venirea și trecerea anotimpurilor, scurgerea vremii se consuma cu totul altminteri decît în viața reală — a început la Obreja epopeea „sfintei“ Ioanela, toate răbufniră deodată.

Venise în mînăstire o novice, o semianalfabetă, care luase numele de sora Ioanela. Raveca, femeie trecută de prima tinerețe, în care vitalitatea neconsumată nu se canaliza în nevroze, ci trezea numai răbufniri ale bunului simț, găsi de la început că privirile Ioanelei prea erau exaltate, dăruirea ei prea de natură pasională, ca să nu fie ceva suspect la mijloc, cel puțin în privința sursei energetice a marii ei evlavii.

Și apoi începuseră, pe rînd, miracolele. Sfînta Fecioară Maria îi apăru Ioanelei într-o serie întreagă de viziuni, în cadrul cărora i se făcură comunicări de cea mai mare însemnătate, unele cu atribute premonitorii și profetice, care fură neîntîrziat consemnate și sigilate în plicuri de confesor și de protopop — acesta din urmă, și el doctor de Roma, bărbat impozant, dotat cu o inteligență, un farmec și un dar al vorbirii cu totul ieșite din comun, deveni tutorele cazului. Și apoi, ca o confirmare a adevărului absolut și irefutabil al revelațiilor, Ioanelei îi apărură stigmatele.

Faptul explodă în mînăstire ca o detunătură într-o galerie închisă. Nu era călugăriță care să nu înceapă să-și cerceteze cu luare aminte trupul, să se convingă, dacă nu cumva era și ea aleasă, poate numai grație vecinătății sau principiului simpatiei. Dar Ioanela era una. Stigmatele apăreau și dispăreau, și singură Raveca — vreme îndelungată fusese economa mînăstirii și avea o înclinație cu totul deosebită spre cifre, ca toată familia de altfel —, în desăvîrșită tăcere, firește, consemnă că apariția și dispariția stigmatelor se petreceau strict ciclic, și anume la perioade care coincideau cu o năpastă cu care bunul Dumnezeu lovise toată partea femeiască, de la păcatul originar și izgonirea din Paradis încoace.

Cum în vremea aceea înfruntarea socială luase amploare uriașă, iar părintele protopop care o tutela era, și

prin convingeri și prin tradițiile de care ținea, strîns legat de partidul care decăzuse de la putere, viziunile și dicteurile Ioanelei — căci în ultima vreme începuse să dicteze savante tratate de teologie, dar numai personal protopopului — cîștigară o acută nuanță politică. Astfel, bunăoară, avu viziunea unei piețe dominate de o catedrală cu cepe. În această piață ea zări un zid mare, cu creneluri și un turn rotund, și înăuntru, după zid, un palat. În palat, o încăpere, și-n încăpere un om scund, îmbrăcat cu tunică închisă la gît. Omul, zicea ea, se căia îngrozitor pentru faptele comise : se pocăise. Îngenunche în fața unei icoane, în dreptul căreia ardea o candelă și se rugă pentru iertarea păcatelor sale năprasnice, comise înainte de pocăință. În clipa în care omului îi dădură lacrimile, și sufletul său găsi calea spre Sfînta Fecioară, care, firește, ar fi fost gata să mijlocească, la instanțe direct superioare, mîntuirea acestei oi rătăcite, dar totuși întoarse, cuvioasa văzu că se deschise ușa, intră însăși Satana, ținînd un bici cu ținte în mînă și începu să-l flageleze pînă la sînge, silindu-l să se așeze la locul său, în fotoliul de după birou, și să-și reia activitatea nelegiuită.

Dar aceasta era una din cele mai modeste dintre viziuni. Data exactă a morții Papei și succesorului său ; anul cert al sfîrșitului definitiv al imperiului materialismului ; mărirea Blajului — orașul de scaun al mitropoliei — pînă la proporții și însemnătate secundare numai cetății lui Petru ; păsările negre care vor pluti pe cerul din răsărit, prăbușind marele imperiu potrivnic sfîntului duh chiar și numai prin spaima pe care o vor stîrni, fără să fie nevoie de scuipat focul pe care-l purtau în gîtlej, și altele, asemenea, fură consemnate cu zel și-apoi comunicate mai departe Nunțiaturii, bineînțeles cu destinația Curiei.

Pe vremea aceea — perioadă de vîrf a războiului rece — Nunțiu Apostolic la București era episcopul de Savannah, care se vădi mult mai mult om politic american, decît Nunțiu. Nunțiul nu se sfii să-i azvîrle, fără avizul și mai ales fără încuviințarea Sfîntului Scaun, pe cei din subordinea sa într-o înfruntare pur politică, ceea ce stîrni reacția în consecință a autorităților de stat. Nunțiul luase și alte măsuri : s-au pregătit cadre adecvate clandestinătății ; în capela Nunțiaturii au fost sfințiți în mod conspira-

tiv episcopi — cîțiva preoți mai tineri, printre care și protopopul vizitator al mînăstirii din Obreja. Raveca o auzea de cîtva timp pe Ioanela adresîndu-i-se mentorului ei cu „Prea sfinţite", dar crezu că este vorba numai de o formă nouă a exaltării și adorației ei. Abia mai tîrziu avea să afle adevărul.

Printre primii, și cei mai activi, preoți urmăriți pentru activitate subversivă a fost și monseniorul teritorial al Companiei lui Isus. Coincidența — sau poate notoriile virtuți ale acestui autentic fiu al *Ecclesiei militans* — a făcut ca tot el să fie numit Delegat Apostolic, *advocatus diaboli*, trimis să cerceteze șirul miracolelor nemaipomenite din chilia sorei Ioanela, unde evenimentele începuseră să se precipite, pe măsură ce înfruntarea se ascuțea : la administrarea tainelor, pîinea i se prefăcu pe limbă în carne sîngerîndă, prin capacul cutiei de aur, în care se țineau tainele, săriră trei picături de sînge și altele asemănătoare, toate atestate sub jurămînt și întărite de autoritatea de episcop a fostului protopop.

Delegatul Apostolic sosi la Obreja în taină și-și începu cercetările. Raveca fu chemată printre primele să depună mărturie sub jurămînt și se părea că spusele ei avură un caracter decisiv : întrebările începură să trădeze din ce în ce mai mult scepticismul Cinstitei Fețe. Apoi se hotărî ziua și ora audierii, în care sora Ioanela trebuia să depună personal, sub cele mai năprasnice jurăminte și, subsecvent, sub amenințarea consecințelor posibile *sub specie aeternitatis*, în fața reprezentantului personal al Sfîntului Părinte.

Se întîmplă ca Raveca să se afle în fața porții, cu treburi gospodărești, la ceasul în care Delegatul Apostolic se duse s-o ia pe Ioanela din chilia ei, unde stătuse în post, rugăciune, reculegere și solitudine obligatorie, în așteptarea examenului hotărîtor. Raveca zări, de departe, un nor de colb apropiindu-se pe șosea. Se sui, suspicioasă, în capul scărilor, își făcu mîna streașină și cercetă cu încordare orizontul. Temerile ei cele mai sumbre se vădeau confirmate : pe șosea se apropiau trei jeepuri, în care se distingeau, fără posibilitate de confuzie, chipiile albastre. Nimeni nu află vreodată cine vestise organele Securității de Stat, de prezența în mînăstire a Advocatului Diavolului, împotriva căruia fusese lansat cu luni în urmă un mandat de

arestare, din cauza multiplelor sale activități de natură subversiv-politică. Numai Raveca nutrea oarecare suspiciuni. Se năpusti în clădire și îl zări pe venerabilul părinte, urcînd scările în urma Ioanelei, și într-un suflet, îl preveni. Peste cîteva clipe, savantul iezuit, deghizat în călugăriță, sări printr-un geam de la spatele clădirii și dispăru — pe vreme îndelungată — afundîndu-se într-un lan de porumb...

Ulterior, fără a trage concluzii formale și definitive asupra cazului, el mărturisi că urcînd scările în urma Ioanelei, simțise un intens miros de pucioasă...

Nunțiatura dispuse aducerea Ioanelei în Capitală : cercetarea, o dată inițiată, trebuia dusă pînă la capăt. Aici, neo-cripto-episcopul reuși să racoleze la acțiunea sa încă trei-patru preoți tineri, care nu urmaseră covîrșitoarea majoritate a clerului și credincioșilor greco-catolici și nu se reîntorseseră în biserica ortodoxă. Printre acoliții noi ai prezumtivei sfinte era și un călugăr laic din ordinul *Schulbrüderilor*, care, ca toți membrii acestui ordin, mai avea încă o meserie, în speță era fotograf, și încă unul iscusit. Fără zăbavă, își puse meșteșugul în slujba cauzei, și curînd începură să circule în cercuri „selecte" ale Capitalei, poze pe care se vedea crucifixul din odaia Ioanelei și, firește, se distingea limpede cum sîngera Fiul Omului.

Dar ancheta ordonată trebuia încheiată. Fură convocați doi psihiatri de prestigiu, cărora li se plăti anticipat un onorariu astronomic, pentru a o consulta pe Sfîntă. Medicii încasară onorariul, se plecară cuviincios și plini de gratitudine, sărutară inelul episcopului de Savannah, apoi întreprinseră savanta lor cercetare și, în sfîrșit, dădură verdictul : un caz de gravă psihopatie, o isterie avansată, neîndoielnic destinată în primul rînd clinicii de psihiatrie, nicidecum beatificării sau sanctificării.

Raveca află toate acestea, pentru că a doua zi după întîmplările penibil-aventuroase legate de persoana Delegatului Apostolic, avusese o altercație cu autoritățile ei superioare, care se isprăvi cu oarecare violențe verbale din partea ei, cu uși trîntite și rebeliune deschisă. Își făcu în pripă sumarul bagaj, și peste cîteva ore sosi în casa cumnatei, la Cluj. Dar nu avu răbdare să stea aici : făcu rost de o sumă modică și plecă mai departe, la București. Prea

era în cunoştinţă de cauză, ca să nu continue a urmări cazul cu înverşunarea ei caracteristică.

Cunoştea numeroase călugăriţe, preoţi, înalte feţe bisericeşti de la care căută să culeagă zi de zi informaţiuni. Ioanela devenise pentru ea un soi de piatră unghiulară a vieţii, un fel de măsură definitorie a credinţei, apartenenţei şi viitorului. Ziua în care află verdictul Curiei romane — *Non possumus* — deveni o adevărată sărbătoare pentru dînsa. Dar toată euforia ei se prefăcu în dezgust şi mînie, cînd află că mîna de preoţi, în frunte cu cripto-episcopul, încălcînd tradiţia principiului *Roma locuta, causa finita* şi expunîndu-se deci unor grave sancţiuni disciplinare din partea Sfintei Congregaţii a Oficiului, continuau propagarea cazului. Dar năzuinţele lor, de factură evident politică, nu avură un destin fericit : autorităţile le curmară activitatea radical şi definitiv.

Raveca pîndea din umbră, ca un păianjen, fiecare mişcare a preoţilor din jurul Ioanelei. Cum niciodată nu se amestecase în afacerile lor, s-ar putea spune chiar dimpotrivă, îi ţinuse sub observaţie cu adversitate, scăpă fireşte nevătămată. Cîtva timp, arestarea fostului protopop şi a Ioanelei îi stîrni un sentiment de milă. Curînd însă, află unele amănunte noi, care o zguduiră şi determinară o cotitură definitivă în viaţa ei.

Anchetatorii erau aproape la fel de interesaţi de miracolele Ioanelei, ca de celelalte activităţi desfăşurate de fidelii ei. Cripto-episcopul îşi susţinu credinţa în virtuţile miraculoase ale sorei Ioanela, dar şeful anchetei se vădi sceptic, îl înfruntă şi-l contrazise pe Prea Sfinţitul, desfăşurînd argumente logice, filozofice şi medicale foarte pregnante, dar adversarul nu se dădea bătut. Pentru anchetator era un prilej excelent : conturile cripto-episcopului erau încărcate cu numeroase acuzaţiuni de cu totul alt ordin, al căror fond îl nega însă cu aceeaşi înverşunare, cu care afirma realitatea originii sacre a stigmatelor şi celorlalte miracole. Anchetatorul nu avea decît să-l silească la o înfruntare efectivă cu faptele concrete, pentru a-l ţintui în postura de mistificator deliberat.

Prea Sfinţitul acceptă, susţinînd că Ioanela, dacă îi va fi îngăduit să asculte sfînta slujbă şi să se împărtăşească, să se reculeagă în deplină linişte, indiferent de zi, va sîn-

gera din stigmatele ei, care sînt identice cu cele cu care, la instigația iudeilor, romanii l-au însemnat pe Mîntuitor. Șeful anchetei întrebă, curtenitor, dacă sala de festivități a ministerului va fi propice pentru ceremonie și ceru o listă precisă a ustensilelor liturgice necesare. Se instală un altar portativ, portretele fură îndepărtate de pe pereți, și *missa* avu loc după toate prevederile Breviarului. Ioanela, adusă din celulă, se împărtăși, se rugă și nu sîngeră ; la urmă mărturisi că acest lăcaș al diavolului nu este propice pentru stabilirea unor contacte spirituale de factură sacră și superioară. Înțelegător, șeful anchetei o întrebă ce lăcaș sacru ar prefera, și Ioanela solicită Capela Nunțiaturii.

Tîrziu, noaptea, pe la ora două, o caravană lungă de limuzine se îndreptă spre Capela Nunțiaturii, dereticată meticulos anume pentru acest prilej. Prea Sfințitul celebră slujba, în vreme ce toți ofițerii stătură smirnă, cu chipiile pe mîna dreaptă. Lumînările de ceară, iluminația, tămîia din cădelniță, tăcerea gravă a publicului neobișnuit, monodia episcopului — totul împrumută momentului o notă, o atmosferă deosebită, nu lipsită de fiori și reminiscențe medievale. Ioanela se rugă, se împărtăși, se rugă din nou — și nu sîngeră...

Raveca, aflînd de cele întîmplate, își făcu bagajul și părăsi Bucureștiul. Se instală la Cluj, unde se angajă îngrijitoare lîngă mama senilă a unui profesor de la agronomie, care o plătea cu o sumă destul de modestă, dar care-i mai asigura pe deasupra casă și masă. Cam după un an, nevasta profesorului muri de cancer, și Raveca fu nevoită să înfrunte asalturile din ce în ce mai insistente ale văduvului — și acum mai era de o prospețime uluitoare pentru vîrsta ei, și îmbrăcămintea civilă profila niște forme statuare, perfect proporționate, încă îmbietoare, care nu ar fi dat de bănuit că Raveca nu cunoscuse bucuriile trupului. Fața ei, ceva mai lată decît ar fi trebuit, era desenată în linii dure, dar armonioase. Nu era o frumusețe, dar radia o asemenea vitalitate, încît polariza atenția.

În vara anului 1953, adică exact în perioada în care relațiile dintre profesorul de la agronomie și Raveca intraseră în faza lor cea mai acută — prăbușirea ei sau aban-

donarea bolnavei fiind iminente — se produse o nouă întorsătură.

De mai multe ori fusese căutată la noul ei domiciliu de foste călugărițe sau de foști preoți greco-catolici, care, în cîteva rînduri, îi lăsaseră cîte ceva — un cupon de stofă, o brățară, bani. Într-o bună zi, primi vizita a două turiste franceze, care se vădiră a fi de fapt călugărițe din Ordinul Micilor Surori ale Asumpțiunii, venite să-i aducă un ajutor — un ceas de aur.

Raveca, dacă ar fi dat urmare primului impuls, le-ar fi poftit afară, căci nu voia cu nici un preț să reintre în vîrtejul tulbure, din care abia scăpase, și-apoi, la o mai atentă cercetare de sine, fu nevoită să-și mărturisească și că nici în conștiință nu mai era ceea ce fusese odinioară : dacă s-ar fi reînființat ordinul, probabil nu s-ar mai fi întors la mînăstire. Dar tocmai acest argument o determină să accepte ajutorul : destul sacrificase ea, pentru o cauză în a cărei formă de militare nu mai credea, ca să se aducă acuma un mic sacrificiu material, de dragul ei. Adevărat, ceea ce refuza acum în conștiință, din motive de convingere, ceea ce pierduse, nu mai putea fi răscumpărat cu tot aurul pămîntului — dar capitalul acesta, care-i era oferit în chip de ajutor și compensație pentru alte, presupuse, suferințe îi putea asigura o independență de moment, deci o pavăză împotriva profesorului de la agronomie.

În aceeași seară, se duse la cumnata ei, unde îl întîlni, printre alții, pe Cornel Șomăceanu și-i vîndu acestuia ceasornicul de aur cu patru mii opt sute de lei. A doua zi, umblînd în oraș după cameră mobilată și slujbă — făcuse rost de o listă întreagă de adrese — dădu peste un inginer pensionar, care se arătă dispus să-i închirieze o cameră cu două sute de lei pe lună, cu condiția plății anticipate pe jumătate de an, căci se afla strîmtorat. Raveca plăti chiria. Inginerul avea un ceasornic, absolut identic cu cel pe care-l vînduse ea în ajun. Îi oferi inginerului, cu mărinimie princiară, trei mii șase sute de lei, acesta acceptă fericit, și Raveca se trezi cu chiria pe jumătate de an achitată și, totuși, în posesia ceasornicului ! I se păru întîi că visează, că amețește, că ceasornicul din splendida cutie plușată avea un certificat de garanție falsificat. Se duse glonț la un bijutier din oraș și, contra plată, îi ceru o expertiză.

Era aur de 18 carate. De la bijutier se duse drept la Universitate, așteptă pînă ce Cornel Șomăceanu își isprăvi treburile, îl urmări pînă la cabinetul său, îl trase deoparte cu febrilitate și-i oferi cel de al doilea ceasornic. Pe Cornel Șomăceanu îl pufni rîsul — cunoștea doar povestea Ravecăi din fir a păr — îi spuse că nu are ce face cu un al doilea obiect identic, dar știe că prietenul Zeno vrea să-i facă un cadou cumnatului său, cu prilejul aniversării a cincizeci de ani, îi dădu un telefon la Clinica de Psihiatrie, și-apoi o trimise pe Raveca acolo.

Intrarea ei vijelioasă trezi în bătrînul și experimentatul portar suspiciunea că-i vorba de o pacientă *in spe*, pretenția de a-l vedea neîntîrziat și personal pe profesor îl întări în această ipoteză și o dădu în paza unui îngrijitor, care semăna leit cu un membru al echipei naționale de lupte greco-romane. Acesta o escortă pînă la pavilionul de femei și numai cu prețul unui scandal răsunător ajunse Raveca să aibă un *tête-à-tête* cu prietenul de suflet al răposatului ei frate. Avatarurile prin care trecuse o determinară să ceară cinci mii de lei, pe care Zeno, simțindu-se teribil de încurcat de cele întîmplate, i le plăti încă în aceeași seară.

Astfel începu noua carieră a Ravecăi Andru. În cîteva luni investigă și cunoscu în adîncime toate raporturile oficiale și neoficiale ale societății clujene. Peste un an își cumpără garsonieră în cartierul de vile de pe malul Someșului, nu departe de locuința în care îl mută mai apoi pe nepotul ei favorit — bănuiala lui Abel era întemeiată: „tanti“ nu fusese străină de hotărîrea bruscă a lui Adam de a se muta. Se ocupa cu absolut orice: pietre de cinci carate, covoare de Tabriz, țucaluri de porțelan de Sèvres, imobile și terenuri, căsnicii și automobile, articole fine de cosmetică, îmbrăcăminte, încălțăminte, blănuri, argintărie, manuale de gastronomie, cărți de joc de *nylon*, televizoare și manuscrise rare. Își făcu obicei să plece de două ori pe lună, la sfîrșit de săptămînă, la București, pentru a participa la reuniunile talciocului, unde-și avea agenții și misiții în subordine. Pentru a-și masca activitatea, se încadrase pe rînd, cu prețul unor exhibiții nemaipomenite, coristă la Operă, laborantă la un atelier fotografic, achizitoare la serviciul de aprovizionare al Clinicii de Psihiatrie, magazioneră-șefă la cooperativa de mode. Suferise o condamnare

de șase luni pentru comerț ilicit, dar ieși neschimbată din penitenciar — toată numai un clocot de nestăpînită energie, și se simțea fericită : își descoperise adevărata vocație.

Bărbat însă nu cunoscu. Singurul candidat posibil ar fi fost chiar Rectorul. Cornel Șomăceanu o simpatiza foarte mult, probabil o plăcea chiar și o vizita din cînd în cînd — Raveca îl servea cu ceai ceylonez și diverse delicatese, pe care i le oferea cu distincția unei adevărate femei de lume — dar relația lor se mărginea la o distantă amiciție amoroasă ; Șomăceanu nu ar fi îndrăznit în ruptul capului să facă avansuri — parte din scrupule, stîrnite de îndeletnicirile ei, parte datorită staturii sale pirpirii, depășită cu mai bine de un cap de Raveca.

În cursul anilor se apropiase din ce în ce de nepoții ei — îndeosebi de Adam, cu care se înțelegea de minune ; răbda sarcasmele lui cu un soi de plăcere masochistă, deși umorul nu era una din tăriile ei — iar după moartea Alexandrinei, preocuparea aceasta deveni aproape o pasiune. O bună parte a veniturilor — adevărat, considerabile — o sacrifică pe cadouri scumpe, împotriva cărora băieții protestară zadarnic. Dar în clipa în care Adam, cedînd unei slăbiciuni cronice, voia să-i cumpere vreun obiect de artă, începea să se tîrguiască cu el ca și cu orice client și nu lăsa un ban sub prețul care-i convenea ; decît că-l păsuia cîtva timp cu plata. La urmă îl încasa însă nemilos, astfel că aluzia lui Abel fusese pe deplin întemeiată. Încercase întîi să stabilească un soi de tutelă pseudoviolentă — în fond, duioasă — asupra celor doi. Superioritatea lor intelectuală spulberă însă repede tentativele de instaurare a unei noi autorități și atunci, acceptînd jocul lui Adam, care nu contenea aluziile admirative față de tinerețea ei uluitor conservată, începu să fie cochetă cu el, exagerînd rolul acesta, ca tot ce întreprindea, pînă ce Abel, cu pudoarea lui exacerbată, le atrăsese amîndurora atenția că li se vor scoate vorbe rele în oraș. Adam rîse :

— La renumele meu, incestul nu mai poate constitui decît un compliment umil...

Însă în Raveca se urni ceva din fosta călugăriță, și începînd de atunci, acceptă pur și simplu rolul ei firesc, de mătușă darnică. În ziua în care gemenii împliniră treizeci și cinci de ani, le dărui cîte un superb stilou Sheaffer's :

înțelegea, din unghiul ei de vedere negustoresc, cultul deosebit al rechizitelor fine, care, asemenea multor intelectuali de soi, era una din slăbiciunile fraților, numai că-l interpreta altminteri — valoric, nu sub semnul voluptății scrisului ; de fiecare Crăciun era atentă cu ei, de cîte ori se ivea prilejul unei achiziții ocazionale favorabile îi avertiza primii, dar vizitele gratuite, pur sentimentale, le rărise. Niciodată înainte nu-și îngăduise o intrare atît de intempestivă la unul din nepoții ei, ca în după-masa aceasta.

— Frate-tu, Adam, nu are nici un amestec. De-o săptămînă nu l-am mai văzut... Dar mira-m-aș dacă l-ar bucura ce ai de gînd să faci.

— Ce am făcut, *Tanti* ?

— Ei, Rectorul n-o să dea drumul hîrtiei.

— Nu va avea încotro.

— Nu mai știu ce să spun. Curată nebunie ! E parcă m-aș duce la un client și i-aș arăta o stofă englezească și el mi-ar oferi o mie opt sute, dar eu i-aș spune : „Nu, domnule, mie-mi dai nouăzeci și trei, c-atîta costă trei metri de stambă !"

Abel înțelese disperarea ei și, ca să n-o jignească, izbucnind în rîs, se-ntoarse cu fața spre fereastră și se uită afară. Plopul își tremura podoaba veștedă în dreptul geamului.

— Cît ai să cîștigi cu păpușile alea ale tale ? — întreabă, în continuare, Raveca, așteptîndu-se, evident, la o sumă considerabilă : pe de o parte clientela artistică era una din temeliile negoțului ei, pe de altă parte nu concepea ca un om normal să renunțe voluntar la un venit mai mare, pentru unul mai mic.

— Nu știu nimic, *Tanti*.

— Cum ? Vrei să spui că nu te-ai înțeles dinainte ? — și se sculă, venind amenințătoare spre fereastră. — Abel, tu vorbești serios ? Nu te-ai tocmit cu ei înainte de ți-ai dat demisia, dincolo ?

— Nu, *Tanti*. Nu m-am tocmit — acceptă el, concesiv, limbajul ei. — Și nici nu mă tocmesc. Mă duc la ei, chiar dacă nu mă plătesc de loc.

— Și din ce ai să trăiești ? ! — răcni ea din nou.

— Din ce ai să-mi dai dumneata. Sau din ce am să muncesc în altă parte. Dar cred că, pînă la urmă, mă vor încadra.

Perspectiva unui apel la sprijinul ei tăie dintr-o dată agresivitatea Ravecăi, și Abel simți în tăcerea ce urmă toată bunătatea, toate nădejdile de a dobîndi un rol, o pondere în viața cel puțin a unuia dintre nepoții ei.

— Ai... ai accepta pînă și banii mei ?... — făcu ea uluită : întrebarea era o aluzie evidentă și îndurerată la nenumăratele discuții anterioare în care băieții o dezaprobaseră cu toată asprimea pentru factura vădit imorală a îndeletnicirilor ei, și-n care se oferiseră, chiar în repetate rînduri, s-o întrețină, îndeosebi după nefericita aventură cu justiția.

— Dacă n-aș avea altă ieșire... și pentru a înfăptui ce mi-am propus...

În fața casei opri un taxi. Abel își întrerupse justificarea, pentru că îl zări pe Zeno Lupașcu coborînd din mașină.

— Uite-l și pe *Onkel* Zeno ! — se întoarse el spre mătușa lui, care, neîntîrziat, își deschise poșeta, scoase oglinda și începu să-și potrivească părul. — Se vede că s-a pornit o acțiune obștească pentru salvarea sufletului meu.

Deși își dădea seama că-l aștepta o înfruntare la fel, dacă nu și mai fastidioasă decît cele de pînă acum, simțea cum îl cuprinde un sentiment cald, cu o notă de „acasă" : era pentru prima oară că-și dădea seama — într-o împrejurare serioasă nu era părăsit, singurătatea lui era aparentă. Dar fu repede dezmințit : după ce-i sărută mîna Ravecăi — care se retrase apoi în chicinetă, ca să pregătească niște cafele — și după ce se instală în fotoliul de sub lampă și-și aprinse o țigară străină, aromată, psihiatrul — un bărbat înalt, cu capul lunguieț, pieptănat meticulos, cu cărare, cu ochii extraordinar de pătrunzători, pleoapele inferioare ușor căzute, nasul drept, mustața căruntă, gura desenată, dantura superioară străbătută la capătul ei inferior de un șanț simetric și straniu, bărbia pătrată, ca de pilot american — începu, cu o duritate necruțătoare :

— N-am venit ca să discut și să argumentez. Pentru asta, dragă Abel, ar trebui să te internez la clinică. Acolo e locul ideilor delirante.

— Mulțumesc.

— Cu plăcere, și altădată. Adevărul sînt gata să ți-l servesc oricînd. Dar să revenim. N-am venit, deci, să dezbatem fondul problemei. Vom face asta după ce, conform înțelegerii cu Cornel, vom merge la acel faimos spectacol.

— Va să zică *Onkel* Cornel v-a informat despre toate.

— Da. Am venit ca să-ți explic altceva. Vrei nu vrei, tu faci parte dintr-o lume anume, dintr-o categorie de oameni. E-adevărat că nu ți-ai ales singur locul, ai fost în bună măsură opera tatălui tău, dar asta e realitatea. Faci parte dintr-o... dintr-o categorie, și ești obligat să ții seama de normele ei de purtare, de legile ei, de conștiința ei.

— Cum s-ar spune, faceți apel la conștiința mea de apartenență.

— Dacă vrei să-i zici așa, n-ai decît. Numai că astăzi, această conștiință are cu totul alt sens. Intelectualitatea nu are interese economice specifice, solidaritatea ei se întemeiază pe un comportament și o morală obligatorii. Și dacă nu am reprima tendințele anarhice ale unora, în limbaj profesional le-aș zice chiar porniri dereiste, nu ne-am putea împlini nici obligațiunile, ne-am pierde și demnitatea.

— Asta e. Snobismul. Morga. Vă supără ideea că un conferențiar universitar...

— Un Andru!

— Ei da. Un Andru vrea să devină păpușar. Aruncă o umbră și asupra voastră!

Tonul ironic al lui Abel îl mînie pe Lupașcu, care-și ridică vocea.

— Păi unde am ajunge, dacă mîine profesorul de mineralogie și-ar da demisia, ca să devină președintele filateliștilor, lectorul de elină ar deveni prim balerin la Operă, și conferențiarul de anatomie patologică, crainic la televiziune!

— E un client excelent — îl întrerupse Raveca din ușă, aducînd tava cu cafelele. — Plătește cu o punctualitate exemplară. Nu ca alții! — azvîrli ea o privire piezișă spre Lupașcu.

Psihiatrul, care se bucura de privilegiile vechilor prieteni ai familiei Andru, îi era dator Ravecăi sume considerabile.

— Și ce crezi, coană Raveca — încercă Lupașcu o replică timidă — că va cîștiga mai bine cu păpușăria ? Nu numai că-și va pierde prestigiul, ci se va face de rîs. Va fi și un coate goale, asta va fi !

— Ei — făcu Raveca, zîmbind angelic — am să-l țin eu.

Discuția luase o întorsătură care-i era de-a dreptul penibilă lui Abel.

— Dar vă rog ! Am treizeci și șapte de ani, mă pot întreține foarte bine singur și sînt pe deplin responsabil.

— *Dubito !* — exclamă psihiatrul.

Abel dădu să se întoarcă brusc spre el, să-i răspundă tăios, dar se stăpîni și tăcu. În clipa următoare sună telefonul.

Raveca se afla lîngă aparat și ridică receptorul.

— Alo, da ! Da, casa Andru... Cine ? O doamnă !... Nu, nu-i nici o greșeală, e acasă... Da, e aici, lîngă mine, nu și-a rupt piciorul... Mătușa lui ! Da, în persoană !... Nu, nu pleacă, e o consfătuire de familie. Mă rog, dacă țineți neapărat...

Abel făcu tentative disperate de a ajunge la telefon, dar Raveca îl ținu departe, cu mîna întinsă.

— Enikő, e Enikő — se agită el, cînd își dădu seama cine era interlocutorul de la celălalt capăt al firului. — Dă-mi-o-ncoace !

Dar nu izbuti s-o convingă : Raveca era de o gelozie feroce.

— Cică-i la debitul din colț și vine acum.

Abel păli.

În toată prietenia lor — atît de recentă, dar atît de intensă — era ceva intim și discret, dar nu pentru că ar fi avut intenția să-și tăinuiască prietenia, ci pentru că, în mod cu totul spontan, așa se cristalizase relația, căci astfel le dicta firea lor.

— Atunci ar fi poate cazul să plecăm și să amînăm discuția pentru altădată — se sculă Zeno Lupașcu.

— Ba dimpotrivă — stărui Raveca. — S-o așteptăm. Să vedem și noi cum arată zînele lui Abel !

— Te rog, *Tanti.* Nu-i nici un fel de zînă și nu ai nici un motiv să începi cu răutăți pe seama ei. E prietena mea, o cheamă Szabó Enikő și este regizoarea principală a Teatrului de păpuși.

— *Cherchez la femme ! Cherchez la femme !* — exclamă psihiatrul, intrat deodată într-o stare de agitaţie neobişnuită. — Păi bine, fătul meu, tu nu te poţi culca cu o femeie, ca tot omul, fără să-ţi dai peste cap dacă nu toată viaţa, cum ai făcut-o prima dată, cel puţin cariera, ca acuma? Crezi că fără asta nu se poate?

— Nu pricepeţi nimic, *Onkel* Zeno! Dumneavoastră judecaţi pe o schemă, şi orice s-ar întîmpla, o trageţi pe acelaşi calapod! De ce presupuneţi că din pricina ei...

— Şi Charcot a exclamat la o adică : *c'est toujours la même histoire !*

— De ce credeţi că Enikő... Confundaţi cauza cu efectul... Cînd am cunoscut-o, eram de mult interesat în păpuşărie !

— Şi pe deasupra, nici nu e românca ! — se trînti Raveca pe un scaun tapisat, făcîndu-l să pîrîie din toate încheieturile.

Abel se întoarse spre dînsa, fulgerînd-o din ochi :

— Ar fi timpul să te dezveţi de asemenea judecăţi tribale, *Tanti* ! Tocmai dumneata, care ai şi aşa destule păcate !

— Ce fel de judecăţi ? ! — solicită ea, agresivă, o repetiţie.

— Judecăţi tri-ba-le ! — răspunse Abel, apăsînd cuvîntul. — Judecăţi întemeiate pe alte criterii decît cel al valorii !

— Aici nu mă mai bag — i se alătură Zeno Lupaşcu.

— Ia lasă-mă şi dumneata... Cînd nepotu-meu se înhaită cu...

— Te rog ! — i-o tăie Abel cu o violenţă neaşteptată şi neobişnuită. — Pînă aici ! Nu admit să-mi insulţi prietenii ! Cu atît mai puţin pe Enikö ! Şi mai puţin pe asemenea motive.

— Bine am ajuns ! — făcu ea jignită.

În clipa asta răsună soneria de la intrare, curmînd conflictul. Abel se grăbi să deschidă, şi cîteva clipe Raveca rămase singură cu Zeno Lupaşcu.

— Ce ne facem, coană Raveca ? Ai stricat totul !

Raveca îşi căută poşeta, pregătindu-se, totuşi, de plecare şi-i răspunse, dînd din umeri :

— Nu l-ai cunoscut pe tat-su? Ai văzut vreodată un Andru să cedeze?

— Dar se nenorocește!

— Cu mîna lui.

— Păpușar! De-ar trăi bietul Avram, să-l vadă... Cred că se întoarce în mormînt!

Ușa se deschise și intră Enikő, urmată de Abel. Era îmbrăcată într-o fustă de țesătură țărănească, o bluză simplă, peste care purta un vindiac de piele.

Abel făcu prezentările. Raveca o măsură de sus pînă jos și-apoi, cu franchețea ei neegalată, o luă în primire:

— Ei bine, drăguțo, o artistă ca dumneata, să umble îmbrăcată în halul ăsta!

— O, doamnă, se locuiește foarte bine în vindiac!

— Vai de mine! Te rog să mă vizitezi zilele acestea, să-ți arăt cîte ceva. Și cum ești prietenă cu nepotul meu, am să-ți dau ieftin și pe rate.

— Nu, doamnă, nu am bani pentru haine. Dar aș veni la dumneavoastră pentru altceva. Adică, mai precis, aș trimite administratorul. Am nevoie, pentru spectacolul următor, de niște brocart, care nu se găsește în oraș...

— Vă fac eu rost! — se aprinseră ochii Ravecăi de entuziasm.

— Dar vedeți, noi nu putem cumpăra decît prin Consignația.

— Foarte bine. Prin Consignația.

— Ați cîștigat partida, domnișoară Szabó! — interveni Zeno Lupașcu. — Să știți, coana Raveca nu lucrează numai pentru cîștig. Adesea lucrează chiar și în pierdere, numai și numai de dragul tranzacției! Hai să mergem, coană Raveca. Am să-i raportez Rectorului că nu-i nimic de făcut cu Abel.

Enikő rămase singură în odaie, pînă ce Abel își conduse musafirii. Simțise sensul privirii iscoditoare a bătrînei, înțelese fără cuvinte tot ce se întîmplase, intuise situația de moment și se revoltă. Abel îi respectase pînă în ceasul acesta doleanța, și Enikő ar fi vrut să-l pună la încercare vreme îndelungată. Dar acum — acum lucrurile luaseră o cu totul altă întorsătură: venirea ei inopinată se datora unei vizite neașteptate pe care Adam Andru o făcuse la Teatrul de păpuși, întrerupînd o repetiție și oferindu-i să

se însoare cu ea, numai ca să-l împiedice pe Abel să renunţe la cariera universitară ; gestul lui o jignise adînc şi ea îl dădu afară pentru a doua oară, deşi ştia că oferta lui fusese pe cît se poate de serioasă şi implica un uriaş spirit de sacrificiu, inspirat dintr-o neţărmurită dragoste şi dăruire fraternă : pentru Adam Andru, căsnicia ar fi fost infernul. Aflase astfel de demisia lui Abel şi simţi o imensă şi apăsătoare răspundere : era prea mult femeie pentru a nu interpreta gestul bărbatului ca inspirat din dragoste pentru ea ; nu ar fi putut concepe că cineva azvîrle totul peste bord pentru alte motive, bunăoară pentru trăirea autentică şi consecventă a unei idei. Abel înfrunta lumea — văzuse adineaori cu ochii doi emisari ai ei, care îl revendicau, care voiau să i-l ia.

Îi era datoare lui Abel.

Se uită împrejur, în odaie, şi zîmbi : aerul ei îi devenise familiar, cunoscut, drag. Se simţea bine aici. Îşi scoase încet vindiacul şi-l azvîrli pe fotoliu, şi-apoi, încet, începu să-şi descheie bluza. Apoi se răzgîndi, strînse repede vindiacul şi trecu în baie. Crezu că-l va găsi în odaie, cînd reveni, învelită numai în halatul lui. Dar pesemne musafirii îl reţineau încă în antreu sau pe scări. Trase repede perdelele, scoase halatul şi se întinse pe pat.

Abel se opri în uşă. Înţelese într-o clipă toate implicaţiunile gestului ei. O privi îndelung şi-o găsi superbă — infinit mai frumoasă, decît o pictase bătrînul său prieten. Se urni din loc, trăgînd aerul adînc în piept, veni lîngă pat, se aşeză, o luă în braţe, îi zîmbi şi-apoi o sărută îndelung. Simţea femeia palpitînd în mîna lui, se ridică din nou în capul oaselor.

— Enikő... te iubesc, Enikő...

— Dragostea mea... Prostuţul meu ! *Copilul meu !* Să nu-ţi pese de ei ! Nu ştii că nu se pot amesteca între noi ? ! — şi, cu un gest în care maternitatea se învălmăşea straniu cu erotismul ei vulcanic şi originar, îl îmbrăţişă.

V

ABEL ANDRU A MERS chiar la aventură, cînd și-a dat demisia de la Universitate : angajarea unui matematician-fizician la Teatrul de păpuși părea realmente un act paradoxal. Cînd însă începu să frecventeze teatrul zilnic — i se încredință regia unui spectacol pentru adulți, ca un soi de examen, căci păpușarii se dovediră, sub raport profesional, de o mare exigență — își dădu seama că pentru lumea de aici, prezența lui nu era de fel senzațională. Cu excepția lui Enikő și a cîtorva actori-mînuitori tineri, angajați prin concurs dintre sutele de amatori, toți, fără excepție, avuseseră alte îndeletniciri : întîlni aici un fost student în medicină, un avocat, un toboșar din marină — care servise pe unul din contratorpiloarele ce-l escortaseră pe Carol al II-lea la Londra, în 1938 — un cîrciumar, o dansatoare din baletul Operei, lățită pretimpuriu în șolduri, două, trei cucoane din „societate", care fuseseră toată viața lor gospodine, un teolog, o pianistă bătrînă și cocoșată, într-un cuvînt o lume pestriță, adunată în aparență la voia întîmplării.

Cunoscuse la festivalul din București cîțiva păpușari germani și francezi. Erau de cu totul altă formație și factură. În primul rînd nu erau oameni de teatru, legați de instituție. În felul său, fiecare era independent, mulți dintre ei moștenitori și purtători ai unor străvechi tradiții de familie. Mai toți erau autodidacți și polivalenți — dramaturgi, actori, regizori, compozitori, dar mai ales plasti-

cieni, constructori de păpuși ei înșiși —, care aveau păreri și gusturi personale în toate domeniile de artă. Acest enciclopedism artistic — întemeiat de cele mai multe ori pe o existență materială mai mult decît precară — se asocia cu un umanitarism spontan, neacademic, cu o ținută degajat-fantezistă în fața vieții.

Se simțea în păpușarii aceștia o dublă conștiință: pe de o parte o mîndrie și o demnitate cu totul speciale, izvorîte din însuși conținutul mesajului pe care-l înfățișau semenilor cu mijloacele lor particulare; pe de altă parte parcă se știau nedreptățiți, vitregiți, deoarece în virtutea unei tradiții medievale, erau osîndiți la *periferie*, erau excluși din miezul „nobil“ al vieții artistice. Era o notă nostalgică, aproape tragică, în această conștiință contradictorie.

Unii dintre cei pe care îi cunoscuse aveau la activul lor cîteva sute de păpuși. Erau opera vieții lor, în fiecare din aceste ființe minuscule și inerte era inclus un univers întreg — întotdeauna un univers bun, adesea poetic, tragic — cucerit în decenii de încleștare cu inerția materiei moarte, pentru a-i impune spirit. Și-apoi, după ce și-au împlinit funcția hiledinamică — Abel plăsmuise această expresie, încercînd să sintetizeze sensul general pe care-l atribuia artei plastice în mișcare — păpușile recădeau în amorf, nemaireprezentînd decît o duioasă aducere aminte pentru păpușarul care le animase, un document al trecerii timpului peste el și peste arta lui.

Tristețea acestui destin îl impresionase pe Abel, și în hotărîrile grave, pe care ulterior le pusese în aplicare, intra, ca o componentă sentimental-nemărturisită, solidaritatea cu această soartă.

Dar în teatrul din Cluj nu întîlni nimic din toate acestea, nimic din mentalitatea enciclopedic-universală, moștenită de păpușarii apuseni din Antichitate și Renaștere. Era o altă lume, robustă, viguroasă, discontinuă față de cea a păpușarilor din țări cu tradiții vechi. Spectacolele acestora erau opera a trei, patru personalități. Personalul teatrului din Cluj număra cincizeci și cinci de oameni. Ateliere de croitorie, de mecanică și tîmplărie înlocuiau lunile și anii de trudă anticipată, prin care păpușarii occidentali, meșteșugari lipsiți de mijloace, își pregăteau spectacolele, și ac-

torii considerau încredințarea cîte unui rol, a cîte unei păpuși, ca ceva firesc, ce li se cuvenea.

După primele zile de activitate, Abel își mărturisi că această deosebire îl dezamăgea într-un fel : se așteptase la o atmosferă de baricadă, de avangardă estetică, dar întîlnise o mentalitate mult mai plată, mai puțin frămîntată, mai aproape de cea funcționărească.

Nu îndrăzni să-și mărturisească tulburarea și insatisfacția lui Enikő, de teamă să nu sune a reproș. În schimb, i se destăinui lui Saul Wolf, în atelierul căruia își petrecea multe ceasuri, cercetînd schițele, capetele modelate, machetele de decoruri. Se împrietenise repede cu scenograful, care vădea disponibilități față de orice trafic de idei.

Lui Abel îi ajungea o idee-premiză pentru a deduce concluziile, niciodată nu era nevoie de consumarea concretă a etapelor pragmatice. Bunăoară, explorarea Lunii era socotită, în sistemul său mintal, un fapt ca și consumat, deoarece devenise o chestiune de perfecționare tehnică, de amănunt ; problema era, în principiu, rezolvată. La fel, din momentul descifrării hărții genetice, posibilitatea de înrîurire a eredității nu mai era principial-imposibilă.

Saul Wolf, în tinerețea lui învățăcel la hederul și la ieșiva din Sighetul Marmației, care a ajuns scenograf rupînd violent cu familia, deoarece vocația sa contravenea prescripției de a nu face chip cioplit, savura ca un adevărat degustător modul acesta de abordare a celor mai felurite planuri ale vieții spirituale : probele de inteligență fuseseră doar bucuria copilăriei sale.

— Vezi, dragul meu, deosebirea dintre ce ai căutat și ce ai găsit, este mult mai generală, decît ai crede. Universalismul și independența individuală sînt plătite de păpușarul occidental cu spectrul lipsei de angajament. Actorul nostru, joacă, nu joacă, are leafă.

— De ce judeci negustorește, Saul ? De ce faci dintr-o problemă artistică, de mentalitate, o chestiune de bani ? Ce amestec are angajamentul în toate acestea ?

— Enorm. Decisiv.

— Nu cred.

— Nu vezi că de fapt cele două modalități de a lucra nu sînt decît expresii ale deosebirii celor două lumi cărora

le aparţinem ? Ce deosebeşte, în această a doua parte a veacului douăzeci, cele două jumătăţi ale Europei ? Pe de o parte un ideal individualist, moştenit de la Revoluţia Franceză, un vis himeric de independenţă individuală, nerealizabil empiric ; pe de altă parte, un ideal de echitate materială, de justiţie şi democraţie economică. Bineînţeles, această din urmă năzuinţă este, prin natura firii umane, sortită succesului.

— Va să zică, după aprecierea ta, oricare păpuşar apusean ar prefera să lucreze în condiţiile noastre ?

— Nici nu mă îndoiesc. Dar nu cred că ar fi în stare să realizeze ceva... Şi nu din pricinile pentru care vociferează adversarii socialismului, căci ai să constaţi tu însuţi, nici o autoritate nu ţi se amestecă în creaţie, ţi se lasă o opţiune integral liberă în conţinutul artistic al realizării.

— Vrei să spui că un păpuşar apusean nu ar putea conduce acest colectiv.

— Da. Noi nu sîntem poate personalităţi, ca Yves Jolly. Dar sîntem o orchestră şi ne-am deprins cu simfonismul. Invită-l pe Yves Jolly să-ţi pună în scenă un spectacol, dă-i tot concursul, pune-i la dispoziţie toate mijloacele. Crezi că va izbuti ?

— Ştiu eu...

— Nu va izbuti. Este un solist virtuos, dar nu este un dirijor.

Văzînd expresia de scepticism pe faţa lui Abel, Wolf se sculă, scoase din broasca mesei de lucru legătura sa de chei, căută una, se îndreptă spre fundul atelierului, unde o scară şubredă urca spre pod.

— Hai cu mine, să-ţi arăt ceva.

— Unde mă duci ?

— Ai să vezi că ceea ce realizează un păpuşar apusean într-o viaţă de om, atelierele noastre produc numai în trei sau patru stagiuni.

Din ziua aceea, Abel Andru urcă de multe ori scara. Wolf îi comandase la atelierul mecanic o cheie. Şi de cîte ori se simţea singur, de cîte ori voia să plece dintre oameni, pentru a-şi consulta judecata aspră, logica şi puritanismul, Abel găsea aici lăcaşul cel mai potrivit solilocviilor sale.

În pod era depozitul de păpuşi al teatrului.

Cu o atenție și o grijă evlavioase, după epuizarea unui spectacol, păpușile erau spălate în neofalină, cîrpite, reîmprospătate, drese și aduse aici. Șiruri de buloane strunjite, prinse în rafturi uniforme, le slujeau, cîte două, de susținătoare. Spectacole întregi — mii și mii de păpuși — atîrnau aici tăcute și triste, dezanimate, iar vechea strălucire a culorilor era estompată de tenta uniform-cenușie a prafului ce se așternuse, în cursul anilor, peste ele. Erau păpuși-mănușă, ce se îmbrăcau pe trei degete, păpuși mari, vaiang — o tehnică de origine indoneziană — cu capetele de lemn montate pe gabituri, ce se puteau roti între două degete, și brațele răzimate în două sîrme de oțel, cu mînere la capete, animale și obiecte pe sîrmă, păpuși întregi montate pe bare subțiri de oțel — folosite în așa numitul „Teatru Negru", care, consemnase Abel la festival, se răspîndise în ultimii ani, devenind aproape precumpănitor în lume — păpuși cu capete de lemn, de hîrtie, de cauciuc, de polivinil, de materiale diverse și neașteptate, cu păr de sfoară, de gumă, de sîrmă, păpuși cu cele mai felurite mecanisme și resorturi, care îngăduiau gesturi, expresii, mișcări și trucuri inedite, surprinzătoare.

Galeria era aproape nesfîrșită : Münchhausen contenise să-și vîndă minciunile, bravul soldat Svejk se odihnea de pe urma pățaniilor sale, zînele, feții frumoși, spiridușii și piticii, Kasperl, Nastratin, Păcală, Polichinel, Karaghioz, Punch și Judy, Pinocchio, Guignol, Hanswurst și Ludas Matyi ajunseseră cu toții la tihnă, după nesfîrșite peripeții și năzdrăvănii.

Abel se simțea extraordinar de bine în microuniversul mitologiei europene, pe care-l găsi aici, deși ceea ce îl adusese pe el la Teatrul de păpuși avea prea puține tangențe cu această uriașă și legendară populație, pălită de praf și mirosind a mucegai. Deși cele mai multe dintre figuri îi rămîneau necunoscute, avea totuși un sentiment de apartenență, de comunitate, de *acasă*.

Cercetîndu-și mai de aproape sentimentul — după obiceiul său dintotdeauna — făcu unele descoperiri uluitoare. În primul rînd, nu-i mai era rușine de el însuși, pentru bucuria pricinuită de simpla prezență a păpușilor și de subsecventa nostalgie de a se juca, pe care i-o trezeau. Încercă să devină grav și serios, să se încrunte lăuntric, și desco-

peri, spre imensa lui surpriză, că era pe cît putea fi de grav și de serios, și totuși imaginația lui nu contenea să anime una sau alta din figurile atîrnate în rafturi. Continuitatea obiceiului copilăros de a se juca, de a anima în mod magic figurile, nu se dovedea de fel incompatibilă cu sentimentul grav al vieții. Și astfel se prăbuși în el o gamă întreagă de prejudecăți, de ierarhizări, sădită de o pedagogie făurită de adulți care, spre a cîștiga o pondere aparentă, își renegaseră propria copilărie.

Aici nu era un spațiu estetic, dimensiunilor obișnuite ale spațiului aici nu li se adăugau categorii, ca să le slujească drept coordonate analitice și definitorii — și totuși podul acesta avea atribute cu totul aparte, îndeosebi în raport cu timpul. Trecutul învia aici altminteri decît în obișnuitele amintiri, se mobila ca de la sine, lăuntric, tainic, silindu-l la mișcări domoale, de parcă ar umbla cu niște instrumente de o fragilitate cu totul deosebită. Surprinzîndu-și această reținere, își dădea seama că se sfia în fața păpușilor, să nu greșească printr-un gest, care să le fi fost străin, displăcut.

Căci păpușile cunoșteau, poate mai bine ca oricine, penibilul gestului nepotrivit. Și Abel crezu a descoperi, mai departe, de ce păpușăria, asemenea baletului și pantomimei, putea înrîuri nemijlocit oamenii, mai eficient decît alte arte plastice dinamice, de natură mecanică. Înregistrarea pe peliculă, pe disc sau pe bandă, elimină posibilitatea de a greși în fața spectatorului, elimină încordarea creației spontane, emoția inspirată de riscul erorii, incertitudinea pînă în ultima clipă în privința capacității de a reproduce în fața sălii întunecoase roadele numeroaselor, nesfîrșitelor repetiții. Păpușarul, îndeobște, este invizibil, și totuși poate greși ! Dobîndind proprietatea de a relata, păpușa se încarcă de răspundere...

În felul acesta, Abel ajunse să înțeleagă și rostul mai adînc al oglinzii imense, lunguiețe, montată în mica sală de club din spatele scenei : ore și ore în șir, actorii-mînuitori stăteau cu brațul ridicat în fața ei, studiind fiecare mișcare în parte, pentru ca atunci cînd ajungeau sub ochii regizorului, în scenă, personajul să nu mai fie inert. Și Abel Andru, sfios și timid din fire, începu în solitudinea garantată de pod — clubul său personal — în compa-

nie numeroasă, dar mai paşnică decît cea a oamenilor, să exerseze singur, fără oglindă.

I se părea teribil de ciudat că nu merge la Universitate : de douăzeci de ani, de cînd se înscrisese întîia oară la Facultatea de Matematică, imaginea vechii clădiri devenise parte integrantă nu numai din cîmpul său vizual, dar şi din priveliştea sa sufletească. El însuşi devenise universitar, el însuşi ajunsese parte — mică, adevărat, dar totuşi parte — din peisajul Universităţii şi se surprinse nu rareori cu o intensă nostalgie a clădirii, a sălilor, a bibliotecilor, a amfiteatrelor. Căută însă, pe cît îi era cu putinţă, să ocolească împrejurimile intrării principale : orgoliul său refuza să înfrunte întîlnirea eventuală cu Rectorul sau chiar cu Adam. Îşi înăbuşi cu violenţă nostalgiile şi se azvîrli cu şi mai multă dăruire în pregătirea primului său examen artistic, de care era mai timorat decît fusese vreodată de un examen ştiinţific.

Pe măsură ce se apropia termenul în care se angajase să prezinte proiectul spectacolului, orele petrecute în podul pe care-l primise în dar de la Saul Wolf se lungiră. Numai în perioadele de înfierbîntată experimentare în laborator, cînd pregătise una sau alta din comunicările sale ştiinţifice, mai lucrase astfel. Depozitul de păpuşi vechi, îşi mărturisi el, luase locul laboratorului. O substituţie stranie, puţin spectaculoasă.

Dezamăgirea primelor zile, pricinuită de absenţa atmosferei aşteptate, îl întări în hotărîrea de a pune în scenă un spectacol de inspiraţie proprie : pe lîngă regie, să-i aparţină cel puţin dramaturgia ; la conceperea decorurilor şi păpuşilor, ştia bine, va trebui să se sfătuiască cu Saul, a cărui mînă sigură nu avea cum o suplini singur ; în materie muzicală iarăşi nu avea destulă competenţă şi va fi nevoit să recurgă de asemenea la sfat străin. Cîteva seri stătu deci acasă, singur, şi-şi revăzu vechile „istorii". Acum era ştiutor, acum nu-şi mai imagina spectacolul dinspre sală, ci dinspre scenă, şi „istoriile", în abstracţiunea lor scheletică, i se părură de o naivitate neavenită.

Comparînd elanurile şi intenţiile iniţiale cu ceea ce avea de înfruntat concret, cu spectacolul real pe care trebuia să-l înfăptuiască, îşi dădea seama că pregătirile lui spirituale se îndreptaseră spre modalitatea de creaţie pă-

pușărească neinstituțională, că între proiectele abstract-estetice și realitatea teatrului în care începuse să trăiască, exista, cel puțin deocamdată, o nepotrivire funciară. Simțea, printr-o crispare, că nu ar fi putut citi în fața colectivului un proiect elaborat pe temeiul ideilor anterioare. Trebuia să recunoască, în forul său interior, că întîlnirea efectivă cu scena, cu actorii, cu păpușile, cu teatrul propriu-zis, îi impunea o adaptare, o coborîre din zborul ideilor, într-o realitate și o activitate foarte terestre.

Fără ca cineva să-i spună vreun cuvînt, fără să fi discutat măcar cu cineva vreo implicațiune de fond a viitorului spectacol, înainte chiar ca el însuși să-l cunoască, se întrebă dacă nu cumva era obligat la un compromis.

Cuvîntul stăruia, cu dureroasă prezență, în conștiința lui, și comparațiile îl duseră iarăși îndărăt, în laborator. Concluziile erau limpezi și coincideau atît de mult cu caracterul său, încît păreau mai mult născute din trăire morală decît din raționamente : *nesusceptibilă de compromis nu este decît sfera definițiilor matematice,* lumea ideală, abstractă a formulelor. Singure soluțiile imperativ-unice nu pot fi corupte de împrejurări. Or, imperativul unicității nu-l cunosc decît faptele abstrase din noianul infinitelor condiții și determinări existențiale, cele puse în parantezele abstracțiunii, schematizate, matematizate...

Erau căsătoriți de cîteva săptămîni. Enikő era fericită, pentru că descoperise în Abel instinctualitatea originară, spontaneitatea nealterată pe care o căutase dintotdeauna, din prima ei tinerețe, și pe care în Adam, *alter ego*-ul lui Abel, nu o găsise.

Părinții ei divorțaseră de foarte mulți ani, pe cînd era încă fetiță, și ea rămăsese cu mama ei — una din acele femei mari, imperiale, cu personalitate generoasă, bogată, care rămîn neexplorate și neexploatate, se trec, se veștejesc gratuit, din pricina miopiei bărbătești. Femeia își închină întreg belșugul lăuntric fetiței, înfruntînd greutăți materiale considerabile. Singura desfătare pe care și-o îngăduia era, cînd și cînd, pictura. Își instalase în colțul odăii în care trăiau, un mic atelier, și nimic n-o încînta mai mult pe Enikő, decît ceasurile în care, șezînd pe un taburet, urmărea mîna mamei, sub care se năștea cîte o

natură moartă sau un portret al ei, în vreme ce femeia bavarda chiar despre ceea ce făcea, pentru ca fetița să nu se plictisească. Şi astfel, încetul cu încetul, ghidată de mama ei, Enikő descoperi tainele greu solubile ale luminii, ale perspectivei inverse, ale guașei, ale acuarelei, ale uleiului și temperei. A reprezenta, a crea tablouri în care se concentra nu numai viziunea unei clipe, nu numai o anumită imagine, ci întreg bagajul sufletesc, care o făcea să găsească tocmai acea clipă, tocmai acea imagine frumoasă, deveni un fel de ideal al ei, o himeră, spre care năzuia fără contenire, învățînd mereu să stăpînească alte și alte mijloace și tehnici. Tîrziu de tot, chiar și cînd o cunoscu Abel, în ceasurile libere, se concentra și înfrunta, în solitudinea celibatului ei, aceste mistere.

La șaptesprezece ani îl întîlni pe Saul Wolf și i se dărui cu toată frenezia firii ei pasionale.

Se întîmplă însă că, venind odată în vizită, Wolf se angajă într-o discuție cu mama și descoperi că avea unele prejudecăți — e adevărat, lipsite de virulență, dar totuși prezente — față de originea sa semitică. Amintirea lagărului de concentrare era încă prea proaspătă, pentru ca susceptibilitatea lui să nu fie atinsă : își pierduse întreaga familie în cataclism, durerea și revolta nu-i îngăduiau indiferentismul tolerant de care ar fi dat dovadă probabil chiar și părinții săi. Se sculă și plecă. A doua zi o puse pe Enikő în fața unei opțiuni categorice : el sau ea. Mama era grav bolnavă, dilema era tragică, și atașamentul filial se vădi mai puternic. O lună mai tîrziu, Saul Wolf se însură cu o fată de negustori care pieriseră, la rîndul lor, tot în cuptoare. Doi ani mai tîrziu era tatăl a doi băiețași. Despărțirea era fără revenire.

Enikő continuă să iubească același arhetip : mai toți bărbații de care se apropiase fuseseră înalți, atletici, negri, cu sprîncene dese. Dar ceea ce pierduse, nu reuși să regăsească pînă la Abel Andru, care, fizic, morfologic, nu avea nimic comun cu cei în care ea încercase să-și regăsească idealul de virilitate.

Anii trecură peste ea, maturizîndu-i din ce în ce instinctul de mamă. Maternitatea ei nu era însă sublimabilă și ocrotitoare, nu se revărsa asupra bărbatului cu care era culcată în pat, nici asupra mediului, păpușilor sau artei

îndeobşte. Era o maternitate univocă, zoologică, asemenea acelor specii de insecte, la care femela ucide masculul, după fecundare. Dacă Szabó Enikő nu a făcut copil, celibatară fiind, nu a împiedicat-o decît teama că nu ar fi fost răbdată în societate şi teatru, că nu ar fi putut creşte copilul în condiţii mult mai bune, decît crescuse ea. În lunile din urmă purtase, nemărturisită chiar şi faţă de propria ei conştiinţă, o tristă şi mare pasiune. Întîlnirea cu Abel o înfiorase întîi prin reactualizarea acestui sentiment renegat, nefast — şi-apoi o covîrşi în multiple alte privinţe : găsise bărbatul vieţii ei — tatăl, pe care îl căutase atîţia ani viitorului ei copil — dar şi un om, despre care simţea că era mai bogat, era personalitate mai amplă ca ea. Gestul temerar al lui Abel o impresionase ; toată tinereţea ei stătuse sub semnul zbaterii în prinsoarea greutăţilor de ordin material, şi lipsa de preocupare faţă de cele băneşti, cu care Abel se azvîrlise în aventura sa artistică, o umplu de admiraţie, dar, în acelaşi timp, îi trezi şi unele temeri : Abel era prea puternic...

La treizeci şi cinci de ani, Szabó Enikő era un nume de prestigiu nu numai în lumea păpuşarilor din ţară, dar şi peste graniţă. Instinctualitatea şi afectivitatea ei majoră s-au amalgamat fericit cu factura popular-folclorică a picturii mamei ei, cu o muzicalitate congenitală, cu foloasele şcolii de euritmie şi balet, pe care o urmase de la cinci la unsprezece ani, cînd suferise o fractură de tibie, cu viziunea modernist-abstractă a lui Saul Wolf, care a înrîurit-o adînc la vîrsta celei mai sporite receptivităţi, cristalizîndu-se toate într-un stil şi o manieră cu totul personale. După asemenea premize era firesc să nu devină om de teatru, ci în primul rînd plasticiană. Orice text, orice piesă, se materializau, în reprezentaţiile ei, în primul rînd prin figuri şi decoruri ; dicţiunea, interpretarea verbului erau mai totdeauna deficitare în spectacolele pe care le punea în scenă, în schimb spectatorul pleca fără greş cu amintirea pregnantă a unor imagini. Ştia să atribuie valoare oricărui obiect în mişcare, oricărei lumini din cuprinsul spaţiului înrămat al scenei de păpuşi.

Enikő azvîrli în taler toată ponderea ei profesională, pentru a-i asigura lui Abel accesul în teatru, bineînţeles fără ca el să simtă lucrul acesta. Nu-i păsa că lumea zîm-

beşte în spatele lor, că tot colectivul îl privea cu îngăduinţă, socotindu-l un soi de apendice, pe care-l tîrăşte după ea. Ştia că Abel avea un mesaj, numai al său, personal, pe care exclusiv păpuşile erau în stare să-l exprime, deşi pe planul dezbaterii mintale nu accepta abordarea teoretic-abstractă a problemelor estetice. Intuia în asemenea măsură personalitatea bărbatului, încît după intrarea lui în teatru şi după trecerea în faţa ofiţerului Stării Civile, nu deschise niciodată discuţia despre viitorul spectacol, pe care Abel se angajase să-l prezinte în proiect, la un termen apropiat. Intra în această tăcere bilaterală respectul faţă de probitatea lui, tactul şi bunul simţ firesc, poate puţină teamă de eşec, dar, trebuia să recunoască, şi o umbră de anticipată rivalitate...

Iar Abel tăcea, pentru că simţea că trebuie să tacă. Ar fi fost necinstit faţă de sine, faţă de lumea pe care a înfruntat-o cînd şi-a pus hotărîrea în aplicare, faţă de Adam în primul rînd, dar şi faţă de întreg teatrul, dacă ar fi profitat cît de cît de marea ei experienţă. Şi-apoi, îi era ruşine, se sfia.

După ce confruntase ideile sale anterioare, concretizate sub forma „istoriilor", cu realitatea teatrului, şi suferise, în tăcere, primul eşec, se afundase într-o zonă fără de certitudini. Nu reuşea să se concentreze, să-şi insereze gîndirea asupra problemei pe care o avea de rezolvat, nici măcar să delimiteze şi să definească, prin eliminare, prin stabilire de asemănări şi deosebiri, obiectul viitorului său efort de expresie. Intuia numai vag cum se cumulează în el o sumedenie de impresii şi intenţii, cum se aştern, strat după strat, dar nu îndrăzni nici măcar să le abordeze, necum să facă ordine, să le sistematizeze. Simţea o încredere oarbă : era sigur că va izbuti, fără să ştie cum, prin ce mijloace sau în ce perimetru teoretic.

Lumea mută, dar animată a depozitului din pod îi deveni mai familiară, şi Abel începu să-şi piardă tot mai multe ore în incinta teatrului. Descoperise printre şirurile nesfîrşite de personaje stinse, o păpuşă dintr-un basm, pe care, aflase, o chemase Mausi cît timp „trăise". Era îmbrăcată în galben şi negru, avea un cap de cîlţi, păr ţepos, de sîrmă, şi o expresie delicioasă, de un grotesc desăvîrşit, izvorîtă dintr-o vădită bună credinţă şi candoare

neştiutoare. Abel zîmbea, de cîte ori o îmbrăca pe mînă : oricum o mişca, chiar şi gestul cel mai simplu, dădea un efect comic. Mausi era, prin structura ei, mai precis : datorită ingeniozităţii lui Wolf, care o concepuse, destinată unor mişcări nefireşti. Gesturile ei, cele mai habituale să fi fost, deveneau colţuroase şi ridicole, din cauza unghiurilor şi încheieturilor ei tainice. În scurt timp, Abel reuşi să definească sursa hazului : expresia ei era firească şi vie, în vreme ce mişcările, oricît de lente sau de repezite, oricît de meticulos studiate, pentru a fi verosimile şi asemenea celor umane, tot mecanice păreau. Mişcările mecanice, în sine, nu erau caraghioase. Abel şi le putea foarte bine imagina executate de o altă păpuşă, fără să stîrnească zîmbete. Îmbinarea dintre mecanic şi viu era însă contrastantă : unghiul prin care cele două planuri se interferau în fiinţa lui Mausi era *altfel*, deosebit de unghiul obişnuit al placării mecanicului pe viu.

Împrietenindu-se cu Mausi — o dusese jos, în atelierul de croitorie, o predase maistrei spre primenire şi i se dăduse îndărăt ca nouă, şi-apoi începuse să dialogheze pe-ndelete cu ea — firul ideilor sale luă o traiectorie nouă, nonmetodică, subiectivă.

Se întrebă întîi, dacă tot ce este *altfel*, deosebit de experienţa cotidianului, stîrneşte neapărat un efect comic. I-ar fi fost greu s-o imagineze pe Mausi în ipostază, bunăoară, tragică, oricît de mult se străduia să construiască în jurul ei o fabulă, o naraţiune dramatică de asemenea factură. Şi totuşi, singularul, nonstatisticul, ieşitul din comun, nu se integrau imperativ în categoria ridicolului, grotescului sau caraghiosului.

El însuşi, Abel Andru, nu făptuise oare ceva neobişnuit, ceva *altfel* de cum ar fi făptuit în situaţie similară oricare alt om de calibrul său ? Era oare ridicol ? Era grotesc ? Se cercetă necruţător, pînă în adîncuri.

Fusese consecvent şi cinstit pînă la sacrificiul unor valori centrale din viaţa sa. Nu-şi putea intui comportamentul decît ca impecabil, ca sublim de-a dreptul. Dar chiar lipsit de umor cum era — cît putea fi de tăios şi de ironic, cît de accesibil era satirei, îi lipseau spuma, zburdălnicia, uşurinţa umorului autentic şi gratuit — calificativul acesta melodramatic îl făcu să rîdă. Era din nou sus, în

depozit şi, ruşinat de postura în care se azvîrlise, începu să se plimbe printre şirurile de păpuşi, pînă ce se opri în faţa unui cavaler de Tristă Figură, cu chipul lunguieţ, de bărbia căruia atîrna un ciuf de barbă cenuşie şi de mîna căruia era montată o lance boantă. Alături de el, atîrna propria sa copie, înşurubată pe o gloabă.

Oare el, Abel Andru, nu cumulase comicul şi tragicul ? Nu stîrnise rîsul şi plînsul, prin virtuţi puţin comune, prin cinste, prin nobleţe, prin fidelitate, prin curajul său delirant ?

Oare toată viaţa lui dintre cele două iubiri — inclusiv căderile sale, urmate de remuşcări ca după profanări — nu contrasta ea însăşi, prin curăţia, prin castitatea ei, cu tot ce cunoştea ? Credinţa lui Abel Andru, originară, funciară, în jurul căreia se eşafodau ideile sale, era apodictică :

A fi curat, a fi pur, a fi cast, înseamnă a fi altfel !

Îşi punea problema oarecum în termenii cei mai logici, ai legii identităţii. Mărturisirea lui Adam — acea necontenită căutare a femelei, acea goană permanentă după împlinirea imediată a simţurilor — definea, în conştiinţa lui veşnic în căutare de formulări integrale, impuritatea. Reversul ei, deci puritatea, nu putea fi decît contrariul, şi acest contrariu reprezenta deci binele. *A* era egal cu *a* şi nu era egal cu *b*. Dar *b* era egal cu *b*. Şi care era acel bine rîvnit ? Negaţia, inversul lui *a*. Renunţarea la împlinirea gratuită a simţurilor, renunţarea la necontenita căutare, determinată de reducerea femeii la rolul de femelă, stabilitatea — unicitatea soluţiei.

Iubirea.

Niciodată în viaţa lui, nici acum, nici înainte vreme şi nici în viitor, Abel Andru nu ar fi putut iubi paralel... Iar acea soluţie nici negru, nici alb, acea soluţie gri, pe care convieţuirea dintre oameni a cristalizat-o cu încetul, în decurs de decenii şi veacuri, nu-i putea apărea, prin firea lucrurilor, prin natura caracterului şi gîndirii sale, decît la fel de odioasă, ca soluţia *a*. Căci în conştiinţa celui ce caută absolutul, nu există nici toleranţă, nici îngăduinţă pentru împrejurări sau excepţii...

De ce oare a ajuns o ruşine pentru un bărbat, să înăbuşe instinctul, să refuleze demonul şi să-l consume, gîndind ?

De ce în acest segment de veac, în care sîntem mai potrivnici naturii ca oricînd înainte, pentru că ne îndepărtăm vertiginos de originar și arhaic, în care o înfruntăm și o dominăm cu mai multă eficiență decît oricînd înainte, de ce pare castitatea, adversă și ea originarului, naturii primare — de vis ?

Oare Mausi, pe care o luase din nou în mînă, făcînd-o să salute, printr-o reverență, în direcția Ingeniosului Hidalgo, oare Mausi ar putea juca o tragedie a virginității ?

Nu, îi trebuia o figură mai impersonală, mai vagă, mai universală, o figură de care să se rîdă poate, dar nu din cauza plasticii ei, ci pentru că trebuie să fie în stare să exprime nostalgic, tragic, tot ce a pierdut omenirea sucombată simțurilor. Îi trebuia un personaj care acceptă negația spaimei în fața unor puteri mistic-superioare din aderență la idee științifică, și nu pentru a se putea lepăda, fără remușcare, de povara purității, asemenea lui Adam.

Se simțea cuprins de febră, intuia apropierea soluției, dar sentimentul acesta era cu totul străin de cel din laborator, cînd, după fastidioase cercetări și experimente, numerele și formulele se deplasează, ca de la sine, înlănțuindu-se unele de altele, după canoanele gîndirii logice. Era o adevărată aură euforică, o neliniște fericită și turbulentă.

Și-apoi, într-o seară geroasă de început de decembrie — iarna venise pretimpuriu, cu o limpezime neasemuită a văzduhului — umblînd cu Enikő prin oraș, după cumpărături, se produse deznodămîntul. Ea îi mărturisise în ajun, cu voce stăpînită, dar cu vădită emoție, că era însărcinată. Abel nu realiza încă afectiv ce va să însemne pentru el vestea : era atît de singur, în ciuda sentimentului de dragoste, atît de departe în sferele lui, și Enikő atît de discretă și plină de tact față de fenomenul de gestație din spiritualitatea bărbatului ei, încît vestea nu reușea să pătrundă pînă în straturile mai profunde ale conștiinței sale.

Nici măcar țipetele stridente ale Ravecăi, care o întîlnise pe Enikő în stradă și apoi, abandonînd orice alte interese, descinsese val-vîrtej în mansarda de pe strada Andrei Mureșanu, ca să slăvească certitudinea continuității neamului Andreștilor, nu reușiseră să răzbată pînă în

miezul acela în care, tainic, mocnea ceea ce era *numai* al lui.

Seara, traversînd Piaţa de la Catedrală spre vechea Primărie, Enikő se opri şi, rîzînd aproape, puţin ruşinată, dar totuşi imperativă, îi zise :

— Abel, vreau o piersică !

Miezul se dezghioca, înflori, se maturiză, deveni fruct pîrguit în numai fracţiuni de timp.

Reuşi să găsească nişte piersici la restaurantul Continental — pe care, din motive bugetare, intervenite în ultimele luni, cît şi din pricina caracterului dureros al unor amintiri nu prea îndepărtate, nu-l mai frecventase de la acea amiază de octombrie — o conduse acasă, şi-apoi, spre dezamăgirea ei nemărturisită, nu intră, ci-şi luă rămas bun, — căci fiecare îşi păstrase domiciliul. Veni aproape în fugă la teatru şi mai găsi cele două femei de servici, dereticînd după spectacolul Pomului de Iarnă, de după-amiază. Aşteptă, într-o teribilă tensiune, pînă ce isprăviră, se îmbrăcară şi plecară ; de cîteva zile avea şi el cheie la intrarea din dos, prin club.

Îşi interzisese orice meditaţie la amănuntele a ceea ce descoperise, prelungind cît putea plăcerea inexprimabilă de a se şti în posesia unui bun de mare preţ, încă necontemplat.

Cît timp femeile zăboviseră în teatru, îşi mascase agitaţia febrilă printr-o purtare degajată, rece, distantă. Cînd şi cînd îi străfulgerau prin minte detalii, imagini şi sunete — dar le izgoni sever, de parcă ar fi fost, datorită precocităţii lor, nişte erori. Momentul mare, momentul nemaipomenit, în aşteptarea căruia conştiinţa lui se aplecase asupra ei înseşi, într-un efort inhibitoriu, dar investigator în acelaşi timp, momentul unic va fi acela, în care va îngădui *întregului* să i se desfăşoare cu solemnitate, în cadrul de rigoare, meticulos şi atent pregătit, întru aşteptarea autoevaluării : se duse la orga de lumină, aprinse rampa şi cîte două proiectoare de sală, trase cortina, stinse sala, ieşi din scenă, îşi căută pe îndelete un scaun în rîndul cinci, se instală comod, rezimînd un genunchi de speteaza locului din faţă, îşi întinse braţele pe alte două speteze, în stînga şi-n dreapta, şi apoi aţinti vidul negru, luminat alb-albăstrui, şi aşteptă...

Din netezimea neagră, neutră și nimicitoare de amănunt a perdelelor se închegă, unduind, un peisaj marin, un țărm lin, deschis, cu o singură frîngere pe verticală a liniei sale molcome : o stîncă pleșuvă îl domina din stînga.

Erau doi copii — EL și EA — și descopereau miracolul. Cele două suflete imaculate, înmărmurite de beatitudine, trepidau gingaș, ca niște aripi de libelulă. Totul avea o notă abstract-înălțătoare, asemenea unui solo de orgă în registre diafane, sau poate unui cor de copii, într-o veche și înaltă catedrală cu pietre cenușii îmbinîndu-se undeva, în ogive.

Coborîră de pe stîncă, și deplasarea lor în spațiu era o lunecare lentă, duioasă, lirică ea însăși : reprezentau, erau chiar iubirea. Se opriră, pentru a se uita la mare. Apoi se întoarseră unul spre altul, se priviră — Abel avu o revelație : trebuiau imaginați atît de impersonali, atît de generali, încît să-și poată părea unul altuia nespus de frumoși ! — și se descoperiră iarăși și iarăși — cerul și marea trebuiau să scapere, și muzica să se stingă, căci culmile de intensitate ale emoțiilor nu mai încap nici în armonii, nici în dizarmonii — și-apoi se sărutară — aerian, diafan, abia atingîndu-se, fără notă carnală, fără tentație, fără prezența demonului.

Cînd porniră de-a lungul țărmului, EA se opri și rosti singura replică din tot spectacolul. Glasul ei trebuia să sune catifelat și stins, mai mult o șoaptă :

— Vreau o piersică.

Trei cuvinte, fără semn de exclamare, dar imperative, ca tot ce EA a adresat vreodată LUI, și nu mai avea nici un fel de însemnătate *cum* anume și de unde, prin ce vrajă i se va procura piersica. Esențială era dorința ei expresă : ea implica și împlinirea și nu mai interesau decît *consecințele* pe care le avea posesia fructului și deci, în mod necesar, trebuia o frîngere, o întrerupere, o discontinuitate în acțiune, în care se subînțelegea strădania LUI, pînă la sacrificiu și epuizare, pentru dobîndirea piersicii.

Cînd își deschise din nou ochii — visase oare ? — scena era dominată de un decor halucinant, marcînd o mare aglomerare urbană, în care scînteiau zeci de lumini colorate, de semnalizare, circulau vehicole stranii, aerodinamice, zburau elicoptere, treceau trenuri pe perne de aer.

Circulația, diabolică în ritmul ei, era reglementată de un ins instalat într-o cabină de sticlă, montată la capătul unui braț de macara, care-i îngăduia să se rotească în toate direcțiile. Omul din cabină părea un robot: comanda o seamă de butoane și manete, fixate și de bordul cabinei și de costumul său. Difuzoare invizibile, sirene, clopote, comenzi și răcnete se suprapuneau într-un vălmășag acustic foarte ritmat, asemănător, în ordinea sa înfricoșătoare, cu jocul demonic al luminilor din peisajul citadin al anilor ce va să vină.

Undeva, departe, în fundal, se zărea și se auzea tălăzuirea Oceanului.

Din suma sinistrelor sunete electronic-simfonice ale lumii de coșmar, proiectată pe scenă de imaginația speriată de viitor a lui Abel Andru, se desprindea acum, contrastantă și dinainte osîndită sucombării, orga, anunțînd apropierea celor doi, care veneau încet dinspre mare, în aceeași cadență a lor, izvorîtă din miracolul pe care-l descopereau în ei înșiși și unul într-altul. Lunecarea lor constituia parcă o sfidare stridentă a lumii. Veniră în față, pînă aproape de rampă, și aici EA mușcă din piersică, apoi i-o întinse și lui, și EL mușcă, precum mușcase odinioară din măr. Și-apoi se sărutară din nou, și EA scăpă din mînă fructul. Poama se rostogoli pe jos. Însă aici nu se aflau în singurătatea și liniștea dătătoare de libertate de pe țărmul mării. Aici sărutul era stingheritor și deci prohibit. Instantaneu răsună alarma, brațul macaralei coborî fulgerător, totul încremeni în tăcere bruscă, și omul din cabină, costumat fioros, se dădu jos și se apropie, amenințător, de delicvenți. Dar în calea lui răsări un obstacol neprevăzut și uluitor: din tenebrele scenei se înălță, cu rădăcinile în rampă, un *Piersic*. Pomul era plin de roade coapte și bara drumul omului ordinei spre cei doi care se iubeau.

Robotul se dădu un pas îndărăt. Orga se declanșă, dominînd acum, prin vigoarea lirismului ei, ambianța sonoră. Omul ordinei apăsă un buton de pe centura sa, răsunară noi semnale de alarmă, izbucniră alte lumini și apărură, în numai cîteva clipe, ajutoarele sale.

EL și EA trecură mai departe, și apoi, călcînd pe văzduh, începură să urce pe o spirală aeriană, care cuprindea

toată scena, într-un spaţiu *al lor*, propriu, cu alte atribute decît cele ale spaţiului de jos, de la rampă.

Jos apărură întîi doi omuleţi, care, la porunca poliţistului, încercară să taie Piersicul cu un ferăstrău. Dar dinţii ferăstrăului nu prindeau. Apăru un pluton întreg, cu ferăstraie electrice, topoare, tîrnăcoape. Dar metalul era mai puţin dur decît materia din care era plămădit Pomul Iubirii. Apăru un camion, apăru un tractor, legară firavul Piersic cu cabluri groase şi încercară, mugind, să-l răstoarne. Dar cablurile se rupseră cu sunet de strune. Apăru apoi un tanc imens, aproape cît scena de mare, şi se năpusti asupra pomului. Dar tancul se răsturnă, după ce întîi reuşi să urce jumătate cale spre vîrful pomului. Şenilele huruiau în gol, neputincioase, caii-putere se iroseau în van.

Vehicolele toate erau, rînd pe rînd, însoţite şi comandate, într-o pantomimă grotescă, de potentaţi de diverse grade, diferenţiaţi prin uniforme, trese, suite şi alte însemne exterioare ale puterii : chestorul poliţiei, primarul, ministrul lucrărilor publice, prim-ministrul şi, în sfîrşit, suveran şi dispreţuitor, Mareşalul. La un semn al său, îşi făcură intrarea tunuri, aruncătoare de flăcări, rachete teribile, în mai multe trepte, avioane de forme fantastice ; în zare, pe mare, apărură nave informe, uriaşe. Împotriva Piersicului se declanşă un adevărat infern de foc, dar el triumfa, fără a se mişca, imuabil, prilejuind orgei inegalabilul coral *In dulce iubilo*.

Mareşalul se înfurie îngrozitor, îşi smulse decoraţiile şi tresele, gesturile sale — marcate de o percuţie intens ritmată şi diversă — deveniră sacadate, mecanice. În furia sa dementă, dădu semnalul ritual, şi peste bietul Piersic se slobozi o bombă năprasnică, ce se prefăcu în ciuperca sinistră cunoscută, care, spre deosebire de toate plantele lumii, a dobîndit o semnificaţie morală singulară.

Piersicul nu fusese atins decît de o adiere parcă, şi-şi legăna lin coroana, frunzişul şi fructele.

EL şi EA priveau de sus, din sfera lor şi se ţineau de mînă, milostivi şi nepăsători.

Mareşalul nu înţelegea, *nu putea înţelege că „Piersicul" era nepieritor*. Dar nu mai avea la îndemînă mijloace, căci după ce ciuperca se mistui, nu mai rămăsese pe scenă decît

Piersicul și o sumbră și carbonizată ruină a ceea ce a fost odinioară. Însă Mareșalul continua să comande și să fie ascultat. Nenumărați omuleți se înhămară de frînghiile pe care le legaseră de trunchiul subțirel și se opintiră, asemenea sclavilor care tîrîseră odinioară, prin nisipurile deșerturilor, bolovanii uriași din care s-au plămădit piramidele, dar nu izbutiră să urnească Piersicul, deși devenise limpede : ori va pieri Mareșalul, ori pomul. Simpla prezență a celui din urmă excludea existența primului. Robii se opinteau, cădeau, se prăpădeau, iar se opinteau și iar nu izbuteau. Și orga triumfa.

Lumina căzu pe cei doi, și rampa rămase în întuneric. Doar sunete estompate, depărtate, marcau continuitatea efortului de Sisif al robilor Mareșalului. Cei doi coborîră, tot pe spirala lor aeriană, spre planul inițial al acțiunii, departe, pe țărmul Oceanului, pe aceeași stîncă. Soarele scăpăta tot atît de miraculos, jocul fără de capăt al undelor, murmurul apei, imnul orgii și vraja clipei erau tot atît de intense, ca la început. Doar în muzică intervenea poate un accent mai lasciv și-apoi, în coborîrea de pe stîncă, gesturile LUI de ocrotire deveniră mai bărbătești, mai posesive. Nu se mai depărtară ca să privească marea, rămaseră la poalele stîncii, și cînd EL o sărută, EA i se plecă încet în brațe, de parcă ar ameți, s-ar pierde. EL o ridică, o privi de sus, apoi se răsuci încet și o întinse pe nisipul țărmului. Se lăsă lîngă EA, o sărută încă o dată și încă o dată, și îmbrățișarea LUI deveni tot mai carnală, tot mai violentă, muzica se agită, dramatică, tulbure, totul intră sub semnul demonului, iar lumina se stinse brusc : Abel Andru refuza să vadă.

Lumina căzu, violentă, pe Piersic. Frînghiile și otgoanele cu care robii Mareșalului tot mai încercau să-l dezrădăcineze, se rupseseră. Piersicul stătea stingher, și Mareșalul îl privea neputincios și turbat. Gesturile sale mecanic-violente continuau tot mai dezlînate, mai puțin organice, dînd a bănui că foarte curînd va sucomba, se va prăpădi. Și apoi, deodată, Mareșalul se opri din gesticulație, se aplecă înainte și privi.

Piersicul se ofilea. Întîi căzură fructele, una cîte una, fiecare cu un pocnet surd. Apoi se sfrijiră și căzură, pe rînd, frunzele, coroana rămase pleșuvă. Crengile începură

să se-ncovoaie, să se desprindă, să cadă. Şi-n sfîrşit, tulpina însăşi, lent, unduind, se prăbuşi în neant. Orga acompanie, tot mai piano, dezintegrarea, pierzîndu-se, din ce în ce mai puţin perceptibilă, în tăcere. Scena era pustie — nimic din tot ce fusese nu se mai zărea, doar Mareşalul, în prim plan, urmărea scufundarea, undeva în adîncuri, a unui trunchi oarecare, a unui coşmar al său. Apoi se îndreptă, se uită împrejur, parcă necrezîndu-şi ochilor : silueta teribilă nu mai stăruia. Veni la locul unde fuseseră înfipte în rampă rădăcinile pomului, îl cercetă îndeaproape şi-apoi, dintr-o dată, bătînd cu cizmele în podea, izbucni într-un prelung şi înfiorător hohot de rîs, care mai dură chiar după ce totul se învălui în beznă.

Abel Andru mai zăbovi cîteva clipe pe locul său din sala pustie, pierdut în gînduri. Conştiinţa sa se disecă, cercetîndu-se, căutînd surse, explicaţii, rădăcini. Era obişnuit să aibă limpede în faţă înlănţuirile de cauze şi efecte ; petele amorfe, nedesluşite, îl tulburau. Şi-apoi, sculîndu-se din loc — se simţi teribil de ostenit, stors de-a dreptul — şi pornind spre scenă, ca să stingă luminile, să încuie şi să plece spre casă, se întrebă ce ar zice de acest spectacol Adam, dacă ar veni să-l vadă. Nu ar rezista ispitei ce s-ar oferi spiritului său ironic. L-ar acuza de nemărturisite aderenţe marianice, ar întreba, cu siguranţă, dacă, în pîntecul lui Enikő pruncul a fost zămislit de un piersic şi nu de un bărbat, dacă socoteşte că prin cultul fecioriei omenirea se înnobilează, dacă afirmarea purităţii şi groaza de demon nu sînt oare rezultatul unor deficienţe fiziologice ale fratelui său, într-un cuvînt ar deşerta toată abjecţiunea pe care, deliberat, conştient, o aglomerase în sine, pentru că explicarea ştiinţifică a lumii nu-i oferea nici consolare, nici tărie, nici ţinută etică. Căci într-un fel Adam, într-altul Abel nu se simţeau la largul lor în lumea desluşită.

Nimeni nu se simţea.

Tot ce odinioară i se păruse bărbătesc la Adam, eroic, demn de admiraţie, devenise, în urma acelui ceas de mărturisire, reversul. Cînd ajunse însă la noţiunea de „păcat", o refuză categoric. Nici măcar dragostea carnală a celor doi copii nu putea fi socotită păcat. Dar Mareşalul...

Abel se opri locului : Mareşalul — rîsul Mareşalului ! Se îngrozi : aici a ajuns ?

Rîsul Mareşalului fusese rîsul fratelui său, Adam !

Se simţi umilit, dar în aceeaşi clipă ştia : cu nici un preţ, cu toate riscurile, nu putea renunţa. Va înfăptui Piersicul. Şi, la urmă, Mareşalul va rîde cu aceeaşi intonatie.

Pe cînd urcă încet spre casă, începu să reflecteze asupra mijloacelor de realizare. Nu-şi dădea seama că acum începea — şi nu adineaori, în sala teatrului — cel mai greu experiment din viaţa lui : înfăptuirea unei idei artistice aievea, în realitatea vie a scenei, în care trebuia să depăşească şi rezistenţa materiei inerte, şi diferenţa de sensibilitate a colaboratorilor, dar mai ales trebuia să investească spaţiul geometric definit de rampă şi arlechini, cu atributele estetice ale operei sale viitoare.

Abia la acest tîrziu ceas nocturn, în tăcerea geroasă a străzii Andrei Mureşanu, pe cînd zăpada îngheţată scîrţîia sub paşii săi, devenea artist : aproape oricui îi este dată închipuirea. Căci mulţi sînt chemaţi. Înfăptuirea este însă un privilegiu, căci puţini sînt aleşi.

Abel Andru începea să devină un privilegiat. Era însă prea ostenit, ca să-şi aducă aminte de maligna aluzie a fratelui său la Demiurg.

VI

STATEA RĂZIMAT DE UȘA din fundul sălii și se simțea nenorocit : avea senzația că toată lumea îl privește cu indignare și batjocură, că spectacolul — adevărată tortură — nu se va mai isprăvi niciodată, că la urmă va fi huiduit și fluierat. Îi venea să iasă, să plece din teatru, să nu se mai întoarcă niciodată, să nu mai dea ochii cu nimeni dintre cei ce-l cunoșteau, să-nceapă totul de la capăt. Trăia violent sentimentul unui eșec, al unei căderi, dar simțea răspunderea și niciodată nu ar fi fugit din fața ei.

I se părea că nimic din ceea ce intenționase nu se realiza pe scenă, că în schimb acțiunea este purtată de o seamă de episoade și gaguri improvizate de mînuitori.

Aceștia constituiseră o surpriză mai mult decît plăcută pentru Abel. Cînd citise libretul în fața colectivului — nu-l arătase absolut nimănui pînă atunci, nici lui Enikő, firește — fostul medicinist, care era unul din partizanii cei mai entuziaști ai teatrului, se sculă și exclamă :

— *Habemus papam !* Excelent scenariu ! De mult te așteptam, tovarășe. Și nu numai noi. Lipsește literatura de păpuși în toată lumea ! Tovarășe director, să stabilim cînd începem să repetăm și cînd dăm premiera.

Dar spre mirarea lui Abel, tocmai Saul Wolf, cel mai apropiat prieten din teatru, fusese cel ce solicită răgaz : voia să mai citească o dată textul. După ședință se duse la el, în atelier.

— Ascultă — îl luă Saul în primire, citindu-i dezamăgirea pe față — în meserie nu cunosc prietenii și preferințe. E un domeniu în care nu sînt dispus de compromisuri.

— De ce nu spui atunci pe față că nu-ți place sau că-i prost ?

— Pentru că aș minți. Nu numai că nu-i prost, e chiar foarte bun... Ascultă Abel, prea ne semănăm, ca să nu-mi dau seama, la rîndul meu, ce preț are o judecată, un raționament just. Nici tu, nici eu nu ne putem îngădui să ieșim în fața publicului cu o judecată nedusă pînă la capăt. Ceea ce ne-ai citit este, hotărît, o lucrare ieșită din comun. Dar... în sfîrșit, există un „dar", asupra căruia mai simt nevoia de a gîndi.

— Care ? Te rog să fii sincer pînă la capăt.

— M-ai cunoscut vreodată altfel ?

— Ei ?

— Dacă mi-ai fi spus : Saul, fă-mi păpușile și decorul pentru *filmul* meu „Piersicul", sau ilustrațiile la *volumul* meu „Piersicul", aș fi zis da, fără a mai sta pe gînduri.

— Nu înțeleg.

— Cum nu înțelegi ? E o idee splendidă, dar nu este teatru. Sau va trebui să transformăm teatrul întreg în atelier ! Și între timp mai avem de făcut „Motanul încălțat" și „Fabulele", pentru că, să nu uităm, în primul rînd avem obligația să realizăm spectacole pentru copii, nu studii asupra metafizicii amorului !

— Dar ce-i atît de greu ?

— Libretul e nerealist și, în păpușărie, aceasta este o virtute, pentru că sîntem o modalitate de artă nerealistă. Păpușa nu e om. Dar orașul acela halucinant trebuie sugerat cumva, și, la fel, bombardarea Piersicului, și explozia atomică, și Mareșalul. Trebuie utilizate din plin elementele realiste — tocmai ca să contrasteze cu cei doi eroi centrali, care au valoare alegorică. Pentru tine, cei doi sînt esențialul, sînt sîmburele, dacă vrei : poate chiar idealul tău de viață. Și pentru mine au o valoare ideală. De aceea mi-au și răsărit în față, pe măsură ce ne-ai citit libretul. Ți-i și pot desena. Îi pot construi în cîteva zile Dar restul nu mi-e limpede.

— Ce nu ți-e limpede ?

— Eu nu pledez pentru feciorie, ca tine. Eu pledez pentru o lume în care Iubirea să-și conserve „dulcea ei putere". Simt și eu, ca tine, că ceva s-a alterat în generația noastră, că lumea este primejduită de ceva. Dar adversarul nu-l pot defini. Și dacă aș reprezenta ceva ce nu cunosc, aș da în scheme. Cine nu deține, desăvîrșit, premizele, nu este capabil de concluzii.

— Și atunci ce-i de făcut ?

— Nu știu. Iți repet : păpușile principale ți le pot construi repede și bine. Pentru rest, adică în primul rînd pentru decor, am nevoie de studiu și gîndire. Și încă de multă gîndire !

— Ascultă, Saul — se foi Abel pe scaun, temîndu-se să nu comită o gafă, să nu-l jignească — cunosc pe cineva care înțelege ! Te-ar supăra, dacă... Te rog să-mi spui deschis, pentru că nicidecum n-aș vrea... Mai bine aștept...

— Prostule ! — se sculă Saul Wolf și, ocolind masa, veni lîngă el și-și așeză mîna pe umărul său. — Crezi că nu știu ce ai sacrificat *tu* pentru păpuși ? Crezi că nu-ți înțeleg nerăbdarea ? Și chiar de ai fi de zece ani printre noi, crezi că am asemenea orgolii meschine, și nu aș fi încîntat să rezolvi cu altcineva decorul, mai bine decît cu mine ? Numai să nu coste prea scump, că șeful nu prea are parale, și spectacolul tău și așa îi va mînca bugetul stagiunii.

— Nu va costa nici un leu.

Saul șuieră a admirație.

— Cine-i idealistul ăsta ?

— Bătrînul...

Și astfel ajunse să figureze pe afișul Teatrului de păpuși unul din cele mai ilustre nume din arta plastică ardelenească, pe care Saul Wolf, care semnă totuși păpușile, îl ajută și în rezolvarea unor probleme de tehnică de scenă, cu care maestrul nu era familiarizat.

E adevărat, înfrunta în seara aceasta o sală deosebită de cele obișnuite — fuseseră emise o sută de invitații protocolare și numai vreo cincizeci de bilete puse în vînzare — mai pretențioasă, mai intelectuală, decît sălile obișnuite.

Pe Cornel Șomăceanu și pe Zeno Lupașcu îi invitase el — sosise, în sfîrșit, scadența discuției amînate —, dar

pe Adam nu-l chemase ; totuşi el şedea în rîndurile rezervate invitaţilor, şi în timpul spectacolului, observă Abel, se apleca din cînd în cînd spre vecinul său, schimbînd impresii. Dacă ar fi ştiut că doctorul îl cunoaşte pe Adam, nu i-ar fi solicitat colaborarea. Căci doctorul Nathan Goldschmied era unul din autorii principali ai „Piersicului" : el i-a asigurat aranjamentul muzical.

A fost o întîmplare ciudată, datorată în bună măsură hazardului. Intr-o zi, scurt timp după prezentarea libretului, luaseră cu Enikö masa în oraş, şi-apoi dădură să urce pe jos, spre strada Andrei Mureşanu : vremea se încălzise pînă aproape de dezgheţ, cerul era de un siniliu limpede şi tremurat, plimbarea de după-masă părea îmbietoare. În timpul mesei discutaseră unele planuri de viitor, în legătură cu următorul Andru, pe care Enikö îl purta sub inimă. Numai vag şi pe scurt venise vorba şi de spectacolul lui Abel. În ziua lecturii, Enikö — care tăcuse în şedinţă — venise sus, să doarmă la el şi, intrînd în antreu, îi luă capul între palme şi, înălţîndu-se uşor în vîrful picioarelor, îl sărutase pe frunte.

— Îţi mulţumesc, dragul meu.

Atîta se pomenise între ei despre „Piersic" şi nimic mai mult, dar Abel era încîntat : dacă încrederea ei era gratificată, dacă exigenţa ei nu era lezată, atunci era îndreptăţit să se simtă într-adevăr mulţumit. Izbutise.

De atunci, abia au mai vorbit despre spectacol, deşi el începuse să lucreze susţinut, cu Saul, cu bătrînul — care acceptă cu entuziasm oferta lui — şi mai ales cu mînuitorii. Abia acum cunoscu Abel cum arată de fapt această lume stranie a păpuşarilor, care pînă în ziua lecturii îl privise oarecum piezis, acceptîndu-l formal, dar neîncălzindu-se în prezenţa lui. Îi văzu, stînd ore şi ore, după spectacolele obişnuite, cîteodată chiar pînă noaptea tîrziu, exersîndu-şi mişcările, ba în faţa oglinzii din club, ba pe furiş, în scenă, le admiră nemaipomenita rezistenţă musculară — stăteau ore întregi cu braţele vertical ridicate — le cunoscu entuziasmele şi visele, dezlănţuite în toate bodegile din preajma teatrului, la mese intime, la care, în sfîrşit, fu poftit şi el ; unde se mînca mai puţin şi se bea mai mult şi unde nu se simţi bine, pentru că nu era om de bodegă ; dar încă nu îndrăzni să le refuze. Erau nişte oameni

osîndiți pe viață la o copilărie conștientă și nobilă : pasiunea pentru ființele de cilți și mucava se îmbina cu vise despre îmbunătățirea firii umane.

— Să nu crezi că mergi la un succes de public, Abel — îi zise deodată Enikö, în timpul mesei. — Dar toți păpușarii din lume te vor aplauda.

— De ce crezi că nu va place ? Crezi că nu reușesc să-l ridic pe scenă ?

— O, nu te-ar lăsa băieții să nu-l mai ridici pe scenă ! De acuma e lucrarea teatrului, nu mai e lucrarea ta. Nu, mă gîndesc la fond...

— La fond ?...

— Da. Vezi, cum să-ți explic, la noi publicul vine ca să se distreze. Oficial și în conștiința publicului, noi sîntem o artă pentru copii. Dacă omul adult sacrifică o seară și vine la Teatrul de păpuși, vrea să rîdă. Într-un fel, sîntem niște paiațe. N-avem voie să plîngem. Și nici să explicăm.

— Dar Jolly ?

— Jolly joacă la Paris, în cabarete, și să nu crezi că stă pe roze. Este tot ce poate avea Franța mai subtil, mai poetic, mai francez dacă vrei, însă are coatele roase. Dar nu despre asta vorbesc... Vei întîmpina rezistență pînă și la cei ce acceptă să vină la Teatrul de păpuși să vadă filozofie. Căci ce facem noi este, dacă vrei, filozofie vizuală. Mulți însă nu vor fi de acord cu mesajul tău, Abel.

Se lăsă tăcere. Abel se simți rănit undeva.

— Numai nervoșii jinduiesc mereu după ceea ce nu au, după idealuri, după puritatea pierdută, dacă vrei. Visceralii nu visează. Visceralii sînt mulțumiți sau critică. Dar nu visează. Rîd.

Abel o privi printre gene : i se dezvăluia acum o Enikö cerebrală, capabilă de judecată rece, virilă aproape.

Și-apoi discuția se abătu spre alte subiecte. Trecînd la ieșirea din piață în dreptul bisericii luterane, îi izbiră sunete de orgă, ce se revărsau prin ușa întredeschisă, pe care o bătrînă tocmai o spăla. Se uitară unul la celălalt, Abel își consultă ceasul — avuseseră intenția să asculte la radio o emisiune de „Teatru la microfon“, care îi interesa pe amîndoi — și-apoi, trecînd de bătrîna care încerca să protesteze, cum că biserica nu-i deschisă, pătrunseră înăuntru.

Biserica era într-adevăr pustie. Numai sus, la orgă, cineva se exersa — reluînd din cînd în cînd cîte un pasaj, încercînd mai multe variante de registre, într-un cuvînt cizelînd meticulos, năzuind spre perfecțiune în interpretarea unei lucrări pretențioase : „Passacaglia" lui Bach. Tiptil, se așezaseră în ultimul rînd de bănci, sfiindu-se parcă, simțind că-i fură organistului intimitatea și comit o impudoare.

În toată situația era ceva ieșit din comun și paradoxal : ecoul pereților reci și goi dubla și tripla sunetul, iar organistul, știindu-se neascultat, își îngădui o amplitudine și o maiestate neobișnuită. Factura rece, proprie instrumentului, era compensată de ardoarea cu care omul de sus își urma căutările. Cine-și alege ca instrument orga, se încadrează de la început într-o categorie de oameni pentru care frumusețea se-ncheagă arhitectonic, prin succesiuni, interferențe, suprapuneri de sonorități, date în timbre și culori pe care și le alege după gustul și preferințele sale, dar care nu îngăduie dăruire personală, nemijlocită, nemediată de rațiune. Aperceperea arhitectonicii, cît de mult corespunde sensibilităților față de simetrie, construcție și proporție, este rezultatul unei cunoașteri superioare, inteligente și raționale. Dar omul de sus se dezvăluia, totuși, de o rafinată sensibilitate — nu numai prin căutarea pasionată a desăvîrșirii în sine, cît mai ales prin ceea ce elimina, prin ceea ce dădea deoparte ca impur.

După „Passacaglia", urmă o Toccată și o Fugă, tot preclasice, apoi o piesă de un compozitor mai apropiat, pe care nu reușiră să-l identifice, decît că-i simțiră originea franceză. Apoi, la urmă, cînd afară se întunecase de-a binelea și fără îndoială că drama radiofonică se apropia de deznodămînt, organistul atacă unul din acele neegalate Preludii Corale de Bach, care, în cîteva portative numai, reușesc să evoce întreg universul acelor bieți și fericiți neștiutori, care trăiseră sub semnul cufundării sufletești în însăși ființa pe care o crezuseră deasupra și în toate ungherele lumii. Dar Coralul nu-i izbutea organistului. Pesemne era obosit. Se enervă și reîncepu. Reușea să creeze grava solemnitate a bașilor rari și lenți, dar acuratețea melodiei ce trebuia dusă de mîna dreaptă lăsa de dorit. După mai multe eșecuri, omul se înfurie și deodată începu să cînte bucata invers :

în cîteva secunde schimbase registrele, totul suna acum piţicat şi firav, a piculină şi oboi în poziţia cea mai de sus, ritmul se metamorfoză brusc : abandonînd orice solemnitate, organistul căută să impună cadenţa cea mai susţinută pe care o îngăduia deschiderea şi închiderea tuburilor, un ritm infernal pentru orgă, care împrumută Coralului un aer grotesc, de torso, de caricatură creionată cu haz şi cu o tentă personală foarte pronunţată. Cei doi auditori clandestini avură dintr-o dată revelaţia unei personalităţi marcante de muzician, nu numai de instrumentist virtuos.

Brusc, muzica se întrerupse. Nota ei uşor demonică mai stăruia încă în ecourile imensei cutii de rezonanţă a bisericii, şi cei doi zăboviră cîteva clipe locului, pînă ce auziră scîrţîitul scărilor de lemn ce duceau la cor : organistul cobora. Ar mai fi fost timp de evadare, şi Enikő se sculă, făcîndu-i semn lui Abel s-o urmeze : voia probabil să evite o discuţie penibilă, în care din capul locului erau în inferioritate. Dar Abel refuză :

— Ăsta-i omul de care am nevoie !

Enikő îl privi întîi mirată, dar apoi zîmbi a încuviinţare.

Scările scîrţîiră tot mai aproape, şi organistul apăru în sfîrşit : era un om de statură mică, mai mult lat decît înalt, cu un umblet legănat, lent şi simpatic, de răţoi, dar exprimînd o putere fizică nemaipomenită ; avea părul destul de rar, complet alb, fruntea relativ înaltă, ochelari rotunzi cu sticle groase şi ramă de sîrmă simplă, asemenea învăţătorilor de odinioară. Nasul şi obrajii erau rumeni, de o culoare sănătoasă, şi ochii săi gri-verzi jucau după lentile, în acord cu zîmbetul de spiriduş, care se permanentizase pe chipul său. Cînd îi zări pe cei doi, aşteptîndu-l în picioare, se opri mirat, o clipă îşi încruntă sprîncenele, dar apoi o recunoscu pe Enikő, care şi pornise în întîmpinarea lui :

— Bună ziua, domnule doctor.

— Sărut mîna, Enikő. Numai aici nu mă aşteptam să vă văd.

Era rîndul lui Abel, să se simtă încurcat : cunoştinţa celor doi îl luase prin surprindere.

— Şi numai pe dumneavoastră nu vă puteam presupune sus, la orgă ! Abel, vino încoace. Faceţi cunoştinţă, vă rog : soţul meu, domnul doctor Nathan Goldschmied.

Abel roşi vizibil : numele îi era familiar, îl avea în faţă pe omul care îl va ajuta pe fiul său să vadă lumina zilei ! Alături de profesorul titular al clinicii de specialitate, Nathan Goldschmied era cel mai reputat ginecolog din oraş şi, de cînd rămăsese gravidă, Enikő îl vizita la două săptămîni. Abel îşi manifestase nedumerirea faţă de faptul că doctorul o primea acasă, dar Enikő îi explicase că ginecologul, pensionat oarecum fără voia lui de vreo doi ani, continua, înfruntînd oarecare riscuri, să consulte o clientelă redusă, care nu se arăta dispusă să renunţe la serviciile sale ; pentru o femeie sensibilă, consultarea unui ginecolog reprezintă, în sine, biruirea unor reticenţe violente ; schimbarea unui specialist cu altul este un adevărat calvar.

Reproducînd mintal discuţiile pe tema aceasta, în vreme ce se apropie de medic şi-i strînse mîna, Abel fu cuprins de o penibilă stînjeneală : omul din faţa lui o cunoştea pe Enikő chiar mai intim, mai impudic, decît o cunoscuse el, prin mijlocirea bătrînului său prieten, pictorul. Dar în modalitatea lui de cunoaştere nu intervenea considerentul estetic-pictural — şi deci nu avea asemenea disculpare — şi Abel avu impresia că acel zîmbet îngăduitor, bonom, de ucenic vrăjitor îmbătrînit în rele, era stîrnit, de fapt, de un cumul imens de indiscreţie, impusă prin profesiune. Însă tonul urban, curtenitor, omenia simplă şi sinceră, care radiau din personalitatea lui Goldschmied, îl ajutară să treacă peste prima rebeliune sufletească, ce fusese gata să-i anihileze intenţia iniţială.

— Îmi pare foarte bine. Andru — se prezentă Abel.

— Ştiu, domnule profesor, ştiu tot. Cine nu cunoaşte, în oraşul acesta, povestea dumneavoastră ? Sînt încîntat că, în sfîrşit, pot să vă fac cunoştinţa. Nu vreţi să luăm o cafea vizavi, la „Pescăruşul" ? E cam frig aici, în biserică, şi-am stat mai bine de două ore.

— Şi noi, domnule doctor — mărturisi Abel.

— Cum ? — se poticni Goldschmied din gesturi : îşi lega fularul şi-şi încheia paltonul. — N-aţi venit acuma ?

— Nu. Am avut marea plăcere să vă ascultăm, lucrînd la „Passacaglia". Şi, credeţi-mă, n-o spun din complezenţă, păcat că v-aţi făcut medic. Sînteţi un muzician adevărat.

Goldschmied tăcu. Pesemne se mai căznea să treacă peste conştiinţa neplăcută că singurătatea lui fusese pîn-

găriță. Porniră tustrei spre ieșire. Abel simți penibilul momentului și se considera dator să se explice.

— V-am așteptat înadins, domnule doctor. Vreau să vă fac o propunere. De ordin muzical, bineînțeles.

Traversară strada, pătrunseră în cofetărie, găsiră o nișă liberă, se dezbrăcară, comandară cafelele și abia după ce se instalară, așteptînd să fie serviți, reluă Goldschmied firul discuției :

— N-aș putea spune că meseria mea nu mi-a plăcut, dar dintotdeauna am oscilat. Încă de pe cînd eram asistent la clinică, la Viena, cîntam la contrabas în Simfonică. În Simfonică, nu în Filarmonică, să nu se confunde și să nu se spună că mă laud...

— Dar dacă ar fi să reîncepeți, ce ați face ? Artă sau știință ? — interveni Enikő.

Privirea lui Goldschmied oscila între cei doi interlocutori : era evident că înțelege substratul depărtat, personal, al întrebării.

— Știu eu ?... Am satisfacția sau, dacă vreți, răspunderea pentru aducerea pe lume a cîtorva mii de oameni. Și tristețea de a fi împiedicat, la vreme, venirea pe lume a altor, multe, mii de oameni. Pentru un om credincios, ca mine, a exercita această profesiune a însemnat, practic, a mă expune, pe durata unei vieți, credeți-mă, a unei vieți întregi, unei dileme morale cumplite. A interveni sau a nu interveni... A răspunde, în locul pruncului, la întrebarea hamletiană, a-ți asuma opțiunea între afirmație și negație... Să fii, în principiu, împotrivă, să o faci, totuși, tîrît de împrejurări, de viață, de milă față de atrofierea, față de degenerarea sentimentului matern... De trăit deplin, trăiesc numai la orgă. Cînd mi-am dat seama de lucrul acesta, aveam patruzeci de ani. M-am înscris la Conservator. Dar dacă ar fi s-o iau de la capăt, cred că tot medicină aș face... Însă altă specialitate.

— Altă specialitate ? — se miră Enikő.

— Parcă adineaori spuneați că, totuși, v-a plăcut profesiunea dumneavoastră — o completă Abel.

— Așa e. Dar aș fi fost și mai satisfăcut, dacă lucram la celălalt pol. La celălalt capăt. Vedeți, e fără îndoială înălțător s-ajuți femeia să aducă un copil pe lume. Dar ea-l aduce pe lume oricum, pentru că așa e legea firii. Nu vor-

besc acum de accidente. A face obstetrică înseamnă a lucra paralel cu natura, a-i aduce corective, cînd este necesar. Dar eu am un prieten, care crede — şi undeva sînt de acord cu el — că raţiunea omenească îşi găseşte justificare numai prin sensul invers. A lucra împotriva naturii, a o domina, a o frînge, a-i smulge ceva... A prelungi cu o singură zi viaţa unui om, dincolo de determinismul firii, şi dacă nu a i-o prelungi, atunci a-i scurta decrepitudinea, a-l face să trăiască mai mult, în sensul plin al cuvîntului, a nu-l lăsa să decadă la nivel vegetal... Cred că este mult mai greu, mai meritoriu şi mai în spiritul evoluţionist şi iscoditor al vremii. Dacă ar fi s-o iau de la capăt, cred că aş face gerontologie. Pentru că sînt un optimist, un neresemnat... Şi-apoi, eu sînt un om cu sentimentul apartenenţei. Aş minţi, dacă aş nega mîndria pe care o simt că acest mod de a gîndi s-a născut la noi, că am fost prima ţară care l-am instituţionalizat... Dar să lăsăm acestea. Poate le vom discuta altădată... Ce propunere vreţi să-mi faceţi ?

Astfel începu colaborarea muzicală a doctorului Nathan Goldschmied cu Teatrul de păpuşi — mai mult decît mulţumitoare : de-a dreptul strălucită, în ce priveşte contribuţia lui la „Piersicul".

Iar acum, doctorul şedea în sală, alături de Adam...

Lui Abel îi veni să ţipe : „Oameni buni ! Ascultaţi-mă ! Nu-i aşa cum vedeţi pe scenă ! Plecaţi acum, vom lua totul de la capăt, vom mai repeta de o sută de ori şi vă vom chema cînd totul va fi gata, cînd voi izbuti să exprim limpede mesajul meu !" Dar spectacolul rula implacabil, ca istoria, ca destinul, în ritmul său prestabilit, şi se apropia de deznodămînt.

Ce bine că nu va fi cu Enikö în seara aceasta ! Cu actorii făcuseră agapa obligatorie după vizionarea oficială, iar ea înţelese obligaţia pe care o avea faţă de foştii săi mentori, bătrînii prieteni ai avocatului Avram Andru. Stabiliră că se vor vedea a doua zi, de dimineaţă : Abel primise un telefon, prin care secretara Rectorului îl anunţa că, după spectacol, era aşteptat la masă, la Continental.

Tortura nu se mai termina.

Ce l-a îndemnat, de fapt, să juxtapună experienţa personală, etapele iniţiale ale dragostei sale pentru Enikő,

castitatea prelungită a iubirii lor, cu aventura evaziv-păpușărească ? De ce s-a lăsat împins de propria sa conștiință, spre compromis ? De ce, dacă a pornit pe calea sacrificiului și înfruntării, nu a înfruntat și lumea artistică, de ce nu și-a impus ideația, căutările abstracte, de la bun început ?

Pentru el, Abel Andru, păpușar, fost conferențiar de chimie fizică, problema esențială stăruie, inexorabilă : Care este raportul meu cu Universul ? Cum să nu se nască întrebarea : „La ce bun“ ? din conștiința sfîșietoare a limitării vieții, a efemerului, a perspectivei inevitabilei reduceri la anorganic ? Acest Spiegelmann nu a făcut decît să dea problemei o și mai mare acuitate. Experimentul său este, în fond, ultima, irefutabila dovadă empirică a nonexistenței nemuririi și, în consecință, a lipsei de finalitate.

Sentimentul apartenenței la o colectivitate, gîndi Abel mai departe, inspiră fără îndoială un efect pozitiv, optimist, și stîrnește valențe etice. Îndeobște, omul autentic social este *bun,* țintește împlinirea etică, deopotrivă a sa și a colectivității. Dar, la rîndul ei, colectivitatea ce altceva este decît o sumă de întrebări individuale, la fel de nerezolvate ca propria-ți întrebare despre raportul cu Universul, cu existența, cu ființarea ? O sumă de cazuri nerezolvate nu schimbă natura problemei, pusă de cazul singular. Și ce-i rămîne singularului ?

Poate datoria...

Datoria, răspunderea sînt impuse. Răscoala împotriva datoriei nu constituie numai negația eticii colective. Negația datoriei, gîndită pînă la capăt, consecvent și logic, duce la concluzia sinuciderii. Or, viața nu se constituie cu scopul negației. Abel tresări, căci găsise prima concluzie a șirului său de raționamente : *negația nu există în existență,* negația este un adaos contribuit de logică la existență. Moartea nu este negație, moartea nu există în sine, în accepțiunea dramatică pe care noi o atribuim cuvîntului. Există numai o diversitate infinită de combinații și sinteze chimice ale materiei, dintre care unele ating, compunîndu-se, forme superioare, chiar cu atributul conștiinței de sine, pentru a se descompune tot atît de firesc și de obiectiv, tot atît de matematic. Materia trece dintr-o ipostază într-alta, dar

nu moare. Noţiunea de moarte este o plăsmuire umană, metafizică, sufletistă, dramatic-suferindă, nonobiectivă, nonmatematică. Sinucigîndu-ne, contravenim însăşi premizei, însăşi primei noţiuni. Lui *simplex apprehensio* şi, în consecinţă, gîndirii logice.

Întrebările mari — acel „de ce ?", acel „cum ?" — le înfruntă omul de ştiinţă. Acolo, în laborator, cu sculele experimentului şi matematicii. Dar de ce le înfruntă ? Din sete de adevăr. Din curiozitate.

Artistul însă nu cunoaşte curiozitatea. Artistul, cel mult, mîngîie. Arta nu este o putere, nu poate investiga. Arta este o consolare.

Arta lui, „Piersicul" lui, ce este ? O tristă mîngîiere, în mijlocul promiscuităţii matematic-spiegelmanniene, senzual-atee, un oftat după afect, după o puritate necunoscută decît în sferele limpezi, străvezii, ale numerelor. Dar cum să se facă înţeles ?

Piersicul se ofili, se uscă, se descompuse, în sală se făcu lumină şi, spre uimirea lui sinceră şi adîncă, o bună parte din sală izbucni în aplauze entuziaste. Se retrase repede în hol, în vreme ce actorii, îmbrăcaţi în catifea neagră, începură să apară la rampă, unul cîte unul, cu cîte o păpuşă în mînă.

Enikö ieşi în grabă din sală : se mişca acum mult mai greu, era spre sfîrşitul iernii, sarcina luase amploare. Veni la Abel şi-l luă de braţ, aciuindu-se lîngă el. Tăcură cîteva clipe, reconfortaţi : examenul suprem, faţă-n faţă cu arbitrul care întotdeauna are verdictul decisiv, fusese trecut.

Aventura lui Abel Andru îşi primise consacrarea publică şi oficială, Enikö era descărcată de răspundere şi avea senzaţia că, din clipa aceasta, copilul pe care îl purta devenea *numai al ei*, nu va mai trebui să-l împartă, drept recompensă, cu tatăl său.

— I-am urmărit, atentă... Ştii cu ce i-ai cucerit ? Să nu-ţi închipui că sînt de acord cu ideea. Nu. Cu duioşia. În fiecare intelectual doarme un cîntăreţ de romanţe... Du-te, dragul meu, au început să te cheme !

Într-adevăr, printre aplauzele care nu conteneau, se auzea, întîi răzleţ, apoi tot mai susţinut, strigătul : „Autorul ! Autorul !" Abel se fîstîci complet, nu ştiu ce să facă, pînă ce Saul Wolf şi fostul medicinist — acesta din urmă

purtîndu-l pe Mareşal în mînă — veniră să-l caute, îl duseră în goană în spatele scenei şi-l împinseră apoi în faţa publicului. Abel, stacojiu, cu privirea aproape înceţoşată, se înclină de cîteva ori. În rîndul al treilea îl zări pe Cornel Şomăceanu, aplaudînd frenetic. Lîngă el, Zeno Lupaşcu, în picioare, trăgînd cu ochiul spre coana Raveca Andru, care stătea alăturea şi-l silea cu cotul să-i ţină isonul. Îl descoperi pe bătrînul maestru într-un loc discret, spre mijlocul sălii, la o margine de rînd. Cu pas întins, urmărit de aplauzele întregii săli, veni la bătrînul său prieten, îl luă de mînă, îl sculă şi-l trase după sine, în faţă. Apoi repetă operaţiunea cu doctorul, întorcîndu-şi însă capul în aşa fel, încît să nu dea ochii cu Adam. Consemnă numai că acesta şedea nemişcat, fără să aplaude. Îl strigă de după scenă şi pe Saul, astfel că realizatorii principali ai „Piersicului" stăteau acum în faţa publicului, toţi patru oameni serioşi, de vază. Era însă o sală mică, în care entuziasmul se epuiza repede. Cei patru îşi dădură mîna şi se despărţiră. Şomăceanu îi mai făcu semn, cum că ştie unde trebuie să vină.

În spatele scenei nu mai erau decît maşiniştii, care orînduiau decorurile şi păpuşile. Actorii se retrăseseră, ca la un consemn, în club. Cînd Abel intră în încăperea încinsă, directorul veni lîngă el, să-i strîngă mîna, actorii se îngrămădiră, îl asaltară, îl îmbrăţişară, deşi relaţiile lor de pînă acum fuseseră formale, reţinute şi sobre. Numai Enikő stătea deoparte, stînjenită şi informă, simţindu-se fericită şi străină.

Directorul îl asigură că în răgazul cel mai scurt, definitivarea lui în postul de regizor va fi consumată. Fostul toboşar de escortă îi prinse un nasture de la haină şi voia cu orice preţ să-i afle părerea despre felul în care a fost mînuit Poliţistul. Fostul medicinist îl întrebă, în acelaşi timp, fireşte, cînd şi ce spectacol nou are de gînd să pună. Totul era un vălmăşag euforic, deşi cu numai cîteva ore mai înainte, aici, în club, se elaborase convingerea unanimă că părerea publicului de premieră nu este concludentă şi chiar de-ar fi fluieraţi — ceea ce, în mod regretabil, niciodată nu se întîmplă în viaţa noastră teatrală — nu ar însemna încă neapărat o cădere definitivă.

După un sfert de oră de hărmălaie, Abel se scuză, spre dezamăgirea generală, spunînd că este aşteptat. Veni re-

pede lîngă Enikő și o întrebă cum se simte. Își făcea acum reproșuri că în ultimele săptămîni, absorbit cu desăvîrșire de febra premierei, nu fusese suficient de atent cu ea. Îi luă mîna, i-o sărută și-și mărturisi, cu glas scăzut, remușcările. Nimeni din club nu luă seama la discuția lor particulară.

— Prostuțule ! — surîse ea, și abia acum remarcă Abel că trăsăturile ei se metamorfozaseră cu desăvîrșire și avea un aer detașat, de beatitudine totală. — Noi doi — și-și așeză mîna pe pîntec, marcînd că pluralul acesta limitativ includea, afară de ființa ei, copilul, nu bărbatul — ne simțim perfect împreună.

Dintr-o dată, Abel își aduse aminte de înfruntările lui spirituale din timpul spectacolului și le asemui cu această teribilă, a-tot-dubiu-zdrobitoare seninătate și, lucid, formulă concluzia : neliniștea metafizică nu-i este dată unei ființe sortite maternității sau, invers, maternitatea izgonește această apăsătoare tulburare. Să fie tot acest miraj al marilor raporturi o simplă compensație pentru rolul beneficiar și infim, pe care masculinul îl joacă în conservarea speciei umane ?

— Dar nu mai întîrzia, dragul meu — adăugă ea. — Să nu creadă Rectorul cine știe ce... Eu mai stau vreo jumătate de oră cu băieții, apoi mă duc încet acasă.

Îi sărută mîna, se duse la garderobă, se îmbrăcă și porni spre Continental, și pe drum începu să se întrebe ce sumă i se cuvine de fapt de la teatru. Era inadmisibil, socotea el acum, ca un Andru să se însoare, și în atîtea luni să nu fi făcut măcar un singur cadou substanțial, durabil, ca semn de omagiu, femeii iubite. Hotărî ca a doua zi s-o caute pe *Tanti* Raveca și să se sfătuiască în această privință. Își aduse aminte de aforismele lui Avram Andru despre stil și generozitate față de femei și familie, și simți din nou cît de ciudată, de ieșită din comun era căsnicia lui cu Enikő. Păstrarea aceasta a perimetrului personal și a locuinței fiecăruia, păstrarea a două lumi deosebite, secante, dar totuși aparte, era neuzuală, împotriva practicilor și moralei comune, și contravenea îndeosebi tradițiilor strîns familiste, întemeiate de Avram Andru. Ar fi putut concepe o astfel de căsnicie în cazul lui Adam, dar pe sine, cu numai cîteva luni în urmă, nu s-ar fi putut imagina în asemenea situa-

ție. Pentru fratele său, comunitatea cu *oricine* era aproape absurdă. Dar el, Abel, era făcut pentru cămin, pentru casă și familie. Însă cîte din cele crezute de el esențiale, definitive s-au schimbat în ultimele luni ? !

Ajunse la Continental, își dezbrăcă paltonul și pătrunse în restaurant. Conform tradițiilor orașului, orchestra, înainte de programul de dans, încheia acum repertoriul ei de operetă cu un potpuriu din „Prințesa circului". Abel se uită împrejur, puțin zăpăcit de zgomot, și-i descoperi pe cei doi amfitrioni ai săi în colțul cel mai depărtat de ringul de dans. Apropiindu-se de masa lor, își dădu seama că nici nu se gîndise încă ce mină să-și compună. Stăruise, timp de luni de zile, apăsarea unei datorii de împlinit. După ce trimisese invitațiile, simțise că datoria ajungea la scadență, iar cînd fu chemat la telefon de la Rectorat, își aduse aminte că ar trebui să se pregătească, să orînduiască din nou argumentele sale, de mult neutilizate, date uitării, pentru că, după toate probabilitățile, va fi iarăși expus unui asalt. Însă febra premierei îl împiedicase să acorde un răgaz cît de scurt oricărei alte preocupări. Dar iată că în seara aceasta raportul de forțe părea inversat. Nu *el* trebuia să se justifice. El fusese justificat de faptă, de realizare, orice argument abstract părea acum minor și deplasat, avocățesc, penibil. *Ei* vor trebui să se justifice, pentru neînțelegerea vădită, pentru acuzațiile grave, de-a dreptul injuricase, pe care i le-au adus. Dar cum să abordeze discuția ? Cum să sosească la masă ? Triumfător ? Ironic ? Agresiv ?

Cei doi universitari se sculară ca să-l întîmpine, iar Abel se purtă modest și respectuos, ca pe vremuri, salutîndu-i pe rînd, după vechile așezări :

— Sărut mîna, *Onkel* Cornel. Sărut mîna, *Onkel* Zeno.

— Fătul meu, scurt pe doi și-n loc de orice disertație : nen-tu Zeno și cu mine am hotărît ca-n semn de pocăință, *recte* absoluțiune, să-ncepem prin a bea *Bruderschaft* cu tine. Drept care ți-am pregătit și ție un pahar de Steiniger de Bistrița, vinul preferat al lui răposatul taică-tău și-al nostru, și-apoi *ex*, băiete și *servus !*

Abel era emoționat : nu se așteptase la asemenea eleganță în a soluționa conflictul și la asemenea generozitate în a-l onora. Știa că acești ardeleni bătrîni, adversari în-

verşunaţi ai politicianismului şi corupţiei de moravuri de odinioară, păstraseră şi dăduseră un sens, un conţinut nou vechilor orînduiri cavalereşti de pe aceste meleaguri. Dar nu crezuse totuşi că în ciuda marii deosebiri de vîrstă şi — acum recent — de stare socială, îşi vor recunoaşte atît de deschis eroarea, vor fi atît de loiali şi de sportivi în a pierde.

Goliră paharele, îşi dădură acoladele de rigoare şi se sărutară după ritual, sub privirile mirate ale clienţilor de la mesele vecine.

— Măi, Zeno — reluă apoi Şomăceanu, cînd se aşezară la loc, şi Rectorul îşi şterse gura cu şerveţelul, după vinul care părea să fi avut un efect fulgerător — rău a ajuns Rectorul Universităţii Daciei Superioare, măi, să bea *Bruderschaft* cu un păpuşar...

Era vădit pus pe glumă şi autoironie.

— Iar începi ? Lasă asta ! — îl domoli psihiatrul. — Că altfel dau telefon şi-o chem îndărăt !

— Vai de mine ! — protestă Şomăceanu şi-apoi, întorcîndu-se spre Abel, îi explică : — Abia am izbutit să-i explicăm mătuşă-ti că asta-i masă între bărbaţi şi nu trebuie să fie jignită că nu am poftit-o. Pîn-aici s-a ţinut de noi, doar, doar ne-om răzgîndi. Nu ne-am răzgîndit — conchise el.

Un chelner ajutat de un piccolo începu să-i servească, şi se dovedi că Rectorul comandase un adevărat ospăţ. Felurile începură să se succeadă în ritm susţinut, şi-n vremea aceasta, cei doi bătrîni se străduiau să vorbească cît puteau de mult, ca să evite posibilitatea evocării unor episoade penibile din trecut. Din cînd în cînd, reveniră însă asupra spectacolului cu cîte o întrebare sau cîte o ironie bine intenţionată. Erau ca doi copii prinşi asupra unei pozne, care încearcă, intimidaţi, să sustragă atenţiei dascălului fapta, printr-un verbalism isteţ şi dereglat.

După al treilea pahar de vin, Şomăceanu îl luă totuşi în primire :

— I-ascultă ! Mie mi-au plăcut păpuşile alea ale tale. Dar ce ţi-am spus atunci, la mine-n birou, rămîne bun spus.

— Despre ce este vorba, *Onkel* Cornel ?

— Fără *Onkel*, măi, c-am băut *Bruderschaft* — îşi ridică vocea Şomăceanu, ca să acopere orchestra care înce-

puse un twist; perechi de dansatori se îndreptară spre ring, și localul deveni teribil de zgomotos, datorită unor difuzoare ascunse prin colțuri. — Despre ce este vorba? Că tot un antiprogresist ești. Cum ți-am spus! — Șomăceanu își ridică mîna, cerînd răgaz de explicații. — Păi bine, măi, ce te deosebește pe tine de mătușă-ta, care a rămas fată mare, pînă la bătrînețe? Îți spun, mie mi-au plăcut păpușile alea ale tale, dar nu mi-a plăcut despre ce au grăit, măi! De bine, de rău, nimeni nu mă poate acuza că patronez sau simpatizez cu dezmățul. Dar există, totuși, o măsură în lucruri. Și-atunci mă-ntorc și te întreb: de cînd avem noi nevoie de-atîta feciorie, măi? Că mîine-poimîine, ai să ne propui călugăria, dacă mergi mai departe așa! Sus castitatea! Sus abstinența! Și-apoi ce te tot sperii de viitor? Ce tot îndrugi despre grozăviile care ne așteaptă?

— Un mic delir de persecuție, care se suprapune peste un complex matern, nerezolvat prin căsnicii — se amestecă Zeno Lupașcu, ușor afumat și el. — „Piersicul" ăsta, cît îi de frumos și de mișcător, că trebuie să recunosc, la urmă am simțit un nod în gît, e parcă o ilustrație citată din Freud, în sprijinul unui diagnostic, unei etiologii.

— Niciodată nu ai să mă poți convinge că e mai puțin bine cu avionul supersonic, decît a fost cu diligența. Că a fost mai bine pe vremea epidemiilor, decît a antibioticelor sau că nu trebuie cercetată genetica, pentru că, Doamne ferește!, pe de lături s-ar mai putea descoperi și natura, leacul cancerului. Că e mai fericit muncitorul de la mașină, decît inginerul care comandă, de unul singur, o întreagă fabrică automatizată.

— Niciodată nu am susținut așa ceva! Mă acuzi de niște idei, ce nu-mi aparțin!

— Nu, dar și tu, și frate-tu ne tot dați peste nas la ăștia, mai bătrîni ce ne aflăm, că nu știm să gîndim logic, că nu sîntem consecvenți, că nu știm să tragem concluzii. Astea sînt concluziile pe care am avut onoarea a le trage din „Piersicul" tău!

Abel află astfel că, de curînd, a avut loc o discuție între Șomăceanu și Adam, că acesta din urmă a izbutit să-l pună pe gînduri pe bătrîn și că, de fapt, el suferea acum iarăși efectele de radiație, pe care personalitatea fratelui

său le provoca de obicei. Simţi de-a dreptul o plăcere în a ridica mănuşa aruncată.

— Foarte rău că ţi-ai făcut o onoare din a mistifica ce am vrut să spun! Nu pledez decît pentru salvarea unor valori, a unor sentimente, dacă vrei. Încerc să trag concluzii din premizele date. Nivelul sufletesc este primar, în comparaţie cu cel spiritual. Ca atare, va fi depăşit şi refulat. Sînt astăzi de mii de ori mai mulţi titraţi în lume, decît au fost acum o sută de ani. Peste alt veac va fi o grozăvie! Iar expansiunea culturii, uzanţa universală a logicii, cultul întemeiat al raţiunii, vor avea efecte profilatoare de om. Crezi că intensitatea vieţii afective a unui intelectual se poate măcar asemăna cu cea a ţăranului? Care sînt pasiunile şi patimile, capabile să-l răvăşească? Viaţa sa sentimentală s-a rafinat, a devenit diafană, tîrzie, senilă dacă vrei. Iar *punctum saliens* al vieţii noastre a devenit raţiunea.

— Logicianul înspăimîntat de logică!

— Dar mai lăsaţi-o dracului de politică — încercă Zeno Lupaşcu să domolească spiritele încinse. — Măi, Cornel. L-ai judecat o dată, ce-l tot înţepi? Pînă şi încuiatul acela de Ştefănescu, de la Drept Roman, îşi învaţă studenţii că *non bis in idem.*

— Măi, moale mai eşti, Zeno! Se vede că eşti obişnuit cu cei slabi de înger!

— Poftim! Acum se ia şi de mine!

— Şi e bine că-i aşa — reluă Abel, imperturbabil. — Dar ceea ce vreau eu, este o arcă a lui Noe a valorilor sentimentale.

— C-o fi chiar potopul pe noi.

— Nu-ţi dai seama ce-i pe noi!

— Rîsu-i pe noi! Niciodată nu am fost atît de departe de potop! Niciodată în istoria lumii un număr atît de mare de pămînteni nu a dus-o atît de bine, cum o duce acum! Şi o va duce tot mai bine!

— Dar cine contestă asta? Cui îi explici asta? Mie? De ce vrei să dovedeşti cu tot înadinsul că pledez pentru restauraţie, cînd în fapt pledez pentru salvarea umanismului revoluţiei?

În clipa asta se apropie de masa lor *maître d'hotel*-ul şi se opri, respectuos, la doi paşi distanţă.

— Tovarăşul Andru, vă rog...

Cei trei conteniră discuţia şi se întoarseră, miraţi, spre dînsul.

— Sînteţi chemat urgent la telefon. Vă caută de la clinica de obstetrică.

Se lăsă o clipă de tăcere sinistră, care fu spartă de o bossanova.

Abel se ridică de la masă.

— Mă scuzaţi.

Căută să se stăpînească, în vreme ce-şi făcu loc printre mese, spre ieşire. În mintea lui se făcuse un gol pe care-l dădu pe seama alcoolului consumat. Ce s-a întîmplat ? Ce s-a putut întîmpla ?

Cornel Şomăceanu şi Zeno Lupaşcu îl aşteptară zadarnic să se întoarcă.

Abel nu avea să-şi mai aducă aminte niciodată, cum a ajuns la clinică : alergase pe jos, fără palton, cu părul şi trăsăturile răvăşite, pe străzile geroase — nu avea o distanţă prea lungă de străbătut — căci nu i se dăduse nici o explicaţie : să vină cît poate de repede.

Cîteva minute mai tîrziu, era în sala în care se stingea Enikő.

Cînd află ce se întîmplase — în drum spre casă lunecase şi căzuse, se produse avortul, suferise un şoc, şi hemoragia vaselor sanguine difuze din placentă nu putea fi oprită ; se încercase o intervenţie chirurgicală de urgenţă, care se vădise ineficientă — dădu buzna spre intrarea în sala de reanimare. Cineva încercă să-l oprească, el îl dădu deoparte cu un gest hotărît, apoi răsări în calea lui, de nu se ştia unde, fratele său, Adam. Cînd îl recunoscu, îl aţinti cu o privire năprasnică :

— Pleacă de aici ! Chiar şi acum vrei să mă mai îndepărtezi de ea ? !

— Abel...

Dar cînd nu se dădu deoparte, Abel îl izbi cu toată puterea în piept şi-şi făcu astfel drum spre sală.

Pînă tîrziu, cînd anii şi amintirile aveau să treacă peste Abel Andru, imaginea rămăsese întipărită în mintea lui : trupul acela superb, sortit maternităţii, atîrna inanimat şi se făcuse aproape imaculat de alb, greu de deosebit de

așternutul mesei. Un doctor tînăr — pesemne medicul de gardă — și Nathan Goldschmied, amîndoi în halate, tichii și măști, își ridicară privirea, uluiți de această intruziune neadmisă a lumii de afară, în clipa de limită, în care rațiunea încearcă să readucă de pe pragul neantului o ființă umană. Peste cîteva clipe — să fi fost clipe numai ? — Goldschmied se ridică încet, veni în întîmpinarea lui, dădu să-i întindă mîna, dar o zări înmănușată și însîngerată, îl privi numai și-apoi își clătină încet capul. Abel mai făcu un pas spre el, dar de sub mască răsună straniu, ca de pe alte tărîmuri — asemenea firului de orgă, care însoțea în final cei doi copii din „Piersicul" său — glasul lui Goldschmied :

— S-a dus, dragul meu.

Abel nu crezu. Mai făcu alți doi pași, pînă îi zări fața. Se întoarse fulgerător. Nu suporta priveliștea. Veni îndărăt, lîngă ușă, se răzimă de ea. Trebuia să se dezmeticească, să-și adune gîndurile. Își lipi fruntea de geamul lactat.

De undeva, de departe, pătrunse în conștiința lui un murmur : își ridică privirea și căută sursa.

Goldschmied stătea deoparte și-și scotea mănușile, și-n vremea aceasta, cu privirea aplecată, își murmura sieși :

— *Iscadaș va iscadaș șme rabo uvă șem hacudășo...*

Era o rugăciune, își dădu Abel seama.

Îl cuprinse un sentiment de aversiune și de ridicol, și își simțea terfelită teribila plagă sufletească proaspătă.

Se îndreptă brusc, se întoarse și ieși.

La plecare, nu-l mai zări pe Adam.

VII

SCURTA CĂSĂTORIE A LUI ABEL ANDRU s-a contractat în urma unei cunoştinţe sumare, de numai cîteva săptămîni, pe temeiul unei intuiţii spontane, unei potriviri de ordin temperamental. Nu se putea vorbi de „comunitate de idei", sau „pedagogie amoroasă", pentru că amîndoi fuseseră la o vîrstă la care personalitatea intelectuală este de mult formată, închegată, în care nu mai există înrîuriri, ci doar schimburi, trafic de păreri şi gînduri. Nici măcar abandonarea de către Abel a profesiunii sale şi trecerea în profesiunea ei nu constituiseră o punte afectivă; ci dimpotrivă, fusese mai mult o oprelişte, dizolvată doar în ultima seară, prin primul său succes. Veniseră din două lumi deosebite, cu mentalităţi, tradiţii, sensibilităţi diferenţiate, şi totuşi găsiseră o secantă suficientă, care să constituie garanţie. Contractarea oarecum pretimpurie a căsniciei s-a datorat şi concepţiei despre dragoste, şi situaţiei profesionale deosebite a lui Abel, însă în cursul săptămînilor şi lunilor următoare ea se justificase. Deşi Abel fusese complet absorbit de marele său experiment, zi de zi se adăugaseră noi amănunte şi noi episoade, care-i apropiaseră. Abel ajunsese să iubească la ea pînă şi părerile sau aprecierile deosebite de cele ale lui, căci completau imaginea femeii de care era ataşat acum cu toată fiinţa sa şi de care *avea nevoie* în ansamblul ei, diferenţiată de el cum era. Pînă şi habitaţiunea separată, care-l intrigase atît de mult la început, neîngăduind o adaptare reciprocă la

obiceiurile și intimitățile mărunte, ajunsese pînă la urmă să-i fie pe plac : în comunitatea lor chiar și separațiunea, chiar și solitudinea dobîndiseră un rol anume, căruia nu-i lipsea farmecul.

De aspectele practice ale formalităților, ale înmormîntării și lichidării locuinței ei — care i se păreau sinistre, hidoase — nu fu nevoie să se ocupe : Raveca — pînă ce află că va fi înmormîntare fără preot, cînd dezertă brusc — Saul și Goldschmied se ocupară în locul lui, scutindu-l de clipele penibile, de care societatea încă nu a găsit calea și tactul să-i ferească pe cei loviți de năpastă. A doua zi după sumbrul ceremonial, i se aduseseră într-un geamantan hîrtiile ei, printre care, spre marea lui surpriză, găsi un jurnal de creație. Întîi îl închise la loc, dar apoi își puse întrebarea dacă acest cod firesc al discreției are sau nu are sens, cînd cel ferit este dispărut definitiv și iremediabil în neant. Se întrebă, dacă dezinteresul mimat față de un asemenea document de mare intimitate este izvorît, de fapt, din respectul persoanei implicate sau din respect de sine, sau pur și simplu constituie un mijloc de autoapărare, îngăduind și îndreptățind pretenția unei atitudini similare față de propria intimitate. Dar apoi se mînie, dîndu-și seama că pînă și în probitate există o măsură a bunului simț, pe care dacă o depășești, ajungi ridicol, devii fetișistul unei idei. Lezează oare amintirea ei, dacă-i citește însemnările ? Tragedia consumată îi dădea acest *drept.*

Avea chiar datoria, într-un fel : din unghiul său, pierderea pe care a suferit-o a fost unică ; dar nu spectacolele ei, nu căutările ei artistice, nu ideația ei i-au apropiat-o, ci tocmai ceea ce a fost în ea nonideatic, ci tocmai pur-femininul. Nu întreprindea oare o împlinire postumă, dacă încerca să-și rotunjească imaginea și în această privință, în care răgazul celor cîteva luni de conviețuire a fost într-adevăr prea scurt, pentru a-i îngădui cunoaștere ? A cunoaște spiritualitatea unui om nu înseamnă a-i cunoaște numai gîndurile, ideile propriu-zise, ci și *metodologia.* Rațiunea este, mai presus de toate, o unealtă, și cîți știu să dea acestei miraculoase scule maxima utilitate dinamică, maxima polivalență ? Tot atît de importantă în a-ți forma imaginea despre un ins este judecata formulată asupra

a *cum* gîndeşte, ca şi asupra a *ce* gîndeşte. Fratele său, Adam, una din minţile cele mai cizelate şi mai exploatate operativ din cîte cunoştea, avea o ideaţie şi o frazare complicate, structurate, şi adesea Abel, analizîndu-i ideile şi modul de a expune, se revoltase împotriva prejudecăţii că ceea ce este simplu, ar fi superior în valoare.

Se aplecă, scoase primul caiet şi-l deschise. Erau ultimele însemnări — cele cu data cea mai recentă. Raveca le aşezase în ordine, în geamantan. Rămase uluit. Enikö fusese destul de avansată în pregătirea unui spectacol, despre care niciodată nu-i pomenise : aproape tot textul caietului, ca şi schiţele ingenioase, în diverse culori, care împestriţau filele, erau închinate unei adaptări pentru scena de păpuşi a poemului istorico-filozofic „*Les Systèmes*", al lui Voltaire.

Niciodată nu remarcase la ea vreun interes filozofic — dimpotrivă, îi sunaseră de multe ori în minte, ca un *memento*, cuvintele prin care ea încercase să-l prevină : „Nu-ţi pierde vremea, căutînd himere. Nu umbla după piatra filozofală !"

Evident, definiţiile — scăpărătoare, inepuizabile în fineţea umorului lor — le formulase Voltaire ; dar ea le punea în valoare, le amplifica, le dădea o strălucire expresiv-plastică pe care nimeni nu le-o conferise înainte !

Dar ce înţelegea ea oare din esenţa, din miezul „Sistemelor" ironizate de Voltaire, din ceea ce i se păruse acritului iluminist deşertăciune a efortului spiritual ?

Abel lăsă caietul pe genunchi şi, în tăcerea desăvîrşită a mansardei, se cufundă din nou în cugetări.

Nu încape îndoială, diversitatea concluziilor la care a dus efortul de gîndire al filozofilor, infinitatea de soluţii sugerate şi propuse în urma tentativelor de pătrundere a misterului existenţial fără sculele matematicii, cu spada nudă a gîndirii, îndreptăţesc, cel puţin în aparenţă, satira. Şi Don Quijotte este, în felul său, un filozof, un moralist, iar cartea despre el, funciarmente o satiră. Dar oare prin atît se epuizează sublimul său ? Oare ireductibilitatea opoziţiei dintre chiar premizele „Sistemelor", de la eleaţi şi Heraclit şi pînă-n zilele noastre, în care încă mai continuă să existe spiritualişti subiectivi, îndreptăţeşte batjocura ? Frumuseţea, eroismul tentativei, chiar dacă sînt

copilăroase, naive și poartă amprenta tuturor eresurilor aduse de om din epoca lacustră, pot fi disprețuite? Oare nu există, undeva în adîncuri, o înrudire organică între spiritul caustic pe care și l-a îngăduit Voltaire față de efortul ontologic al antecesorilor săi, și lapidara telegramă, vestind reușita lui Sol Spiegelmann? Voltaire *a intuit* zădărnicia unui efort, pe care cosmonauții și Spiegelmann *îl dovedesc* astăzi gratuit și inutil. Dar prin alegerea acestui text, Enikő și-a definit punctul de vedere: bineînțeles că nu polemiza cu Voltaire, ci dimpotrivă și implicit, polemiza cu el, cu Abel. Pregătise spectacolul pentru a-l contrazice, pentru a-l dezminți pe el, soțul și iubitul ei, omul care o ținuse în brațe, omul cu care zămislise pruncul...

Abel închise caietul, se sculă din fotoliu și începu să se plimbe de-a lungul odăii. Descoperirea îl tulburase.

...Filozofii se perindă în fața Domnului. De sub mantia lui Descartes își scoate capul un omuleț pirpiriu, cu nasul coroiat — aluzia la Baruh de Spinoza era evidentă — și i se adresează Domnului: „Între noi fie vorba, Stăpîne, cred că nici nu existați..."

Aceasta era scena la Voltaire. La Enikő, ea cîștigase, prin adăogiri și interpretări pantomimistice, ascuțiș și amploare. Dar Abel își aminti că era vorba de omul care a trebuit să fie reținut cu forța ca să nu se strecoare în toiul nopții la ușa lui Ian de Witte și să-i scrie cu cretă pe ușă: „Are dreptate!", într-un moment în care nimeni nu îndrăznea să-l apere pe cel ce reprezenta, atunci și acolo, demnitatea omenească. Și-și mai aminti că a fost primul, după dărîmătorul de idoli și după acel teribil artilerist, care, înscăunînd în postură suverană dubiul metodic, deschisese calea științei moderne — care a îndrăznit să elaboreze, să demonstreze și să împărtășească cititorului *more geometrico* pînă și existența lui Dumnezeu, deși, sistematic cum era, nu se putea presupune să nu fi înțeles că noțiunea de geometrie nimicea, prin consecințe ultime, pe cea de Dumnezeu. Abel se opri locului. Acum, cînd izbutise să se desprindă de durere, de patimă, cînd reuși să se ridice iarăși la condiția sa firească, proprie, acum o înfrunta: Enikő, soția lui, cea care trebuia să devină mama fiului său — din primul moment avusese certitudi-

nea că Enikő purtase un bărbat, și din clipa tragediei, undeva, nemărturisită, stăruia în el bănuiala că, de fapt, ea căzuse victimă destinului bărbaților din neamul Andreștilor — *Enikő nu avea dreptate*, ea fusese aidoma celor mulți, una dintre blasfemiatori, una dintre cei ce nu pricep ce este esențial și adevărat, ce sînt permanențele, ce sînt valorile care ne definesc, ce este Europa.

Dar de ce a tăcut ? El își destăinuise doar de atîtea ori durerile și răzvrătirile. Ea îl privise întotdeauna zîmbind, ceea ce însemna încuviințare, cel puțin o încuviințare prin instinct, prin sensibilitate, dacă nu prin înțelegere și identitate de vederi. Chiar și în ultima seară, teribila seară a confirmării, a succesului și a pierderii iremediabile, chiar și atunci îl trimisese la întîlnire încurajîndu-l, deși putea presupune prea bine care vor fi pozițiile, căci el îi relatase doar în amănunt înfruntările anterioare cu Rectorul și cu Zeno Lupașcu. Și totuși, și totuși...

Zîmbetul ei ! Ce fusese zîmbetul ei ?

Frivolitate ! Nu fusese mai rău ? Adversitate funciară, în materie de idei, pe care caietul *o dovedise ?* Era un simptom mult mai grav. Denota ambiguitate. Duplicitate chiar.

Poți fi în dezacord total cu un om, să nu-i împărtășești ideile, dimpotrivă, să le contești și să laborezi chiar la dezmințirea lor — și asta pe ascuns, în tăcere, pidosnic — și totuși să-l iubești ? Se opri din nou, cu un surîs amar și trist : era știutor acum. Îmbătrînise.

De aici încolo, concluziile îi veneau parcă singure : femeia iubește bărbatul și i se dă, dincolo de ideile sau de ideologia lui, chiar și în ciuda, împotriva ei ! Dar aceasta echivalează cu dăruirea trupească totală și necondiționată, cu capitularea. Sau, din unghiul invers, i se impunea întrebarea : el, Abel Andru, era oare în stare să cucerească atît de integral, să stăpînească, să posede în asemenea măsură, și încă o ființă atît de complicată și superioară, cum fusese Enikő ? Involuntar se opri în fața oglinzii, măsurîndu-se cu autoironie : ipoteza i se părea hilară. Dar... dar cunoștea o asemenea față, capabilă de cucerire !

Instantaneu, toate semnele de întrebare se spulberară, se prefăcură în certitudini, în certitudini sinistre, cutremurătoare : ***Enikő îl iubise pe Adam.***

Nu-i suportase nici intelectualismul demonic, nici disprețul trufaș față de mintea feminină, dar mai ales senzualitatea lui filtrată rațional, se despărțise de Adam și-apoi se măritase cu el, Abel, iubind în el *ceea ce semăna cu Adam, dar se deosebea de el*... Și „Sistemele", „Sistemele" nu erau numai o dezmințire a ceea ce credea și afirma el, Abel, ci totodată o intenție de demonstrație, o încercare de a-i dovedi lui Adam ce pierduse din pricina disprețului său suveran, care iată, era neîntemeiat : ea, Enikő, *era în stare de efort filozofic !*

Dintr-o dată totul deveni pentru Abel simplu, străveziu, explicit. Și-n el crescu o nouă conștiință tragică, posterioară, instalată însă de la bun început pentru totdeauna.

Dacă pînă în ceasul acesta Adam ar fi venit la el, s-ar fi căit, i-ar fi făgăduit să încerce a se opri, a se opune lunecării abjecte pe care i-o mărturisise, el, Abel, ar fi fost fericit să-l ierte, să-l ajute, dar mai ales să-i recunoască iarăși vechea unicitate. Dar acum, acum îl pierduse pentru a doua oară — și încă fără posibilitate de căință. Simțea adevărul acesta din adîncul ființei sale, fără să fie în stare să evoce exact înlănțuirile de cauze și efecte. Căci, evident, Adam *nu era vinovat,* rațional nu îl putea acuza pentru tumultul, pentru complicația și întrepătrunderea nemărturisit-incestuoasă a planurilor afective ale femeii. Dar ea nu mai era, o pierduse pe Enikő, Enikő reintrase în ciclul azotului, nimic nu se mai putea raționaliza prin cercetare, prin aducere la suprafață, explicare, rezolvare. Nimeni nu se poate război cu iubirea unui mort ; nu exista nici cel puțin prilejul de a ierta, căci morții nu se iartă ; iubirea lui Enikő era plecată împreună cu ea în mormînt, și Abel simțea că s-a întîmplat ceva la fel de monstruos, ca atunci cînd fusese executat bunicul său Amos sau cînd fusese împușcat tatăl său Avram, cu deosebirea că Adam era, pentru el, un *mort viu,* dar nu un mort simplu, ci o himeră, năluca unei existențe fericite de odinioară. Și-abia acum, tîrziu, la treizeci și șapte de ani, descoperi Abel ceea ce fratele său Adam știuse din tinerețe, din copilărie aproape, și-i dăduse, în parte, acea teribilă superioritate

față de semenii săi : conștiința că nu se caută fericirea, pentru că nu se poate dobîndi.

Abel fusese chemat de dimineață la teatru. Directorul și Saul se sfătuiseră și ajunseseră la concluzia că, într-un fel, trebuie curmată solitudinea și recluziunea lui Abel ; nu avură de unde ști ce traiectorie sinuoasă parcursese în singurătatea mansardei și puseseră refuzul său de a vedea pe oricine pe seama durerii și doliului. Teatrul trebuia să prezinte peste o lună o nouă premieră pentru preșcolari. Enikö lucrase cu Saul la schițe, păpușile erau elaborate, trebuiau începute repetițiile. Abel fusese încadrat imediat după premieră, apoi i se dăduseră cîteva zile de concediu, dar prietenii din teatru socotiră că trebuie să-l silească la activitate, la muncă. Abel, care păru mult mai calm și mai echilibrat decît se așteptaseră ei, primi însărcinarea fără discuție, elaboră cu secretarul artistic planul de repetiții pe toată săptămîna următoare, vorbea despre Enikö detașat și obiectiv, aproape impersonal, de parcă nenorocirea nu s-ar fi petrecut cu zile, ci cu luni sau ani în urmă. Apoi, cu textul la subțioară, plecă singur din teatru, deși anterior fusese urzit un plan de a-l reține la masă, în oraș : în toată ținuta lui era însă ceva straniu, ceva ce ținea departe.

Urcă agale dealul, și-n văzduh simți primul iz de primăvară. Îl încîntă și mișcarea în sine, și alintarea adierii domoale, și umezeala de pe caldarîm, și picurii care curgeau de pe streșini și crengi, și soarele, și primele taioare și pardesie, pe care le zări. Chemarea la teatru fusese mai mult decît binevenită : cine putea presupune că retracția lui se datorase orgoliului lezat, rușinii, fricii de ridicol ?

Dacă cei apropiați, cei din jur, remarcaseră încă de mai de mult, ce se petrecuse în fapt ? Privirile compătimitoare, zîmbetele sardonice sau condescendente, atitudinile binevoitor-complice l-ar fi jignit îngrozitor, l-ar fi silit să plece din teatru, din oraș chiar. Îndurase odată, în tinerețe, postura de soț înșelat și știa cît era de insuportabilă. Dar acum — acum implicațiunile erau mult mai grave : nu se abuzase de dreptul său asupra trupului ei, dimpotrivă, dar fusese înșelat în ceea ce avea mai propriu, mai *al său :* nu buna credință, nu dragostea, nu elanul, nu

cinstea lui, ci ființa lui, el însuși fusese folosit drept surogat.

Printr-un gest mecanic, obișnuit, deschise cutiuța de tablă, fixată de ușa ce dădea spre scările care urcau spre mansardă : spre surpriza lui găsi o scrisoare.

Nu se uită la ea, păstrîndu-și plăcerea pentru cînd va ședea la birou : scrisorile reprezentau pentru Abel întotdeauna un moment de solemnitate rituală, care se cerea cultivat. În ruptul capului nu ar fi citit o scrisoare în stradă sau pe scări.

Recunoscu, dintr-o privire, scrisul, literele acestea grăbite, nervoase, terminate, la sfîrșitul cuvîntului, abrupt și dizarmonic, liniile acestea apăsate, ferme, aproape tăioase, nu puteau fi confundate — nu era un scris banal, comun. Și-apoi acea stranie lățire a lui A majuscul, scris în caligrafie de tipar, parcă ar trebui să cuprindă întreg Universul între cele două linii verticale...

Primul său impuls fu să rupă scrisoarea sau să o ardă, să-i dea foc cu chibritul și s-o țină între degete, pînă se mistuie. Dar apoi puse plicul deoparte, la marginea cea mai depărtată a tăbliei biroului. Făcu un efort teribil pentru a-și abate gîndurile, pentru a se concentra. Își găsi și tema : spectacolul de copii. Dar plicul — lunguieț, de culoare vernil, cum folosea el întotdeauna — stăruia tăcut, grav, alarmant, la marginea biroului.

Scrisoarea... Cuvinte așternute pe hîrtie, cu semnificația unei jumătăți de dialog — în care nu se așteaptă răspunsurile, în care replicile sînt date tot de tine, cu mintea ta oscilînd între propria poziție și cea a interlocutorului — sau a unui monolog, rostit caligrafic, din pricină că distanța împiedică audierea nemijlocită. Sau a unei simple relatări. Sau a unor clipe de plictiseală, omorîte astfel.

Dar plicul acesta de pe masă ? Scrisori își pot scrie doi iubiți, împiedicați să se mărturisească unul altuia sau cărora greutatea vorbelor vii li se pare insuficientă și simt nevoia de a sublinia caracterul definitiv al sentimentelor prin fixarea pe hîrtie. Sau doi prieteni despărțiți de împrejurări sau atît de absorbiți de ideile lor și atît de dornici de a și le împărtăși, încît își scriu chiar de la două colțuri distanță, țintind, nemărturisit, conservarea

în eternitate — căci orice filă umplută riscă să supraviețuiască ani, decenii sau chiar și veacuri. Sau doi oameni care s-au certat și vor să adauge un cuvînt aspru, la cîte și-au spus. Sau doi oameni care s-au certat și vor să se împace, și orgoliul lezat sau rușinea nu le îngăduie demersuri nemijlocite.

Dar doi frați ?... Doi frați gemeni, între care existaseră legături — e-adevărat, la ceasul de față cel puțin dintr-o parte definitiv stinse —, atît de intime și de apropiate, încît ele nu se epuizaseră pe planuri afective, ci trecuseră chiar și pe tărîmul straniu al viselor premonitorii ?... Cum de i-a putut scrie ? Cum de a ajuns atît de impudic ? Cum de se poate atinge, cum de poate spurca tinerețea, copilăria lor ?

Cînd combătuseră împreună pentru vreo idee, în societate sau în seminarii, ajungea inflexiunea vocii la primele cuvinte, pentru ca unul să știe cu precizie încotro bate celălalt. Cînd se înfruntaseră — și se înfruntaseră numai între patru ochi, păstrînd taina neconcordanței părerilor ca pe ceva ce lumea în nici un chip nu trebuia să afle —, discuția se purtase pe un ton întotdeauna stăpînit, în care vibrase mereu o imensă dragoste, care trebuia reafirmată față de celălalt, mai înainte și mai presus de importanța ideii.

Își mai scriseseră — o, ce scrisori își scriseseră, cînd unul sau altul fusese departe ! Nu-și mărturiseau senzația de *vacuum,* nu, dar experiențele, cunoștințele, oamenii și obiectele întîlnite nu erau văzute cu ochii proprii, ci cu ochii celuilalt : „ai fi zis...", „ai fi crezut...", „ai fi simțit...", dar mai presus de toate : „ai fi gîndit..."

Dar acum nu erau departe. Și acum era dusă și vremea tinereților. Toate se depărtaseră. Acum totul era mort.

Ce crede ? Că a fost o simplă discuție ? O supărare ? Un cuvînt jignitor, o părere sau o idee ce nu convine ? Presupune și pe mai departe că nu-i desparte decît diferendul avut în ziua aceea de toamnă, în care nu l-a înțeles și nu a vrut să-l lase în lumea păpușilor. El nu știe nimic despre descoperirea sinistră, de după tragedie. Nici nu trebuie să afle vreodată. Nimeni nu trebuie să afle vreodată. Și cel mai puțin el.

Da, va fi neloial. Nu poate altminteri. Nu-i va spune niciodată adevărul, pentru că nu are dreptul de a-l împovăra cu răspunderea. El, Abel, nu va putea niciodată accepta substituirea unei idei, unei convingeri, cu un regn al simțurilor, numai al simțurilor... Dar oricum, nu există revenire. Pentru că nu învie morții.

Și de-ar avea nevoie de el, de l-ar chema, de i-ar cere ajutor ? Nu s-ar duce. N-avea cum se duce. Renunțase, față de sine însuși, pînă și la dreptul de a-l ajuta — un drept sacru, de care putea face uz pînă și față de cel mai înverșunat dintre dușmani. Dar Adam nu era dușman — Adam nu mai era nimic, pentru că el însuși, Abel, fusese luat, *folosit,* tratat drept Adam, într-o privință în care Abel era cu desăvîrșire Abel și nu putea, nu avea voie să fie confundat cu Adam.

Simțea, totuși, că va citi scrisoarea. Nu știa nici el de ce anume : să se verifice în tărie ? Să-și împlinească obligația față de trecut ? Nu era curios. Căuta să-și descifreze afinități, valențe. Dacă *el* s-a umilit — și umilința o avea în față, acolo, la marginea biroului — cum s-ar putea riposta prin grosolănie ? Nu-i va răspunde, indiferent ce i-ar scrie, deci nu va afla dacă i-a citit sau nu epistola — dar *față de sine* nu-și putea îngădui lașitate.

Se întinse și luă scrisoarea. Zăbovi o clipă din nou asupra majusculelor stranii. Acel |—| neobișnuit, cuprinzător. Dacă nu s-ar fi întîmplat nenorocirea, dacă nu murea Enikő, dacă ar fi continuat minciuna și substituirea celui adevărat cu cel ce-i semăna, și el, Abel, ar fi continuat să fie cel *neadevărat...* și i s-ar fi născut fiul, l-ar fi botezat A...

Încă dinainte de a tăia plicul, știa că scrisoarea nu putea fi scrisă decît pe latinește.

* *...Non credo in superiores atque rationabiles faeminarum facultates. Intellego quod non circiter decet ut tibi haec plane in temporis puncte scribi, ubi Faeminam amisisti. Volo autem credere te haud, maesta hac occasione,*

* ...Nu cred în facultățile superioare și raționale ale femeii. Înțeleg că, undeva, nu se cuvine să-ți scriu tocmai acuma, cînd ai pierdut femeia. Dar vreau să cred că nu ai pierdut, cu acest trist prilej, sensul și credința tinereții noastre. Prieten mi-e Platon, dar

rationem quoque et fidem iuventutis nostrae amisisse. Amicus Plato, sed magis amica veritas. Si iuxta te stare mihi nunc vetitum est — si tu vetas — volo tamen, hoc nec idoneo epistolari modo, tibi dicere : noli dubitare ! Si corrui ego, non consequitus ut tumet idem corrues. Sit tibi exemplum luctus meus, et formido : noli in his vestigiis insistere. Memento vero quod cyclum nitrogeni nunquam mutatur, etiamsi de Enikő agitur. Quamvis absurdum videatur. Quia tantum videtur absurdum : ratio nostra nunquam una est et eadem cum ratione rei. Ubi intellegere putamus, saepe nihil intellegimus. Nam hic non datur experimentum. Non resurgunt mortui. Utinam si experiri possimus ! Placet experiri...

Persica arbor num non crevisset putas si coivissent ab initio Ille et Illa in sabulo litoris ? Ecce, tu Ille fuisti et Enikő Illa. Ubi vestra Persica arbor ? Et ego vero, ego qui succubui, qui eam ab initio in sabulo litoris deiecissem, ego longius a perfectione desum ? Permanet alicubi in profundis mentis nostrae, primigenia, mystica adoratio puritatis. Veniet scilicet dies illa, quando sicut me scies : praesumptio puritas, cum nullo fundamento rationis. Quod

---

mai mare prieten mi-este adevărul. Dacă nu-mi este îngăduit să fiu lîngă tine acuma — dacă tu nu-mi îngădui — vreau totuși să-ți spun, în acest mod nepotrivit, epistolar : să nu te îndoiești ! Dacă eu m-am prăbușit, nu înseamnă că și tu te vei prăbuși la fel. Fie-ți tristețea mea pildă și sperietoare : nu călca pe aceste urme ! Ține minte adevărul că ciclul azotului rămîne același, chiar dacă este vorba de Enikö. Oricît ar părea de absurd. Căci pare numai absurd : rațiunea noastră nicidecum nu este una și aceeași cu rațiunea lucrurilor. Unde credem a înțelege, adesea nu înțelegem nimica. Căci aici nu ne este dat experimentul. Nu învie morții. O, de-am putea experimenta ! E frumos, să experimentezi...

Oare „Piersicul" nu ar fi putut crește, dacă EL și EA s-ar fi culcat, de la bun început, în nisipul țărmului ? Iată, tu ai fost El, și Enikö EA. Unde vă este „Piersicul" ? Însă eu, eu care am sucombat, care aș fi culcat-o de la început în nisipul țărmului, eu sînt mai departe de împlinire ? Stăruie undeva, în adîncurile minții noastre, o originară și mistică adorație a purității. Dar va veni, fără îndoială, ziua, în care vei ști, ca mine : curăția e o prejudecată,

perdisti, reperies. Et quando reperies, noli tibi phantasmata configere...

...Cur tibi epistolam scribo, Abel? Num te protegere volo? Num consolari? Nemo potest consolatum esse. Non datur consolatio. Cur tibi scribo? Ne te solum esse sentias? Nequis aliter sentire, nam nihil datur, similibus nobis, nisi ingens, dominans, vastans solitudo. Ceteri et duo et plures esse sentire possunt. Sed discrimen inter eos et nos maius quam discrimen inter eos et Pitecanthropum erectum. Supplicium nostrum virtus: cogitamus. Cur tibi scribo, Abel? Ut tibi persuadeam iterum cogitare? Ut demonstrem amentiam esse persevere cum ea nunc abest? Ut hortar te revertere eo in loco ubi nihil aliquid quam symboli, abstractiones et rationes? Ut admoneam te quod tuum ingenium haud quaestuosus et quod actio minime quaestuosa mathematica? Noli enim spectare ed id, quod mihi advenit, ad meum occasum. Ne exclames quondam sicut praecartesianus ille de Evangelio: „Credo, Domino, sed libera me a incredulitate!" Si nec tu revertes, compertum habebo cellam nostram debiliorem, adhuc ad percombustionem idearum diu diuque ferrendam. Scio autem

---

fără nici un temei rațional. Ceea ce ai pierdut, vei regăsi. Și cînd vei regăsi, nu mai reîncepe să plăsmuiești fantasme...

De ce-ți scriu scrisoarea aceasta, Abel? Vreau oare să te ocrotesc? Vreau să te consolez? Nimeni nu poate fi consolat. Nu există mîngîiere. De ce-ți scriu? Ca să nu te simți singur? Nu te poți simți altminteri, căci nu este dată celor ca noi decît o imensă, suverană, pustiitoare singurătate. Ceilalți se pot simți și în doi, și în mai mulți. Dar deosebirea dintre ei și noi este mai mare decît deosebirea dintre ei și Pitecanthropus erectus. Canonul nostru este virtutea noastră: gîndim. De ce-ți scriu, Abel? Ca să te determin, iarăși, să gîndești? Ca să-ți demonstrez că este fără sens să perseverezi, după ce ea nu mai este? Ca să te îmbiu iarăși acolo, unde nu există decît simboluri, abstracțiuni și raporturi? Ca să-ți amintesc că vocația ta este gratuită, și actul cel mai gratuit este cel matematic? Nu te uita la ce s-a petrecut cu mine, la căderea mea. Să nu exclami și tu cîndva, precum acel precartezian din Evanghelie: „Cred, Doamne, dar mîntuiește-mă de necredință!" Dacă nici tu nu te vei întoarce, voi avea dovada că celula noastră este încă prea slabă pentru a răbda, zi de zi, arderea ideilor. Știu însă

quod revertas. Non mihi, nam nimis me amas ut me absolveas — sed ipsa idea coaget te, Abel, coaget te revertere etiam quod nunc incipisti, scaena te coaget. Ipsae facetiose illae stuppae, ludicra tua dilectissima. Etiam si cum tantum pugno faseolorum maneas, semper ad aequationes revertas, ad computationem differentialem, ad geometriam, ad spatia non intuitoria. Et non per crepundia, sed via rationis...

Reverte, Abel. Etiam soli, mutua solitudo nostra omnes mutabit res. Ut nemo nobis restituit quod periit, sic nemo restituit tibi Enikő. Nos autem sumus.

Scribendi mihi fuisset de amissione tua, sed neque scribere de aliqua re, quam de amissione mea. Reverte. |—|.

P.S. Loqui cum Nathan Goldschmied. Decoquit excellentissimum caffe. Valde te diligit et tibi proderit. Non est ille sicut nos, sed aliqua ratione sicut ego sum et non tibi aberit hoc aestimare discrimen. Per id quod non comperit et non intellegit et per id quod amat favebit tibi sapientia sua.

Cînd se opri în fața casei bătrînești, în care locuia doctorul Nathan Goldschmied, Abel regretă că venise, dar nu

---

că te vei întoarce. Nu pentru mine, căci prea mă iubești, ca să mă poți ierta, ci însăși ideea te va sili, Abel, te va sili ceea ce ai început acum: scena te va sili. Chiar făcăturile acelea stupide, care-ți sînt suprema desfătare. Chiar dacă ai rămîne singur cu un pumn de fasole, tot la ecuații ai ajunge, la calcul diferențial, la geometrie, la spații neintuitive. Și nu pe calea mascotelor, ci a judecății.

Întoarce-te, Abel. Chiar singuri fiind, dar cu solitudinea celuilalt alături, toate vor fi altfel. Cum nimeni nu ne dă îndărăt ceea ce a pierit, astfel nu ți-o dă nimeni îndărăt pe Enikő. Noi, însă, *sîntem.*

Ar fi trebuit să-ți scriu despre pierderea ta, dar nu-ți pot scrie decît despre pierderea mea. Întoarce-te.

P.S. Vorbește cu Nathan Goldschmied. Face o cafea minunată. Ține mult la tine și-ți va fi de folos. El nu este ca noi, dar într-un fel este cum sînt eu și nu-ți va dăuna să măsori deosebirea. Înțelepciunea lui te va ajuta prin ceea ce nu pătrunde și nu înțelege și prin ceea ce iubește.

mai avea încotro : ca să preîntîmpine eventualitatea unei întîlniri cu Adam, se anunţase telefonic.

De ce-i urmase sfatul ? De ce nu-l ignorase pur şi simplu, cum ignora conţinutul întregii scrisori ?

Liniştea mansardei devenise din ce în ce mai împovărătoare. Abel era deprins cu tăcerea şi o iubea. Dar acum, gîndurile i se întorceau parcă învîrtindu-se într-un cerc vicios, iarăşi şi iarăşi, la umilinţa iremediabilă pe care o suferise. Manuscrisul piesei pentru copii zăcea de două zile necercetat. De dimineaţă, la repetiţie, fusese nevoit să recurgă la improvizaţii, să lucreze nepregătit, negîndit. Avea oroare de această manieră şi era adînc nemulţumit de sine, dar o dată revenit în mansardă, „Sistemele" lui Voltaire se întoarseră, fascinante, în centrul luminos al atenţiei sale, îl expropriau cu întreg cortegiul lor de asociaţii nefaste. La un moment dat, voise chiar să propună teatrului înscrierea în repertoriu a libretului şi să se ofere să pună spectacolul, temîndu-se că nu va avea altă scăpare de obsesie. Dar apoi îşi zise că nu-i era îngăduit să acţioneze împotriva convingerilor sale artistice : nu-i plăcuse nici ideea în sine, nici concepţia propusă. Să-l facă altminteri decît imaginase ea spectacolul, iarăşi nu se putea. Renunţă. Dar mansarda deveni insuportabilă.

O chemase pe Raveca, pretextînd împăcarea. Nu o mai văzuse, de cînd ea se rebifase, indignată, în ajunul înmormîntării. Nu putuse concepe ca cel puţin ereticul acela de pastor calvin să nu-şi spună rugăciunea, la mormînt. Oricît de liberală ajunsese, în momentele cruciale, de limită, fiorul de spaimă în faţa necunoscutului o readucea întotdeauna pe vechile ei făgaşuri.

Prezenţa ei îl deconectase într-adevăr, poveştile ei sentimental-mercantile îi stîrniseră de două-trei ori rîsul, dar ceasul petrecut de ea în mansardă se scursese nesubstanţial, fără ecouri, şi totul redevenise apăsător, sumbru, obsedant. Decît doar că, la rîndul ei, găsise cuvinte de laudă la adresa lui Goldschmied, care îi fusese prezentat cu prilejul tristului eveniment.

— Deşi nu mi-a cumpărat încă nimic — adăugă elogiului — am aflat că tatăl său a fost adesea arbitru ales în diferendele dintre negustori. Un om perfect onorabil şi bine. Vreau să zic, înainte vreme.

— Pe vremea cînd erai la Obreja, la mînăstire, nu?
— Te rog să mă lași în pace! Dar îți spun, dacă încă nu i-ai mulțumit, trebuie să-i faci o vizită.

Abel nutrise, din după-amiaza primei lor întîlniri din biserica luterană, multă simpatie pentru Goldschmied, și relațiile lor evoluaseră pe cît se putea de favorabil, în cursul colaborării la „Piersic", dar apoi intervenise unele întîmplări care le tulburaseră.

De ce nu-i menționase Goldschmied niciodată că îl cunoștea pe Adam, că erau atît de prieteni, încît socotise de cuviință să-l invite tocmai pe el, dintre toți prietenii și toate cunoștințele sale, la premieră — care era și premiera lui? Ar fi fost normal să pomenească această prietenie. Nu putea exista decît o singură explicație: Adam îi relatase amănuntele despărțirii, și doctorul voise să-l menajeze, să se poarte cu tact. Și iarăși avu senzația unui om surprins într-o postură nemenită privirilor indiscrete, o senzație de impudoare. De ce conspirau toți cei din jurul său — chiar și numai prin tăcere?

Era convins că Goldschmied întreprinsese tot ce omenește, medical, a fost cu putință, pentru a o salva pe Enikő. Sub raportul acesta nu nutrea față de el nici cea mai palidă umbră de resentiment. Dar apoi, momentul acela din sala de reanimare... Evident, repulsiunea se mai estompase, prefăcîndu-se în disprețuitoare nedumerire, dar Abel trebuia totuși să se biruie, ca să sune în sfîrșit.

Goldschmied îl primi cu un firesc desăvîrșit, se scuză că nu rămîne cu el, în micul salonaș — care pe vremuri fusese sală de așteptare — și-l întrebă dacă nu vrea să-l urmeze dincolo, căci pusese apă la fiert, pentru filtrele sale de porțelan. Trecură dincolo, în fosta ordinațiune: o masă ginecologică era împinsă lîngă perete, spre colț. Un pian cu coadă domina întreaga încăpere, în care mai erau un birou și-un pat. Stive de note muzicale stăteau pretutindeni, pînă și pe masa ginecologică.

— Ați transformat fostul cabinet în salon de muzică? — întrebă Abel, cînd descoperi, lîngă birou, și un *pick-up* valiză.

— Nu. Dintotdeauna a avut o dublă destinație. Numai instrumentarul l-am scos... în parte. Atît. Aici făceam muzică și pe cînd eram, ca să zic așa, practician oficial...

— Cum se poate, domnule doctor ?

Goldschmied trebăluia cu filtrele şi cu zaharniţa. Abia cu întîrziere îi răspunse, îndreptîndu-se, netezindu-şi părul alb şi rar, şi potrivindu-şi ochelarii de sîrmă.

— Ţineţi minte, cînd ne-am întîlnit atunci, în biserică... Era şi ea. Dumnezeu s-o odihnească în pace... V-am vorbit atunci despre mine... Într-un sens, mi-a părut rău... Omul nu se dezbracă aşa, în orice împrejurare. Nu se mărturiseşte la fiece pas. Şi-abia ne cunoşteam. Dar dumneavoastră sînteţi... — se întrerupse, simţind că este pe punctul de a comite o gafă şi încercă pe loc să schimbe sensul aluziei, preferînd să mai răscolească încă o dată, în răgaz de numai cîteva clipe, ceea ce de obicei se evită — dumneavoastră eraţi soţul lui Enikő şi... în sfîrşit. V-am spus : în mine trăiesc doi Nathan Goldschmied ; un medic şi un muzician. Şi fiecare dintre ei îşi are etica proprie. Medicul e un păcătos. Un cinic. Care a trimis pe lumea cealaltă populaţia viitoare a unui oraş întreg. Celălalt, muzicianul... — urmă din nou o întrerupere de cîteva clipe, în care Goldschmied se cerceta şi se înfrunta, pentru ca apoi, oftînd, să reia, în vreme ce turnă cafeaua din filtrele aburinde în ceştile care aşteptau pe o tavă dinainte pregătită, şi porni spre uşa ce dădea în salon — ei da, celălalt, poftiţi, vă rog, să trecem dincolo, muzicianul, caută elevaţia, purificarea, răscumpărarea păcatelor, dacă vreţi. Şi unde, afară de biserică, să-ncerci mai eficient să-ţi răscumperi păcatul, dacă nu chiar la locul faptei ? Dacă poate fi răscumpărat, în genere...

Abel, pe care scena din camera de reanimare continua să-l tulbure, nu mai răbdă :

— Domnule doctor, ştiu că nu se cuvine, că e o indiscreţie, că e o lipsă de tact, dar pentru că tot discutăm intimităţi, îmi îngădui o întrebare : cum de puteţi dumneavoastră, medic, om de ştiinţă, să credeţi, să fiţi deist ?

Goldschmied zîmbi cu îngăduinţă :

— În primul rînd, nu sînt om de ştiinţă. Eu atribui cuvîntului valoarea sa reală, nu cea demonetizată de gazetari. Nu am factură de om de ştiinţă. Nu sînt un Andru — îşi îngădui el o mică răutate, şi-apoi reluă : — Sînt un simplu medic. Cîţi medici, credeţi dumneavoastră, sînt atei şi cîţi credincioşi ? Vă asigur că majoritatea sînt cre-

dincioși. Și nu numai medicii, ci și chimiștii, fizicienii, și nu meseriașii, ca mine, ci chiar oamenii de știință autentici. Einstein, bunăoară, cînta la vioară în sinagogă și a scris chiar o profesiune de credință deistă ; sau Max Planck : era preocupat de ideea nemuririi în lumina fizicii moderne. Și alții, și alții...

— Nu-i un criteriu ! E trist că unele minți sînt limitate la a-și aplica geniul asupra unui singur segment și nu sînt capabile de generalizare logică. Criteriul statistic, în materie de gîndire, este din păcate deficitar. Cele mai elementare adevăruri fizice sînt încă ignorate de mai mult de cincizeci și unu la sută, dacă judecăm în termeni de trei miliarde. Majoritatea omenirii încă nu știe că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui. Dar logica, gîndirea sistematică, consecvența nu vă impun adevărul ?

— Dragă Abel, eu nu sînt logician. Nici filozof. Eu sînt ginecolog și organist. Atît. Dar ca să fiu sincer de tot... cum poate n-am fost nici cu mine : e mai comod și mai sigur să nu fii consecvent chiar pînă la capăt... Aș minți dac-aș afirma că nu am dubii, și că, undeva la capătul credințelor, nu simt un *hiatus*. Dar de ce trebuie neapărat introdusă cîte o daltă în orice fisură ? Zidurile stau în picioare și fisurate... decenii și veacuri... Și dormi liniștit, la adăpostul lor. Eu nu sînt ca dumneavoastră. Nu am neliniști. Mă simt foarte bine în casa asta, pe care a clădit-o bunicul și pe care am moștenit-o de la tata. De altfel, tata a fost președintele comunității din orașul acesta. Adică a fost *cineva*. De ce să încep să zgîndăresc aceste așezări ?

— De dragul adevărului, domnule doctor ! De dragul adevărului.

— Adevărul nu are nevoie de atestările mele. Nimeni nu are, de altminteri, nevoie de mine, afară de... de cîteva paciente care mi-au rămas fidele... Și de încă cineva... Ce ziceți de cafeaua aceasta? — întrebă el, cu vădită mîndrie.

— E grozavă !... Și pentru că vă simțiți inutil, acceptați mascarada ? Nu vă supărați... Vă rog să mă înțelegeți bine... V-am văzut chiar rugîndu-vă !

Goldschmied zîmbi din nou, la fel, îngăduitor, bătrîn și înțelept.

— Da. Am observat chiar atunci... V-a displăcut că m-am rugat pentru biata Enikő ! Am ţinut foarte mult la ea... Am fost, într-un fel, prieteni... Dar forma rituală nu trebuia să vă sperie. Să ştiţi că sînt sincretist. Un om civilizat nu poate fi decît sincretist. Noi, din păcate, sîntem însă într-o situaţie deosebită. Nu mă refer numai la tradiţie. Nu, aţi văzut doar : mă duc fără nici o reţinere la orga din biserica luterană, pentru că e mai bună decît cea din sinagogă. Dar la noi, a renega ritul nu ar însemna numai compromis teologic. Nu toţi oamenii au învăţat să gîndească la şcoala avocatului Andru... pe care, de altfel, nu v-am spus niciodată pînă acum, am avut plăcerea să-l cunosc. L-a apărat pe tata, în 1938, într-un proces penibil. Nu erau mulţi avocaţi pe vremea aceea, care să-şi fi asumat ceea ce îşi asumase tatăl dumneavoastră. Aşa că vedeţi, legăturile noastre sînt mai vechi şi, cum să mă exprim, oarecum mai sentimentale, decît s-ar părea la prima vedere...

— Aş minţi să vă spun că nu-mi pare bine să aflu.

— Eu nu spun că am dreptate. Şi nici că dumneavoastră aveţi dreptate sau nu. Dar sînt împăcat şi mulţumit cu credinţa mea. Atît. Cum, bunăoară, mi-a plăcut „Piersicul" dumneavoastră, dar n-am fost de acord cu el...

— Cum asta ? — se aplecă Abel spre el, uluit. — Aţi lucrat la un spectacol, cu care nu eraţi de acord ?

— Da, desigur. De ce nu ?

Abel parcurse fulgerător argumentele posibile în susţinerea tezei doctorului, îşi dădu seama că, raţional, omul avea dreptate, dar nu-şi putea înăbuşi resentimentul. Conflictul acesta, dintre argument şi sentiment, îl stingherea acut, deoarece simţea rolurile inversate : Goldschmied, care se revendica făţiş aproape anti- sau cel puţin alogician, avea dreptate, în vreme ce el, cu mintea lui prin excelenţă matematic-structurată, se lăsa tîrît în vîrtejul unei judecăţi afective. Dar doctorul lezase ceva adînc ferit, păstrat cu grijă, un sentiment al consecvenţei, care, în ultimă analiză, definise chiar întorsătura majoră din viaţa lui. Nu se putu stăpîni pînă la urmă :

— Oricît ar fi omul dispus de compromisuri, există domenii în care concesia mi se pare inacceptabilă.

— Mai mult chiar. M-am simţit onorat de propunere şi m-am bucurat grozav că am putut lucra cu dumneavoastră. Şi m-aş bucura să mai lucrez şi la alt spectacol. Asta însă n-o spun ca o invitaţie la vals. Dar eu nu sînt un liric şi nu cred în virtuţile tămăduitoare ale iubirii, necum ale ascezei şi feciorieі ! Şi-n general, cred că fecioria este, dincolo de epoca pubertăţii, pur şi simplu un vestigiu. Nu cred că omul lipsit de experienţa şi plăcerea simţurilor este mai bun. Dimpotrivă.

— Atunci să instituim în societate dragostea liberă ?...

— Nu-i nevoie să o instituim. Viaţa rezolvă totul, de la sine.

— E tristă resemnarea dumneavoastră.

— Eu sînt ginecolog. A fi ginecolog înseamnă a fi psiholog, aproape în aceeaşi măsură ca şi medic. Şi am avut o vastă experienţă.

— Şi acestea sînt concluziile ce se desprind din experienţa dumneavoastră ?

— Eu m-am dezvăţat să evaluez. Eu constat numai ! Specia noastră este împărţită după sexe în două jumătăţi, dintre care una este destinată perpetuării şi, oricum aţi căuta şi oricum aţi suci şi-aţi învîrti lucrurile, nu veţi descoperi decît acest interes major, care se ascunde sub cele mai diverse forme. Un adevărat caleidoscop, cînd le priviţi în societate : funcţionare, doctoriţe, profesoare, judecătoare, ţesătoare, mă rog. Dar toată gama, cînd e vorba de finalitate, se reduce la un numitor comun. *Mulier omnia in utero.* Şi acesta le aduce pe toate la ginecolog : fie pentru a drege plăceri trecute, fie pentru a pregăti pe cele viitoare, poate mai decisive. Asta e. Nimic mai mult. Dar bănuiesc că nu aţi venit la mine ca să aflaţi părerile mele despre femei...

— Nu am venit cu nici un scop expres, domnule doctor. Voiam să vă mulţumesc, dar îmi dau seama că ar fi penibil să... adevărul e că am venit, pentru că...

— Ei ? — întrebă Goldschmied, intrigat.

— Pentru că am fost sfătuit să vin.

— Nu mai spuneţi ! — se minună doctorul. — Cine v-a sfătuit ?

— Într-adevăr nu ştiţi ?

— Habar nu am !

— Adam.

— Oh. Vă rog să mă scuzați, dar eu n-am știut că v-ați împăcat. Eu am vrut să fiu discret și...

Va să zică ipoteza fusese justă : Adam îi povestise...

— Nu. M-ați înțeles greșit. Nu ne-am împăcat. Și vreau să vă spun... să vă rog ceva, dacă-mi permiteți.

— Dar cum să nu, eu, dacă-i pot fi de folos vreunuia dintre dumneavoastră, cu cea mai mare plăcere...

Abel își scutură capul însă.

— Nu, mă înțelegeți greșit. Vreau să vă rog să-i spuneți lui Adam să nu-mi mai scrie. N-am să-i răspund nici la scrisoarea aceasta. Dar să nu-mi mai scrie. Nimic. Niciodată.

— Ei, niciodată...

— Nu sînt omul jumătăților de măsură, domnule doctor. *Niciodată*. Și nici Adam nu este. Numai că el caută pe alte căi... pe alte planuri... aceste granițe tranșante... categorice... Așa sîntem noi...

— Dragul meu drag — se sculă Goldschmied, aproape înduioșat, și veni lîngă fotoliul în care ședea Abel —, de ce atîta înverșunare ? De ce extremele acestea ? Doar e la îndemînă adevărul acela banal... Mi-e și rușine să-l spun unui asemenea om... Nu tot ce zboară se mănîncă !

Lui Abel îi veni foarte greu să continue discuția : într-un fel, avea în față exact negația sa proprie, contrariul său. Spiritul acesta, disponibilitatea aceasta față de calea medie, față de compromis, față de soluția fără tăiș, negația aceasta a limpezimilor, acest flu cultivat conștient, deliberat, ca un scop anume, îl jignea pentru că reprezenta nihilismul nimicitor de idee al călduțului, al dulcegăriei, al... al... al micii burghezii ! Termenul îl scîrbi. Simțea limpede că nu avea ce căuta aici, pentru că erau ca doi poli magnetici cu semne inverse, însă acum trebuia deșertată cupa. Încercă să se interogheze în privința sensului acestui dialog — era doar limpede că de nici o parte nu putea fi vorba de convingere sau convertire — însă se surprinse angajîndu-se în frază.

— Domnule doctor, cine a fost atît de aproape cum am fost noi doi, sau, dacă vreți, cine sînt atît de aproape ca noi, aceia nu-și pot găsi scuze. Circumstanțe atenuante. Există lucruri care nu îngăduie, ele, să fie tratate cu

meschinărie. Cu inexactitate, dacă vreți. Nu putem spune că un unghi are atîtea grade, sau logaritmul unui număr este cutare, sau că rădăcina unei ecuații este cutare, dar mai este ceva pe de lături. Acest ceva este, inevitabil, *altfel* decît gradul, logaritmul sau rădăcina respectivă. Relația dintre Adam și mine era de o asemenea limpezime. Și nu mai este. Și deci nu mai este de loc. Nu poate fi „puțin“ sau „cam“, nu poate dura cu „ceva pe de lături“.

— Eu nu cred că matematica este altceva, decît o elucubrație. Eu nu cred că trebuie să căutăm raporturi matematice în viață, și...

— Domnule doctor — îl întrerupse deodată Abel, febril — vă rog să mă iertați, deosebirea de vîrstă dintre noi nu mi-ar îngădui, dar natura discuției îmi îngăduie : știți de ce începeți dumneavoastră toate frazele în care emiteți o idee, cu EU ? Am descoperit acum ! Ați spus adineaori că v-ați dezvățat să evaluați. Dumneavoastră nu numai că nu cunoașteți matematica, dar vă temeți de matematică, pentru că nu îndrăzniți o judecată de valoare, o raportare comparativă la obiectivitate, la existență, la realitatea rece și impersonală ! Și-atunci, în loc să vă evaluați rece, să vă despersonalizați, să fiți *sine ira et studio* cînd vă apreciați, preferați să contestați însăși metoda de a măsura ! Dumneavoastră contestați matematica, pentru că altminteri nu ați putea așeza pronumele EU în fața fiecărei fraze ! Ha-ha !

Simțea că rîsul său este adînc necuviincios, dar nu se putea reține.

Siguranța de sine, superioritatea patriarhală a interlocutorului său se spulberară văzînd cu ochii. Goldschmied își scoase ochelarii și începu să-i șteargă agale, parcă vrînd să cîștige timp, poate sperînd că momentul de tăcere penibilă îl va potoli pe Abel, îl va readuce la bunăcuviință.

Abel însă nu se potoli. Peste o clipă, își readuse glasul la timbrul obișnuit și continuă grav :

— Nu, domnule doctor, nu aveți dreptate. Doi și cu doi fac patru, adevărurile matematice rămîn ce sînt, indiferent dacă EU gîndesc adevărul respectiv sau nu — și apăsă ostentativ pronumele, ca o aluzie discret-malițioasă la confesiunea involuntară, prin sintaxă și stil, a lui

Goldschmied. — Realitățile și adevărurile matematice sînt obiective și veșnice. Solipsismul este subiectiv, amăgitor și efemer. Eu, domnule doctor, am rămas jumătate din raportul de egalitate. În mine, totul a rămas obiectiv și universal. Și raportul ar fi durat veșnic, dacă EL ar fi rămas ca mine. Nu-i un sentiment, nu-i o senzație lăuntrică, deși vorbesc despre mine însumi. De altfel a mărturisit-o : EL s-a schimbat. Celălalt termen al raportului de egalitate s-a alterat. Dar nu că s-ar fi adăugat „ceva pe de lături". Nu. A devenit altceva. Nu mai e număr. Nu mai e definibil. Nu mai poate fi geometrizat, înscris în coordonate carteziene. Și unde încetează numărul, începe solipsismul. Începe „EU". *Tertium non datur*...

— Dar „Piersicul"... — încercă Goldschmied, iar fraza lui se pierdu pe parcurs.

Se lăsă tăcere. Dincolo de cuvinte, răsuna ecoul tonului grav și îndurerat. Nathan Goldschmied încă nu bănuia că rigoarea Andreștilor se va întoarce în clipele următoare și mai ascuțit împotriva lui.

— Și unde începe EU, acolo încep pasiunile indomptabile, încetează rațiunea. Iar pasiunile sfîrșesc inevitabil, fatal, în simțuri... și-n remușcări... Vorba dumneavoastră, domnule doctor, dacă păcatul poate fi răscumpărat... — și, după o pauză de-o clipă, adăugă, aproape inchizitorial : — Mă-ntreb dacă dumneavoastră l-ați corupt pe Adam, sau Adam v-a corupt pe dumneavoastră... pentru că acum vă înțeleg prietenia...

— A fost cea mai interesantă întîlnire din viața mea... Sau, mai precis, din ultima parte a vieții mele. Din bătrînețea mea... dar nu cred că unul sau altul ne-am fi putut influența în vreun fel... Oamenii nu se schimbă, iubite domnule Andru, cel puțin nu în jaloanele lor principale. Și cel mai puțin se schimbă cei slabi... Cei din capul locului viciați... Nu au de unde decade. În orice caz însă, pe lîngă Adam mă simt infim, minuscul... N-aș vrea să mă înțelegeți greșit, să credeți c-aș vrea să mă dezvinovățesc, să declin răspunderile... Dar eu să-l influențez pe Adam... e hilar !

— Ce mă uimește la Adam, acum, este această recomandare... Cum de și-a închipuit că ceea ce m-a-nstrăinat de dînsul, pe care l-am iubit, mă poate cuceri la un străin,

pe care nu l-am iubit, pe care abia îl cunosc ? Vedeți, domnule doctor, ajung numai cîteva săptămîni, numai cîteva luni, pentru ca cel ce trăiește sub semnul lui EU să piardă pînă și amintirea faptelor... amintirile, în general... să le acopere și pe acestea cu vălul pasiunilor și sentimentelor... să le mistifice după dorință... În conjugarea dintre EU și realitate, EU-l este, din principiu și de la început, subordonat. La dumneavoastră, lumea se supune lui EU... Și-atunci, firește, e-ngăduită și generozitatea compromisului. Îi pot îngădui lumii cît vreau și ce vreau... Căci deasupra sînt EU. Domnule doctor, nu sînt decît un păpușar la început de drum... Dar sînt mîndru, sînt încîntat că mă simt *dedesubt*... sub domnia rațiunii...

Și tăcu, afundîndu-se într-un solilocviu grav.

Atmosfera era grea, penibilă. Goldschmied se simțea ciopîrțit, sfîrtecat, și-și jură, probabil, să nu mai înceapă niciodată expunerea unei idei cu pronumele personal, singular, persoana întîia. Își drese vocea, jenat, se sculă, se duse la un mic dulap clădit într-o nișă, lîngă fereastră, și scoase două baloane de coniac și o sticlă de Rémy-Martin. Nici nu întrebă dacă Abel bea : la o asemenea discuție accepțiunea se subînțelegea. Turnă, și apoi se reașeză în fotoliu.

— După toate acestea — zise el, vădit stingherit — probabil că nu mă pot aștepta la o viitoare colaborare muzicală.

Abel îl privi zăpăcit o clipă, de parcă ar fi revenit de pe alte meleaguri. Apoi reuși să se concentreze.

— Vă răspund cu întrebarea dumneavoastră : de ce nu ? Actul artistic este obiectiv, țintește finalitatea desăvîrșirii. Dacă-mi veți realiza un aranjament muzical la fel de bun ca la „Piersic"... Dacă dumneavoastră veți găsi aderențe la spectacol, înrudirile sau deosebirile particulare ale celor ce-l înfăptuiesc sînt, bineînțeles, secundare... Acesta în nici un caz nu este un compromis de fond.

— Care va fi subiectul noului spectacol ? Trebuie să mă pregătesc din timp... examinatorul e înverșunat — încercă Goldschmied să glumească.

Pînă în ceasul acesta, Abel nu se gîndise la un plan concret : avea de pregătit spectacolul de copii. Și apoi tragedia lui Enikő, descoperirile ulterioare, deprimante, nu-

mai pentru asemenea meditațiune nu-l predispuseseră. Moartea ei trezise în Abel o surdă întărîtare, un nou fanatism în favoarea păpușăriei : trebuia să dea iarăși dovadă, sieși și altora, că a venit în teatru de dragul ideilor, nu de dragul ei.

— Despre un copil orb, domnule doctor. Un copil orb care își clădește o lume — se auzi el, uluit, relatînd improvizat un nou subiect, care se năștea instantaneu, necunoscut, sub ochii săi mai precis : în auzul său — o lume imaginară. ideală, pentru că nu e intuitivă, ci construită numai din noțiuni... și din senzații nonvizuale, asociate... și care trebuie s-o confrunte apoi cu realitatea...

Astfel se născu cea de-a doua idee artistică majoră a lui Abel Andru, care era atît de uluit de descoperire, încît, ca un lunatic, își deșertă coniacul și-apoi plecă, aproape nepoliticos, direct la teatru : deschise în toiul nopții clubul, ilumină scena, se așeză în același loc, în rîndul al cincilea, și așteptă.

O oră întreagă se chinui în expectativă și nu reuși să închege nimic. Rămase nerodnic. Peste o oră stinse luminile, închise teatrul și, încet, chinuit, urcă spre deal.

Conștiința lui era terorizată de eșecul căutării obiectului, dar, deși îl înfricoșa golul iscat, nu învățase nici în seara aceasta să spună EU.

Era din nou mistuit de grave îndoieli în privința vocației sale și îl cuprinse deznădejdea — pentru că era naiv încă, și novice, și nu știa că numai cei olimpici nu cunosc tortura îndoielii și că, în fond, undeva departe, ea este, în sine, o neegalată beatitudine, pentru că este însemnul celor puțini și aleși pentru actul demiurgic.

VIII

TRECURĂ CÎTEVA LUNI ANODINE, de care Abel Andru avea să-și aducă aminte mai tîrziu ca de o perioadă tulbure și nedorită ; de fapt, optase pentru păpușărie și renunțase la laborator și matematică în căutarea unui echilibru, unui sentiment de liniște, de împlinire, a unei modalități de a exprima nemijlocit semenilor săi — cei ce vor fi publicul din sală, marele, numerosul necunoscut — mesajul său de omenie și dragoste, pe care îl trăia cu covîrșitoare intensitate și pe care se credea dator a-l împărtăși tuturor oamenilor, ca pe o *mea culpa* vie, activă și eficientă. Dar „Piersicul" său, în ciuda succesului din primele trei seri, se vădi pînă la urmă sărac în rod : după numai unsprezece spectacole, sala rămăsese goală, și piesa a trebuit scoasă de pe afiș. *Mundus vult decipi,* își zise Abel, cînd ieși din biroul directorului, după ce acesta îi comunică, nu fără oarecare jenă, hotărîrea. Urcă din nou în podul de păpuși, o îmbrăcă pe mînă pe Mausi, o învîrti și o suci, zîmbi de giumbușlucurile ei, și-și repetă : Lumea vrea să fie amăgită. Cînd încerci să-i grăiești, s-o ademenești pe altă cale decît cea a simțurilor, a motocicletelor și soliștilor de muzică ușoară, care răcnesc de pe ecranul televizorului, te abandonează, îți întoarce spatele, se preface a nu lua act de existența ta, pentru a nu fi tulburată. Și aceasta este încă eventualitatea cea mai fericită : dacă insiști, te expui lapidării. Nu cu pietrele caldarîmului, ci

cu pietre verbale. Cuvintele pot nimici mai total decît bolovanii. Şi mai pentru vecie.

O aşeză pe Mausi la loc şi porni prin labirintul literar-teatral-istoric, în căutarea unui aliat, unui suflet înţelegător, şi, fireşte, nu-l află. După o jumătate de oră de căutări şi renunţări, se întoarse la acelaşi raft, la prietena lui, avînd senzaţia că, de undeva, de după pereţi, Nathan Goldschmied îl priveşte rînjind şi că, după umărul lui, se zăreşte silueta demonică a fratelui său, Adam. Îmbrăcă păpuşa pe mînă cu un sentiment de înfrîngere, se salută printr-o reverenţă a ei, îi zîmbi cu îngăduinţă şi oftă, zicîndu-şi că prietenia unei femei, chiar dacă nu se întemeiază pe cunoaştere şi comprehensiune reciprocă şi rămîne unilaterală, este consolantă prin apartenenţă, ceea ce prilejuieşte cel puţin un monolog ascultat cu mimată înţelegere, în orice caz cu bună intenţie.

Obiectele începuseră să se anime şi pentru Abel Andru, dobîndiseră şi pentru el semnificaţii complementare, ca pentru oricare păpuşar autentic. Există o legătură tainică, neştiinţifică, dar nu mai puţin reală între păpuşari şi obiecte, între ei şi materie. Legătura aceasta nu trebuie să constituie neapărat un acord, o integrare armonioasă în propriul univers, ci adeseori, ba chiar de cele mai multe ori ea se stabileşte pe temei de contradicţie, din pricina unui sentiment de stînjenire şi tulburare. Acest dialog fără cuvinte dintre păpuşar şi obiect, care se soldează de obicei cu cîte un gest, o tentativă rudimentară de animare, sau cu o simplă potrivire a aşezării în lumină şi spaţiu, au constituit mîngîierea lui Abel într-un răstimp sufletesc tern, cenuşiu, îngăduindu-i bucurii de clipe în mijlocul unei suprafeţe întinse, fără de valuri, pe care el nu o trăia nici ca tristeţe, nici ca depresiune, ci pur şi simplu ca pe un vid, ca pe o lipsă de conţinut dincolo de cel al clipei, ca un faliment prelung şi o pustiire, pentru că a nu face nimic, socotea el, a nu simţi nimic, este mai grav decît a făptui sau a simţi rău, greşit.

Plecase înciudat din oraş. După strădanii de multe săptămîni, izbutise, în sfîrşit, să rotunjească şi să cizeleze libretul celui de al doilea spectacol. Puţinele file ale libretului nu mai fuseseră rodul unei inspiraţii febrile, asemenea

„Piersicului", ci consecința unei migăloase deducții din ideea originară, găsită în seara petrecută la doctorul Nathan Goldschmied, și a unei finisări meticuloase în prelungă și totală acalmie. Încă din tinerețe, cînd amîndoi frații își încercaseră mîna la poezie, socotită de ei pe vremea aceea o îndeletnicire ignobilă și umilitoare, de tăinuit, Abel Andru nutrea convingerea întemeiată că oricine, oricînd, sacrificînd răbdare și timp, poate scrie poezii perfect poetice ; socotea că alăturarea fericită a cuvintelor, respectiv a imaginilor, metaforelor și comparațiilor, este exclusiv rezultatul unui proces riguros de eliminare a ceea ce nu se potrivește, pînă la aflarea soluției — nu întotdeauna necesar singulare ! — care îndreptățește calificativul de „poetic". Citise și pe Rilke, și pe Valéry și îi admira, simțind totuși, tot timpul, că poezia este un exercițiu pentru cei bogați în timp, este un soi de șah al celor realmente dotați, o risipă gratuită și ineficientă de timp interior, de care ar fi și el în stare, dacă și l-ar acorda. Poezia autentică o intuia undeva, într-o sferă asemănătoare jocului matematic al gîndirii, cu deosebirea că rezultatul era incert și inutil, necontribuind cu nimic la dezvoltarea imaginii spiritual reconstituite a lumii, care este mîndria autentică a istoriei omenești, fala și trufia ei ; abia ea, tîrziu, integrează ființa omenească în natură, în ordinea firească, logică și rațională a materiei. Nu fără oarecare ezitări recurse acum la această metodă, desconsiderată în cursul existenței sale anterioare. Socotea însă că, o dată cu păpușăria, își reîncepuse viața : pentru prima oară se simțea independent, liber deopotrivă în materie de orar și de timp interior, și cizelă cu răbdare, cu un efort într-adevăr demn de misiunea cercetătorului de laborator, povestea băiatului de cărbunar, care orbește la naștere, în clipa în care trăsnetul îi omoară părinții. Cînd totul era gata, teatrul porni în turneul său anual — impus de necesități de plan financiar — și apoi urmară săptămînile de concediu, așa că Abel nu putea începe repetițiile. Plecă la mare împreună cu Saul Wolf care, de astă dată pasionat de ineditul și dificultatea problemei pe care o avea de înfruntat, se angajă fără rezerve alături de Abel. Stătură într-un cort, la marginea unei tabere studențești, și vreme de două săptămîni puseră la punct amănuntele plastice

ale spectacolului, astfel încît Abel avu certitudinea că nu va mai trăi momentele penibile din seara premierei. Nimic nu va părea improvizație, deoarece cunoscînd tot ce se putea anticipa, nu o va îngădui, nici măcar sub raport sonor : era destul de mult text vorbit, şi cum Abel intuise de la începutul noii sale cariere că păpuşa nu trebuie să imite omul, descoperi că factura nonreală a primei jumătăţi a spectacolului său, lumea plastic-imaginară pe care şi-o plămădea mintal Copilul orb cu ajutorul Păstoriţei, fetiţa Pădurarului, care-i slujea drept Cicerone prin lumea luminii, formelor şi culorilor, nu putea fi sugerată cu ajutorul unor voci naturale, şi hotărî să construiască nişte filtre electronice, care să dea vocii actorilor cuvenita nuanţă nonpămînteană, de grai astral. Desfăşurarea sonoră a dramaturgiei se muta astfel pe un plan tot atît de abstract, ca un calcul transcris în dimensiunile unei geometrii noneuclidiene. Comandase din timp unor foşti colegi de la Universitate aparatura, şi ei i-o construiră bucuroşi, nu numai din pricina venitului suplimentar, ci şi din simpatie faţă de Abel, şi din interes faţă de problemă.

Saul Wolf se simţi minunat pe nisipul fierbinte al plajei — spunea că se trezesc în el plăceri atavice, din deşerturile canaanite —, dar Abel nu avu răbdare şi cînd, două zile în şir, îşi dădu seama că au epuizat tot ce aveau a-şi spune în legătură cu viitorul spectacol şi au ajuns să repete cele ce au mai fost precizate, îi comunică lui Wolf că pleacă. Scenograful dădu din umăr, presimţind că orice insistenţă era inutilă : ajunseseră să se cunoască şi să se aprecieze.

— N-ai să grăbeşti cu nici o zi premiera, plecînd mîine, în loc de a mai sta zece zile. Uită spectacolul, uită teatrul, uită tot. E atît de fierbinte nisipul şi-ţi dă o asemenea senzaţie de definitiv şi moale-solid sub tine, încît poţi uita pînă şi propria ta fiinţă. — Însă Abel îşi scutură numai capul. — Ştiu că predic în pustiu, dar caută să fii o dată înţelept, Abel. Caută să te vezi : eşti ca un posedat...

De la moartea lui Enikő şi de la descoperirile ce i-au urmat, Abel devenise recalcitrant faţă de orice conversaţie despre persoana sa. Tăcu îndelung, pînă ce Wolf începu să se foiască, se ridică în genunchi şi-i căută privirea.

— Te rog să mă scuzi... Știi, există o francheţe impudică... Eu sînt obișnuit cu ea... de acasă. Mie nu mi-e jenă să-mi vărs și sufletul...

Era rîndul lui Abel să se simtă stingherit. Il opri cu un gest prietenesc, așezîndu-și mîna pe braţul lui : nu suporta nici măcar confesiunile altuia.

— Am să stau vreo două zile la București. N-am mai fost de anul trecut.

Totul era confuz, era neprevăzut : nu plănuise nici o ședere la București. Amintirea întîlnirii cu Enikö, zilele acelea hotărîtoare pentru viaţa lui de mai tîrziu, stăruiau încă prea dureroase, prea crude, pentru a fi răscolite. Niciodată înainte Abel Andru nu ar fi fugit din faţa înfruntărilor cu sine. Dar acum — acum nu se recunoștea : ii era frică. Lunile de iarnă tîrzie, primăvara, începutul verii, trecuseră ca o perioadă de hibernare, de latențe sufletești, trăite parcă numai din inerţie. Undeva, necercetat, stăruia un sentiment vehement de justificare : avusese dreptate, totuși. Nu venise în teatru de dragul ei, ci împins de o convingere, de un șir de raţionamente, dar mai presus de toate, de conștiinţa unei apartenenţe. Tocmai de aceea îl apăsase atît de greu lipsa de inspiraţie, absenţa totală a stării de euforie, în care crease „Piersicul". I se părea că este nedreptăţit, că materia însăși, cîlţiul și mucavaua din care Saul urma să construiască păpușile, nu-i onorează nici cinstea, nici efortul. Credea a discerne ceva feminin în ingratitudinea lor spirituală, în lipsa de gratificare. Fusese dintotdeauna un om cu o luxuriantă viaţă lăuntrică — plin de idei, de trăiri, de dăruiri cinstite. Acum se simţea însă pustiu, desert, golit. Vointa lui nu avea unde se insera, trăia în voia momentului, asemenea celei mai falnice dintre păsări, în bătaia unor vînturi nebune, lipsite de orice ţintă sau noimă.

Se plimba în dogoarea lui august în București, evitînd cu grijă împrejurimile celor două teatre, în care se desfășurase festivalul din toamna trecută. Se întreba ce caută aici, de ce nu se întoarce acasă. În virtutea vechilor sale obiceiuri, intră într-una din librăriile centrale. Nu-și dădea seama nici el de ce, se trezi la standul cărţilor știinţifice și zări primele volume, în franceză, ale unui urias

tratat de fizică teoretică, ajuns celebru în răgaz de numai cîţiva ani. Autorii erau de notorietate, citise în repetate rînduri despre Landau şi Lifşiţ, dar neştiind ruseşte, nu avusese încă acces la carte. Acum o cumpără fără ezitare şi, bucuros, se îndreptă spre camera de hotel : îşi promise două ore plăcute, care-i vor îngădui să-şi îndepărteze propriul *malaise* din focarul preocupărilor.

Cele două ore deveniră cincisprezece. Cînd începu să simtă foame, se uită la ceas ; era ora opt dimineaţa. Tresări, speriat : noaptea trecuse pe neobservate. Nu simţise nici somn, nici oboseală, numai o imensă euforie : reuşise să urmărească *a la vista* metodologia inedită, înnoitoare, a celor doi autori care, înfrîngînd toate tradiţiile didactice, aşezaseră la începutul cărţii lor concluziile cele mai departe, cele mai tîrzii — şi deci cele mai complicate — ale calculului fizic, şi apoi deduceau restul prin rigoare şi consecvenţă, cu o eleganţă fără seamăn, reconstituind lumea dintr-o sumă redusă de axiome. De ce aceste principii iniţiale ? De unde aceste principii ? De aceea. De acolo. Fără explicaţie şi fără precizare. *Apprehensio. Sed non simplex. Potest homo apprehendere in perimetro quoque rationis, ultimae rationis, non solum in sensu.*

În fond, era vorba de repetarea elegantă a unui stil de gîndire, vechi cît efortul de înţelegere al omului. Şi primii gînditori elini au emis axiome despre prioritatea uneia sau alteia dintre stihii — şi-apoi au încercat să deducă din ele Universul. Dar axiomele filozofilor din toate vremurile au fost numai intuiţii sau temerare ipoteze, în vreme ce axiomele lui Landau şi Lifşiţ erau ştiutoare, erau numai metodologice, erau numai o elegantă formă de expunere, în dosul căreia străjuia, acumulată şi ordonată, întreaga experienţă a cunoaşterii fizice.

Era atît de tulburat de această concluzie, atît de îmbucurat de atributele inductiv-intuitiv-artistic-metodologice ale gîndirii celor doi fizicieni, încît se îmbrăcă repede şi ieşi în oraş, uitînd pînă să se şi bărbierească. Avea acum nevoie de lumină, de stradă şi soare. Începu să umble cu pas grăbit, parcă îndreptîndu-se spre o ţintă anume. Simţea că cioburile caleidoscopului încep să se adune iarăşi în mozaic, ordinea sa lăuntrică se restabileşte, şi se tămăduieşte, în sfîrşit, şi de trădarea tainică a

femeii pe care a iubit-o, şi de moartea ei, şi de dispariţia violentă, obsedantă, a fiului său. Se simţi viguros şi stăpîn pe sine şi-l răzbi foamea. Se uită împrejur şi descoperi că se afla în preajma unei cofetării. Îşi trecu mîna peste obraji, dîndu-şi seama abia acum că nu era bărbierit, dar îşi zise că la această oră matinală — nu era mai tîrziu de opt şi jumătate — şi într-o asemenea zi îşi poate îngădui să încalce bunacuviinţă. Se aşeză într-un colţ mai puţin vizibil, comandă cacao cu lapte, ochiuri pe şuncă, prăjituri şi, în aşteptare, reveni la tratatul care-l aştepta în hotel. Îşi răzimă fruntea în palme, cu coatele pe tăblia mesei, neluînd act de lumea din jurul său.

Nu putea contesta că simpla înţelegere la prima lectură a fastidiosului text ştiinţific îl măgulea. Şi nu putea contesta că redescoperise mirajul lumii, pe care a abandonat-o. Landau şi Lifşiţ nu-şi iroseau filele asupra consecinţelor empirice, deductibile, ale formulărilor abstracte. Se mişcau pe planul preocupărilor doctrinare.

Dar păpuşăria lui era, oare, izvorîtă din imperative afective, stringente, inevitabile, sau era la rîndul ei doctrinarism, sau mai precis : un antidoctrinarism, elaborat şi adoptat pentru a contracara, pentru a crea echilibrul echitabil dintre ceea ce decurgea din axiomele lui Landau şi Lifşiţ şi ceea ce se cheamă îndeobşte omenie ? De ce i-a plăcut, de ce-l vrăjeşte şi-l farmecă tratatul ? Să fie numai stima faţă de adversar, să fie numai respectul faţă de orice fel de manifestare superioară a inteligenţei omeneşti ?

Încă din seara petrecută la Nathan Goldschmied îşi dăduse seama că existau anumite incongruenţe, dacă nu chiar contradicţii fundamentale între platforma pe care se situase faţă de doctor şi punctul său de plecare, din toamna trecută. Şi acum, cercetîndu-şi admiraţia faţă de performanţa metodologică a celor doi fizicieni, simţea undeva o identitate de structură între cele două inconsecvenţe. De fapt, îşi zicea el necruţător şi consecvent în a se judeca, ar fi pe deplin cinstit numai dacă ar modifica finalul piesei : după ce va fi operat, după ce-şi va fi redobîndit vederea prin intervenţia ştiinţei, reprezentată de mîna chirurgului, Copilul trebuie, obligatoriu, să descopere lumea, nu are voie să se trîntească în iarbă la ve-

dereа idilei dintre Păstoriţa sa şi un alt băiat, nu are voie să-şi ascundă faţa în palme, să refuze cunoaşterea, însuşirea lumii reale, oricît i-ar părea culorile lipsite de strălucire, în comparaţie cu ceea ce construise imaginar, pe temeiul cuvintelor, şi oricît erau liniile şi formele de aspre şi colţuroase, în raport cu rotunjimea şi netezimea pe care şi le închipuise. Şi totuşi, simţea că nu va putea aduce Copilul la acceptiune, că-l va lăsa să se trîntească în iarbă şi să-şi ascundă lumina redobîndită a ochilor. Ceva din adîncuri, ceva ce nu-şi putea explica, îl ţintuia locului, îl lega de această abdicare. Căută să identifice sursa, motivul tulburătoarei contradicţii, păşind din treaptă în treaptă, tot mai adînc, tot mai dureros, pînă ce soluţia i se înfăţişă, supărător de simplă. Personajul era, evident, autobiografic. Păstoriţa era Enikő...

Era pentru a doua oară că ajunsese la concesie în meserie: venise în păpuşărie, urmărind problematica abstract-estetică a hiledinamicei, năzuind să exprime un protest umanistic chiar cu armele unei noi abstracţiuni antiumanistice — şi iată, nici pentru a doua oară nu reuşea decît să-şi evoce propria lume afectivă, propria durere, propria răzbunare şi propriul jind. Se scria, se reconstituia pe sine din mucava şi cîlţi, din mişcare, culori şi muzică. Ce temei moral avusese pentru imputările pe care le adusese doctorului ? Cît de inechitabil, de nedrept se purtase...

Îl va căuta şi-i va cere scuze. Şi asta nu cu prilejul discuţiilor despre muzica viitorului spectacol. Nu. Se va duce înadins. Numai în scopul acesta.

Dar cum ar putea pricepe Goldschmied legătura dintre tratatul lui Landau şi Lifşiţ pe de o parte, şi remuşcarea sa pe de altă parte ? Nu va crede oare că totul este numai un pretext — legăturile, raporturile erau atît de complicate, încît oricui din afară în mod necesar îi vor apărea ca un pretext şubred — ca să reînnoade o discuţie de natură particulară, pentru a iniţia un demers în direcţia lui Adam ?

Speriat, se îndreptă, îşi ridică fruntea din palme şi se uită împrejur. Prin geamul dublu al galantarului, care zăvorea nişa discretă în care se aşezase, deasupra unei multitudini de mascote, ciuperci, amandine, flancuri şi alte bunătăţi, zări o pereche, şezînd la o masă, într-o animată

conversație. Bărbatul era, fără nici o posibilitate de confuzie, fratele său, Adam.

Abel se ingrozi, crezu că are halucinații, dădu să se ridice, să iasă în fugă din local, să alerge de-a lungul Căii Victoriei, să scape de nălucă. Reuși însă într-o fracțiune de secundă să-și regăsească stăpînirea de sine.

De ce să nu fi fost Adam? Pentru că în clipa aceea ajunsese, cu lanțul asociațiilor și gîndurilor, la el? Adam nu se putea afla, întîmplător, în Capitală? La o a doua privire, își dădu seama că femeia cu care ședea la masă era complet învăluită de vraja lui, că-i era predată necondiționat, că Adam o stăpînea fără drept de apel; factura pur erotică a acestei dominări era vizibilă, țipătoare. Adam nu putea avea aventuri bucureștene? Dar femeia îi era vag cunoscută, zărise nu o dată fața aceasta pe străzile Clujului. Dincolo de geamul galantarului se desfășura o idilă discretă, și privirile lui erau de două ori nechemate — întîi pentru că orice privire de acasă era nechemată, cei doi căutînd, vădit, pavăza metropolei, și în al doilea rînd pentru că cel care privea era *el*. Nu, hotărît, trebuia să plece, să joace corect și elegant cu Adam, deși între ei doi de mult nu se mai juca nimic. Împrejurările l-au aruncat în asemenea situație penibilă — atîta tot. Și probabil, totuși, nu-l va vizita pe doctorul Nathan Goldschmiedt. Ajunge dacă, plecînd, rămîne corect față de Adam.

Azvîrli o bancnotă pe masă, se ridică și, sub privirea uimită a chelneriței, care se apropia tocmai, cu tava plină, ieși din local. Oricum, nu ar mai fi putut mînca.

Se întoarse la hotel, își făcu în grabă bagajele, achită nota și plecă la Gara de Nord, în așteptarea primului tren spre Cluj. Petrecu patru ore în sala de așteptare. După primele zece minute își desfăcu geamantanul, scoase volumul de mecanică și se afundă în studiu. Orele trecură pe neobservate.

Miriștile erau foarte galbene, norii aproape dureros de albi, pădurile de brazi de pe valea Prahovei violent de verzi. Își interzise să mai privească prin fereastră. Cînd după alte ore legănatul trenului îl obosi și nu-și mai putu continua lectura, își strînse aproape spasmodic pleoapele: vecinătatea unor tovarăși de drum necunoscuți îl stingherea. Se simțea iremediabil sfîșiat între frumusețea celor

citite și drama Copilului orb. Se învălui în haina de ploaie, se instală, comod, în colț, și adormi...

— E liber aici ? — auzi o voce feminină, rechemîndu-l din somn.

Își scoase capul de după haina de ploaie : compartimentul se golise.

— Poftiți, vă rog — și, din inerție, căută să readoarmă, simțind vag că de undeva, de la periferia visului său nesemnificativ, amenința reintrarea în conștiință a gravelor antinomii din ceasurile precedente.

Auzi ca de departe cum se trîntește ușa și cum se opintește cineva să așeze în plasă un geamantan. O clipă mai tîrziu, vocea feminină de adineaori îl rechemă la realitate :

— Cum puteți sta cu geamul închis, pe zăpușeală, într-o seară ca asta ?

— Mă rog... — murmură el stînjenit, foindu-se în colțul său, gata să se cufunde iarăși în somn. Consemnă în aceeași clipă că trenul se puse din nou în mișcare.

— Mergeți departe ? — auzi el iarăși, peste un timp.

Avu nevoie de cîteva secunde pînă să-și dea seama că întrebarea îi fusese adresată și că, vrînd-nevrînd, trebuie să ia act de ea.

Îl apucă furia. Cine era această persoană rău crescută, care nu-i respecta nici somnul, nici singurătatea ? Deschise ochii, se îndreptă brusc, ieși de după haina de ploaie și, încruntat, se răsti la interlocutoarea impusă :

— Dumneavoastră nu vedeți că dorm ? — dar în aceeași clipă își dădu seama că îi pierise somnul. — Vă felicit ; ați izbutit să mă treziți ! — și se retrase ursuz în colțul său, învelindu-se iarăși și intenționînd să se retranșeze definitiv în tăcere.

Nu știa nici el de ce dădu din nou deoparte haina de ploaie : abia acum, cu vădit resentiment, o măsură cu privirea.

Era o femeie tînără, de cel mult douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani, scundă, nici subțire, nici împlinită. Avea părul castaniu, cu ape roșcate, tuns scurt, în zulufi rebeli, tenul bronzat și acoperit cu o adiere de puf blond pe obraji, ochii negri, nemaipomenit de vioi și hazlii, contrastînd cu genele lungi, întoarse, carasteristice tempera-

mentelor lascive, nasul și gura desenate impecabil, bărbia dominată de o gropiță copilăroasă. Era îmbrăcată destul de simplu — într-o rochiță înflorată și străvezie, purta sandale cam tocite, fără tocuri. Stătea picior peste picior, cu degajarea femeilor care au conștiința rară a desăvîrșirii lor statuare și-i zîmbea cu o dantură supărător de albă și fără cusur :

— E nepermis să dormiți pe o seară ca asta ! Priviți !

Se ridică repede și stinse lumina din compartiment. Abel, care adormise la începutul după-amiezii, nici nu-și aducea aminte, cînd sau cine aprinsese lumina. Curentul cald îi bătea acum drept în față și, silit parcă, se uită prin geam.

Un oraș rămînea în urmă, ca o mare tremurată de lumini, ici-colo orînduite geometric. O dungă vînătă deosebea zona de cer cu reflexe de scînteieri electrice, de cerul autentic, decupat de rama ferestrei, și percepu, clătinată, pe fondul unei adîncimi mai mult albastre decît tenebroase, o mulțime neobișnuită de stele.

Curentul de aer îl izbea, prin gulerul desfăcut, pe pielea pieptului, parcă mîngîindu-l și dîndu-i o senzație de sănătate, de vigoare, cum nici pe nisipul plajei nu simțise. Scurta ședere la București i se părea în clipa aceasta undeva foarte departe, în urmă. După o noapte de înfrigurată aventură matematic-mecanică și după penibilul episod din cofetărie, somnul adînc, legănat de arcurile vagonului, fusese o baie primenitoare de suflet și dispoziție.

Peste o clipă își reveni, dojenindu-se că admisese unei persoane străine — și încă unei fetițe ! — să-i antreneze stările sufletești. Se simți tutelat — își mărturisi : plăcut — și schiță un protest, care țintea cel puțin restabilirea independenței sale.

— Frumos, într-adevăr — răspunse el după cîteva clipe de tăcere. — Dar e artificial.

— Cum artificial ? — și Abel consemnă o notă de iritare incredulă în vocea ei.

— Cerul nu se privește printr-o ramă de fereastră, dintr-un vagon. Ceea ce văd e jumătate ramă, jumătate cer.

— Cerul se privește oricum, de unde apuci !

— Trebuie să fii foarte sărac, să te mulțumești cu atît !

— Există cineva bogat, în lumea asta ?... Poate indienii de pe Amazoane. — Se lăsă iarăși o pauză și apoi vocea ei răsună mai voalată, din întuneric. — De fapt, ne-am putea da jos la o haltă. Să rămînem o noapte în cîmp. Să ne uităm. Merită.

— Sînt prea bătrîn pentru asemenea aventuri, domnișoară...

— Nu păreați !

— Și-apoi, ar trebui să vă fac curte. Și sînt, iarăși, prea bătrîn. Bătrîn și obosit.

O auzi sărind de la locul ei și căutînd cu mîna, în întuneric. Peste o clipă, tubul fluorescent, cu lumină albastră, se aprinse.

— Trebuie să mă uit ! Nu cred să fi greșit. — Fata se postă în dreptul lui, puțin deoparte, să nu-i atingă genunchii și-l măsură cu mare luare aminte. — Nu păreți mai mult de patruzeci.

— Am treizeci și opt de ani, mă numesc Abel Andruvin de la mare, sînt regizorul principal al Teatrului de păpuși din Cluj, neînsurat, mai precis : văduv, am garsonieră, două mii două sute de lei pe lună, plus drepturi de autor și prime ; am trei examene de stat : matematică, fizică și chimie ; am nouă lucrări științifice publicate, am avansat pînă la gradul de conferențiar, am studiat și trei ani de biologie, dar am abandonat, am un frate, tatăl meu a fost avocat, democrat, fără de partid, eu însumi sînt ateu, materialist, raționalist, cred în artă și în oameni. Vă stau la dispoziție cu orice fel de informații suplimentare. Cu cine am onoarea ?

În dosul acestei înșirări, rostită cu glasul cel mai serios și mai linear cu putință, Abel rîdea de el însuși. Niciodată înainte nu se întîmplase ca o femeie necunoscută să aibă inițiativa unei discuții cu el și încă a unei discuții cu implicațiuni intime ; propria lui reacție i se părea infantilă, simțea însă că izbutise să o pună în inferioritate, că, totuși, era *cineva*.

Fata nu-i răspunse imediat. Dar peste cîteva clipe, foarte intrigată, se aplecă spre dînsul :

— Cred că am înțeles greșit... Ați spus că sînteți matematician, fizician și chimist... om de știință, adică... și lucrați la... Teatrul de păpuși?

Găsise fisura. Abel își mușcă buza inferioară. Deci contradicția e la îndemînă, cu un dram de bun simț o remarcă oricine/ — pentru că lezează simțul comun. Chiar și copila aceasta. Nu-i vorba, pare deosebit de ageră. Dar este el dator să dea explicații? Oare ea ar putea pricepe explicațiile?

— Întocmai. Matematician, cadru didactic, cercetător de chimie fizică, și... păpușar.

Fata se lăsă pe speteaza canapelei, bătînd din palme și tropăind din picioare a încîntare, precum un copil de grădiniță la văzul unui scrînciob sau al unui joc de artificii.

— Splendid! Minunat! Bravo!

Era rîndul lui Abel să se simtă încurcat: niciodată, dar niciodată nu s-ar fi așteptat, ca marea întorsătură din viața lui, intervenită în urma unor atît de grave, cuprinzătoare și dramatice conflicte de conștiință, să fie aplaudată ca un număr de varieteu sau ca o performanță sportivă.

— Dar ce vă place? — întrebă el, sumbru, aproape jignit.

— Ce-mi place? Curajul îmi place! Dacă sînteți chiar conferențiar de chimie fizică, precum ați spus — și, în apăsarea deosebită a cuvîntului, se simțea un respect evlavios, amestecat cu scepticism — și nu vă sfiiți, totuși, să fiți păpușar, înseamnă că sînteți un om de curaj și... cum să vă spun... — căută ea expresia potrivită — sînteți un om *liber!* Da, da, asta e: un om liber. *Un bărbat liber!* Oh! — și ochii i se dilatară, luminoși — în sfîrșit, l-am întîlnit!

— Pe cine, domnișoară?

— Pe bărbatul liber, pe care-l caut! Pe bărbatul care nu se sfiește să acționeze cum îi dictează conștiința! Care înfruntă și sfidează toate și totul!

Mărturisirea îl găsi pe Abel cu totul nepregătit și încurcă dintr-o dată firele discuției. Surîse amar, constatînd cît de repede abandonase ea problema obiectivă, încurcînd-o imediat și nemijlocit cu referiri la intimitatea ei afectivă. Tentativa voltairiană a lui Enikő fusese, to-

tuși, poză, își zise ei, esențial fusese numai sentimentul care animase tentativa ei.

— Dar cred că nu sînteți chiar... că sînteți păpușar... amator, nu-i așa... în timpul liber ?...

Abel își reveni.

— Ba nu. Sînt profesionist. Definitiv. Am părăsit Universitatea. Și sper să devin un bun păpușar.

— Nu se poate !

— De ce nu se poate, domnișoară ?

— Decît... dacă ați fost un fizician slab. Un matematician... să spunem, mediocru...

— Ba nu. Dimpotrivă — o asigură Abel și se simți ridicol : modestia făcuse parte din primul aliniat al catehismului cu care fusese crescut.

Niciodată înainte nu ar fi îndrăznit să emită vreo judecată asupra propriei sale valori profesionale. Era ceva impudic și respingător.

— Nu se poate !

— De ce ?

Fata își căută argumentele. Pe față i se oglindea efortul de concentrație, și expresia ei, serioasă și drăgălașă deopotrivă, îl amuză copios pe Abel care, aparent, își păstră toată seriozitatea. Fata sări de la locul ei, își trase cu o opinteală geamantanul din plasă, și-n vreme ce-l deschise și cotrobăi febril în măruntaiele lui, răspunse sacadat :

— Pentru că... pentru că... păpușăria... este un lucru... minunat ! Uitați-vă ! — și scoase din geamantan dintre lucrurile ei așezate într-o ordine mai mult decît problematică, un cățel galben, cu urechi mari, clăpăuge și cu o expresie teribil de hazlie. — Ca să vă dovedesc, cît de mult vă înțeleg și cît de mult vă apreciez : Zdreanță nu mă părăsește niciodată.

Întinse lui Abel păpușa, care o luă cu mîini sensibile și înțelegătoare. Fata pledă între timp cu ardoare.

— Totuși, totuși... cît de frumoasă este păpușăria, nu e, cum să vă spun... *esențială*. Se poate trăi fără păpușari... Dar nu se poate trăi fără fizicieni și fără chimiști... Este ca și cum ați fi medic, dar într-o bună zi v-ați părăsi pacienții care vă așteaptă la spital sau la policlinică, și ați începe să creșteți flori sau canari — tot pentru ei. Dar

boala nu le-ați mai lecui-o. I-ați lăsa să sufere și i-ați mîngîia numai... cu flori sau cu păsărele ! Știința și matematica sînt *esențiale !* Mie nu-mi plac, dar ce este, este ! — exclamă ea smulgîndu-i-l, nu fără oarecare supărare, pe Zdreanță. — Un om poate face pe nebunul și-i bine c-o face, dar nu abandonează definitiv ceva esențial pentru ceva neesențial !

— Și cu bărbatul liber cum rămîne atunci ?

— E minunat să trăiești cum te taie capul *tău*, și nu al altora, și-i la fel de minunat să-i scuturi, să-i... să-i șochezi ! O, e grozav să vezi mutrele indignate ale babalîcilor ! E o nebunie să te simți singură, zburdînd încotro te duce inima !... Dar capul ne este dat ca să gîndim cu el, să deosebim, să alegem. Și nu să alegem neesențialul, în dauna esențialului ! Unde am ajunge ? Libertate și haz și șoc, toate cele, sînt de acord cu tot ce e haios, dar cînd e vorba de lucrurile mari...

— Ordinea, de exemplu, e un lucru foarte mare, domnișoară. Și văd — arătă Abel spre geamantanul în care ea îl înghesuia acum pe Zdreanță cu aceeași tehnică vijelioasă, cu care-l scosese — că nu prea aderați la ea. Îmi închipui ce ordine trebuie să fie la dumneavoastră, acasă...

— Oh, vă rog să mă iertați — roși fata, închizînd geamantanul repede. — De altfel, eu nu am casă...

— Cum nu aveți casă ?

Fata își scutură zulufii.

— Nu am casă. Nici nu vreau să am. Nu locuiesc nicăieri. Sau, dacă vreți, locuiesc pretutindeni. Locuiesc în geamantanul acesta.

— Nu înțeleg. După cîte îmi dau seama, deocamdată e locuința lui Zdreanță care, de altfel, recunosc, e un cîine foarte frumos. Dar nu văd cum ați putea să...

— Nu am bază fixă. Sînt mereu în larg. Cavaler rătăcitor, dacă vreți.

— Vreau, nu zic că nu vreau, dar nu înțeleg.

— Sînt ziaristă. Am terminat facultatea acum un an. Nu vă spun la care ziar am fost repartizată, pentru că deocamdată scriu prost. Știri și mici reportaje industriale. Ilustrații fotografice proprii. Încă nu sînt Geneviève Tabouis, dar voi ajunge. Pe buletin am o adresă fictivă, la o mătușă care e moartă de doi ani. Acolo, în pod, cred că am

și niște mobile moștenite. Cînd sînt la București, dorm la colege, la cunoștințe, la tovarăși, la prieteni și cînd nu se poate altfel și nu găsesc nici cameră la hotel, atunci clandestin, la redacție. Dar niciodată nu stau mai mult de două zile la centru. Sînt liberă. Și am o misiune.

Fata începea să-l intereseze din ce în ce mai mult; dar, în același timp, se simți dintr-o dată într-adevăr bătrîn, teribil de bătrîn față de ea.

— Da. Să cunosc oameni, să leg prietenii și cunoștințe, să învăț să scriu bine despre ce fac oamenii și, mai ales, să-i ajut unde pot.

— În chip de pasăre migratoare ?

— Dacă vreți să-i spuneți așa... În orice caz, nu *instituțional*.

Era din nou o pronunție deosebită, ironic-disprețuitoare, a unui cuvînt mare.

— Sînteți membră la FAI?

— La ce ? — întrebă ea, uluită.

— Federația Anarhistă Internațională, cu sediul la Paris.

Se lăsă un moment de tăcere. Abel regretă atacul vizibil, jignise fata în ceea ce constituia mîndria ei. I-ar fi părut rău dacă ea ar fi întrerupt acum conversația. După cîtva timp însă fata reluă, dar glasul ei nu mai avea nimic din înaripare, din exaltarea tinerească de adineaori.

— Am crezut că sînteți într-adevăr un om liber. Oamenii liberi înțeleg... Socialismul nu se construiește numai organizat de la centru. Cînd doi oameni se întîlnesc în tren, și unul are un necaz, și celălalt îl poate ajuta și-l ajută, amestecîndu-se neorganizat în viața celuilalt, se construiește socialismul. Dacă amestecul e spre bine, firește. Înțelegeți ? Și întîmplarea, întîlnirile neorganizate și amestecul neplanificat în viața altuia, tot socialism se cheamă. Eu construiesc socialismul pe cont propriu. E bine ?

— Și unde am ajunge, dacă toți am face la fel ?

— Nu fac toți la fel. Numai eu fac așa. Nu există alt cavaler rătăcitor. L-aș fi întîlnit. Puține raioane sînt în țară, pe care nu le-am bătut. Cunosc sute și mii de oameni. Mi s-ar fi spus. L-aș fi întîlnit. Sînt singură ! Unică ! Acesta e stilul *meu*. Numai al meu, înțelegeți ? Și nici

măcar nu am făcut cerere de locuință ! Nu vreau bază ! Îmi place în larg ! Primesc leafa și deplasarea post restant, și cu asta am isprăvit... — și-apoi, deodată, își aduse aminte : — Acela să ridice prima piatră, care nu a păcătuit. Dumneavoastră ați făcut mai rău ca mine.

Era rîndul lui Abel să se simtă jignit. Rămase surprins că aprecierea fetei îl atingea atît de dureros. În fond, se întrebă el, de ce se lăsase antrenat de asemenea manieră libertină într-o discuție asupra unui subiect, care de fapt constituia problema centrală a vieții lui și asupra căruia meditase luni și ani, cu toată încordarea și capacitatea rigorii sale logice ? Vine această fetișcană, aproape copil încă, și încă un copil trăsnit și răzvrătit — care în loc să twisteze și să facă schi, să se sărute și să dea probe de filmare la Studioul Cinematografic, hoinărește prin țară pînă se va potoli și-și va găsi și omul, și locul — și între două opriri ale acceleratului emite judecăți asupra vieții lui, asupra hotărîrilor sale majore, parcă ar discuta despre virtuțile lui Zdreanță. El e de vină : cine l-a pus să accepte discuția, să se lase provocat ? !

Și totuși ceva îl punea pe gînduri. Îl stînjenea că un om din afară, un om din generația cu care nu avusese alt contact decît *ex catedra*, îl judeca astfel. Fata nu era nici Cornel Somăceanu, nici Zeno Lupașcu, habar nu avea cum răsuna la Cluj numele de Andru. Și iată, fata îl pusese în ecuație, și ecuația dăduse o rădăcină negativă.

— Stați jos și ascultați-mă liniștită. Mergeți departe ?

— Pînă la Oradea.

— Va să zică, mai departe ca mine. Avem deci tot timpul. Vă rog să încercați să mă urmăriți și să nu mă întrerupeți. Numai dacă nu înțelegeți ceva. O dată în viață măcar căutați să fiți disciplinată și nu mă contraziceți pe parcurs, nici dacă nu sînteți de acord — se aplecase înainte, așezîndu-și mîinile peste mîinile ei, parcă fixînd-o locului. — Îmi promiteți ?

— Da — dădu fata din cap, intimidată, și-apoi aruncă o privire mirată asupra mîinilor sale, care continuau o clipă să zăbovească asupra mîinilor ei. — Aveți mîini bune, domnule... — își mai îngădui ea o remarcă, făcîndu-l pe Abel să se retragă brusc și să se simtă iarăși stingherit.

Se concentră. Trebuia să însumeze, pe înțelesul fetei, întreaga sa experiență interioară. Adam l-ar lua în rîs : a-ți justifica traiectul spiritual și încă în fața unei femei — și încă a unei femei imature, a unei fetișcane !

Abel Andru însă nu s-ar fi justificat în fața unui *bărbat,* cu excepția prietenilor tatălui său, el credea în femeie, iubea femeia și o ridica pe piedestal, și nici o dezamăgire nu era în măsură să spulbere acest sentiment evlavios în fața EI.

Revăzu mintal, după habitudine, schema.

— Cînd o operă face apel la inteligența noastră și numai la inteligență, atunci caută să exprime un adevăr, nu un sentiment. Eu înțeleg prin inteligență aptitudinea de a ne adapta la — și a ne însuși — o situație, un fapt nou, necunoscut din experiență...

Vorbea încet, sacadat, apăsînd fiecare cuvînt în mod deosebit, parcă vrînd să-i dea greutate. Pe vremuri, la catedră, vorbise întotdeauna fluent, cîștigîndu-și o reputație de bun vorbitor, pe care prilejurile sociale, conversația, nu i-o puteau acorda. Acum însă se auzea pe sine, dedublat parcă, și nu-și recunoștea nici dicțiunea, nici cadența gîndirii.

— Procesul acesta de adaptare și de însușire se consumă pe calea judecăților. Deci o asemenea operă face apel la rațiunea noastră — și numai la rațiune. Dar o operă de artă sau o faptă bună nu trebuie, neapărat, să facă apel la rațiune. Dimpotrivă, de multe ori, dacă nu chiar de cele mai multe ori, face apel la cu totul alte mecanisme, decît rațiunea. Dacă acceptăm ideea că tot ce se situează sub nivelul judecății este alogic, este anarhic, atunci putem chiar spune că face apel la araționalitate... Ați spus că păpușăria este neesențială. Mă rog. Tot ce se poate. Dar muzica ? Dar poezia ? Dar pictura ? Par a fi esențiale, deși nu țin de capitolul rațional al vieții noastre. Și sînt amenințate. Și nu numai artele. Politețea veche și religia, așezările bătrînilor, măsurile și etaloanele de apreciere a faptelor și oamenilor, tot ce putea constitui, cîndva, cărămizile unui edificiu pe care, vrînd-nevrînd, încearcă să și-l recompună, în felul său, fiecare om. Care constituia, în parte, ce nu-

meau părinții, fericirea noastră. Instituții ce ni se potriveau. Armonia dintre inimă și lume.

Enunțase, axiomatic, primejdia. Fără să vrea, începuse cu concluziile. Fusese, evident, influențat de metoda cu care cei doi autori reconstituiseră fizica teoretică.

— Vedeți, de cînd am coborît din copaci și am încetat să hăulim și să azvîrlim cu bolovani, de cînd am început, dimpotrivă, să cioplim bolovanii, totul pare să se fi desfășurat independent de voința și de rațiunea noastră. Oamenii au trăit, au muncit, s-au înmulțit și au murit și atunci după anumite legi, care erau dincolo de voința lor. Pentru întîia oară de cînd existăm, a apărut, în veacul trecut, un om care, cercetînd legăturile dintre cauză și efect, a demonstrat că se poate și altminteri. Iar noi sîntem generația care trăiește transpunerea în realitate a demonstrației lui abstracte. Pentru prima dată s-a gîndit anticipat, s-a elaborat rațional o formă a societății omenești, și pe urmă abia s-a concretizat ideea. Trăim prima formă logică, rațională, a conviețuirii omenești. Cu toate zguduirile, cu toate dramele sau chiar tragediile individuale, subiective, care decurg inevitabil din fondul acestei unice încercări.

Vocea lui răsuna acum domoală, mai puțin aspră, parcă ar povesti unui copil un basm. Fata îl urmărea, numai ochi. Era, evident, captată de idee.

— Dar rațiunea nu s-a aplecat cu succes numai asupra imperativului reconstituirii societății omenești. Rațiunea a pătruns structura materiei, a universului, a vieții, a informației, a mișcării, a luminii. Procesul de cunoaștere se desfășoară atît de uluitor de repede, pe atîtea planuri, încît practic nu mai poate exista creier omenesc capabil de a-l cuprinde. Numai mașinilor electronice le mai este dată favoarea de a cumula cunoașterea. Nouă nu. Posibilitatea ca o singură personalitate să cuprindă, să generalizeze, să pună în legătură, să sintetizeze, a dispărut pe veci. Din stăpîni și conducători, am devenit angrenaje. Mai mult sau mai puțin importante. Atît. Iar cînd cuceririle rațiunii din toate aceste domenii își vor găsi calea și aplicațiunile în ordinea rațională a conviețuirii omenești, atunci inevitabil vor azvîrli peste bord, vor strivi tot ce este nerațional, sau tot ce face apel la iraționalul din noi. Inclusiv

ceea ce face apel sau este izvorît din inimă, cum îi spunem noi, cei bătrîni. Pentru că raționalitatea este, prin structura ei, consecventă.

— Chiar dacă iraționalul e bun sau frumos? — îl întrerupse ea pentru întîia oară.

— Chiar dacă iraționalul e bun sau frumos. Pentru că altminteri omul, individul, nu-și poate împlini misiunea pe care i-o repartizează ordinea rațională. Pas cu pas se vor elimina fisurile, concesiile, compromisurile la care cunoașterea, încă înapoiată, a materiei, a silit societatea rațională. Se va elimina tot ce a fost produs de remușcările revoluției. Pentru că revoluția s-a înfăptuit într-o eră încă irațională, chiar dacă ea însăși reprezenta rațiunea, și, inevitabil, iraționalul și-a pus amprenta asupra ei.

Se opri o clipă, urmărind de unul singur implicațiunile, cotloanele, ascunzișurile unui gînd pe care abia îl descoperea. Dar apoi reluă — iarăși pe alt ton :

— Planificăm producția într-o fabrică. Dacă fabrica este în întregime automatizată, totul merge perfect, de la sine. Cînd lucrează însă oameni, intervin sentimentele, emoțiile, datele biologice și psihologice individuale, anarhice și iraționale. De aici efortul, încordarea, contradicțiile, nepotrivirile care mai stăruie. Dar mîine? Ideea, o dată pusă în mișcare, nu poate fi oprită, din moment ce raportul de la cauză la efect pe care îl statornicește este just. Și din idee decurg consecințe. Prin firea logică a lucrurilor, iraționalitățile nu vor putea supraviețui. Peste numai patru sau cinci generații, peste numai un veac, se va zîmbi pe seama a nenumărate elemente de viață, care nouă ne mai sînt habituale, la fel cum noi zîmbim pe seama, să spunem, a sacrificiilor cavalerești, a adorațiunilor mistice, a cultului marianic, a ierburilor de leac sau a pedagogiei clasice. Un american oarecare, pe nume Allan Jacobson, a injectat unor șobolani acid ribonucleic, purtător al amintirilor unor alți șobolani, și animalele și-au însușit datele memorate de prima serie. Astăzi umoriștii găsesc în acest experiment surse de glume. Peste cîțiva ani, tot ce decurge din acest experiment va fi fapt comun. Astăzi se scriu articole — speriate, sau îngăduitoare, sau ironice — pe tema că un creier electronic a compus poezii, pe care experții le-au

confundat cu poeziile lui Jacques Prévert. Dar mîine, mașina electronică îți va servi toate poeziile posibile, în toate limbile pămîntului, pentru că harul poetului nu are altă funcție, decît cea de a înlocui printr-o intuiție irațională, genială dacă vreți, fastidioasa operațiune de selecție și alăturare a cuvintelor potrivite. Și mașina va lucra mai repede și mai fără de greș. Or, cine își mai încredințează bagajul unui hamal, cînd are la îndemînă un autotransportor rapid ? Cine călătorește dintr-o țară în alta cu poștalionul, cînd poate zbura supersonic ? Și cu muzica la fel... Dar mai mult : Ce să caute muzica unui Bach în lumea rațională, cînd Bach este prin structură și rezonanță creștin, deci irațional ? Apa și uleiul se separă de la sine. Și într-o lume așezată, în sfîrșit, rațional, în ciuda rezistenței și inerției materiei și a psihismului ilogic, iraționalul — în speță „fiorul" de toate nuanțele — va dispărea, pentru că și în viață, și în istorie, nu supraviețuiește decît ceea ce este necesar și se justifică.

— Și... și păpușăria ?...

— E neesențială, precum ați spus. Ați avut dreptate. Dar și eu am dreptate. Vedeți, domnișoară, pe mine păpușăria a început să mă atragă, cînd am descoperit posibilitățile ei... gemene, aș zice, cu raționamentele geometrice moderne. Cînd mi-am dat seama că s-ar putea pune în scenă în coordonate cu curbură variabilă din punct în punct, în spații neintuitive... Și totuși, cînd a fost să scriu și să pun în scenă efectiv, am ales cu totul altă cale. Prin conținutul a ce am realizat, am negat chiar imboldul care m-a adus în păpușărie. Am trăit efectiv, concret, aceeași afirmație și aceeași negație pe care o cuprinde spiritualitatea vremii noastre. Păpușăria a devenit pentru mine expresia, simbolul ei. Pentru că, pe cît poate fi de modernă, pe cît este de accesibilă cunoașterii, viziunii contemporane a lumii, pe atît este de străveche, precum idolii sau jocul copiilor. Precum Zdreanță al dumneavoastră. E foarte bătrîn, e milenar.

— Bietul Zdreanță.

— Iar eu... eu am făcut rebeliune, domnișoară. M-am cercetat, m-am cîntărit și am făcut bilanțul. Iubesc mai mult iraționalul frumos și iraționalul bun, decît adevărul matematic, care va orîndui rațional viața oamenilor. Totul

se va matematiza. Nu știu dacă e spre fericirea oamenilor. Am început să cred că o dată ieșiți din vîrsta inocențelor, însăși căutarea fericirii e ceva profund irațional. Cum să nu fie nostalgia paradisului irațională, cînd noțiunea paradisului este absurdă și irațională în sine ? Legea identității, a terțiului exclus, a genului proxim și a diferenței specifice, nu sînt bune sau frumoase, alinătoare sau consolante. Sînt adevărul. *Adaequatio rei et intellectu*. Nu, nu — are dreptate vienezul acela, care a definit căutarea fericirii ca nostalgia iresponsabilității si a infinitelor mici-mari bucurii și împliniri ale copilăriei. Și eu nu vreau... nu pot participa... Desigur, nu pot opri nimic... nici eu, nici altul... Nimeni nu poate nimic... Eu vreau să mai trăiesc puțin irațional : cînd atribui gînduri și sentimente păpușilor mele, sfidez toate creierele electronice din lume ! Cîlțiul și mucavaua, rumegușul, sîrma și sticla nu sînt sensibile... dar eu le fac să simtă și să gîndească — în felul nostru, omenesc, înainte ca mașinile să ne facă pe noi, oamenii, să simțim și să gîndim în felul lor !

— Spuneți-mi... spuneți-mi... dragostea... iubirea... sînt doar și ele iraționale, nu-i așa ? Și atunci...

Fata tăcu, încurcată. Pierduse complet ușurința ei, zborul și pîlpîiala de libelulă.

Abel zîmbi cu resemnare.

— Cînd doi oameni se iubesc, se izolează de lume și se constituie în insulă, și numai cîtă vreme pot rămîne insulă sînt ei înșiși și numai atîta vreme trăiesc neîntinat ce simt. Dar spuneți-mi — ce soartă poate avea o insulă ?

— Dar... dar eu nu am iubit niciodată...

— Niciodată ?

Fata își scutură zulufii.

— Cum vă cheamă ?

Fata ezită o clipă, apoi zîmbi, încurcată.

— Mama mea a fost actriță. Mă cheamă Ondine... Se spune că mi se potrivește, că semăn...

— Ondine...

Se lăsă tăcere în compartiment. Se făcuse tîrziu, noaptea, și nu mai era mult pînă la Cluj. Abel vorbise încet, sacadat, fără să simtă trecerea vremii.

— Știți... mi se pare că am greșit adineaori... — reluă fata, teribil de jenată. — Cred că sînteți, totuși, un bărbat

liber. Numai că sînteţi un bărbat liber, într-adevăr... bătrîior.

Cuvîntul îl durea.

— Şi... şi nu vă plac bătrînii, nu-i aşa ?

Fata îl privi îndelung, cu un aer grozav de serios. Tăcerea deveni apăsătoare. Abel regretă întrebarea, se dojenea : ce-i venise ? El, atît de circumspect de obicei, atît de temător de eşec şi de ridicol... Dar, dincolo de argumente, simţea nevoia acută de ea. Îi era sete.

Încetul cu încetul expresia ei se schimbă iarăşi : avea o uluitoare mobilitate a trăsăturilor. Acum privea undeva departe şi se mira.

— Spuneţi-mi, mai este mult pînă la Cluj ?

Abel se uită la ceas.

— Zece minute, dacă nu mă înşel.

Fata se ridică brusc şi-şi trase geamantanul din plasă.

— Hai să ne pregătim.

Lui Abel îi trebuiră cîteva clipe ca să se lase pătruns de bucurie.

— Ondine...

Se ridică, îi luă încet mîna şi i-o sărută. Fata zîmbi şi era din nou libelulă.

Cînd taxiul îi ducea în sus, pe deal, Ondine se trase o clipă deoparte, i se uită în ochi şi-i zise :

— Ştii... nu-mi dau seama de ce, dar eu nu mă tem de matematică. Şi nici de maşinile electronice... Nu le iubesc, dar nu mă tem... Tot ce există e frumos. Şi e bine că există...

Nu minţea.

Ondine nu minţea niciodată.

Nu minţise nici cînd mărturisise că n-a iubit încă.

Îşi dărui fecioria primului bărbat liber pe care-l întîlnise.

Peste o lună, cînd Abel se întoarse într-o seară mai tîrziu, n-o mai găsi. Zburase, precum venise. Numai Zdreanţă rămase în urmă, tronînd pe mijlocul biroului, uitîndu-se cu haz sfidător la fotoliul gol. Cînd îl zări, Abel înţelese că Libelula a plecat, dar că odată şi odată se va întoarce. Dacă nu la el, atunci la Zdreanţă, pe care îl lăsase zălog. Se lăsă încet pe marginea patului, căutînd să descifreze

tăcerea dinăuntru. Rămase el însuși surprins cît de inert era totul. Pesemne, se obișnuise cu suferința. Numai cînd își aduse aminte de rîsul ei, numai atunci simți acut cît de mult îi va lipsi licărul de veselie, pîlpîiala, jocul și spuma, pe care Ondine le adusese în viața lui.

Se apropie de geam și se uită afară. Plopul începuse să se veștejească. Toamna venise precoce anul acela, calmă și caldă.

În jurul său, tăcerea devenea tot mai densă.

IX

EXISTĂ ANOTIMPURI MISOGINE, și există anotimpuri ale dragostei. Să fie acele misterioase și încă neîndeajuns cercetate raze cosmice — care par a fi moștenit virtuțile și atributele faptelor astrologice de odinioară —, sau pur și simplu clima sau, poate într-o măsură mai mică, unele conjuncturi sociale de moment, cu un dram mai fericite, mai favorabile decît împrejurările habituale, ar fi greu de explicat, dar rămîne un adevăr de natură aproape statistică: există perioade, cîteodată definibile în termeni de numai cîteva săptămîni, nici măcar de luni, în care dragostea pare să plutească în văzduh, asemenea fulgilor de păpădie, și nu este de fel necesar ca răstimpul acesta să coincidă calendaristic cu anotimpul trezirilor. Un astfel de anotimp se vădi a fi toamna următoare.

Primele frunze uscate acopereau trotuarele, străzile se umpleau de dimineață și la prînz cu hărmălaia copiilor, care mergeau sau veneau de la școală, fetele tinere începeau să poarte rochițe închise la gît, dar soarele avea ceva învăluitor și excitant, care părea să învie pînă și basoreliefurile cenușii, seculare, ale sfinților sculptați asimetric peste portalul în ogivă al catedralei gotice. În orașul vechi, casele scunde și tern zugrăvite păreau deodată colorate tineresc-îmbietor. Strădușele baroc, dinspre deal, cu castani și tei vechi, falnici, care ascundeau anacronicele felinare, cuibăreau parcă, în coroane rarefiate și veștede, idile tîrzii. Iar sus, în coasta dealului, cimitirul vechi, orînduit

în spiritul istoric al declarației de toleranță — adăpostind, pe parcele vecine, într-o coexistență într-adevăr și definitiv pașnică, morții de toate confesiunile — sugera studiul policrom al unui mare colorist.

Abel Andru urcă încet pe aleea principală a cimitirului. Voia să iasă în creasta dealului și apoi să coboare în arc întins, ocolind o bună parte a orașului, spre casă. Simțea nevoia unei plimbări lungi și ostenitoare, în care zgomotul pașilor să țină loc de interlocutor.

Mai înainte, dîndu-se jos din podul de păpuși și văzînd că Saul plecase — pesemne avea iarăși o comandă particulară din partea unei edituri sau instituții — îl cuprinsese o mare duioșie : i se făcuse milă de el însuși.

Nu trăia acum prima oară acest sentiment, dar moartea lui Enikő și a fiului său, conștiința superstițioasă — care, în urma adeziunilor sale iraționaliste, recente, începuse să fie mai puțin violent inhibată și să dobîndească o oarecare amploare — a apartenenței sale la o filiațiune de bărbați damnați, descoperirea duplicității celei stinse, apariția și dispariția Ondinei, solitudinea sa și, în sfîrșit, insuccesul inevitabil al Copilului orb, care refuza să vadă lumea, prețul real al titlului său de bărbat liber, toate, toate năvăliră simultan în conștiința lui și, nu știa nici el de unde, se născu în el dorința de a trece pe la mormînt.

De la înhumare nu mai călcase în cimitir : socotise că nici nu avea ce căuta acolo. Rebeliunea sa antimatematică și proumanistă nu reușise să-i trezească nici fiorul, nici cultul morților. Acum îl împingea mai mult un soi de curiozitate : Avram Andru, optimist incurabil și cu o robustă credință în succesiunea sa, cumpărase un șir întreg de locuri de veci, dintre care deocamdată numai trei erau ocupate. Dar de fapt vizitarea mormintelor, pe care le știa întreținute cu grijă de mătușă-sa Raveca — inclusiv cel „fără de Dumnezeu“ — era numai un pretext : ceea ce-l atrăgea acum spre deal era dorința melodramatică de a cerceta propriul său amplasament viitor, sub specia eternității.

De unde apăruseră dulcegăriile acestea ? se întrebă el. De unde și „Piersicul“, și „Copilul orb“ ? Și îndeosebi finalul „Copilului orb“ ?

Soluțiile lui Saul erau strălucite, rezolvarea plastică complet originală, mînuirea pusă la punct într-un răgaz

neobişnuit de scurt. Nathan Goldschmied îl surprinse cu un acompaniament muzical care sălta întreg spectacolul la un nivel nou : era o bandă de magnetofon, potrivită pe secţiuni cronometrate la precizie de fracţiuni de secundă — ceea ce solicită mînuitorilor o disciplină de fier, aproape antiartistică, neîngăduind nici un fel de improvizaţii şi soluţii spontane — cu muzică serială şi concretă, care, deşi contrasta stilistic cu mesajul şi ideaţia piesei, intervenea întotdeauna oportun, mutînd acţiunea tradiţional-arhaizantă a Copilului de cărbunar într-o atmosferă modernistă. Premiera fusese fixată pentru sfîrşitul săptămînii, şi invitaţiile protocolare lansate de cîteva zile.

În timpul repetiţiei generale din ajun, îl privise cu atenţie pe doctorul Nathan Goldschmied, care stătuse, vreme de aproape două săptămîni, zile şi nopţi în teatru, lucrînd cu mînecile suflecate la instalaţia de sonorizare din spatele scenei, împreună cu pianista cocoşată, care mînuia de obicei şi aparatura electronică, şi surprinsese pe faţa lui o expresie de dezagrement şi enervare. Avea intuiţia clară că doctorului *nu-i plăcea* muzica spectacolului, dimpotrivă chiar, se simţea străin şi respins de ea, însă într-un mod mult mai funciar decît fusese dezacordul său cu „Piersicul". Aducîndu-şi aminte de memorabila după-amiază din biserica luterană şi de discuţiile lor ulterioare, Abel îşi zise că nici nu se putea altminteri : Nathan Goldschmied era prea mult vîndut bucuriei simţurilor, prea bonom — de o bonomie mai mult sau mai puţin sincretistă, subiectivă şi complicat-cinică — şi prea puţin intelectual, sistematic şi aplecat spre abstracţiune, ca alături de reculeasa maiestate a „Passacagliei" sau a „Preludiilor Corale", să poată iubi succesiunile dizarmonice, stringente, liber-înlănţuite, nonmelodice, dar atît de expresiv-contemporane ale unei muzici zămislite cu conştiinţa apăsătoare a existenţei bombei atomice. Se născu în el un dubiu penibil, de-a dreptul dureros, în privinţa paternităţii acompaniamentului muzical al spectacolului — desluşea acum limpede unele accente demonic-ironice, îndeosebi în final, în momentul refuzului de a lua act de realitatea lumii —, dar totul fiind pus la punct în condiţii cum nu se putea mai promiţătoare, izgoni

umbra sinistrei sale bănuieli ; era prea ostenit. „Copilul orb“ și plecarea Ondinei epuizaseră prea multe resurse ; un rezultat concludent al investigației, o confirmare a bănuielilor sale ar fi impus ruperea tuturor relațiilor cu doctorul și elaborarea unei noi concepții a spectacolului — la ceasul acesta adaptat în multe detalii muzicii furnizate de Goldschmied — și, trist, acceptă în conștiință cețosul compromis, cu speranța vagă că problema nu se va elucida niciodată.

Simțea, știa că dacă ar fi fost pus altădată, într-un moment de mai mică uzură fizic-nervoasă, în fața unei asemenea probleme, nu ar fi ezitat o clipă. Ceea ce făcea acum, tăcerea aceasta impusă sieși, dinăuntru, abdicarea de la elucidare, echivala cu un act de improbitate științifică în laborator. Dar acolo nici cea mai cumplită oboseală, nici epuizarea totală a resurselor sale nervoase nu l-ar fi putut determina la un asemenea compromis, pentru că, își dădea seama acum, datele laboratorului sînt universal valabile și în consecință implică *răspundere*. Dar aici ? Își aduse aminte de unul din principiile de bază ale pedagogiei tatălui său : *Res severa est verum gaudium*. Unde a ajuns ordinea lui morală ? Unde disciplina sa severă ? Lipsa de inspirație, compunerea „Copilului orb“ fărîmă cu fărîmă, deductiv, îl sleise pînă într-atît, încît începuse a luneca. Era conștient de ce se petrece cu el, și această conștiință îl toropi mai rău, în loc de a-i aduna puterile pentru a rezista. Viața artistică își întindea spre el meandre morale, îl cuprindea, era gata să-l înece.

Osteneala — fără îndoială, osteneala era de vină și pentru sentimentalismele sale nepermise. Numai vigoarea bărbătească este capabilă de luciditate. Aplecarea spre sentimente, spre înduioșare melodramatică, este specifică femeilor, bărbaților puberi și imberbi sau celor cuprinși de premoniția sfîrșitului, celor consumați și storși. „Piersicul“, „Copilul orb“ — pledoaria din tren pentru irațional și inimă, toată răscoala, toată tentativa lui de evaziune, ce altceva erau, decît oboseală ?

De ce se simțise viguros în timpul lecturii tratatului axiomatic de fizică teoretică, de ce sub înrîurirea lui izbutise să atragă Libelula, dincolo de cuvinte, în ciuda cu-

vintelor, să-i inspire acel sentiment de fermă ocrotire, pe care numai bărbatul liber i-l putuse da și căruia singur îi adusese ofrandă fecioria ei ?

Iar acum, cînd Ondine nu mai era, cînd spectacolul era cizelat și desăvîrșit — acum urca spre cimitir...

Cînd rațiunea este în depline puteri, se apleacă asupra obiectului, inducînd și deducînd, recreînd lumea în abstracțiune. Dar cînd ea se întoarce asupra ei însăși, cînd începe într-o formă sau alta investigația de sine — e o bătaie de ceas tîrziu, un semn de decădere, de lipsă de energie. La început a fost Homer. Liricii au apărut tîrziu. Și apoi, spectacolele lui de pînă acuma nici nu au fost păpușărie autentică — nici nu au fost o aplecare a rațiunii investigatoare asupra obiectului ! „Piersicul", „Copilul orb" — autobiografie lirică, definită de incapacitate energetică.

Unde rămăseseră ideile sale originare ? Își zîmbi amar, amintindu-și de dimineața de Anul Nou, din atelierul bătrînului maestru, de prima lui întîlnire cu Enikö, cînd îl înflăcărase ideea că Yves Jolly izbutise să atribuie văzduhului densitatea apei... Unde rămăseseră ideile majore, unde tentativa de a recuceri omul prin aplicarea, pe scena de păpuși, tocmai a unei viziuni științifice moderne ?

Cîtă inconstanță, cîtă inconsecvență, cîtă disponibilitate față de compromis. Cîtă lipsă de virilitate, cîtă abdicare de la gîndire majoră. Cîtă tristețe, în bilanț.

Se opri și cu greu se stăpîni : se înfurie împotriva lui însuși, dintr-o dată îl apucă un dispreț cumplit. Se scutură, parcă vrînd să se degajeze de o impuritate, și, brusc, se hotărî.

Următorul spectacol va fi științific. Va fi modern și trăsnit. Își va crea propriul limbaj, deosebit de tot ce a existat pînă acum pe scenele de păpuși. Va sfida lumea și-i va azvîrli în față adevărul său — sau era poate, puțin, și adevărul Ondinei ? Există o frumusețe, o altă, nouă, deosebită frumusețe, în tot ce e modern. Geometriile neeuclidiene, spațiile neintuitive, despre care conservatorii spuneau că numai cu numele sînt geometrii și spații, în fapt fiind numai calcule — geometriile noi trebuie să-și aibă propria estetică, trebuie numai enucleată, scoasă dintre

coji, precum pe vremuri Michelangelo mărturisea că se mărginește la a descoji statuile din învelișul lor inutil, de marmoră...

În fond, din punct de vedere păpușăresc, ce era interesant și deosebit în noul său spectacol? Nicidecum mesajul — căci, în primul rînd, acesta nu era specific păpușăresc, ci era general-uman și putea fi foarte bine abordat în orice altă modalitate artistică. Potrivirea sau nepotrivirea cu realitatea a lumii imaginare a unui orb, dezamăgirea sau înaripare produsă de confruntarea imaginației cu realitatea, au mai fost dezbătute în artă. Saul i-a și atras atenția — avea o cultură literară vastă — asupra „Simfoniei Pastorale". Interesantă, deosebită, originală era tentativa de reconstituire figurativă, morfologic și coloristic, a unei lumi ireale, imaginare, mai precis a unei lumi neintuitive pentru personajul central. Și dacă prin artificii, prin metafore, împinse la limită, prin provocarea unor asociații îndepărtate și stimularea facultății de a imagina, a reușit această performanță majoră, și în mintea spectatorului se reconstituia lumea Copilului orb — deci o lume neintuitivă *calculată psihologic* — atunci de ce nu ar izbuti aceeași performanță într-un spectacol, care să evoce tot o lume neintuitivă, dar calculată *fizic-matematic*! De ce să nu renunțe la mesajul afectiv, la dulcegărie?

Descoperind o estetică aparte a noilor geometrii, stîrnind deci înfiorarea artistică a spectatorului în fața frumuseții spontane, firești, a ceea ce inițial părea a fi doar rezultatul unor calcule, ar aduce un contraargument, ar da o lovitură mai năprasnică universului lui Spiegelmann, Jacobson *et eiusdem farinae*, decît cea mai frumoasă și mai înduioșătoare dintre dramele cunoscute. În principiu, nu ar fi nevoie de nici un fel de narațiune, de nici un fel de acțiune. Ar ajunge, în caz că se găsește cheia, frumusețea unui simplu exercițiu geometric. Deplasarea. Atît. Cum a spus Ondine? „Tot ce există, este frumos. Și e bine că există". Bineînțeles, nu tot ce există este frumos și nu e bine că există... Va dezvălui oamenilor o lume care există — evocată și dovedită, cu necesitate existențială inexorabilă, prin calcul pe hîrtie, prin efort logic-rațional — și

care, dincolo de simpla ei existenţă, dincolo de asertiunea generoasă a Libelulei, la fel de necesar trebuie să-şi aibă frumuseţile ei proprii, inedite.

Prietenul şi eroul meu Abel Andru închidea pe parcursul acestei plimbări, fără să-şi dea seama, un cerc. Cinstea şi consecvenţa i-au silit evoluţia lăuntrică, să se întoarcă, pe alt nivel şi pe altă treaptă, la aceeaşi problematică, din faţa căreia evadase. Consemnînd acest fapt, în calitate de cronicar al vieţii sale, a trebuit inevitabil să ajung la întrebarea de ce a mai fost necesar calvarul său? De ce a trebuit să-şi piardă lunile şi anii, pentru a reîntîlni, pe un domeniu atît de periferic, cum este scena de păpuşi, problematica din faţa căreia a încercat să evadeze, cînd era activ într-un domeniu atît de central al vieţii contemporane, cum este cercetarea ştiinţifică?

Răspunsul este simplu: pentru că oamenii îndeobşte nu întreprind numai ceea ce este *necesar*. Căutînd a desluşi între esenţial şi neesenţial, adeseori dăm deoparte coordonatele obiective, reale, ale lumii din jurul nostru, înlocuindu-le cu cele pe care, subiectiv, le socotim a fi necesare nouă. În fond, situaţia pe care i-o oferise fratele său Adam — de a-şi împărţi timpul între cele două domenii — ar fi fost lucrativă, pentru un om cu temperament şi caracter obişnuit. Nu putea fi pentru intransigentul, pentru totalitaristul Abel Andru. Şi atunci, urmărind filiera cu consecvenţa logică împrumutată de la el, ajungem inevitabil la altă întrebare: în ce problemă *de fond* nu a avut dreptate? — căci ceea ce s-a întîmplat cu el, traiectoria concretă a vieţii sale, nu ne va mai apărea, la capătul acestei consecvente urmăriri, decît ca o consecinţă pragmatică fatală, a unor judecăţi, a unor evaluări eronate.

Citeam, nu de mult, într-o revistă franceză, că un rege din Congo a dat în judecată un ziarist francez, pentru că acesta din urmă l-a acuzat că, cu prilejul asasinării marelui patriot Patrice Lumumba, regele ar fi participat la un ospăţ, la care au fost consumaţi partizani de-ai lui Lumumba, şi a cîştigat procesul, pentru că nu s-a putut dovedi că regele a

mîncat și el, personal, nu numai curtenii săi. Faptul s-a petrecut într-o epocă în care explorarea cosmosului și aselenizarea proximă a unui om au devenit teme banale, cotidiene, în care chirurgii transplantează inimi, în care Sol Spiegelmann a sintetizat *in vitro* acidul ribonucleic.

Citeam, nu de mult, cum se sinucideau, dîndu-și foc, în semn de protest, budiști pe străzile încercatelor orașe sud-vietnameze — într-o epocă în care dispunem de sateliți de comunicație și laseri, în care operăm cu modele matematice în disciplinele sociale și-n care lingvistica matematică a izbutit să toarne în simbolice tipare universale toate graiurile cu care Dumnezeu a lovit omenirea, cînd a vrut să înalțe turnul Babel.

Cred că, statistic vorbind, mai mult de jumătate din omenire încă nu a luat cunoștință de faptul că apa e alcătuită din două părți de hidrogen și una de oxigen — într-o epocă în care știința statisticii a ajuns la subtilități tîrzii, deținînd indirect cheia opulenței întregii omeniri. Inutile alte exemple ale decalajului, ale simultaneității unor ritmuri de evoluție mult diferențiate.

Neîndoielnic, judecînd după factura gîndirii sale, locul lui Abel Andru ar fi fost într-unul din acele institute, în care cîteva zeci de înțelepți bine plătiți stau și cugetă asupra viitorului. Har Domnului însă, în orizontul nostru geografic încă nu există asemenea institute și nu a răsărit încă specia futurologilor științifici.

Europa a dăruit lumii o cultură mare, dincolo de tragediile subiective consemnate pe parcursul istoriei ei, a avut virtutea de a evolua într-un *ritm firesc*, într-un ritm căruia sistemul nervos al omului i s-a putut adapta. Nutresc ferma credință, că Europa va izbuti să asimileze în același mod, toate datele, toate salturile calitative recente — și cele ce va să vină — ale gîndirii științifice contemporane

Europa a dăruit lumii nu numai pe Aristotel și pe Descartes, pe Newton și pe Einstein, dar și pe Platon și pe Pascal, pe Enescu și pe Bergson. Și dacă avem fericirea de a asista la superbul spectacol al triumfului gîndirii severe, matematice, sîntem generația obligată de a regăsi în spiritul suveran, jocul liber, zburdalnic, gratificator de suflet al gîndirii omenești științoare, descătușate, neîntinate de spaime mistice.

Europa a dăruit lumii marile principii etice: conţinutul moral al celor zece porunci, dreptul roman şi idealul democraţiei, idealul că toţi oamenii sînt în egală măsură îndreptăţiţi să se înfrupte de toate bunurile pămîntului, idealul umanismului socialist. Şi dacă în unele orizonturi geografice depărtate de noi, gîndirea ştiinţifică europeană a fost dezvoltată tehnic pînă a deveni o ameninţare cumplită, care planează asupra întregii specii umane, cred cu fermitate în triumful final al demnităţii omeneşti şi al respectului faţă de individ. Toate rachetele balistice intercontinentale, cu focoase termonucleare, la un loc, nu au atîta greutate cît gestul temerarului navigator Sir Francisc Chichester, care, traversînd de unul singur mările lumii, şi-a sărbătorit ziua de naştere, îmbrăcîndu-şi fracul, în mijlocul oceanului. Nu poate fi respectat decît cel ce se respectă.

Aici rezidă marea eroare a prietenului meu Abel Andru: a deznădăjduit, şi-n dragostea lui deznădăjduită faţă de valorile tradiţionale ale culturii europene, în faţa ameninţărilor cumplite care planează deasupra ei, material şi spiritual deopotrivă, covîrşit de pesimism, a pierdut încrederea în propriile sale forţe şi resurse, şi-n consecinţă, şi-a pierdut încrederea şi respectul. A greşit. Nu pentru că nu s-a uitat îndărăt, în trecut, ci pentru că nu s-a inspirat din prezent, în a judeca viitorul.

Cred în viitorul omenirii, pentru că resursele fiinţei umane sînt nelimitate.

Cred în viitorul poeziei umane, chiar dacă această poezie nu va mai semăna de fel cu ceea ce am cunoscut. Niciodată nu s-a scris atîta poezie în lume şi nu au fost atîţia poeţi, ca astăzi.

Cred în viitorul jocului uman, pentru că pe măsură ce ştiinţa despovărează societatea, *homo sapiens* îşi poate îngădui răgazuri gratuite, de desfătare, poate deveni *homo ludens*. Niciodată omenirea nu s-a jucat atîta, cît se joacă astăzi.

Cred în îmbunătăţirea şi-n înfrumuseţarea omului, pentru că gîndirea ştiinţifică nu admite eroare, în vreme ce natura greşeşte. Cred în dispariţia viitoare a legii darwiniene, pentru că nu se vor mai naşte slabi şi urîţi. Cred că Dumne-

zeul patriarhilor a fost hîd, căci toţi sluţii şi nevolnicii au fost plămădiţi după chipul şi asemănarea lui.

Cred în umanizarea ultimă a ştiinţei, indiferent de forma pe care o va îmbrăca umanismul viitorului, nu din pricina unui sentiment devenit axiomă, nu din pricina unei intuiţii lăuntrice apodictice, ci pentru că nu există grad de complicaţie a materiei superior celui care alcătuieşte celula scoarţei, şi scoarţa este a *noastră*, a oamenilor, nici a amibei, nici a maimuţei antropoide.

Cred cu nestrămutată credinţă în dreptul omului de a-şi alege liber forma de convieţuire, dar cred, la fel, că orice fiinţă cugetătoare va alege, finalmente, forma raţională a convieţuirii omeneşti. Cred în puterea nelimitată a raţiunii, de a investiga cosmosul şi societatea, de a le elucida legile şi de a le supune, de a acţiona antientropic. Cred în domnia finală a raţiunii omeneşti peste univers şi cred că în universul material elucidat şi supus se poate integra o singură ordine umană — cea raţională. Altfel formulat: dincolo de toate formele tradiţionale ale luptei claselor sociale pentru putere, cred în victoria comunismului, prin instalarea gîndirii ştiinţifice ca principiu director al relaţiilor dintre oameni şi prin aplicarea ei spre binele fiecărui individ, în mod egal şi fără discriminare.

Trecuse de criptele vechi ale cîtorva mari familii aristocrate, înşirate una lîngă cealaltă, parcă ar fi fost vilele unui cartier, care mai de care mai impresionantă prin monumentalitate la scară redusă, şi se angajase pe aleea lată, cu pietriş, din care ţîşneau alte alei şi poteci. De-a lungul acestora din urmă, în dreptul cîte unui mormînt circumscris cu gard de fier forjat sau al unei pietre funerare oarecare, al unei cruci simple sau al unui muşuroi anonim şi neglijat, şedeau pe bănci studenţi şi studente, cufundaţi în învăţătură, urmînd o veche tradiţie a oraşului academic. Călca apăsat şi grăbit : din starea sufletească molatică, din acea mare şi mereu sporită tăcere, izbucnise, graţie efortului de gîndire, o nouă euforie. Acum se grăbea să ajungă acasă, în liniştea comodă a mansardei, să se aşeze la bi-

roul său, cu o coală de hîrtie albă în față. Dar deodată se auzi strigat :

— Domnule Andru ! Domnule Andru !

Tresări, deranjat din gînduri și bucurii. Se întoarse. Pe alee urca, fugind în urma lui, femeia pe care o zărise prin galantarul cofetăriei din București. Îl ajunse, se opri, așteptînd cîteva clipe să-și regăsească răsuflarea, își apăsă sînii cu mîinile, parcă încercînd să-și domolească zbuciumul. Abel zîmbi cu politicoasă îngăduință și folosi răgazul ca s-o privească mai de aproape.

Era trecută de prima tinerețe — pe gît, pe lobul urechilor, în colțul ochilor chiar, apăruseră unele semne ale trecerii. Avea probabil vîrsta lor — sau ceva mai mult. Era mignonă, dar purta tocuri foarte înalte, ceea ce, probabil, încă îi îngreunase fuga. Părul negru-roșcat, a cărui tentă neobișnuită putea fi bănuită de artificialitate, era și el coafat în sus, în două role suprapuse, vădit cu intenția de a o înălța, degajînd totodată fruntea neobișnuit de bombată, de un alb imaculat, aproape ireal. Ochii ei erau intens verzi — culoare rară, contrastantă cu părul și cu sprîncenele, și aveau un licăr trist, mirat, limpede și glumeț, grăiau parcă despre o fire stranie, un suflet pur și pătimaș, trezind în orice bărbat cu sensibilitate, care avea prilejul să le cerceteze adîncurile, un interes și o atracție spontane, ceea ce ea, se vedea bine, știa. Fața era desenată în linii simple și regulate, fără cusur, îmbinîndu-se într-o frumusețe obișnuită, cotidiană. Statura ei era coaptă și plină, purtînd vag amprenta maternității. Era îmbrăcată cu sobră și aleasă eleganță, cu un taior de fresco englezesc, de culoarea alunei.

— Vă rog să mă scuzați, domnule Andru... — începu ea după cîteva clipe, dar tot îi mai venea greu să vorbească. — Știu că e o necuviință... Dar cînd v-am zărit, mi-am zis că e mîna destinului... Și nu am voie să pierd prilejul...

— Vă rog, doamnă... Se poate ?... La dispoziția dumneavoastră... Nu trebuie să vă scuzați... Îmi face plăcere, deși nu am avut onoarea...

Femeia se uită împrejur, puțin jenată.

— N-ați vrea... n-ați vrea să ne așezăm, o clipă... Acolo... — și arată în jos, spre dreapta — este o bancă, la sora mea. La mormîntul surorii mele, vreau să spun...

— Cu plăcere, doamnă — şi porni alături de ea, consemnînd că femeia evitase să i se prezinte.

Coborîră în tăcere şi apoi cotiră spre dreapta, pe o potecă. Sub o salcie, în dreptul unui mormînt foarte îngrijit, cu panseluţe, tufe de trandafiri şi amfore de piatră, era o bancă.

— Aici...

Se aşezară şi tăcură mai departe. Abel simţi că femeia se află într-o mare încurcătură : alergase probabil după dînsul sub imperiul primului impuls, împinsă de o mare strîmtorare, şi acum îi venea greu să se justifice, fără să pară ridicolă sau să se dea în spectacol. I se făcu milă : tăcerea ei părea o suferinţă pudică şi hotărî s-o ajute.

— E vorba de Adam, nu-i aşa, doamnă ?

Femeia se sperie, se uită o clipă la el, apoi se întoarse spre amfora de piatră şi, după un timp, dădu din cap a încuviinţare.

— Mă cunoaşteţi, domnule Andru ?

— Nu, doamnă. Nu vă cunosc.

— Poate e mai bine aşa...

Vizibil, îi venea greu să abordeze scopul propriu-zis al demersului. Abel simţi din nou imboldul de a-i uşura situaţia. Crezu a şti dinainte ce voia să-i spună femeia.

— Dacă-i vorba de Adam, doamnă... Vă rog să mă iertaţi dacă sînt prea nepoliticos, presupunînd că...

Femeia se întoarse spre el cu un zîmbet superior, triumfal de-a dreptul.

— O, nu-i ceea ce credeţi. Nu m-a sedus şi nu m-a părăsit. Nu. Ne-am sedus unul pe altul, pentru că nu se putea altfel. Cînd doi oameni descoperă că sînt făcuţi unul pentru altul... nu-i poate separa nici măcar conştiinţa adulterului. Nu m-a abandonat. Încă nu, cel puţin. Nu, nu este cazul. Deşi, dacă vorbesc acum... nu ştiu de ce vorbesc... Cred că pot conta pe discreţia dumneavoastră... Daţi-mi cuvîntul dumneavoastră de onoare că niciodată, nimeni, nu va afla despre discuţia noastră.

— Voia dumneavoastră. Fiţi încredinţată, doamnă.

— O, acum sînt sigură. Cuvîntul unui Andru... Bărbaţii Andru... — şi apoi brusc, întorcîndu-se spre el şi apucîndu-i amîndouă mîinile : — Cum se pot duşmăni asemenea bărbaţi ? Cum puteţi sta departe unul de altul, cînd vă iubiţi

astfel ?... Cele mai superbe clipe mi le stricaţi, domnule Andru, plutind peste noi ca o stafie. Nu mai sînt tînără şi am descoperit atît de tîrziu bărbatul... ceea ce mi-a fost hărăzit acum... e umbrit, chiar şi momentele supreme se umbresc... Nu poate să nu-şi aducă aminte... e ca un blestem... i se înnorează fruntea şi pleacă cu gîndul, deşi trupul îl leagă... Domnule Andru, Adam suferă îngrozitor... împăcaţi-vă cu Adam... iertaţi-l... îngăduiţi-mi... daţi-mi...

Era zguduită lăuntric de un hohot nestăpînit, işi pierdu glasul, o podidiră lacrimile, şi atunci, parte înlocuind copilăreşte cuvintele pe care nu le mai putea rosti, parte încercînd să-şi ascundă plînsul, se aplecă fulgerător, sărută mîna lui Abel şi apoi îşi îngropă faţa în palmele lui.

Abel simţi apa ochilor ei pe mînă şi avu un sentiment apăsător, de jenă. Era îndoit între mînie şi scîrbă, în faţa acestei femei adultere — care purta verighetă, dar dăduse deoparte orice pudoare, orice demnitate, ca să revendice pînă şi acea fărîmă din fiinţa amantului ei, pe care, cu toate farmecele, nu fusese în stare să o dobîndească şi să o exproprieze — şi cumplita milă în faţa unei fiinţe subjugate atît de iremediabil de acel demonism pe care-l cunoştea prea bine, şi care, fără posibilitate de ocol, mergea spre prăpastie, spre nimicire...

Îşi trase una din mîini, răşchiră degetele celeilalte, ca să-i susţină faţa, şi cu cea eliberată o mîngîie pe creştet, patern.

— Liniştiţi-vă, doamnă... liniştiţi-vă...

Observă că la rădăcina părului se zăreau licăriri albe. E timpul să meargă la coafor, să se vopsească iarăşi, îşi zise şi apoi îi răsăriră în minte, ca venind din negurile copilăriei, trei cuvinte : *amor, dilectio, caritas*... Cît de trist era destinul acesta, din faţa lui. *Caritas*...

— Liniştiţi-vă, doamnă... Nu vă pot ajuta... cu nimic... Îmi cereţi imposibilul...

— Dar de ce ? De ce ? — se îndreptă ea brusc, şi acum era numai patimă, numai flacără ; ochii ei înlăcrimaţi se dilatară şi-l priviră verde-inchizitorial. — Nu are nici un sens ! E nepermis ! E criminal să chinuieşti un om, pentru nişte idei, pentru nişte elucubraţii ! Sînteţi un fanatic ! Nu se...

Abel o privi drept în ochi. Era atîta sinceritate rece, atîta seriozitate în ochii lui, încît femeia se împotmoli și tăcu.

— Doamnă, în ce privește ideile mele... sînt atît de sfîșiat de ele, încît greu mă puteți acuza de fanatism... Mi-ați vorbit fără nici o reținere. Cu sinceritate desăvîrșită. Am să vă răspund la fel. Și am să vă spun ceva, ce nu am spus și nici nu voi spune nimănui... Deși nu ar trebui. Vă împovărez numai... Pentru că, la rîndul meu, vă interzic, înțelegeți, vă interzic să-i spuneți lui Adam vreodată ceva... — Tăcu o clipă, pînă ce citi încuviințarea în ochii ei. — Mi-am iubit soția, cît poate iubi un om. Nu numai cum îl iubiți dumneavoastră pe Adam. Enikő a fost lumea. Toată lumea. Și natura, și copilul, și gîndurile, și frumusețile, și grijile, și omenia, și lupta mea, și totul... Și după ce... după ce a murit — și se întoarse ușor spre deal, acolo unde erau locurile de veci ale Andreștilor — mi-am dat seama... am aflat că nu m-a iubit. L-a iubit pe el. Eu semănam numai... Dumneavoastră nu m-ați confundat... și nu mă puteați confunda... dar ea m-a cunoscut, confundîndu-mă... Nu se poate, doamnă...

Se lăsă o clipă de tăcere. Femeia, simțea Abel, îl înțelesese deplin. Dar apoi veni, inevitabilă, întrebarea izvorîtă din eternul bun simț utilitarist al femeii, din maternitatea pasiunii ei.

— Bine, dar... Adam nu e vinovat!

Abel se sculă de pe bancă.

— Pentru mine, el e îngropat acolo — și din nou se întoarse spre deal — lîngă ea.

— Dar înțelegeți... înțelegeți că *dumneavoastră* nu sînteți îngropat! V-a făcut pînă și muzica la spectacol!

Va să zică, era adevărat. S-a destrămat ceața.

Abel simți că trebuie să plece, să rămînă singur. Se înclină scurt, luă mîna femeii, i-o sărută protocolar.

— Sărut mîna, doamnă — și fără să-i aștepte răspunsul porni.

— Sînteți un om rău...

Un om rău. Niciodată nu și-ar fi închipuit că putea fi socotit un om rău. Poate intransigent, radical în gînduri,

metodic în execuție —, dar nu rău. Nici acum nu credea că este rău. Biata femeie!

Renunță la a străbate cimitirul și a ieși în creastă. Coborî pe drumul pe care venise, grăbindu-se cu pas întins spre casă: trebuia să ajungă între pereții ocrotitori ai mansardei, cît mai grabnic.

Într-un fel era consolator, era o satisfacție a orgoliului, că Adam suferă astfel din pricina rupturii. Pe de altă parte, această conștiință îl stînjenea: nu suporta postura de monitor, de om care pedepsește. Tot ce era represiv îi era străin, îl respingea — dintotdeauna, chiar din tinerețea cea mai violent și consecvent raționalistă. Oscilația aceasta între satisfacție și dezacord îl convinse însă, dintr-o dată, de un adevăr puțin îmbucurător : ajunseseră cîteva minute de discuție cu o persoană oarecare, o străină, legată de viața fratelui său, pentru ca figura lui Adam să redobîndească o mare, o nepermisă pondere în dezbaterea lui interioară. Adevărul acesta echivala, într-un fel pe care greu și-l putea explica, cu un atentat, venit dinăuntru, împotriva independenței sale recente, dobîndită atît de greu, cu preț de atîtea sacrificii. Îl chema îndărăt vocea trecutului, vocea laboratorului, vocea familiei, a sîngelui, a lumii matematice, a lumii potrivnice sufletului și artei.

Îi va oferi fruntea. Și va șarja. Cu spectacolul cel nou. Cu frumusețea geometriilor neintuitive. Și apoi, brusc, se opri locului; involuntar, făcuse o evaluare mintală și ajunsese la o concluzie cu totul neașteptată și tulburătoare : abstracție făcînd de disprețul său față de arta păpușărească, *Adam l-ar fi aplaudat!* Undeva, viziunea aceasta coincidea cu incursiunile lui muzicale. Descoperirea nu-i era de fel pe plac.

Dar trebuia să-și păstreze obiectivitatea evaluărilor, trebuia să evite reacțiuni și aprecieri pasionale, femeiești. Era vorba de operă, nu de ei doi.

Adam devenise un cinic, un ateu din senzualitate — și dacă lucrurile vor continua să evolueze în aceeași direcție, chiar și ateismul său devenea problematic. Boala lui nu ar fi putut avea leac decît într-un act de voință cu totul excepțional, de care de mult nu mai era în stare, pentru care ceasul era de mult depășit. Și-apoi, mai departe, era amestecat într-un fel nepermis, într-un fel neexplicit-incestuos.

în drama căsniciei sale. Adam era deci exclus din perimetrul său sufletesc. Dar în materie de intelect şi gîndire ce drept ar avea să-l desconsidere ? Ce drept ar avea să-l privească de sus ? O poziţie etică nefastă încă nu îndreptăţeşte evaluarea pozitivă sau negativă a valorii intrinsece, logic-formale, nici a unei judecăţi măcar, necum a unei concepţii, a unei viziuni matematic-ştiinţifice a lumii. Nu-i plăcea şi nu accepta păpuşăria ? Dar cîţi oameni, cîţi intelectuali o acceptă ? Cîţi nu o consideră o prostie, un joc gratuit, un surogat de teatru, un gen infantil ? Cine te îndreptăţeşte ca pe temeiul propriei tale convingeri să emiţi judecăţi de valoare asupra convingerilor altora ? Ce garanţii ai ? Afară de adevărul strict matematic, al numărului, al simbolului abstract al cantităţii — adică pe planul judecăţii calitative — nu pot exista durere, certitudini şi garanţii. Orice idee, cît de generală sau cît de particulară, e susceptibilă de dezminţire, dacă nu chiar în contemporaneitate, atunci într-o posteritate mai mult sau mai puţin îndepărtată. Numai empiria, numai experimentul confirmă sau infirmă o idee. Şi experimentul său — iată, a împlinit un an, experimentul său păpuşăresc — a confirmat oare ideile şi intenţiile sale iniţiale ? Care era, de fapt, experimentul său ? „Piersicul" şi „Copilul orb" ? Nu le-a şi azvîrlit peste bord, nu s-a dezis lăuntric de sentimentalismul lor dulceag, nu a renunţat chiar şi în planurile sale imediate la modalitatea artistică, în care s-a desfăşurat pînă acuma experimentul?

Cine îi dă dreptul să conteste inteligenţa, capacitatea de raţionare, talentul, cultura, aparatura mintală imensă, perfect integrată şi subordonată comenzilor, de care dispune Adam — pe temeiul decăderii lui morale sau al dezamăgirii şi aversiunii generate de factura senzuală a ateismului său ?

Nici Nathan Goldschmied nu era vinovat decît formal, prin procedeu. Oare nu el însuşi i-a dat dezlegarea, invitîndu-l să colaboreze la spectacol, chiar în seara în care îşi explicitase adversitatea faţă de concepţiile doctorului ? Nu el însuşi a statornicit — e adevărat, într-un moment în care şi politeţea îl silea — principiul priorităţii operei, al desăvîrşirii spectacolului ? Dacă s-ar duce acum să-l tragă la răspundere pe Nathan Goldschmied — ceea ce, ştia bine,

nu avea cum face, căci îl lega cuvîntul de onoare — i-ar răspunde cu propria lui frază : „Actul artistic este obiectiv, țintește finalitatea desăvîrșirii..." Și ce i-ar răspunde ? Că a emis un principiu, pe care nu e în stare să-l respecte consecvent, fiind, în speță, implicat fratele său Adam, față de care simte o repulsie, un protest afectiv atît de intens, încît scapă chiar și controlului rațiunii ? Nu, hotărît, nu putea merge la Nathan Goldschmied, muzica la „Copilul orb" era excelentă, incontestabilă, trebuia să rămînă cum era, indiferent de probitatea semnăturii.

Printr-o stranie, paradoxală, grotescă înlănțuire de coincidențe însă, Abel Andru fu nevoit să-i facă doctorului totuși încă în aceeași seară o vizită nedorită, protestată sufletește — pentru că această toamnă nu era misogină, ci era un anotimp al dragostei...

Cînd ajunse pe strada Andrei Mureșanu, o zări de departe pe mătușă-sa Raveca, plimbîndu-se agitată în fața casei. Abel se simți deranjat : avea nevoie arzătoare de singurătate și reculegere, de meditație și limpezire. Parcă în după-amiaza aceasta ar fi năvălit asupra lui toate, dintr-o dată ; ideea noului spectacol, drama insolită a femeii din cimitir, falsul comis de doctorul Nathan Goldschmied.

Altădată se scurgeau săptămîni fără evenimente, altele decît cele lăuntrice ; cadența socială a orașului era anacronic de lentă, ceea ce îi dădea și farmecul, și atracția deosebită pentru cei introspectivi sau înclinați spre meditație abstractă. Numai de ființa zgomotoasă a mătușă-si Raveca nu-i ardea, deși, știa bine, va trebui să dea totul deoparte, cel puțin pentru o oră : nu se văzuseră de multă vreme — de fapt, de la întoarcerea sa din concediu, ea fusese o singură dată pe la el.

— Sărut mîna, *Tanti !*

— Te aștept de aproape o oră. Unde umbli ? — îl luă ea în primire în stilul ei caracteristic, dar Abel observă, nu fără oarecare plăcere și satisfacție răutăcioasă, că tonul ei era molcom, vocea stinsă și civilizată.

Abia acum consemnă sobrietatea cu totul neobișnuită a ținutei ei vestimentare : era îmbrăcată decent, cu un pardesiu ușor, castaniu-închis, purta o pălărie potrivită, poșeta, pantofii și mănușile erau o singură garnitură. Nu se afla, în mod evident, într-o cursă de afaceri.

— Am fost la teatru. Sîmbătă e premiera. Ți-am trimis invitația.

— Nu-mi arde de distracții!

Intrară în garsonieră. Abel o ajută să-și scoată pardesiul, îi luă și pălăria, o pofti în odaie, trase deoparte perdelele și deschise larg geamul. O dată cu amurgul, pătrundeau miresme grele, lascive și căldura catifelată a acestor zile de toamnă neobișnuită.

— Dar ce s-a întîmplat, *Tanti*?

— Un dezastru. Cel mai îngrozitor lucru, care mi se putea întîmpla — se trînti ea în fotoliu. — Și nimeni nu mă poate ajuta. Numai tu mă mai poți ajuta. Frate-tu Adam, la care m-am dus întîi... — se opri și-și drese glasul, dîndu-și seama că a comis o gafă, dar apoi, purtată de furtuna ei sufletească, reluă nestingherită : — ...m-a refuzat categoric. Mai să mă dea afară. De altfel, m-am și hotărît : nu mai calc pe la el.

Tonul suna însă mult prea calm, pentru ca Abel să ia în serios măcar și amenințarea, necum șantajul care se ascundea în dosul cuvintelor : dacă ai să procedezi la fel, n-am să mai calc nici pe la tine...

— Așa-i la ananghie — continuă ea. — Te părăsesc toți. Dar nu-i nimic. Dumnezeu le vede pe toate și le judecă...

Era într-adevăr grav, dacă Raveca îndrăznea să facă apel la Dumnezeu în prezența lui, sfidînd primejdia unei replici sau a unei întrebări usturătoare cu privire la redeschiderea mînăstirilor ; însemna că barierele obișnuite erau ridicate. Abel se gîndi cu strîngere de inimă la îndeletnicirile ei de fiecare zi, la iminența posibilă a unui nou proces și a unei noi condamnări.

— Te-au prins iar ?

— Mai rău — dădu ea din mînă. — Mult mai rău.

— Ți-a fugit cineva cu o datorie ?

— Fleacuri. Banii nu contează. Mult mai rău.

Dacă virtuoasa călugăriță de odinioară ajunsese să afișeze dispreț față de bani, însemna că trecuse printr-o schimbare adîncă, sucombase unei influențe profunde, metamorfozante.

— Dar spune odată, ce s-a întîmplat ? !

Raveca oftă adînc, își compuse o mină spășită, își plecă, pudică și sfioasă, privirea și-apoi rosti grav :

— M-am îndrăgostit... îngrozitor... de moarte.

Vocea ei tremura, iar lui Abel i se tăie respirația. Intui într-o clipă că nu avea voie să rîdă, în ciuda hazului intrinsec și violent al situației. Și postura, și expresia ei erau ridicole. Adam, își zicea el, a început desigur prin a rîde cu hohote, necruțător și indecent — ca-ntotdeauna în fața indecenței.

Dar Raveca abia începuse. Vorbea acum sacadat, din ce în ce mai gîtuită de emoție, dar despovărîndu-se vizibil la fiecare cuvînt : purtase, probabil, prea multă vreme secretul neîmpărtășit.

— Simt că nu mai pot trăi fără el... Și e chiar mai bine să nu trăiesc... Doamne, iartă-mă !... — se cruci ea. — Și-mi dau seama : nu mai sînt chiar o copilă...

Nu, își zise Abel, hotărît, nu mai era o copilă : Raveca avea bine peste cincizeci de ani.

— Dar nici el nu mai e chiar un flăcău...

— Dar cine e ?

Ea continua însă să și le spună mai departe pe ale ei.

— Mi-e rușine... Mi-e îngrozitor de rușine... Am încercat să mă ascund... de săptămîni încerc să mă ascund... dar nu mai pot... e insuportabil... Să pățesc una ca asta, acum... Nici nu-i pot spune... Mi-e rușine... Și... pe deasupra mai e și evreu !

Abel se înfurie : grație disciplinei sale riguroase, izbutise să-și impună seriozitatea cerută de împrejurare. În fond, indiferent de ridicolul vîrstei — căci există o vîrstă a dragostei, și una a înțelepciunii, și încălcarea reciprocă a limitelor este inevitabil ridicolă — era totuși o dramă omenească, erau zbuciumul și durerea unei ființe, și încă ale unei ființe care acum, cînd Adam contenise a mai exista pentru el, îi era cea mai apropiată. Dar în fața acestui argument simți că i se urcă sîngele la cap și că-i vine, la rîndul său, s-o dea afară.

— Nu ți-e rușine ?...

— Știu, știu — îl întrerupse ea. — Țin minte : „judecată tribală !“ — evocă ea formula. — Dar ce să-i fac, dacă așa am fost crescută... M-am gîndit la tot... Și chiar de n-aș vrea... nu pot să mai trăiesc fără el !... Mi-e rușine...

mi-e rușine... — se jălui ea — ce-o să zică lumea... clienții... Și el ! — Și o podidi un plîns din străfunduri.

Abel trase aerul cald adînc în piept. Nu avea nici un fel de vocație de duhovnic, evitase întotdeauna, cu meticuloasă și metodică grijă, să se amestece în viața intimă pînă și a celor mai apropiați. Catehismul pedagogic al lui Avram Andru interzicea confesiunile, ba mai mult : interzicea pînă și pronumele personal la persoana întîia, legat de vorbe care exprimă stări sufletești. Și iată, într-o singură dupăamiază, două femei — și cît de deosebite femei ! — îi încredințaseră, printre lacrimi, fiecare durerea ei. Situația îl enerva peste măsură. Gîndurile sale se întoarseră, fulgerător, la reprezentarea unor figuri geometrice, într-un spațiu curb.

Căută să se concentreze pe imaginea Ravecăi, pe clipa prezentă, căci îi era dator, era obligat să-i acorde cel puțin atîta. Hotărî să tacă și să aștepte : dacă a început să vorbească, va continua, va spune tot.

Raveca încercă să se recompună, cu preț de eforturi, deschise poșeta, își șterse fața cu batista, apoi scoase o pudrieră splendidă, de aur masiv bătut cu pietre, și începu să se dreagă.

— Nu știe nimic — reluă ea pe un ton mai așezat, dar vocea continua să-i tremure. — Trebuie să te duci la el și să-i spui tu...

Abel simți cum îl furnică rece pe șira spinării, cum i se zburlește părul, de oroare. În postură de pețitor — și încă de pețitor invers ! — nu s-ar fi putut închipui vreodată...

— ...să-i explici că sînt o partidă excelentă... c-am să-l țin toată viața... că o să aibă un trai cum n-a visat... ca-n puf de lebădă... că sînt o femeie cinstită și... și... nu a fost nici unul înaintea lui ! Că nu există nici un impediment, că...

Abel era din nou pe punctul de a izbucni în rîs. Criteriile, categoriile ei de judecată funcționau fără greș, cum numai în ideația tipurilor umane pure se întîmplă și, într-un fel, Abel o invidie pentru consecvența ei.

— Dar de ce nu-i spui dumneata ? Ești doar femeie în toată firea și...

— Măcar de-aș fi !

— ...independentă, ai dreptul la dragoste, ca orice om. Du-te la el și spune-i cinstit, în față, că-l iubești. Te vrea, bine, nu te vrea, ai să te resemnezi...

— N-am să mă resemnez !

— Și-apoi, de ce trebuie neapărat să te măriți cu el ?

— Să-ți fie rușine ! Măgarule ! Nerușinatule ! Asta mi-o spui *mie ?*

— Bine, bine, mă rog ! — dădu Abel îndărăt, simțind că o jignise în ceva ce, tot atît de irațional ca toată pasiunea ei tomnatică, avusese dintotdeauna o însemnătate cvasicultică pentru ea. — Dar du-te și spune-i.

— Nu pot. Am încercat... și nu pot. Mă tem că mă ia în rîs... Că mă dă afară...

— Într-o astfel de situație, nici un bărbat din lume nu te dă afară. Îi satisfaci cel puțin orgoliul.

— Adam a rîs.

— Doar nu l-ai cerut pe Adam în căsătorie ! Nu va rîde. Cel mult va refuza. Va răspunde „nu".

— Adică mă dă afară.

— Și e mai bine să mă dea pe mine afară, nu ?

Raveca tăcu o clipă și apoi, mușcîndu-și din nou buzele de plîns, mărturisi :

— Atunci m-aș putea, cel puțin, preface că nu s-a întîmplat nimic... și aș putea să-l mai văd și de aici încolo... din cînd în cînd... așa, de departe... ca acum... măcar atît... — și, din nou, plîngea în toată legea. — Nu mai pot... Te rog, Abel... te rog... pentru memoria tatălui tău... sînt sora lui... fă-o pentru mine... el ar fi făcut-o.

Avea dreptate. Avram Andru ar fi făcut-o, fără ezitare — ar fi bătut cu pumnul în masă, dar s-ar fi dus. Și pe urmă s-ar fi îmbătat și ar fi cîntat „Pe Mureș și pe Tîrnave". Și aria Toreadorului.

— S-ar fi dus... du-te, Abel... Îți plătesc oricît... îți dau orice... un briliant... de două carate...

— Taci ! Să-ți fie rușine !

— Eu... eu nu pot... Am încercat... și azi am încercat... după prînz... M-am plimbat nu știu cît, în fața bisericii eretice... Și zău aș fi intrat...

În clipa aceasta, lui Abel i se făcu lumină.

— Nathan Goldschmied ? !...

Raveca dădu din cap, și Abel consemnă involuntar asemănarea cu gestul femeii din cimitir. Se sculă, se întoarse spre geam și privi afară.

Soarele scăpăta după deal. Plopul era aproape complet desfrunzit. Stătea stingher și descoperit, în bătaia vîntului.

Există întîlniri pe bază de afinități sufletești sau spirituale, întîlniri voluntare, pe care omul le caută, le cultivă — spre plăcere, spre beneficiu și satisfacție. Și există întîlniri epice, definite de înlănțuirea întîmplărilor, în care afinitățile algedonice, simpatia sau antipatia, nu au nici un amestec. Faptele, societatea, lumea, conjuncturile, îți scot un om în cale. Ai vrea să te îndepărtezi de el — din indiferent cîte motive — și nu poți. Epica vieții ți-l impune. Încerci să te încontrezi. Îl eviți. Îți face rău. Renunți pînă și la înfruntare, la pedepsire, la răzbunare, la orice satisfacție, numai ca să-l eviți, să ocolești contactul. Dar destinul... Destinul ? Nu. Cuvîntul trebuie eliminat. Epica vieții ți-l scoate din nou în cale, și cu cît mai intens dorești să te depărtezi, cu atît ți-l amestecă mai adînc și mai inextricabil în propria ta existență. Și nu are rost să protestezi : îți irosești zadarnic resursele. Trebuie să te resemnezi. Altfel ostenești. Și după aceea epica vieții tot ți-l impune, la fel de inexorabil.

Abel înțelegea acum bine de ce, dincolo de grotescul situației, Adam a refuzat-o. Relația sa cu Nathan Goldschmied era de așa natură — spiritual și moral deopotrivă — încît un asemenea demers era absurd și exclus. Ar fi însemnat, nici mai mult, nici mai puțin, decît să atenteze împotriva celui mai bun prieten al său, dezmințind unele din principiile și afinitățile, care constituiau tocmai temelia relației lor.

Dar pentru el, care se afla la polul moral opus, pentru el, tentativa ar fi fost tot atît de absurdă ?

Se întoarse încet, se răzimă de pervazul ferestrei, se uită la Raveca, mai ezită o clipă, înfrîngîndu-și antipatia față de om și situație, și-apoi, calm și măsurat, îi răspunse :

— Bine, *Tanti*. Am să mă duc la doctorul Goldschmied. Şi am să vorbesc cu el. Chiar în seara aceasta.

De ce dăduse acest termen exagerat de scurt ? Dorea să treacă pe cît putea mai grabnic peste un prag dificil ? Sau pentru că, în cu totul alt context, se mai gîndise să-l viziteze pe Goldschmied, şi acest context să se fi reactualizat la primul prilej ? Sau pentru că femeia din cimitir stîrnise un semn de întrebare, o curiozitate pe care nu şi-o mărturisise pînă acum ? Sau pentru că îl putea întîlni pe Adam acolo ?

— Pe mine nu mă va da afară...

X

LUPUS IN FABULA! — exclamă Nathan Goldschmied, cînd îi deschise. — Tocmai de dumneavoastră vorbeam...

— Cu... Adam?

Goldschmiedt rîse, stingherit.

— Nu, nu! Intraţi liniştit. E altcineva.

— Vă rog să mă scuzaţi că nu m-am anunţat în prealabil...

— Casa mea vă este deschisă la orice oră din zi şi din noapte. Poftiţi, intraţi...

Tolănit comod într-unul din fotolii, şedea Zeno Lupaşcu. Cînd îl zări pe Abel, rînji larg, se sculă, veni în întîmpinarea lui.

— Servus, măi! — şi-l lovi cu palma peste spate.

— Servus, Zeno — răspunse Abel, sincer încîntat de prezenţa bătrînului său prieten: datorită ei, mai cîştiga un răgaz în îndeplinirea penibilului său mandat familial.

— Nu ştiam că vă cunoaşteţi... — se întoarse el spre amîndoi.

— Dacă ne cunoaştem? — zîmbi doctorul.

— Nici nu erai încă născut, cînd am făcut primul chef împreună, la Viena! Nu ştii că sîntem colegi de an şi de promoţie, fiţangăule?! Şi mă fălesc că am fost coleg de an cu Nathan Goldschmied!

— Ei, haide, Zeno. Dintre noi doi, nu eu am ajuns profesor universitar.

— Eh... Știi și tu. După război, cînd ți s-a oferit, n-ai mai vrut, ca un prost ce ai fost.

— Era prea tîrziu pentru mine. Dar ce să răscolim acum vremuri trecute ? Vă rog să luați loc. Am să vă părăsesc puțin, pînă pregătesc filtrele — și doctorul ieși repede.

Dintr-o dată, Zeno deveni mai serios.

— Ei, Abel, cum e spectacolul ? Am primit invitația azi după-masă. Abia aștept să-l văd. Și mai ales, să mănînc după aceea la Continental.

— Zi așa și nu te mai preface — ridică Abel din umăr. — Dacă n-aș fi eu la mijloc, nu te-ar interesa cîtuși de puțin. Nici n-ai călca vreodată la Teatrul de păpuși.

— E adevărat. Dar *ești* la mijloc. Și mă tot întreb cît ai să mai fii. Vezi tu, fătul meu — involuntar, parcă asociind printr-un mimetism al memoriei, adoptă felul de a vorbi al lui Cornel Șomăceanu, invocîndu-i astfel ponderea în argumentație — chiar dacă nu ne vedem prea des, tu ești o problemă permanentă. Și nu numai cum îți închipui tu. Ci și științific.

— Aștepți să-ți devin pacient? Aștepți de pomană, Zeno. Nu sînt nebun și nici n-am să înnebunesc. Oricît am să mai pătimesc.

— Știu, știu. Voi, Andreștii, aveți scheletul solid, apt pentru purtarea crucii voastre, pe care, dacă nu vi-o pune lumea în circă, vi-o luați singuri. Trebuie să fie ceva specific, de soiul ăsta, în harta voastră genetică. Aceeași reacție la agresiunea mediului. Numai că de fiecare dată e la o treaptă mai sus.

— Crezi ? Nu de mult încă mi se imputa, și tu printre acuzatori, că vreau să cobor o treaptă. Sau chiar două, chiar trei. „Păpușar“ — mimă el cu dispreț.

— Ei, în privința evaluării, ne-am înșelat. N-am știut, și basta ! Mai deunăzi, cînd a fost pe la mine, l-am auzit pe frate-tu vorbind de „topologie“. Habar n-am avut ce-i aia. Am crezut că-i vorba de măsurătorilor alea, pentru cadastru. Acum am aflat că-i o disciplină matematică. La fel și cu tine. N-am știut, pur și simplu, de păpușărie. Vreau să zic, de păpușăria *asta*.

— Adam se ocupă acum de topologie ? — întrebă Abel parcă într-o doară.

— Te interesează, nu, hainule ? Altă cruce, pe care ţi-ai luat-o în circă ! Mă-ntreb cîte or să mai vină... Nu, nu se ocupă de topologie. A venit numai vorba. Scrie cartea despre muzică. Altă ţicneală, pentru un matematician. Dacă te interesează, întreabă-l pe Nathan. Lui, dacă i-o fi spus, ce şi cum... Vezi acum de ce mă ocup de voi ?

— Nu văd — rîse Abel amuzat.

— Eu nu sînt numai clinician. Şi psihiatria nu se întinde numai pînă la gardul balamucului.

— Ştiu, ştiu, psihanaliză, Freud, Adler şi...

— Nu ştii nimic. Cum eu n-am habar ce-i topologia. Măcar de-aş avea...

— Ei nu, ştii că eşti bine, Zeno ! Te pomeneşti c-ai vrea acum să te apuci de matematică ?...

— Sînt prea bătrîn, băiete. Şi-apoi, să-ţi mărturisesc ceva : în liceu, era să rămîn de două ori corigent. M-au lăsat să trec numai sub jurămînt că mă fac latinist ! Dar mă jur, iarăşi, dacă ar fi s-o iau de la capăt, numai matematică aş face !

— Te-ai molipsit şi tu ! E îngrozitor ! — se sculă Abel din fotoliu.

Începu să umble prin odaie. Afirmaţia bătrînului profesor de psihiatrie îl tulburase, pentru că îl cunoştea bine şi ştia că era un om care întotdeauna credea ce spunea.

— Ascultă ! Ştii că sînt holtei. Ştii că nu las nimic în urmă... Un tratat, scris acum nouăsprezece ani, din care nu mai sînt valabile nici cinci pagini. Toată gîndirea aceea... toată gîndirea noastră de atunci, toată psihiatria nonsomatică, psihologizantă, neclădită pe biochimie, se prăbuşeşte. Asta o vede orice copil. Şi ce rămîne în urma mea ? Nimic. Absolut nimic. Cîteva mii de studenţi, astăzi doctori, pe care i-am învăţat nişte lucruri, care s-au dovedit a fi greşite. Cîteva mii de pacienţi, pe care, întîmplător, pe cale strict empirică, am reuşit să-i ajut. Şi mult, mult mai multe mii, pe care nu am reuşit să-i ajut. Nu, nu, bilanţul e falimentar.

Zeno Lupaşcu vorbea pe un ton calm şi stăpînit, în care interveneau, din cînd în cînd, accente de autoironie. Abel îl asculta atent şi era impresionat de această uimitoare şi înţeleaptă disciplină şi stăpînire de sine : ştia din experienţă proprie cît de tulburătoare, cît de chinuitoare

erau aceste preocupări de limită și, probabil datorită unei imagini formate în copilărie, n-ar fi crezut că bărbații din generația tatălui său își pun asemenea întrebări. Ei trăiseră în corsetele unor forme și tradiții sociale, în anumite ierarhii și măsuri ale realizării de sine, pe plan social, pe care el, Abel, le socotise — se vădea acum : eronat — solide cîrje ale vieții sufletești.

— Nen-tu Cornel — reluă Zeno Lupașcu, pornit pe calea mărturisirilor — care a fost toată viața lui un spadasin, a avut cel puțin satisfacția unei contribuții la ce s-a întîmplat în ultimii douăzeci de ani în țara asta. Dar eu ? Eu nu sînt ce se cheamă un combativ. Sînt un om convins de justețea ideii, dar nu sînt un temperament politic. Eu am crezut că am talent într-o meserie, care se dovedește ea însăși fals concepută. E ca și cum aș zice că am fost un astrolog talentat sau un alchimist de vocație.

— Ei, nici așa, Zeno...

— Ba chiar așa ! Știi tu cum aș rezolva astăzi problema schizofreniei, care a rămas nodul gordian al psihiatriei ? Evident, dacă aș avea mijloacele pe care nu le am. Și dacă aș cunoaște teoria informației. Aș construi, pe baza unui număr foarte mare — de ordinul sutelor de mii — de răspunsuri schizofrenice la aceleași întrebări, un creier electronic invers. Și aș clădi un martor, cu răspunsurile logice și juste. Deosebirea dintre cele două relee mi-ar indica limpede natura bolii. Calculele mi-ar arăta cum se definesc conexiunile și corelările, legăturile și asociațiile patologice. Mi-ar da chiar și definiția : e maladie funcțională, e determinată de un agent patogen, chimic, virotic sau, mă rog, cum o fi. Și ai să vezi, nu-i departe ziua în care cineva, un Spiegelmann de-ăsta, sau cum îi zice omului tău, o s-o facă. Pentru că tineretul știe matematică ! Totul se schimbă...

Abel se întoarse surprins spre ușa ce dădea în fostul cabinet : auzise limpede cum scîrțește parchetul. Avu iarăși sentimentul de incertitudine și ambiguitate, pe care i-l stîrnea fiecare interferență cu Nathan Goldschmied ; stătea acum după ușă și trăgea cu urechea, în mod ordinar, din indiscreție, presupunînd probabil că ar putea afla lucruri interesante, că în absența lui s-ar spune lucruri ce ar rămîne nerostite în prezența lui — sau era pur și

simplu tact și discreție, și dorință de a nu tulbura cele cîteva minute de intimitate ale unor prieteni vechi ?

Dar Zeno, prins de discuție, nu-i dădu răgaz să limpezească ambiguitatea situației.

— Te pomenești că peste cîteva veacuri, nici dracul n-o să-și mai aducă aminte de Cezar și de Napoleon, de Platon, de Isus Cristos, de William Shakespeare sau de Richard Wagner. De nici unul. Doar istoricii. Dar și istoria va fi scrisă, odată pentru totdeauna, pe baza unor mijloace de investigație noi, la care deocamdată încă nici nu îndrăznim să visăm. Și se va pune *ad acta.* În schimb oricine a adus vreo contribuție în matematică, fie că-l cheamă Bernoulli sau Jacobi sau Euler, necum un Pitagora, un Descartes, un Évariste Galois sau un Cantor, are să aibă norocul de a fi pomenit în veci de veci. Formula sau ecuația, sau integrala, sau tensorul, sau congruența, sau cum naiba le mai spune, o să-i poarte numele pînă la capăt — dacă există undeva, vreun capăt. Și atunci stau și mă întreb : unde e rațiunea unui om ca tine, căruia i se deschide această posibilitate, dar renunță la ea de bună voie ?

— Foarte simplu : eu nu cred ce crezi tu. Ba dimpotrivă. Cred că dacă toți oamenii de bună credință, toți oamenii de inimă se vor așeza umăr la umăr, atunci nici Platon, nici Shakespeare nu vor fi uitați, nici istoria nu va fi pusă *ad acta*...

— ...și s-ar opri lumea locului. Noroc că nu se oprește. Nu, fătul meu, nu ăsta-i adevărul. Asta-i ideea delirantă pe care ți-ai fabricat-o. Asta să o vinzi la clubul artiștilor, nu mie. Sau la drăguțe. Asta nu-i personalitatea ta. Asta-i masca. N-oi ști eu matematică, dar psihiatrie, cîtă-mi trebuie ca să te deslușesc, mai știu... Toți avem Eu-l nostru, biologic și psihologic. Și avem și un rol, pe plan social. Cîteodată însă ne compunem, mintal, strict psihologic, un rol, care nu corespunde celui real...

Parchetul crîcni ceva mai tare și se auzi o scurtă tuse înăbușită.

— ...Atunci rolul devine mască. Susținerea ei începe să coste eforturi, cheltuieli, ce cu timpul depășesc capitalul și inspiră ceea ce francezii numesc, splendid și intraductibil, *malaise.* De obicei, masca supralicitează rolul. Ne imaginăm și mai ales sugerăm altora că putem mai mult decît

putem de fapt. Avem o părere prea bună, exagerată, despre noi înşine. Iar cînd masca este confruntată de împrejurări cu realitatea — fie paşnic, fie violent — omul nostru se traumatizează şi face tot soiul de complexe. Tu însă eşti un Andru, deci un excentric, un paradoxal pînă şi în psihopatie. Tu n-ai licitat în sus. Tu ai licitat în jos. Complexele tale nu sînt de inferioritate, ci de superioritate. Neutilizarea, renunţarea, abdicarea de la propriile mijloace. Frapant, original şi excentric. Paradoxal. Lipsă de caracter : aduce satisfacţii imediate, pentru că face senzaţie şi atrage atenţia, dar sacrifică satisfacţiile tîrzii şi depline, care ar necesita eforturi de durată, dar ar fi concordante cu posibilităţile, cu mijloacele, cu aparatura reală de care dispui. Asta e, fătul meu. Ţi-am zis-o...

Uşa se deschise şi apăru tava cu cafelele : Nathan Goldschmied îşi făcea o intrare cum nu se putea mai oportună, curmînd tăişul unei discuţii, care luase o întorsătură prea puţin plăcută pentru unul din musafirii săi.

Abel se simţea încolţit : pierduse oarecum obişnuinţa discuţiilor laconice, la obiect, iar acum, rutina de a defini a omului de ştiinţă, folosindu-se de persoana sa ca obiect de cercetare, ţintuindu-l de placaj în pioneze, cu aripile desfăcute, precum un liliac în muzeul de zoologie, îl jignise de-a dreptul — pentru că avea sentimentul clar că Zeno este alături de adevăr, că de fapt, cu un minut mai înainte, în propria sa mărturisire, îl confirmase deplin în privinţa răscoalei sale antiscientiste, că în loc de a discuta serios fondul faptelor — cum pretindea gravitatea lor — scormonea în mobiluri, aplicîndu-i pur şi simplu o schemă, în care, mărturisise singur, nu mai credea nici el. Ar fi vrut să-i răspundă, să-l combată, să se apere. Pe de altă parte, nădăjduia că Zeno va avea suficient tact, pentru a conteni în faţa lui Goldschmied : ce-i îngăduia prietenului vechi al lui Avram Andru, nu-i putea îngădui doctorului.

— Vă rog să mă scuzaţi...O mică pană de gaze... cam frecvente în ultima vreme...

— Nu-i nimic, Nathan dragă. Cafeaua să fie tare. Am de citit o groază în seara asta... Şi între timp, am făcut puţină psihoterapie cu flăcăul ăsta. Era de mult de actualitate.

— Haide, Zeno... — îl opri Abel, autoritar.

Lupașcu îl privi, clipi de cîteva ori, surîse mulțumit, apoi se întoarse spre Goldschmied :

— De altfel, am și cu tine o răfuială. Era programată dinainte, dar m-ai luat repede cu... consultația aceea, în lipsă de pacient. Hai să-ncalc secretul medical — se întoarse el spre Abel. — Era vorba de frate-tău, Adam.

Nathan Goldschmied se foi pe scaun : *această* indiscreție îi era evident mai penibilă ca orice. Pentru el, care era oarecum un inițiat în ambele părți, ruptura dintre frații Andru avea, desigur, cu totul altă semnificație decît pentru Zeno Lupașcu, care cunoștea gemenii de cînd au venit pe lume, i-a văzut crescînd, învățînd, făcînd carieră și pentru care despărțirea lor tot numai un capriciu, un harțag între doi cocoși a rămas. Dar spre reconfortarea doctorului, Zeno Lupașcu reveni la șarjă :

— Ce te apuci, tu, om serios, coșcogea doctor pensionar, cu pacientură, slavă Domnului, că și acum încă mai cîștigi pe sub mînă de trei ori cît mine, ce te apuci tu să-l faci pe primașul la giumbușlucurile lui Abel ăsta ? Hai, de prima dată, mi-am zis, ți-ai făcut mendrele, te-ai distrat și tu, că toată viața ai fost de-ăsta, cu drîmba. Dar văd că ticneala a devenit cronică — și scoase din buzunar plicul cu invitația. O parcurse din nou, pînă ce ajunse la numele doctorului : — Poftim. „Aranjament muzical : Nathan Goldschmied“. Ți s-a făcut de nume tipărit pe afișe ? Ai dat în paranoie senilă ? Dar „doctor“ n-ai pus în față, că ți-a fost, totuși, rușine sau ți-ai zis să nu-ți primejduiești pacientura : de, să nu se sperie cucoanele că se dau pe mîna unui smintit, care face pe primașul la... Teatrul de păpuși ? ! Vrei să le-mpaci pe toate, nu ? Și venituri masive, și, chipurile, glorie artistică... Pasă-mi-te ești medic și ești organist. Dar mai presus de toate, ești negustor. Îți vinzi marfa bine.

— Muzica doctorului este excelentă ! — încercă Abel să-l potolească.

Dar Nathan Goldschmied nu băgă în seamă intervenția bine intenționată.

— Mi-a mai spus cineva, odinioară, că sînt negustor și-mi vînd bine marfa. Dar a mai adăugat că sîngele nu se face apă.

Zeno Lupaşcu holbă ochii, apoi se răsuci spre Abel. Se vedea pe el că, la rîndul său, era pe punctul de a-şi pierde cumpătul :

— Poftim ! Uită-te la el ! Ce spun eu şi ce înţelege el ! Ai să vezi că mă scoate acum şi antisemit !... Măi, tu ai avut umor, cîndva ! Tu nu mai ştii de glumă ? !

Nathan Goldschmied reuşi în numai cîteva clipe să se stăpînească. Abel îşi aduse aminte de momentul în care se mîniase pentru că nu izbutise să cînte „Preludiul Coral“ şi de zîmbetul său politicos şi stăpînit, cîteva clipe mai tîrziu, cînd cobora pe scările în spirală ale corului. Era sigur că Nathan Goldschmied îl putea strivi în discuţie pe Zeno, în numai cîteva clipe, dacă voia. Dar acum pîndea cum anume se va eschiva, cum va trage din nou peste subiect o perdea de fum şi ambiguitate manierată. Începuse, fără să vrea, să simtă un interes, o curiozitate deosebită faţă de acest om ciudat, cu temperament coleric, stăpînit de o inteligenţă şi o disciplină ieşite din comun, şi să-i admire linia de conduită, fără să se simtă cîtuşi de puţin mai aproape de ea.

Dar spre surpriza lui, Goldschmied nu se eschivă, ci, pe un ton foarte linear şi calm, îl înfruntă pe Zeno Lupaşcu.

— Întotdeauna începe cu glume. Cu glume şi cu caricaturi. Şi cu joacă de copii, pe maidane. Aşa a început şi aici, în patruzeci, sub Horthy. Şi s-a isprăvit în patruzeci şi patru şi-n patruzeci şi cinci, cu o sută şaptezeci de mii de morţi. În cuptoare ! — şi-apoi dezminţindu-şi ·arura, se sculă fulgerător, se îndreptă spre raftul de cărţi de lîngă bar şi, cît ai clipi, scoase un volum masiv, pe care apoi îl trînti în faţa lui Zeno. — Uită-te, mă ! Robert Musil. *Der Mann ohne Eigenschaften.* „Bărbatul fără însuşiri“. Unul din cele mai importante romane ale veacului. E doctor în fizico-matematică şi în filozofie. Şi semnează simplu : Robert Musil. E din vechea aristocraţie austriacă. Nu-i fiu de negustor de ace şi mosoare. *Opera* trebuie să grăiască pentru tine, nu titlul. prostule ! Că pe mine talentul nu mă ţine decît pentru un aranjament muzical la Teatrul de păpuşi, e altă mîncare de peşte...

Pe Abel, argumentaţia doctorului îl satisfăcu pe deplin. Era într-adevăr abil : ştiuse să spulbere, parcă în joacă, nota penibilă a momentului. Dar apoi, brusc, îi răsună

în minte o voce de femeie : „V-a făcut pînă și muzica la spectacol !"

Rămase meduzat. Simți cum i se încrețește pielea.

Aranjamentul muzical era doar opera lui Adam !

Nathan Goldschmied aruncase în taler paternitatea lucrării, modestia sa, disprețul față de raza talentului său, îl strivise sub șocul argumentelor pe Zeno Lupașcu — și toate acestea pe temeiul unui fals !

Abel se simți deodată o jucărie fragilă, o cantitate neglijabilă pe lîngă acest om. Și apoi, își aduse aminte de mătușă-sa Raveca și de misiunea pe care o avea de îndeplinit în seara aceasta. El nu fusese în stare să-și organizeze un al doilea plan de desfășurare ; a trebuit să opteze între știință și păpușărie, pentru a nu ajunge în conflict cu propria lui conștiință ; nu s-ar fi putut imagina trăind ambiguu ; dar Nathan Goldschmied se mișca degajat, cu ușurință de fulg, nu pe două, ci pe trei, pe patru planuri, și nu se știa niciodată cîte mai sînt și ce rămîne, nedeslușit, în urmă. Și mereu avea dreptate, mereu era ceva bun și pozitiv în ce făcea, și în același timp, mereu un iz *louche*, un aer incert, pe muche, cel puțin interpretabil.

Abia acum crezu Abel a înțelege din nou, deplin, prietenia dintre Nathan Goldschmied și Adam. Frații Andru se deosebeau dintotdeauna în această privință : Adam cultiva cu predilecție personalitățile neobișnuite, mințile ieșite din comun, superioare, cu care se încontra, pe care le provoca, cu riscul sau chiar cu certitudinea înfrîngerii. Îl atrăgea scăpărarea încrucișărilor de spadă, în sine. Abel prefera făgașurile mai puțin spectaculoase, dar sigure. Era mai lent, mai metodic, advers aventurii mintale. Ideile sînt ceva grav și serios.

Nathan Goldschmied era, neîndoielnic, un adversar demn pentru Adam, nu și pentru el însă : în discuție cu omul acesta, niciodată, nici o clipă, nu ar fi putut pierde din vedere propria lui superioritate morală. La el nimic nu era *louche*, nu era interpretabil.

— Voi însă — reluă Nathan Goldschmied — alde tine și alde prietenul tău, Rectorul, sînteți niște snobi parveniți. Crezi că un aristocrat de pe vremuri s-ar fi dus

vreodată la Teatrul de păpuși ? Că l-a interesat vreodată ? Doamne ferește ! Ar fi fost compromițător și expunea la ridicol. Mecenatul se întindea cel mult pînă la loja de la Operă, de unde se puteau binocla balerinele. Abel, iartă-mă că-ți spun pe nume, dar mi-o îngăduie vîrsta — se întoarse el o clipă spre dînsul — are dreptate. Îi place ce face ? Crede în ce face ? S-o facă ! Sînteți niște filistini !

— Pe Abel fă bine și lasă-l deoparte — răspunse Zeno stăpînit și urban. — Cu el avem o altă răfuială. Că nici nu crede ce face...

— Ascultă, *Onkel* Zeno — involuntar i se adresă astfel, parcă vrînd să-l menajeze, prin revenirea la formula din copilărie — cine ți-a spus că eu nu cred în ce fac ? Nu cumva Adam ? Sau e concluzia ta, proprie și personală ?

— Ți-am spus ce cred despre tine. Și nu-l mai tot amesteca pe Adam. Ești un farsor, cu toate spaimele tale, cu acidul ribonucleic, cu cibernetica, cu tot. Asta e. Te minți singur. Ți-ai făcut un fetiș din tradiții ; ai devenit un conservator, ți-ai însușit o postură demnă de un membru al Camerei Lorzilor. Dar nu unul laburist...

— Ia uită-te la el, ce revoluționar ! făcu Goldschmied în ironie și-apoi, întorcîndu-se spre Abel : — Vorbind serios, acum. Mie-mi place păpușăria. Și-mi place ce faci dumneata. Stilul, maniera. Mă rog, talentul dumitale. Și sînt mîndru că mă număr printre colaboratorii dumitale permanenți...

Abel simți din nou că-i plesnesc creierii : n-avea voie să-i spună, să-i strige că știe adevărul !

— ...dar nu accept argumentele. E adevărat, noi n-am vorbit niciodată despre asta, dar răposata Enikő... fie-i țărîna ușoară... mi-a fost prietenă. Și nu o dată am stat de vorbă, acum pot să ți-o spun...

Din nou o trădare. Îl vînduse acestui om straniu, îl dezvăluise fără scrupule, îl oferise nud, pe tavă, numai din nevoia de a vorbi, de a se destăinui.

— În toate vremurile, oamenii au simțit iminența unei variante oarecari a Apocalipsului. Situația nu e nouă de fel. Ne-am obișnuit cu ea, de la profeți încoace. Omenirea nu a dus lipsă de ciocli prezumtivi ai istoriei, care au rămas însă mereu păgubași, din lipsă de înmormîntare. Dar

să știi de la mine : nu-ți fă nici un fel de griji. Nu vine sfîrșitul lumii.

— Asta o are și de la bunicul său — dădu Zeno din cap în direcția lui Abel, aliindu-se, spontan, cu Goldschmied. — Și ăla a tot așteptat Armaghedonul... Ascultă, măi, dacă nu m-am dus să lucrez și mi-am stricat seara, dă măcar puțin coniac acuma, de spartul tîrgului. Scoate Courvoisier-ul ăla.

Doctorul sări, ca mușcat de șarpe, îndreptîndu-se repede spre bar.

— Vai de mine ! Vă rog să mă scuzați... Dar să știi că n-am decît Metaxa. — Doctorul scoase repede baloanele și sticla, le așeză cu grijă pe masă, și în vreme ce turnă cu mișcări socotite, aproape rituale, își reluă ideea : — Viața le rezolvă pe toate. Nu te frămînta, nu te perpeli, nu întocmi programe și contraprograme, că tot astfel se va întîmpla, și oamenii tot oameni rămîn, deocamdată cel puțin. Toate se rezolvă... Fă păpușărie dacă-ți place, dar nu păpușărie antiapocaliptică. N-are nici un rost. Toate filozofiile și profețiile nu fac două parale, față de un adevăr... un adevăr de latrină. Vă rog să mă scuzați.

Abel ridică repede cupa și căută să savureze buchetul, încercînd să lunece peste vulgaritatea expresiei. Goldschmied reluă :

— În '44, în lagăre, a înflorit o adevărată literatură murală. S-au găsit unii să se azvîrle în postură eroică chiar acolo. Au scris tot soiul de tîmpenii pe pereți. „Nu pot ei să ne țină, cît putem noi răbda". Și altele, asemănătoare. Una singură am văzut, care m-a zguduit. Și mi-a rămas, ca un *memento*. Nu știu la ce se referea. La dizenterie. La lagăr. La persecuții. La viață. Se potrivea însă la toate. Era un singur cuvînt : TRECE !

— Și noi trecem... — mormăi Zeno Lupașcu, înduioșat de balsamul coniacului, catifelat și amirosind a smochine.

— Hai să trăiești !

Ciocnire. Goldschmied ciocni cu Abel. Cînd acesta se întoarse spre Zeno, să ciocnească și cu el, bătrînul făcu o mutră acră.

— Cu tine n-ar trebui să ciocnesc. Ești un zănatec. N-asculți de nimeni. Nu vrei să înțelegi. Numai bucluchuri și nebunii cu voi. Unul dă să strice, fără noimă și răspun-

dere, o casă onorabilă, altul se apucă de păpuși... Unde ești tu, Avrame, să-i vezi ? !

Sorbi cîteva picături și începu să fredoneze aria Toreadorului. Goldschmied interveni repede :

— Vezi să nu te-mbeți, Zeno, că te dai în spectacol. Ne cunoaștem doar.

— Nici o grijă. Mă duc și mă culc. E aproape de miezul nopții. Hai, Abel, că te duc cu taxiul.

— Ba, că mai am o vorbă cu doctorul — răspunse Abel eschivîndu-se.

— Apoi de ce nu grăiești ? Mă lași să șed aici ca elefantul, și tu ca pe ghimpi cu, mă rog, treburi discrete... Ce, ai lăsat pe vreuna grea ? Lasă, lasă, nu-mi răspunde. Și eu am fost doar doctor. Știu cum se tratează treburile astea. Discreție, deontologie... știu, știu. No, servus, măi — întinse el mîna lui Goldschmied. — Iar pe tine te văd sîmbătă seara, la Continental. După spectacol. Plătește nen-tu Cornel ! Servus ! — și ieși în anticameră cu pas tîrșit, de om tare obosit.

Goldschmied se grăbi să-l însoțească, lăsînd ușa antreului deschisă. Abel îl urmări, cum îi ținu haina lui Zeno și cum îi întinse pălăria, și între timp căută să se pregătească pentru discuția penibilă care-l aștepta și nu găsi nici o soluție. Îi veni să se afunde mai adînc în fotoliu, să se facă mic de tot, să dispară. Dar nu era chip. În toată situația era ceva peste măsură de penibil.

Doctorul reveni și închise ușa în urma lui, zîmbind.

— Îmi pare foarte rău — începu Abel — că a trebuit să asist la acest... mic diferend.

Doctorul izbucni în rîs, se instală, comod, în fotoliu, își turnă și dînd din mîna liberă a nepăsare, îi răspunse :

— Fleacuri. Așa cum ne vedeți, ne ciondănim de aproape jumătate de veac... Așa sîntem noi, ardelenii bătrîni. Ne iubim și ne mîrîim. Parcă nici nu mai putem altfel.

Din nou asprimile erau netezite cu un gest ușor, manierat, și tot ce rămînea în urmă se învăluia într-o ceață plăcută și moale.

Doctorul sorbi încet și goli balonul, apoi turnă iarăși în amîndouă, și-n vreme ce înfundă sticla, îl privi pe

deasupra ochelarilor de sîrmă, care, de năduşeală, lunecaseră pe vîrful nasului.

— Şi acum, vă sînt dator o explicaţie.

Abel consemnă că din clipa plecării lui Zeno Lupaşcu, doctorul reluase persoana a doua plural. Hotărît, dura între ei o reţinere, o inhibiţie care nu era unilaterală. Nathan Goldschmied renunţa spontan pînă şi la ascendentul vîrstei, numai ca să-l ţină departe...

— Adam e într-adevăr într-o situaţie gravă. Nu-i vorba de boală, dar e ca şi o boală... Ca şi o boală... — repetă el, lăsîndu-se pe speteaza fotoliului. — Mi-am permis să-l consult pe Zeno, deoarece îl cunoaşte de cînd s-a născut, îi cunoaşte, ca să zic aşa, şi antecedentele genetice, e un om eminent şi... şi... pentru că eu mă simt depăşit... şi, într-un fel pe care nu vi-l pot explica, răspunzător şi părtaş... Deşi Adam nu m-a autorizat să discut. N-am avut încotro. Şi nici acum n-am încotro. Sînt dator, prin forţa împrejurărilor, să vă spun şi dumneavoastră...

Lăsă o pauză, aşteptînd evident ca Abel să protesteze şi să-l oprească. Aşa ar fi fost corect. Dar Abel simţi o plăcere irezistibilă, diabolică, în a-l lăsa mai departe în această postură penibilă, contradictorie : era oarecum obligat de situaţie, de indiscreţiile anterioare ale prietenului lor comun, să vorbească, deşi în ruptul capului nu ar fi vrut. Abel ştia bine că Nathan Goldschmied era convins de caracterul irevocabil al rupturii, că pe drept îl considera adversar ireductibil şi pătimaş al celui mai bun prieten al său, totuşi acum era nevoit să facă destăinuiri despre acesta, care, judecînd după premize, numai favorabile nu puteau fi.

Nu simţea nici urmă de curiozitate faţă de cele ce urma să afle — savura numai dilema din care nici abilitatea, nici diplomaţia nu-l puteau scăpa pe Goldschmied.

„Asta nu TRECE“ — îşi zise Abel, încîntat, păstrînd însă cea mai impasibilă mină de care era capabil.

— Adam are o legătură... o legătură nefastă...

— Adam a avut multe legături nefaste, domnule doctor — se auzi Abel, surprins, vorbind : luase doar hotărîrea de a se retranşa pînă la capăt în tăcere !

— E o femeie căsătorită... cu doi copii! Pînă acum, un model, o pildă de virtuţi matrimoniale... Şi amîndoi sînt...

— Nu mă interesează, domnule doctor. Nu mă interesează nimic din ce-l priveşte pe fratele meu! Nici acum, nici altădată.

Se răzgîndise, revenise la un raport corect, pentru că nu avusese tăria să rămînă impasibil. Refuzul său avea acum un dublu sens : era autopuniţie şi, în acelaşi timp, autoapărare. Spectacolul din cimitir îl edificase de altminteri în privinţa a ce intenţiona doctorul să-i împărtăşească. Se ascunse din nou după balonul cu coniac.

Nathan Goldschmied îl privi îndelung şi rece, şi Abel avu impresia că distinge un licăr de dispreţ în ochii săi.

— Dacă nu vă interesează nimic din ce-l priveşte pe fratele dumneavoastră, de ce m-aţi lăsat să vorbesc? De ce nu m-aţi oprit imediat?

Abel nu se aşteptase la o întrebare atît de directă, de necruţătoare, de acuzatoare. Era încîntat să poată eluda răspunsul, după bunele obiceiuri chiar ale doctorului Nathan Goldschmied.

— O, e tîrziu, domnule doctor, am băut amîndoi... Nici nu mi-am dat bine seama despre ce este vorba... Vă rog să mă scuzaţi.

Simţea crescînd în el mînie împotriva lui însuşi : se lăsase înrîurit, influenţat în ceea ce socotise pînă acum singura lui superioritate certă — faţă de Nathan Goldschmied, ca şi faţă de fratele său Adam : probitatea. Identificînd primejdia, se hotărî să treacă nemijlocit, cinstit, la îndeplinirea mandatului cu care a fost investit, chiar cu riscul de a diminua şi mai mult şansele de reuşită ale demersului său, infime şi aşa.

Doctorul Goldschmied îl privea acum din nou zîmbind, cu aerul său uşor patern, cu capul aplecat puţin într-o parte. Părea un dascăl de la ţară sau un preot pensionar, radiind de după ochelarii de sîrmă bunătate şi înţelegere.

— Domnule doctor, cred că este timpul să trec la obiectul propriu-zis al vizitei mele.

— Vă rog — se aplecă Goldschmied înainte, turnînd mecanic. — Precum doriţi. De altminteri, vă asigur că vizita dumneavoastră este întotdeauna, în toate împrejurările,

binevenită în casa mea. Şi, credeţi-mă, o spun din toată inima... — Şi ţinînd piciorul balonului între două degete, îl duse încet la nas şi apoi la gură.

Avea degetele scurte şi boante, observă Abel. De asta cîntă la orgă şi nu la pian, îşi zise el.

— Domnule doctor, în numele mătuşii mele, Raveca Andru, am onoarea să vă cer în căsătorie.

Nathan Goldschmied, care tocmai pritocea coniacul în gură, amorţindu-şi atît de plăcut gingiile şi cerul gurii, pufni o dată, se stropi tot, se înecă şi începu să tuşească îngrozitor, secunde în şir, pînă ce se făcu vînăt şi fu nevoit să se ridice. Abel se sperie că-l va lovi apoplexia. Veni repede lîngă dînsul şi începu să-l izbească în spate, cu latul palmei.

Doctorul îşi reveni greu, şi chiar după trecerea accesului, mai dură cîtva timp, pînă izbuti să-şi regăsească răsuflarea.

— Dragă Abel... — începu el, pufnind şi clătinîndu-şi capul — ...cred că, într-adevăr... am băut prea mult !

— Nu, nu, domnule doctor. Sînt complet lucid.

— Refuz să cred, dragă Abel... Uitaţi-vă doar la mine... Nu, nu, dacă doriţi, vă aştern un pat aici, dormim zdravăn, pînă dimineaţa, şi-apoi mergem împreună la teatru...

Abel îşi scutură capul, se îndreptă spre antreu urmărit de privirile doctorului, se îmbrăcă repede şi apoi reveni o clipă în pragul salonului :

— Să ştiţi că nu sînt beat. Sînt perfect lucid. Şi v-am spus foarte serios, ce v-am spus... Poate vă mai gîndiţi...

Se întoarse repede, străbătu antreul, descuie şi ieşi.

Urcă dealul călcînd bărbăteşte, parcă vrînd să se asigure că era într-adevăr perfect lucid.

Sîmbătă seara, după premieră, masa de la Continental avu o desfăşurare mult mai penibilă, mai rece şi mai formală şi un deznodămînt mult mai dramatic, decît s-ar fi aşteptat Abel.

Primirea de care se bucurase „Copilul orb“ fusese rece, şi suflul neplăcut al căderii se simţea de pe acum în teatru. Abel, care se detaşase sufleteşte de spectacol încă din

după-amiaza plimbării prin cimitir, nu se grăbi să plece, ca nu cumva să trezească impresia unei evadări.

Saul Wolf îl însoți la plecare.

— Ai să vezi : unii dintre actori vor face scandal, revendicîndu-se paznici ai purității principiilor ! — îl preveni el.

— Și ce ? — replică Abel, calm. — Se va închide teatrul ? Nu vom mai pune alte spectacole ?

— Te fac morfinoman, sodomit sau pederast, cît ai zice pește. Și nu-i exclus să-și găsească și aliați în afară. Vreun nevolnic de critic, nebăgat în seamă, dornic de publicitate...

— Ridicol.

— Sigur că-i ridicol.

— Dragă Saul, una și cu una fac două. Tu crezi în ce ai făcut ?

Saul Wolf se opri și se uită la el, mirat.

— Să știi că eu niciodată nu lucrez împotriva convingerii mele artistice.

Porniră mai departe și făcură cîțiva pași în tăcere. Apoi se opri Abel.

— Ascultă, Saul. Trebuie să-ți mărturisesc ceva. Nu o voi spune nimănui, pentru că am pretenția de a fi om de onoare, și tata m-a învățat că un om de onoare trebuie să știe să piardă. Așa că am să joc corect și loial, pînă la capăt. Dar ție sînt dator să-ți spun : eu nu cred în spectacolul acesta !

— Abel...

— Sau, mai precis : nu *mai* cred în spectacolul acesta. La ora aceasta, socotesc modalitatea în care am lucrat... „Piersicul" și acest „Copil orb"... veche... Sînt dincolo de ea. Am depășit-o.

— Asta-i altceva. În păpușărie, opera singulară nu se realizează bătînd din palme. Un spectacol propriu pe stagiune, și încă e mult. Mai sînt de pus încă două sau trei, pentru copii... Și pînă îl realizezi, te gîndești mai departe, cîștigi experiență, citești, te-mbogățești și, privind îndărăt la ce ai conceput un an mai devreme, ți se pare naiv și depășit. Dar există o înlănțuire, o continuitate, o succesiune pe care o cunoști și de care nu te dezici, cum nu te dezici de trecutul tău, și în general, de tine însuți...

— Dar dacă-ți dai seama că totul a fost greșit, că ai luat-o razna ?... Ascultă, Saul. Cinstit vorbind... cu tine nici nu se poate vorbi decît cinstit... Eu m-am dezis. Nu mai am nimic de împărțit nici cu „Piersicul", nici cu spectacolul acesta. Dar nu în sens de depășire. Ci în sens de abandon.

— Abel ! Vrei să te întorci la...

— Dimpotrivă ! Dar vreau să fac cu totul altceva. Mîine-i duminică. Vino dimineața la mine, ca să stăm de vorbă. Aș sta și acum, cu dragă inimă, dar știi că mă așteaptă bătrînii...

— Bine, Abel. Am să vin. Deși... — era ceva înghețat în vocea scenografului —... deși trebuie să-ți spun : eu am crezut în tine. Mă tem c-ai să mă dezamăgești. — Își luă rămas bun cam pripit, se întoarse și plecă.

Abel făcu singur cei cîțiva pași, care-i rămăseseră pînă la Continental. Își dădea seama că, de acum încolo, o va duce mult mai greu : avusese de înfruntat întîi prejudecățile celor din lumea lui, apoi materialul amorf, acum însă avea de limpezit idei, avea de clădit dramaturgia, de coordonat elementele spectacolului în spiritul și litera concepției sale, într-un cuvînt avea de dăltuit Opera. De acum încolo avea de înfruntat și oamenii care pînă în punctul acesta, mai toți, îl ajutaseră, fuseseră alături de el, parte datorită lui Enikő, parte pentru că el însuși era *cineva,* simțiseră în el personalitatea, în jurul căreia era plăcut și comod să orbitezi.

Va fi singur — mai singur ca oricînd.

Un vînt rece, mirosind a ploaie, începuse să cutreiere Piața Libertății. Toamna își făcea intrarea întîrziată. Matthias Rex o înfrunta, în bronz, cu o superioritate calmă, pe care Abel i-o invidie o clipă.

Ar fi vrut să devină bronz. Cel puțin cît va dura toamna și-apoi gerul. Și apoi să reînceapă a aștepta.

Oftă adînc. Se simți ostenit. Se concentră, se adună și intră în hol. Înăuntru începuse twistul.

Rămase surprins că la început nici Cornel Șomăceanu, nici Zeno Lupașcu nu pomeniră o silabă despre spectacol, de parcă nici nu ar fi fost în sală. Abel se simți întîi stingherit, ar fi preferat stilul obișnuit al șarjelor, dar pe urmă, dîndu-și seama că era o înțelegere, pe care ei o respectau

cu îndîrjire și încăpățînare bătrînească, acceptă jocul. Discuția se învîrti în jurul unor evenimente politice cotidiene, al unor mondenități clujene și al apropiatului voiaj al lui Zeno Lupașcu la Viena, la un congres de psihiatrie. Bătrînul profesor era emoționat de perspectiva revederii, după foarte mulți ani, cu orașul tinereților sale. Toți trei simțiră însă artificialul atmosferei și, pînă la urmă, la obișnuitul coniac, cu care se încheie festinul. Cornel Șomăceanu explodă :

— Ne-am înțeles să nu-ți pomenim nimic, chipurile să nu-ți stricăm seara, dar pe mine nu mă rabdă inima ! Și-apoi, n-aș vrea să par gingaș cu cineva care nu merită.

— Adică — primi Abel mănușa, rînjind.

— Să nu crezi că am tăcut pentru că ultima dată cînd am fost aici, mă rog... știi... Nenorocirea. Și c-am vrut să fim cu tact și să te menajăm. Nu-i vorba de asta. Har Domnului, sîntem bărbați. Știm să pierdem. Nu te amăgi, că nu de asta am tăcut și nu asta îmi stă în gît.

— N-am observat că ți-ar fi stat ceva în gît. Har Domnului — îi reluă Abel vorba și accentul — ai avut poftă.

— Nu fă pe prostul ! — îl repezi Zeno Lupașcu. — Nu-i a șagă.

— Spune, măi — își trase Cornel Șomăceanu scaunul mai aproape de masă — cum de ți-ai permis finalul ăla ? De pe scenă vorbești tuturor oamenilor. Nu de-aia ți s-a dat scena pe mînă și nu de aia ți s-au dat bani, și nu de aia au muncit toți la un loc cu tine, ca tu să-ți țipi jalea-n lume, parcă-n lumea asta numai jale ar exista. Tristețile tale particulare și întortochelile tale sufletești sînt treaba ta și numai a ta, din moment ce nu ești în stare să le dai un răsunet generos, să le investești cu un mesagiu de omenie. Ajungi, în sfîrșit, să vezi lumina zilei, mă rog, e foarte frumos, dar nu ca să-ți ascunzi fața-n palme ! Să refuzi să te uiți !

— Ai pierdut orice măsură ! — îi ținu isonul Zeno Lupașcu — ca frate-tu, Adam, de altminteri. Ăla cel puțin o face pe socoteala lui și, hai să zicem, a nenorocitului ăluia de încornorat. Și a copiilor, firește. Dar tu o faci pe socoteala unei săli întregi.

— Dacă nu ai fost în stare, pînă la vîrsta ta, să-ți cristalizezi o formă de viață în care să te simți împlinit, dacă

vrei să-ţi ascunzi ochii-n palme şi să nu te uiţi la lumea în care trăieşti, ia-ţi bagajele şi du-te ! Noi te-am acceptat şi acceptăm de la oricine să ne critice *dinăuntru*, din perimetrul lăuntric al lumii noastre, dar nu-ţi tolerăm nici ţie, nici altuia, să te atingi de temeliile ei, pentru că nu le punem în discuţie, pentru că le ştim juste. Dacă nu-ţi place : valea ! N-avem nevoie de agitaţie !

Şomăceanu era vizibil afumat.

— Ce ai spus ? — se înfurie Abel.

— Am spus : agitaţie. Şi completez : adversă ! Deşi pot fi şi mai explicit, şi-ţi spun : *contrarevoluţionară*. Asta e ! Vrei nu vrei. Noi nu-i învăţăm pe oameni să nu se uite. Să nu le placă realitatea... Lumea.

— Noi ne uităm, chiar dacă nu ne place ceva din ce vedem. Şi căutăm să-i învăţăm pe cît mai mulţi să se uite şi să se uite bine. Perspicace şi fără menajamente ! — veni ecoul psihiatrului.

— Dar bine, oameni buni, voi nu vă daţi seama pentru ce pledaţi ? După voi poeţii nu ar trebui să scrie decît imnuri de slavă şi ode, în care, cu îngăduinţa voastră, s-ar include şi o strofă critică. Aţi rămas anchilozaţi. Cum nu există limită posibilă nici unei întrebări ştiinţifice, afară de limita absurdului, nu poate exista limită geografică pentru nici o problemă autentică, ce frămîntă un om de artă autentic. În piesă nu-i vorba de *aici* şi *acolo*. De ce-mi faceţi un proces de intenţie, pe premize false ? Problema e *general-omenească*, e valabilă şi aici, şi acolo. Pretutindeni şi oricînd.

— Nu, nu ! — îl întrerupse, scurt, Rectorul, tot mai vînăt la faţă. — Aici *nu* e valabilă. — Rostise cuvîntul cu accent batjocoritor. Era vădit pornit : — Cunoaştem. Aşa începe întotdeauna. Lumea nu-i frumoasă. Nu trebuie privită. Dar pasul următor va fi inevitabil. Dacă nu e bună lumea, dacă nu e frumoasă, atunci trebuie schimbată, ca să poată fi privită. Cunoaştem. Avem experienţă. Dai un deget. Ţi se ia mîna. Apoi braţul. Şi pînă la urmă, fireşte, capul. *Tertium non datur !*

— Numai schizofrenicul nu vrea să vadă lumea, cum este ea de fapt, ci o vede aşa cum ar vrea el să fie. Gîndire dereistă. Ţi-am mai spus eu odată cuvîntul ăsta.

— Și-ți mai spun ceva : cine a luat-o pe panta asta, greu se oprește. Să știi că ți se-mburdă tăliga în aroc !

— Nu-ți fă griji pentru mine, Cornel — răspunse Abel, stăpînindu-și greu zîmbetul.

Era îndoit între o mare duioșie pentru bătrîn, care ținea atît de mult, atît de pătimaș-cinstit și de naiv-intolerant la ceea ce contribuise, din vremuri grele, să se făurească, și între conștiința că era complet greșit înțeles, că i se atribuiau intenții cu care nu avea nimic comun. Și mai știa — n-avea voie să spună, dar stăruia tot timpul conștiința — că nu mai avea nimic de împărțit cu „Copilul orb". Apăra o cauză care nu-i mai aparținea.

Își aduse aminte de felul în care îl judecase pe Nathan Goldschmied, cînd îl auzise pledînd pentru o muzică pe care nici nu o compusese, și descoperi niște asemănări stînjenitoare...

Dintr-o dată, își compară postura cu cea a unui avocat și, în toiul discuției, avu conștiința că, în sfîrșit, începe a înțelege mai bine firea ciudată și rebelă, atitudinile și reacțiunile ieșite din comun ale răposatului său tată.

— De altfel, spectacolul cade. N-o să-l putem juca decît de patru, cinci ori, cel mult. Nu există deci primejdie de infestare — încercă el din nou, s-o dea pe glumă.

— Nici atîta n-o să-l rabde publicul — reluă Cornel Șomăceanu, pe același ton. — Oamenii au bun simț ! Și conștiință ! Dacă ar fi după mine, l-aș opri din seara aceasta, iar pe tine te-aș trage la răspundere.

— Ba nu — interveni Lupașcu, împăciuitor. — Locul lui e la mine, la clinică. Trebuie declarat iresponsabil. Ceea ce și este.

— Haide, terminați. Ajunge cu gluma.

— Nu-i nici o glumă ! Ți-o spun cît pot de serios.

— Teatrul de păpuși și lupta de clasă ! — îl ironiză Abel.

— Să nu-mi spui acuma că te-ai dus la Teatrul de păpuși pentru că ți s-a făcut a joacă de copii ! Să știi că am ținere de minte și-ți repet, cuvînt cu cuvînt, ce mi-ai spus în ziua aceea ! Și cu asta, basta ! Nu avem ce lungi vorba. Am venit în seara asta, pentru că apucasem să te invit și... și pentru că... ești, totuși, fiul lui Avram Andru. Care a fost *un om*. Iar eu am fost neprincipial și împă-

ciuitorist. Sentimental. Nu am ce căuta la masă cu un ins ca tine. Cu un contrarevoluţionar.

— Dacă aşa stau lucrurile — se ridică Abel, palid ca faţa de masă — îmi dau cuvîntul de onoare că mîine dimineaţă mă duc *eu* şi cer să fiu tras la răspundere. Bună seara ! — şi, întorcîndu-le spatele, porni spre ieşire, dar apoi, repetînd un gest pe care-l mai făcuse cu un an în urmă, la o altă masă din acelaşi local, se întoarse, scoase repede o hîrtie de o sută din portvizit şi o aruncă pe masă, fără alt cuvînt.

— Mă, mucosule ! — auzi el din urmă vocea Rectorului. dar nu-i acordă nici o atenţie. — Tat-su ar fi făcut la fel — reluă peste cîteva clipe Şomăceanu.

— Ascultă, Cornel, ăsta e în stare să se ducă mîine dimineaţă...

— Las-să se ducă — bombăni Rectorul.

— Măi, Cornel, prea ai întins coarda.

— Foarte bine. Şi apoi ştii ce ? — şi dintr-o dată se destinse, rînjind. — La anul, trebuie să-l avem îndărăt, la Facultate. M-am săturat de scandalurile băieţilor Andru. Să-şi vadă de treaba lor. Şi să se însoare !

XI

A DOUA ZI, Saul Wolf îl aștepta zadarnic toată dimineața.

După o noapte tulbure, plină de frămîntări și coșmaruri, Abel coborî în jurul orei nouă la parter și sună la ușa chiriașului său, cu care era în relații de bună ziua, dar nu întreținuseră legături particulare. La fiecare întîi al lunii, maiorul urca la el și-și achita, conștiincios, chiria, asemenea doctorului holtei, care locuia în cealaltă mansardă.

Într-un fel, își dădea seama că demersul său avea o notă absurdă, mult exagerată, cum poate numai copiii exagerează, căci ei atribuie cuvintelor sensuri și valori integrale. Dar era incapabil să treacă peste acuzația ce i se adusese : o viață întreagă își cercetase amănunțit nu numai faptele, dar și intențiile, pornirile lăuntrice. Se intuia și de astă dată la fel de onest și de integru ca-ntotdeauna, dar — parte datorită acelei epuizări care-l apăsa de zile întregi, parte datorită impreciziunii firești a oricărei judecăți de asemenea natură — începuse să se îndoiască de propria sa rațiune. Era ceva ușor hilar, în a lua de bune vorbele celor doi bătrîni. Și cum avea obișnuința de a devansa consumarea aievea a faptelor — își dădea seama că nu și-ar mai găsi liniștea lăuntrică, necesară experienței artistice înnoitoare pe care intenționa să o întreprindă, pînă ce nu va spulbera în modul cel mai radical umbrele acuzației — cedă impulsului. Și poate mai intra, undeva în adîncuri, și o notă de sancțiune de sine, pentru tot ce întreprinsese

pînă acuma în Teatrul de păpuşi. Dar sancţiunea aceasta ţintea cu totul altă vină, decît cea definită de Rector.

Noţiunile de judecător sau procuror, de instanţă sau tribunal îi rămăseseră din copilărie adverse şi antipatice. Războiul personal al lui Avram Andru împotriva societăţii, statului şi justiţiei vremii sale, avusese ecouri în viaţa de familie şi în educaţia fiilor săi, astfel încît pe Abel, dincolo de conţinutul însuşi al conflictului, hotărîrea de a întreprinde acest demers îl costă un oarecare efort, biruirea unei rezistenţe lăuntrice. Se simţi însă uşurat, cînd maiorul îl primi la uşă în pijama şi halat de casă.

Maiorul Petru Vasiliu era un bărbat înalt, puţin adus din spate, aproape de cincizeci de ani, avea părul şi ochii de cărbune, tenul închis, nasul puţin borcănat şi-şi muşca mereu buza inferioară — vînătă, ca de cardiac — cu caninul stîng, datorită unui tic nervos, care înscria pe chipul lui un rictus permanent, nu neplăcut, ci mai degrabă gînditor-ironic.

— Bună dimineaţa, tovarăşe maior. Vă rog să mă iertaţi că vă deranjez, duminică de dimineaţă...

— Vai de mine, poftiţi — deschise Vasiliu larg. — Mă simt onorat. Pe aici, poftiţi — şi-l introduse în fostul birou al tatălui său.

Primirea amabilă spulberă indispoziţia lui Abel, cu atît mai mult, cu cît consemnă, nu fără oarecare ironie regionalistă, că maiorul se adaptase la manierele şi formulele de politeţe ardeleneşti.

Fiecare piesă de mobilă îi vorbea — deşi nici una nu se mai afla la vechiul ei loc. Dintr-o dată atmosfera se încărcă de melancolii şi amintiri, domolind definitiv înverşunările nopţii trecute. Cînd însă Vasiliu, după ce-l lăsă o clipă singur, ca să o vestească pe nevastă-sa de prezenţa musafirului ales şi să-i ceară două cafele, se întoarse şi se aşeză în fotoliul de piele de după biroul urias, avu o strîngere puternică de inimă, un sentiment neplăcut, de eroare...

De cîte ori îi judecase Avram Andru de după biroul acesta !

Nu, hotărît, nu trebuia să vină chiar aici...

Privirea îi căzu pe volumul stingher de pe tăblia uriaşă a mesei. Şi tatăl său ţinuse întotdeauna un singur volum

pe masă — mereu acelaşi : capodopera lui Erasmus de Rotterdam.

Abel descifră, citind invers, titlul volumului singuratic de pe masă. Era Codul Penal.

De pe pereţi dispăruseră vechile tablouri. În colţul drept din spatele biroului, pe un soclu negru, îngust şi înalt, stătea bustul lui Robespierre, în marmură albă. Lui Abel i se păru o prezenţă ostentativă, exagerată, denotînd un oarecare exhibiţionism. Dar nu avea prea mult răgaz pentru consideraţiuni deductiv-psihologice, pentru că Vasiliu îl privi iscoditor şi-l întrebă nemijlocit :

— Cărei împrejurări îi datorez această plăcere ? Bănuiesc că-i ceva în legătură cu casa...

— Nu, nu — îndreptă Abel pe loc neînţelegerea. — Nu-i nimic în legătură cu casa.

Vasiliu îşi săltă mirat sprîncenele. Abel căută o clipă să-şi ordoneze gîndurile, să-şi revadă schema. Motivul venirii sale va părea, îşi zise el, inevitabil absurd. Trebuia cel puţin să-l expună concis şi limpede.

— Nu cunosc pe altcineva din...

— Din justiţie, vreţi să spuneţi — încercă Vasiliu să-l ajute.

— Am venit, tovarăşe maior, să mă sfătuiesc cu dumneavoastră. Am fost acuzat de atitudine contrarevoluţionară, duşmănoasă orînduirii noastre sociale.

Se lăsă un moment de tăcere, apoi Vasiliu se ridică de după birou, îl ocoli, veni în faţa lui şi se aşeză în celălalt fotoliu de piele, în care odinioară şedea de obicei Adam, cînd Avram Andru dorea să stea de vorbă serios cu fiii săi, ori să-i muştrulaiscă pentru cine ştie ce năzbîtie.

— Tovarăşe Andru, doriţi să-mi vorbiţi în calitate, să spunem, de cunoştinţe, sau doriţi să faceţi o sesizare formală ?

Abel se simţi stingherit : gestul lui Vasiliu, deplasarea lui în fotoliu, era univoc — i se punea la dispoziţie şi dorea să evite, pentru început, formalităţile.

— Cred că şi una şi alta.

— Vă previn că o sesizare formală trebuie făcută în scris, cu semnătură. Precum vedeţi — şi-şi indică, surîzînd, ţinuta vestimentară — nu sînt, cum s-ar zice, în

exercițiul funcțiunii. Dar dacă este un caz arzător, în care interesele imediate ale Statului...

— Nu, nu, în sensul acesta nu este arzător. Numai în conștiința mea e arzător. Pentru mine e arzător.

— E aproape tot atît de important și aproape tot atît de grav, ca și interesul Statului. Bunăoară, nu cunoașteți o anumită persoană, dar aflați întîmplător că este bolnavă. Grav bolnavă. Și aveți prilejul să sesizați și să puneți în mișcare aparatul sanitar. Veți vedea zeci de oameni începînd să se agite, să spunem, în jurul unei tumori suspecte sau al unui virus neidentificat sau cine știe ce... Sîntem trei miliarde în lume. Și douăzeci de milioane, în țara asta. Și în cazul cel mai fericit, cunoaștem personal cîteva sute sau mii. Totuși, de cîte ori nu v-ați simțit afectat de boala sau accidentul unui sau altui necunoscut ? V-ați gîndit vreodată, de ce ? Pentru că trăim cu subînțelegerea surdă a buneistări fizice, a sănătății generale... Dar devenim atenți și ridicăm subînțelegerea la rang de preocupare cînd ceva se tulbură... Credeți oare că bunăstarea, sănătatea morală e mai puțin importantă ? Că poate avea consecințe individuale și, hai să spunem, epidemiologice, mai puțin grave ? Nu, tovarășe Andru... Credeți-mă, dacă nu v-aș cunoaște, dacă nu aș ști cine sînteți, m-aș scula acum, v-aș cere un răgaz de cîteva minute și m-aș întoarce în uniformă.

În clipa asta, se deschise ușa și apăru nevasta lui Vasiliu, aducînd cafele și dulceață. Era o femeie fermecătoare, o balerină cunoscută, care se transferase de la București la Opera din Cluj, îndată după numirea soțului ei, spre beneficiul instituției și desfătarea iubitorilor de balet. Abel o văzuse în repetate rînduri pe scenă și o admirase dintotdeauna. Avea o alură imperială, era parcă mereu învăluită într-un aer de saga nordică, sensibilitatea ei era vădit exacerbată ; era înaltă, cu părul de un blond natural bătînd aproape în alb, cu tenul ca de lapte, cu ochi atît de albaștri și de pătrunzători, încît de cum te priveau, îți dădeai seama de inteligența ei ; avea un trup statuar, iar în mișcări se îmbinau grația și vigoarea, într-un mod straniu, personal.

— Sărut mîna. Vă rog să mă iertați pentru această vizită matinală, inoportună.

— Bună dimineața. Bine ați venit la noi... — și după ce-i servi, se așeză, sub semnul provizoratului, pe brațul fotoliului lui Vasiliu. — Am auzit aseară la Operă, în cabină — schimbă ea vorba — că aveți o nouă premieră. Cică e un spectacol foarte izbutit.

Abel simți cum roșește : fusese atins punctul nevralgic. Se încruntă și o aținti cu privirea : voia să se convingă, dacă vorbea serios sau îl ironiza. Dar ea continuă nestingherită :

— Spectacolul dumneavoastră anterior, „Piersicul" vreau să zic, mi-a plăcut extraordinar ! Numai urîciosul acesta nu a vrut să vină...

— Nu am putut ! — preciză Vasiliu. — Aveam bilete, tot, dar mi s-a trimis un dosar urgent. Dar știți, eu degeaba îi explic, de vreo paisprezece ani, că răspunderea primează asupra plăcerilor. Ce vreți, tovarășe Andru ? Femeie... — și-i sărută drăgăstos mîna : era, după toate semnele, o căsătorie din dragoste, în care sentimentele supraviețuiseră anilor. — Dar la spectacolul acesta, mă duc negreșit.

— Trebuie să vă grăbiți !

— Cum ? Abia a avut loc premiera ! — se miră ea.

— E o cădere. Și, pe deasupra, cred că va fi oprit.

— Oprit ? — făcu ea, uluită.

Vasiliu se încruntă.

— E... cumva legat de ce mi-ați spus... adineaori ?

— Da.

Se lăsă o clipă de tăcere, în care nu se auzeau decît linguritele pe farfurioarele cu dulceață. Apoi Vasiliu se întoarse spre nevastă-sa.

— Nu te supăra, draga mea. Lasă-ne te rog singuri. Avem de discutat.

— Bărbați... — replică ea, cu un gest grațios, coborînd de pe brațul fotoliului ; începu să strîngă repede ceștile și farfurioarele. — Glumesc. Dar sper să vă văd la noi nu numai cu asemenea prilejuri...

Abel avu sentimentul că invitația era într-adevăr sinceră. Își mărturisi că se simțea neașteptat de bine la oamenii aceștia, și descoperirea îl surprinse. Îi plăcea severitatea sobră a bărbatului și-i plăcea vioiciunea și grația femeii, absența vizibilă a ocolișurilor și gîndurilor ascunse.

Doamna Vasiliu se retrase. În birou se lăsă o tăcere plină de așteptare. Abel știa acum că omul din fața lui era prea serios, pentru a mărgini relatarea la aspectul formal al faptelor enunțate de la început.

Respiră adînc și începu să vorbească.

Nu-și mai dădu seama cît — o oră, două, trei.

De cîteva ori, în timpul solilocviului său, își puse întrebarea de ce vorbește. De ce îi povestește acestui necunoscut — care-l asculta în deplină tăcere, cu vădită concentrație, făcîndu-și, cînd și cînd, cîte o scurtă însemnare pe un carnet scos din sertarul în care Avram Andru își ținuse pipele, și Abel remarcă, nu fără mirare, că se slujea de un stilou Sheaffer's la fel cu al său și al lui Adam, și deducea de aici că și Vasiliu avea cultul rechizitei fine, care, la atîția intelectuali, se substituie altor plăceri ale simțurilor — de ce îi povestește totul, copilăria și tinerețea, studenția, bunicul și tatăl, matematica și fizica, Enikő și Ondine, protestul față de Spiegelmann, Adam și „Copilul orb", Nathan Goldschmied și Raveca Andru, mobilurile etice și planurile de viitor, proiectate în spații curbe ; de ce admite această țîșnire, această revărsare ? Nu ar fi fost oare mai demn de el însuși, să-și fi adus un magnetofon în mansardă și să i se fi confesat — dacă era neapărat nevoie de confesiune ? Îi era rușine de impudoarea lui, dar în același timp simțea cît de mult îi priește ceea ce se întîmplă cu el. Cîteodată revenea cu cîte o precizare, simțind că fusese prea vag în descrierea unui portret sau a unei situații, că trecuse prea superficial și prea repede peste implicațiunile unei idei.

Niciodată înainte nu încercase acest sentiment de purificare, de Katharsis. Era prima asemenea experiență din viața lui. În răgazul dintre cîteva stații de accelerat, încercase să explice Libelulei esența procesului care se consumase în el. Dar nici împrejurările și nici persoana ei nu fuseseră de natură să prilejuiască o asemenea răscolire, deopotrivă, a trecutului și prezentului, a proiectelor sale de viitor, și să-l pună față-n față cu vremea sa, ca și cu o oglindă. Căci Abel avea sentimentul că Vasiliu nu era Vasiliu. Cîndva, e mai bine de un an de atunci, în dimineața aceea de octombrie în care venise la Cornel Șomăceanu cu demisia într-o mînă și telegrama despre

Spiegelmann în cealaltă, încercase o asemenea autodare de seamă, un raport de conștiință în fața cuiva. Dar pentru Șomăceanu prea fusese Abel Andru fiul lui Avram Andru, și prea erau implicați unul în viața celuilalt, ca mărturisirile lui Abel să fi putut deveni integrale și purificatoare. Nu, hotărît, fusese nevoie de un străin — numai în fața unui străin îndrăznește solitudinea să-și destăinuie și durerea, și mîndria.

I se făcu foame și se uită la ceas. Era aproape de ora amiezii. Se afla lîngă ușă. În timp ce vorbise, se sculase de cîteva ori și măsurase încăperea spațioasă în lung și-n lat. Își dădea seama că urmează traiectul pe care nu o dată îl urmase Avram Andru, definit de desenul marelui covor de tabriz. Se așezase din nou și iarăși se sculase — și deodată avu conștiința orelor trecute.

— Vai de mine. E trecut de amiază — constată el, intrigat. — V-am stricat duminica. Soția dumneavoastră trebuie să fie supărată foc...

— E de mult la concert — își reveni, la rîndul său, Vasiliu.

— Cum ? Ați avut bilete la concert, și eu ?...

— Dumneavoastră cum ați fi procedat în locul meu ?... Nu, tovarășe Andru. Cele ce mi-ați spus sînt mult, mult prea serioase, ca să ne ținem de codul bunelor maniere și de formalități. Și apoi, sincer, am învățat în dimineața aceasta mai mult, decît altădată în săptămîni sau luni chiar. În orice caz, mai mult decît la un concert oarecare. Vă sînt foarte îndatorat.

— Dumneavoastră, mie ? — se așeză Abel la loc, uluit.

Vasiliu schimbase, prin numai cîteva cuvinte, turnura discuției — care de fapt nu fusese discuție, ci monolog, mărturisire de sine.

Abel nu înțelegea încă pe deplin sensul frazei lui Vasiliu și-l privi, așteptînd continuarea. Trăia acum un proces lăuntric, pe care Zeno Lupașcu l-ar fi definit ca „transfer afectiv". Dar el nu era conștient de fenomen ; procurorul îi devenise simpatic, din ce în ce mai simpatic, și în acest răgaz de cîteva clipe, cercetîndu-se, găsi și motivația : Vasiliu știa să asculte, participînd cu toată ființa lui — cum numai melomanul inveterat ascultă un con-

cert —, dar fără a încerca să azvîrle propriile păreri sau gusturi, propriile idei sau aprecieri, într-un taler advers. Deconecta tot ce-i aparținea lui, devenind parcă numai un receptacol. Și totuși, simpla lui prezență implica o judecată, pe care nu o puteai pierde nici o clipă din vedere. Nu îngăduia uitare nici Robespierre cel alb-marmorean, rece și incoruptibil în colțul său. Vasiliu îi fusese străin la vedere și străin îi rămase și în clipa de relativă familiaritate de la începutul întrevederii, cînd intrase fermecătoarea lui nevastă, și totuși acum era într-un fel mai aproape decît Cornel Șomăceanu sau Zeno Lupașcu sau oricare altul dintre prietenii sau cunoștințele sale. Poate cu excepția lui Saul Wolf, care era tot atît de străveziu — dar pe alte planuri. Bietul Saul. Îl aștepta de dimineață. Probabil a încercat să sune la telefon. Uitase complet de întîlnire. Niciodată nu uita.

— Da. Vă sînt adînc îndatorat... Pentru că la dumneavoastră, tovarășe Andru, sînt *probleme*. Viața dumneavoastră se împletește cu idei și cu probleme : sînteți unul din oamenii, care își pun conduita de acord cu conștiința. Nu mi-a fost dat să întîlnesc prea mulți... Trebuie să mărturisesc însă că, de obicei, sînt cei mai primejdioși... Dar dacă nu sînt primejdioși, adică dacă nu gîndesc greșit, ci bine, dacă știu să-și stăpînească... ideația, devin ce avem mai de preț printre noi. Dar să lăsăm acestea deoparte, deocamdată cel puțin. Cred că în primul rînd vă interesează ce părere am despre acuzația ce vi s-a adus. Nu-i așa ?

— Da, tovarășe maior. Doar de asta am venit, și nici nu știu ce m-a apucat...

Vasiliu îl opri cu un gest scurt.

— Din capul locului trebuie să vă spun că persoana dumneavoastră nu poate constitui, firește, obiectul unei anchete penale. În ce privește spectacolul, ar trebui să-l văd sau, cel puțin, să parcurg textul. Dar din cîte pot deduce din cele ce mi-ați relatat, mi se pare că nici nu poate exista vreo replică susceptibilă să intre nemijlocit în competența mea. Pentru că, în materie de artă, noi ne socotim competenți numai în cazul unor tendințe rău intenționate ale întregii opere, ale autorului, nu ale unui personagiu — și nici atunci neapărat cu consecințe pe-

nale. Fapta artistică — pentru că ar fi absurd să introducem noţiunea de infracţiune artistică — nu poate fi atît de simplu legată de persoana făptaşului. În cazul în speţă — şi judec iarăşi numai după cele ce mi-aţi povestit — dacă ar fi numai după mine şi aş fi singur în măsură să hotărăsc, n-aş acorda prea mare importanţă întregii chestiuni. S-ar zice, apoi, că-i totuşi... nu vă supăraţi, păpuşărie. Deşi, trebuie să recunosc, m-aţi convins şi pe mine, şi de aici încolo nu mă voi mai duce acolo numai ca să mă distrez sau să-i fac plăcere nevestii-mi ! Aşa stînd lucrurile, v-aş răspunde : *De minimis non curat praetor*. Dar asta este o părere strict personală. Oare dumneavoastră credeţi în eficienţa directă, în cotidian, a operei de artă ? Subliniez : directă ! Credeţi că acţionează, de la o zi la alta, asupra forţelor sociale, ca bunăoară ziarul ?

— Vreţi să spuneţi că nu are nici o importanţă ?

Vasiliu îl privi amuzat cîteva clipe. Se vedea că obişnuia să-şi cumpănească foarte atent cuvintele. Era fără îndoială o minte care se exersa continuu în evaluare şi judecată.

— Departe de mine gîndul acesta. Ar însemna să fiu complet sub influenţa unei deformări profesionale. Orice act de cultură e important. Să luăm o idee ştiinţifică. Oare dacă un angrenaj ştiinţific îşi iroseşte timpul, resursele, energiile, pe temeiul unei ipoteze care, ulterior, nu se validează, care se vădeşte a fi injustă, am putea contesta importanţa socială a acestui eşec ? Dar, pe de altă parte, care minte bezmetică ar putea descoperi în insuccesul unei cît de ample, cît de costisitoare cercetări ştiinţifice, al unor fastidioase experimente, un caz de competenţa justiţiei ? Sau, sub alt unghi : cine ar putea acuza penal chirurgii că, din n operaţii de transplantare a inimii, numai una a reuşit, şi x oameni au sucombat ? Cam aşa îmi apare şi aşezarea în problemă a tuturor actelor de cultură, inclusiv a celor artistice. Nu sînt de meserie, nu mă pricep, iar dumneavoastră, scuzaţi-mă, sînteţi tot numai un neofit al artei. Vedeţi, eu sînt procuror militar. Misiunea mea constă în primul rînd în a veghea, din mandatul celor ce trăiesc pe acest pămînt, să neutra-

lizez și să pun sub acuzație acțiunile ce țintesc răsturnarea ordinii noastre sociale. Or, nu cred că tentative directe, acțiuni vădit dușmănoase, deliberate, ar avea șansa, prin intermediul artei, de a ajunge, să spunem, în scenă, în condițiile muncii colective din instituțiile noastre de artă. Și cum nu sînt în uniformă, ci în halat și papuci, îmi îngădui să merg mai departe cu părerile. Cred că prin esența și funcția ei, arta, chiar cînd este critică, are o vocație constructivă și și-o împlinește în măsura în care izbutește să trezească în om simțul frumosului și vehiculează, pe suportul acestei valori majore, idei morale pozitive. În acest sens, dacă discutăm într-adevăr de opere autentice, de valori artistice adevărate, nu cred în eficiența artei iconoclaste.

— Cum, dumneavoastră contestați că Voltaire sau Rousseau au scos măcar cu un ceas mai devreme *sans-culottes*-ii în stradă ? Și nu credeți că versurile lui Petőfi au făcut patruzeci și optul unguresc ? Credeți că *sans-culottes*-ii ar fi ieșit la același ceas în stradă, fără Voltaire și fără Rousseau, și că armata lui Kossuth s-ar fi bătut la fel de vitejește, chiar dacă cel ce a căzut sub săbiile cazacilor, la Sighișoara, nu ar fi scris versuri incendiare ? Credeți că oamenii au fost întotdeauna scoși în stradă numai de stomacul gol și de nedreptățile care-i loveau în interesele vitale ?

— Tovarășe Andru, la noi, stomacul nu este gol. Statistic vorbind, e mai plin decît a fost vreodată în istoria acestei țări. În profesiunea mea, vreau să rămîn un om al faptei concrete, cu picioarele pe pămînt. Și mai există reversul — tot pentru că stomacul nostru nu este gol. Și pentru că numai un orb nu vede ce s-a făcut în țara asta, mă duc mai departe : dacă o operă nu are altă substanță decît elogiul și preamărirea, osanalele, dacă nu are un mesaj, o substanță și o valoare artistică intrinsecă și originală, devine neimportantă ; socialismul nu are nevoie de asemenea certificate de bună purtare, fie chiar și din partea păpușarilor. Vrea unul să scrie o odă ? Foarte bine. Nu avem însă nevoie de opere care sînt numai smirnă și tămîie. Pentru mine, opera de artă are în primul rînd alte semnificații. Sub raport social, o misiune de înnobilare a sufletului omenesc. O chemare pedagogică, foarte

lentă, foarte desfășurată în timp. Iar sub raport individual, nemijlocit, una de încîntare, de purificare, de înălțare. Eu însumi nu am văzut spectacolul, îl cunosc numai din relatarea dumneavoastră, și... — brusc, izbucni, pierzîndu-și răbdarea : — Dar ce-ar fi vrut tovarășul Rector ? Ca băiatul, cînd o vede pe Păstoriță cu un hăndrălău, să se năpustească asupra lui și să înceapă o mînuire de pumni și palme ? Și ce dacă lumina și culorile nu sînt atît de frumoase, cum și le-a închipuit Orbul ? Și chiar dacă generalizăm — cine îndrăznește, afară de niște gazetari oportuniști și neinspirați, să susțină că viața i-a depășit visele ? Ar însemna chiar o abdicare. Am intrat în stare paradisiacă ?

Abel îl urmărea uimit : era rîndul lui Vasiliu să se plimbe, agitat, prin cameră.

— Dumneavoastră ați definit esența, cînd ați spus că revoluția a înscăunat, pentru prima dată, rațiunea ordonatoare. Faptele concrete, ceea ce îndeobște numim „realizări", le cunoașteți tot atît de bine ca mine. Dar rațiunea, tovarășe Andru, n-am înscăunat-o deocamdată decît ca principiu ordonator, în vîrful piramidei. De unde credeți că provin inadvertențele care mai dăinuie ? De unde încă inoperativitate, lipsă de răspundere, productivitate scăzută, birocratism și... cîrteală ? Căci *există*. Cine spune că nu mai există, minte. Oamenii, mulți dintre ei, sînt stăpîniți nu de rațiune și logică, ci de dorința de a-și crea avantaje față de ceilalți, satisfacții imediate, de pasiuni, de sentimente și porniri primare, de ură, răzbunare, poftă sexuală, lene și tot cortegiul de iraționalitate inertă, pe care-l cunoașteți.

Se lăsă o clipă de tăcere. Vasiliu se așeză la loc.

— Aveți dreptate — încuviință Abel. — Am reușit să transplantăm memoria și să aselenizăm, și să fotografiem cele mai intime procese ale celulei vii, dar sîntem prea puțin departe de reacțiile omului primar, cînd e vorba de noi înșine, de pielea noastră.

— Dacă oamenii ar folosi energia pe care o irosesc pe cîrteală irațională, care nu ține seama de faptul sau, astăzi putem spune : de faptele esențiale ce s-au petrecut în această țară, în scopuri raționale, în propria lor viață sau

în raza în care pot acţiona, atunci dezvoltarea ar lua un ritm vertiginos !

— Tovarăşe maior, raţiunea a încercat întotdeauna să accelereze, programatic, dezvoltarea. La nevoie chiar cu mijloace violente. Concluzia logică ar fi ca oamenii să fie aduşi la raţiune, dacă singuri nu ajung la ea.

Vasiliu îl privi cu un zîmbet prietenos şi ştiutor.

— Tovarăşe Andru, dumneavoastră încercaţi să demonstraţi, pe scenă, frumuseţea geometriilor neeuclidiene. Am încercat să vă urmăresc raţionamentele. Nu mă pricep şi nu ştiu ce veţi izbuti. Nu ştiu cum se suprapune, cum se valorifică gîndirea matematic-riguroasă, în gîndirea artistică. Dar ştiu, şi încă dintr-o experienţă personală destul de amplă, cît şi din experienţa anterioară, a tuturor revoluţiilor, că aplicată în viaţă, logica matematic-riguroasă duce nemijlocit la monstruozităţi. Vedeţi, raţiunea, adevărul, se identifică în mod necesar cu binele, dar mai rar cu *bunătatea.*

Abel descoperi în gîndirea lui Vasiliu aceeaşi contradicţie, care-l măcina şi pe el. Se băteau cap în cap rigoarea logică şi iubirea.

Amor, dilectio et caritas.

Abel nutrea convingerea fermă că rigoarea va triumfa, pentru că adevărul matematic nu se dezminte ; accentul melancolic din ultimele cuvinte ale lui Vasiliu grăise şi el pentru pesimismul procurorului. Amîndoi erau ataşaţi de un univers, de care raţiunea îi îndemna să se rupă şi de care nu se puteau rupe.

— Spuneţi-mi, atunci, de ce aţi aşezat bustul acela, acolo ?

Vasiliu surîse trist.

— Un caz ideal. Un om capabil să-şi pună conduita de acord cu conştiinţa. Desăvîrşitul, absolutul ne atrag întotdeauna, ca tot ce nu putem atinge, ce nu putem fi. Şi ce am vrea să fim. Cred că a fost omul cel mai evoluat. Cel mai departe de condiţia primară, naturală, de codru, a omului.

În clipa asta, uşa dinspre hol se deschise vijelios.

— Petre ! Petre ! — dădu buzna doamna Vasiliu în birou şi apoi, descoperindu-i pe cei doi bărbaţi în aceeaşi poziţie, în care îi părăsise cu mai bine de patru ceasuri

în urmă, se poticni, uimită și speriată. — O, vă rog să mă iertați. N-am știut că nu ați terminat.

— S-a întîmplat ceva ?

— Am vrut numai să-ți spun că am auzit ceva splendid. „Ucenicul vrăjitor". Dar vă las... — și dădu să se retragă.

Abel se ridică și se încheie la haină.

— Vă rog să mă scuzați. Eu am abuzat de răbdarea tovarășului maior... — se întoarse spre Vasiliu : — Vă mulțumesc din tot sufletul.

— N-aveți pentru ce. Iar în ce privește problema... Lăsați totul pe seama mea. Nu trebuie amestecate planurile.

— Mulțumesc. Sărut mîna, doamnă.

— La revedere, domnule Andru.

Soții Vasiliu îl petrecură pînă în antreu.

Abel urcă în fugă la etaj. În fața ușii, așezat pe trepte, contemplînd flegmatic un șir de mucuri de țigară aranjate simetric, ședea Saul Wolf.

— Saul ! Te rog să mă ierți. Îmi pare foarte rău că te-am lăsat să aștepți ! — se scuză Abel, dar era numai un zîmbet : ieșise înaripat din discuția cu Vasiliu.

— Arde satul, și baba se piaptănă ! Știi că pe avizier a și apărut convocarea pentru ședință ? S-au găsit doi actori, care au cerut ca spectacolul să fie pus în discuția critică a teatrului.

— Lasă-i să discute cît vor !

Wolf îl privi îndelung, căutînd parcă să-i pătrundă intențiile și gîndurile. Intraseră în garsonieră.

— Nu te-nțeleg, Abel.

— E-atît de simplu, dragul meu ! *De minimis non curat praetor !* Așa mi s-a răspuns.

— Cine ți-a răspuns așa ?

— Procurorul.

Saul se lăsă pe marginea studioului, cu coatele în genunchi și bărbia în pumni și-apoi tăcu, încercînd pesemne să reconstituie mintal filiera, evenimentele petrecute și stările sufletești pe care trebuie să le fi stîrnit în Abel.

— Cred că ai trecut prin iad, azi-noapte, dragă prietene...

— Dragul meu — se opri Abel în fața lui, și-n vreme ce scenograful își ridică fruntea, el își așeză mîinile pe umerii lui, zîmbindu-i cald — pretorul este un *homo politicus*. Deoarece e paznicul Ideii. Nu ți-o spun, pentru că *acest* pretor m-a liniștit. Nu e o chestiune de persoană. M-a calmat întîlnirea cu un mod de a raționa. Cu un șir de idei. — Îl lăsă pe Saul și începu să măsoare camera în lungul ei, continuînd să vorbească : trăgea oarecum concluziile la confesiunile sale din ceasurile premergătoare și la spusele procurorului. — Am acuma certitudinea că în ciuda aparențelor și a acuzațiilor ce mi se aduc, nu am ieșit din vreme și nu mă deplasez împotriva vectorului. Asta mă interesează. Și-apoi, cred că mi s-a limpezit definitiv ce am de făcut, dragul meu.

Pe fața lui Wolf se oglindea și teamă și curiozitate. Era un om sincer, naiv în felul său, trăia cufundat în meserie, și-l recunoștea pe Abel, fără amestec de orgoliu, ca pe egalul său : era omul de idei, intrus în cîmpul sensibilului. Iar Abel continuă implacabil, coborînd din ce în ce de la general la particular, de la abstract la concret, înjghebînd și rotunjind totodată, printre pereții mansardei, pe calea unei logici strict deductive, viitorul lor spectacol.

— Au dreptate cei ce-mi impută că m-am lăsat ademenit și purtat de lumea mea de sentimente, de experiența mea personală, intimă. Nu că aceasta ar fi în contradicție cu imperativele sociale. Dar a reacționa împotriva matematicii, împotriva acelei profilări spiegelmanniene a viitorului, despre care ți-am vorbit de atîtea ori, nu trebuie să însemne nici primat al sentimentului, nici sucombare la dulcegărie. Program eficient poate fi numai unul singur : *exproprierea expropriatorului.*

— Mi se pare că termenul îmi sună cunoscut — zîmbi Wolf, pîndind în același timp cu nesaț fățiș înșiruirea de idei, pe care o presimțea rotundă, închegată.

— Da, dragul meu, și nu întîmplător am ajuns la formulă. Lucrurile se leagă. Ideea, știința însăși, universul nou se cer cucerite și subordonate. Cei bătrîni ar fi spus : îndumnezeite. Noi spunem : artisticizate. Și sînt de acord

cu cei ce spun că nu ai dreptul să evadezi de sub semnul vremii, căci lucrurile se leagă.

— Nu te mai urmăresc.

Abel se opri în dreptul ferestrei, privi o clipă plopul desfrunzit, apoi se întoarse, se răzimă de pervaz, își încrucișă brațele pe piept și, surprinzîndu-și tonuri de mult nemaiauzite — de pe vremea activității sale didactice și a demonstrațiilor din fața studenților —, reluă de la alt capăt.

— Cum să reacționăm la primejdia endemică, departe, cînd încă nu am reacționat la cea imediată, acută? De mai bine de două decenii stăruie amenințarea bombei. A înrîurit cîntarea poeților, bugetele statelor, îmbrățișarea soților, pîinea săracilor, dar mai presus de toate a surpat încrederea. Și ce este bomba? O aplicație tehnică, aș zice programatică a întîielor noastre cunoștințe despre structura materiei. O primă consecință inginerească a noii imagini, matematice, a universului. Experiența lui Spiegelmann este o a treia, o a patra consecință. Ce am eu cu ea? Fiul meu sau nepotul meu o vor înfrunta. Eu înfrunt bomba... deocamdată. Și o voi înfrunta cu mijloacele mele. Cu cîlțiul și cu mucavaua noastră...

— Iarăși nu te-nțeleg, Abel.

— Ce este bomba? Este o reacție de dezintegrare în lanț. Particulele se mișcă pe traiectorii precalculate. E-adevărat, probabilistic numai, nu apodictic, dar totuși, precalculate și, la momentul dorit, comandat, se produce explozia. Dezintegrarea. Dar eu îmi pot permite — și-mi voi permite! — pe temeiul convingerii mele că știința *există*, și atomul poate fi dezintegrat, pentru că legile naturii și legile gîndirii matematice sînt identice, eu îmi pot permite în metafora mea, în spațiul convenției mele păpușărești, să corectez aberația, absurditatea unei intenții umane pasionale, iraționale, care are la îndemînă și poate folosi mijloacele științei, *investind materia cu logică și raționalitate.*

— Ce vrei să faci?

— Eroii spectacolului meu nu vor mai fi nici oameni, nici animale. Eroii mei vor fi particule. Problema centrală, esențială, a contemporaneității, problema lui „a fi sau a nu fi", ediție veac douăzeci, ține de deplasarea pre-

calculată a unor asemenea particule, pentru că deplasarea o dirijează minţi omeneşti. Şi dacă omul le poate da o direcţie şi un sens iraţional şi nimicitor, eu le voi face să se răscoale. În numele raţiunii. Al raţiunii care ar trebui să guverneze relaţiile dintre oameni, asemenea mişcării particulelor. Dacă omul vrea să prefacă civilizaţia în cenuşă radioactivă cu ajutorul particulelor, eu îi voi opune un conflict invers : în sînul unui atom, o particulă căreia i se comandă iniţiativa nimicirii prin declanşarea reacţiei în lanţ se va răscula tocmai pe temeiul unei logici stringente — dar mai cuprinzătoare, mai universale, decît cea a inginerului în uniformă, care a apăsat pe buton.

— Şi cum vrei să înfăţişezi interiorul atomului ? — se încălzi Saul Wolf, vădit interesat de partea care ştia că-i va reveni în viitorul spectacol.

Abel se aşeză pe colţul biroului său. Cîtva timp tăcu.

— Nu ştiu. Încă nu am avut timpul necesar să gîndesc problema în amănunt. Cei mai mari dintre fizicieni ne-au învăţat să nu ne facem chip cioplit din imaginea clasică a atomului, căci e o ficţiune, nu corespunde realităţii, adevărului. Dar ne lipseşte nu numai o imagine într-adevăr autentică, ci chiar şi o ficţiune mai apropiată de adevăr. Nu ne putem proiecta intuitiv nici curbura eliptică a macrocosmosului, nici curbura microcosmosului. Sîntem undeva la mijloc de drum între stea şi atom, un punct aproape de medie — dacă steaua şi atomul reprezintă capete de segment, dacă stelele bunăoară nu sînt, la rîndul lor, simple particule într-un alt sistem, ale cărui dimensiuni şi a cărui natură nici nu ne-o putem închipui, nici matematic, nici altminteri — şi ne formăm imaginea despre lume fals, pe temeiul unei aprecieri a spaţiului cu curbură zero, cum ni se înfăţişează imediat, ***hic et nunc,*** pe temeiul datelor mai mult decît problematice, furnizate de sistemul imperfect al percepţiei senzoriale ; numai gîndind abstract, calculînd, lăsînd logica şi experimentul să inducă şi să deducă, putem corecta amăgirea. Noi doi, dragă Saul, avem acum misiunea *de a corecta, cu mijloacele intuiţiei, propriile ei erori,* propria ei neputinţă. Experienţa de domeniul fiziologiei sau psihologiei percepţiei nu-i în stare de acest corectiv. Dar *metafora artistică,* vreau să sper, da.

Se lăsă o pauză de cîteva clipe. Abel coborî de pe birou și-și reluă plimbarea prin cameră.

— Dă-mi, te rog, un pahar cu apă. Mi s-a uscat gîtul — întrerupse Saul tăcerea.

Abel îi aduse apă din chicinetă.

— Nu vrei să-ți fac o cafea ?

Dar Saul nu luă aminte :

— Dacă te-am înțeles bine, vrei să predai de pe scena de păpuși o lecție de fizică. Dar, mă întreb, cine te va înțelege ? Transcrierea problemei abstracte în spațiul scenei de păpuși, care, oricît de indeterminat ar fi, rămîne totuși un spațiu euclidian, te va obliga la un sistem de simboluri eclectice și ermetice, pe care nu-l vor putea descifra decît foarte puțini inițiați. Și-atunci, inevitabil, te-ntrebi : *cui prodest ?*

— Nu, Saul dragă, nu. Trebuie să devină o simplă tragicomedie. Răscoala unei particule, care refuză să dea ascultare unei comenzi, dacă vrei, matematic-rațional-iraționale. Fizic, fără îndoială comanda va fi corectă. Bine calculată. Deci rațională. Dar moral, e irațională prin excelență. Voi antropomorfiza particule atomice. Le voi aduce la polurile unui conflict dramatic obișnuit : un element A, care se ciocnește cu un element B, și din ciocnire rezultă o concluzie morală valabilă. Numai că spațiul în care se desfășoară acest conflict trebuie să fie un spațiu *real*. Adică ireal, în raport cu existența aievea a particulelor mici ale materiei, cu specificul curburii spațiului în care se mișcă ele și cu calculul abstract. Dar cum pot oferi acest spațiu real-ireal spectatorului ? El privește scena mea, o vede, aude replicile și ilustrația mea sonoră. Deci trebuie să-i înfățișez intuitiv, apelînd la auzul și văzul său, un spațiu neintuitiv prin excelență ! Cum pot s-o fac, decît folosind metafora, relativizînd, prin sugestie indirectă, coordonatele obișnuite ?

— Abel, nu-ți dai seama că vrei să depășești un prag ce nu se poate depăși ? Eu nu sînt nici fizician, nici matematician, sînt un biet păpușar, și nici măcar atît, un simplu scenograf — și-n care scenograf nu zace un pictor ratat ? — dar în tinerețea mea am frecventat Talmudul și-am învățat să judec. Nu te lăsa purtat de entuziasm. Nu se poate realiza ce-ți propui.

Abel se opri, cu mîinile în buzunar, în dreptul studioului. Se uită țintă în ochii lui Wolf, își mușcă buzele, voia să vorbească, dar voia să se și rețină.

— Am să-ncerc, Saul — zise pînă la urmă, încet de tot.

Era rîndul scenografului, să se tulbure.

— Ascultă, Abel. Lasă-te păgubaș. Cauți un soi de *perpetuum mobile*. Cu o harfă nu pictezi tablouri, cu un penel nu dăltuiești marmură, cu o mască de tragedie nu scrii simfonii. Cu un vapor nu zbori și cu o bicicletă nu navighezi sub apă. Dacă simțurile sînt imperfecte și nu favorizează cunoașterea autentică, necorectată prin calcul...

— Și calculul tot de la simțuri a pornit. Matematica s-a născut prin experiență. Filiera se poate reconstitui.

Se lăsă din nou tăcere.

— Nu înțeleg. Nu mai înțeleg — șopti Wolf. — Se naște din experiență, dar corectează experiența, o dezminte unde e falsă, dar...

— Da, Saul. Așa. Pare o contradicție, nu ? Dar noi învățăm, dacă nu din leagăn, în orice caz din școală, că viața nu se dezminte prin contradicție. Dimpotrivă. Contradicția o proclamăm chiar unul din principiile de bază ale existenței. Eu cred că va veni o vreme în care ființa omenească se va desăvîrși. Odată și odată, nu știu cînd, simțurile noastre se vor perfecționa, vor ajunge să cunoască impecabil, nu numai în spațiul acesta euclidian, cu curbură zero, la mijloc de drum între atom și astru, ci în toate spațiile care au realitate materială. Se va produce cîndva o mutație a speciei, se vor amplifica și multiplica, în feluri nebănuite, posibilitățile de a cunoaște...

— Abel ! Abel, pentru Dumnezeu ! Adă-ți aminte pentru ce ai plecat din Universitate și ce anume ai venit să cauți în lumea păpușilor !

Abel, care stătea lîngă birou, veni încet la fotoliul său, se așeză, și-apoi își răzimă fruntea în palme. Stătu cîtva timp așa, pînă ce Wolf reluă, nu fără o nuanță de amărăciune în glas :

— Dacă-mi spuneai că vrei să faci un spectacol de satiră politică și să desfășori acțiunea în interiorul unui atom, îți spuneam : Bravo ! Dă-i înainte ! Hai să-l facem ! Ai pornit de la intenția cea mai frumoasă. Dar tu, dragul

meu, umbli după o himeră. Te obsedează perfecțiunea sferelor abstracte. Tu nu vrei să-ți devansezi, ca orice artist serios, vremea. Tu vrei să devansezi vremurile. Tu nu bați peste milenii, ci peste ere. Tu vrei să faci și artă, să ții și o lecție de fizică. Nimeni nu vine la teatru pentru a audia o lecție de fizică. Iar dacă, cu preț de mari eforturi, azvîrlind în taler toată erudiția ta, vei reuși să-nfățișezi spațiul neeuclidian și orbitele din interiorul atomului — cum îți închipui că-l vei putea investi din prima tentativă cu virtuți estetice? Nu se poate, Abel.

— Ba se poate — răspunse Abel încet, fanatic, calm.

— Fii modest, Abel.

— Ascultă, Saul — și se sculă din nou, de astă-dată solemn și grav. — Dacă nu izbutesc, atunci totul a fost zadarnic. Dacă nu izbutesc să aduc pe scenă spațiile neintuitive și dacă nu izbutesc să le fac *frumoase*, nimic nu a avut sens... Spune-mi deschis : ești dispus să mă ajuți ?

Saul surîse concesiv, cu căldură și amărăciune.

— Din păcate nu am cum să nu te ajut, Abel... Eu am învățat de copil să nu mă las impresionat, covîrșit, dezarmat de ceea ce pare imposibil sau absurd. Îl înfrunt. Și eu sînt din soiul celor ce se iau la trîntă cu imposibilul, al celor ce caută să se înalțe la o înțelegere dincolo. Deasupra. Tu ești acuma sub. Și nu vrei să ajungi numai la nivel. Vrei să ajungi *peste*. Nu ești un resemnat, Abel. Nici eu nu sînt.

— Să-ți spun ceva, Saul. Ce am ținut întotdeauna secret, pentru că mi-a fost rușine. Bunicul meu a murit în primul război mondial. A fost împușcat. Executat. Era iehovist ! — și izbucni într-un rîs nervos, în care accentele rele erau îndreptate împotriva lui însuși, nu împotriva de mult răposatului Amos Andru, care continua să aștepte, undeva, la dreapta Domnului, să răsune goarnele Armaghedonului.

XII

ERA DIN NOU O IARNĂ GREA. Străzile se întroieniseră, geruia năprasnic. Crăciunul și Anul Nou trecuseră. Viața artistică a orașului, parcă dezmințind vitregiile vremii, era în efervescență. Aerul limpede, de februar, primenea deopotrivă gîndurile și voințele. Neîndoielnic, prospețimea hibernală e mai propice cugetării și făuririi, decît dogoarea moleșitoare a verii, îmbierea dulce a trezirilor sau sațietatea senzuală a culesului.

Abel Andru trăia complet retras. La teatru, după un clocot de cîteva zile, următor premierei „Copilului Orb", cei cîțiva actori porniți împotriva lui se domoliseră, inițiativa lor protestatară pierzîndu-se precum un curs de apă în nisipurile deșertului, căci actorul de multe este capabil, dar de perseverență, nu. Direcția îi încredință pe rînd două spectacole pentru copii — unul după fabule celebre din istoria literaturii, de la Esop pînă la contemporani, altul după o poveste în centrul căreia evolua o albină răsculată împotriva ordinii stupului — de care el se achită mai mult decît onorabil. Lucrase intens cu Saul la decoruri și păpuși, izbutiseră împreună performanțe remarcabile, dar nu reveniră niciodată asupra discuției din acea duminică dimineață. Doar într-o singură împrejurare — ieșiseră împreună de la o repetiție, cu intenția de a bea împreună un filtru, și în piață se întîlniseră cu doctorul Nathan Goldschmied — fusese atins subiectul.

— Ei, ce facem, domnii mei? — îi luă în primire acesta. — Rămîn șomer?

— Vine, vine — răspunse Abel, surîzînd, și-apoi abătu repede subiectul. — Ce mai face prietenul dumneavoastră?

Doctorul îl înțelese greșit și se grăbi, cu febrilitate, să răspundă:

— Oh, e pe punctul de a termina cartea. Cred că va fi o lucrare genială. O contribuție originală, care va fundamenta realmente științific sistemul unei arte. Mi-a vorbit chiar aseară despre semnificația coincidenței cronologice dintre elaborarea geometriei lui Cartan și sistemul muzicii seriale și postseriale și...

— Nu, nu — îl întrerupse Abel, vizibil jenat. — Nu de... Voiam să vă întreb de Zeno.

— Aaa... — făcu Nathan Goldschmied ușor dezamăgit. — Nu l-ați mai văzut? E bine, sănătos, a fost la Viena.

— Nu l-am mai văzut, de atunci. Sîntem... sîntem oarecum certați. Și cu el, și cu Rectorul. Bănuiesc că v-a spus.

— Nu, nu mi-a spus nimic. Nici un cuvînt.

— Îi recunosc — rîse Abel și se întoarse spre Saul Wolf. — Numai pe mine mă socotesc răspunzător. Eu n-am voie să fac nici un pas „greșit".

— Normal — răspunse scenograful. — Oamenii de calitate sînt întotdeauna exigenți cu cei ce le sînt aproape și dragi...

— Stai și muncești nu știu cîte luni — întîmpină Nathan Goldschmied — ca să pui la punct toate amănuntele unui spectacol, îngropi în el un segment întreg din viața ta, apoi vine unul din aceste... aceste legume mari, se tolănește în fotoliu, se uită o dată la spectacol, poate că-l strînge pantoful, poate că are mișcări peristaltice mai accentuate, poate l-a înșelat nevasta, și-apoi are pretenția să te judece din înălțimile sale, aplicîndu-ți niște scheme și niște canoane din care nu mai e în stare să iasă, cît trăiește.

Abel și Saul zîmbiră: era ceva atît de grotesc și de nepotrivit între indignarea doctorului și ființa sa dolofană și, cel puțin aparent, blajină, încît efectul comic deveni irezistibil. Deliberat sau spontan, Nathan Gold-

schmied trecu zîmbetul lor pe seama adversarilor și, strîngîndu-le mîna de bun rămas, adăugă la fel de înfierbîntat :

— Aștept, aștept cu nerăbdare să le facem o demonstrație. O trăsnaie adevărată ! Să se otrăvească de-a binelea !

După ce se despărțiră de el, mai făcură cîțiva pași spre colțul următor, unde intenționau să intre într-un expres, cînd Wolf se opri și se întoarse spre Abel :

— Abel, i-ai spus că „vine". Spune-mi... chiar „vine" ?

Abel zîmbi, cu o umbră de amărăciune. Dădu din umăr, îl luă de braț, urcară cele trei, patru trepte, deschise ușa de sticlă și-l pofti să intre primul în local. Evita, vizibil, subiectul.

Subiectul îl chinuia. Claustrația de sine, evitarea oricărui contact social — excepție făcînd doar unele vizite ale mătușă-si Raveca, punctate de gingașe atenții față de nepot, de oftaturi de amor neîmpărtășit, de unele relatări aluzive despre Adam, și o invitație la familia Vasiliu, pe care în urma relațiilor recent stabilite nu o putuse refuza — autoclaustrarea în mansardă, aerul său distrat din orele de lucru de la teatru, toată metamorfoza și introvertirea accentuată a ființei sale aveau o singură explicație : căuta. Căuta cu înfrigurare, cu încordarea puterii sale de pătrundere, cu perseverența, voința, sîrgul și seriozitatea lui, căuta ceea ce Saul Wolf definise fie ca de negăsit, fie ca inutil artistic.

Încă la sfîrșitul verii, la București, reluase lectura teoretic-științifică — cel puțin pentru un moment, dar momentul acesta fusese un prilej de control de sine, o autoverificare după absentare. În răgazul în care Libelula zăbovise în mansarda de pe strada Andrei Mureșanu, existența lui stătuse prea mult sub semnul vrăjii ei, „insula" fusese mult prea mult insulă, pentru ca să-i fi îngăduit timp lăuntric de meditație abstractă. Și apoi, interesul acesta reînnoit — care la București mai fusese doar distracție, plăcere, un *loisir* pe măsura și calibrul fraților Andru — se născuse dintr-o înlănțuire de gînduri și năzuinți, la care contribuise chiar plecarea, dispariția ei. După plecarea Ondinei, în ceasurile încremenite de pustietate serală, în care tăcerea devenise multă și densă în jurul său, Abel puse din nou mîna pe volumele lui Lan-

dau şi Lifşiţ şi le parcurse pînă la capăt. Domeniul era îndepărtat de propria lui specialitate, dar nu lipsit de tangenţe. Apoi însă reflexiile sale ulterioare, estetic-geometrice, îl îndreptară spre o disciplină, pe care nu o mai frecventase din anii de studenţie : geometriile moderne. Cum niciodată nu intenţionase să se specializeze în geometriile moderne, în cursul studiilor nu insistase în mod deosebit, peste necesarul pretins de un calificativ maxim la examen, iar după promovare nu revenise niciodată asupra domeniului, deşi, îşi aducea perfect aminte, acesta îl pasionase nespus.

Motivul acestei îndepărtări era de ordin foarte intim şi nu ţinea numai de el. După prima lor facultate, fraţii Andru îşi despărţiseră căile. Într-un fel îi încînta acea teribilă asemănare dintre ei, care provocase şi continua să provoace atîtea, şi cîteodată atît de dramatice încurcături şi confuzii. Dar amîndoi simţiseră că identitatea aproape absolută a formaţiei, a educaţiei şi instruirii lor nu fusese decît rezultanta vitalităţii cu totul excesive a răposatului lor tată : parcă vrînd să se nemurească, să-şi impună continuitatea cu dublă certitudine, Avram Andru ţinuse la această riguroasă identitate în creşterea fiilor săi. Aparent, fusese numai joacă, încîntare în faţa simetriei, dar undeva, în adîncuri, îşi găsea astfel expresie tragicul său resentiment faţă de propria lui viaţă, care nu-i îngăduise să se realizeze în domeniul spre care avusese valenţe. Bineînţeles că toate acestea niciodată nu fuseseră explicit discutate, recunoaşterea rămase plutind nerostită între ei, însă prin consens tăcut se menajau şi-şi evitau reciproc domeniile.

Încă din clipa în care se desprinsese de „Copilul orb" şi începuse să reflecteze asupra posibilităţilor de a estetiza spaţiile neintuitive — oarecum revenind, ca după o prelungă rătăcire în cerc, la punctul iniţial, de plecare, la atracţiunea iniţială spre indeterminismul absolut, oferit de scena de păpuşi, aşa cum o depistase în dimineaţa aceea de An Nou, la bătrînul pictor, şi cu atît mai mult după convorbirea cu Vasiliu şi cu Saul, cînd interesul acesta renăscut se îmbinase, graţie subiectului atît de uşor găsit prin deducţie, cu imperativul social pe care îl accepta cu entuziasm şi convingere sinceră — Abel avu conştiinţa

clară, explicită, că încalcă granițele stabilite, prin consens tăcut, cu Adam. Adevărat, modalitatea intruziunii sale era cu totul personală, neprezentînd nici aspecte de concurență, nici de rivalitate, dar pătrundea totuși în domeniul fratelui său, era pe punctul de a comite o neloialitate. Prin conștiința de culpă pe care i-o inspira anticipat actul său de neloialitate, va pecetlui ruptura, presimțea el, tot atît de definitiv, precum mărturisirea devierii senzuale a ateismului lui Adam sau descoperirea postumă a adulterului intențional al lui Enikő.

A doua zi după convorbirea cu Saul, porni să-și adune bibliografia, pentru că din prima clipă își dădu seama : cunoștințele sale în materie erau deficitare față de proporțiile tentativei înnoitoare. Ca să-și realizeze ideea la modul major, nediletant, trebuia să stăpînească domeniul, să-l cunoască, să se deplaseze nestingherit, cu desăvîrșită ușurință, în propriul perimetru. Nu avea nevoie de demonstrații, ci numai de teoreme. Nu avea nevoie de amănunt, ci numai de principii. Dar era matematician, și oricît stăpînea arta și rutina lecturii selective, știa că nimic nu este neînlănțuit de cunoștințe și înțelegeri precedente, că avea imens de lucru, chiar cinci sau șase ore pe zi, că va avea nevoie de luni, nu de săptămîni, pentru a putea porni la rezolvarea problemei, pe care și-o pusese. Fără șovăială și pierdere de vreme, se apucă de lucru.

Din prima zi începu să simtă remușcarea. Oare decăderea lui Adam, îndepărtarea lui de principiile și normele etice, care se cristalizaseră, generoase, în anii lor de tinerețe, justificau propria lui intruziune ?

Dacă cineva îți fură ceva, ești îndreptățit la infracțiune, împotriva hoțului ?

Simțea că succesul spectacolului pe care începuse a-l gîndi, depindea de tăria cu care își putea interzice aceste remușcări, izvorîte dintr-un atașament anacronic de ceva ce contenise de mult a exista. Se concentră, folosind o adevărată tehnică, un întreg eșafodaj de asociații des frecventate, pentru a-și deplasa focarul atenției de pe tărîmul nedorit, spre obiectul de interes major. Se apucă de învățătură, cu temeinicia și ușurința metodică a omului de știință rutinat, și curînd încleștarea lăuntrică împotriva remușcării păli în fața greutăților studiului, în fața în-

cleştării pasionante a cunoaşterii, înţelegerii şi stăpînirii mirificei lumi, care începuse a i se desfăşura din nou. Chiar de la întocmirea primei bibliografii, îl îmbiase metoda istorică — îndeobşte nefolosită în domeniul matematic, decît de pensionari sau de cei ce pierd concursuri.

Felul în care Euclid enunţase axioma paralelelor obsedase unele creiere alese pe parcursul a mai bine de două milenii de istorie europeană. Tentativa mereu înnoită, după eşecuri nenumărate, i se părea tragică şi sublimă. Incapacitatea de a soluţiona problema sugera spontan similitudini şi comparaţii cu situaţia în care se afla el însuşi. Şi-apoi, îl impresiona adînc faptul că primul bărbat care izbutise să gîndească în termeni noi, să sfarme tiparul consacrat al gîndirii şi să iniţieze acea adevărată mutaţie a speciei umane în direcţia raţionalităţii, pe care Abel o simţea începută, s-a născut aici, pe meleagurile noastre. Îl înfioră reconstituirea incandescentei clipe a revelaţiei : în noaptea de 3 noiembrie a anului de graţie 1823, acest bărbat de geniu, Johannes Bolyai de Bolya, aşternu în scrisoarea trimisă acasă, în Mureş, tatălui său, cuvintele mîndre : „Din nimic, am făurit o altă, nouă lume". Tatăl eşuase el însuşi pe aceste stînci, printre care nimeni pînă atunci nu reuşise să navigheze. De cîteva ori şi cu cîtă insistenţă îl sfătuise pe fiu să abandoneze problema paralelelor, care la nimic bun nu putea duce, decît doar la întunecarea minţii — căci atunci cînd nu poate pătrunde sau desluşi, mintea se învăluie în întuneric.

Tatăl abandonase matematica în favoarea dramaturgiei. Soluţia febril căutată a venit în numai cîteva ceasuri — ce ceasuri de condensată, incipientă evoluţie a gîndirii omeneşti ! —, la Timişoara, într-o odăiţă oarecare, în care tînărul sublocotenent de geniu trăia la fel de autoclaustrat, ca Abel în mansarda lui. Şi apoi, ulterior, acest nobil tînăr, arţăgos, sărac şi nebun — care mai tîrziu nu s-a sfiit să-şi provoace propriul tată la duel, din motive sentimental-cavalereşti — nu a mai dat aproape nimic. O singură scînteiere, la douăzeci şi unu de ani, şi apoi nimic. A mai trăit vreo patruzeci de ani. A descoperit un sistem de notaţie muzicală dodecafonică, netipărit pînă în ziua de azi. Asocierea geometriei hiperbolice cu muzica îl evoca pe Adam... A consemnat nişte observaţii

astronomice, a vrut să-și pună știința de ofițer de geniu în slujba revoluționarilor de la '48, cînd sotniile se apropiau de Tîrgu-Mureș, și orașul trebuia întărit, dar a fost respins ; — într-un cuvînt : nimic, după noaptea aceea. Nimic. O singură idee, o singură faptă de tinerețe și și-a îndatorat, pe veci, omenirea. Ori, poate, a nenorocit-o. Judecățile afective i se impuneau, fără voia lui. N-ar fi de conceput nici relativitatea, nici bomba, nici cibernetica, poate nici Sol Spiegelmann...

Îl fascina acel tînăr singuratic și-l îmbia la faptă. Fusese și el în afara vremii, înaintea ei. Devansase cu mintea ceea ce nici azi nu pot simțurile percepe. Bătea indeslușibil de departe, spre viitoarele mutații. Fără teamă. Să nu se fi gîndit la consecințe, la cele ce se deduceau ? Imposibil. Nu se poate să nu fi știut că o dată cu geometria lui Euclid se invalidează, mai precis, se îngrădește, se limitează în aceeași măsură și fizica lui Newton.

Dar ridicarea la valoare estetică a unui fapt înfățișat în altă geometrie decît cea a lui Euclid — ideea lui, fapta, creația lui viitoare — ce consecințe va avea ? Încotro și pînă unde bate ? El, Abel Andru, ce eficiență va avea ? Cărticica lui Bolyai — numită „Appendix", la un manual de matematică al tatălui — este filă tipărită, a rămas, a stăruit în vreme, demonstrația lui a supraviețuit grație cernelii de tipar. Dar spectacolul său, al lui Abel Andru ?... Spectacolul său va amplifica omul, îl va azvîrli în dimensiuni încă neconcepute în artă. Îi pregătește mutația, ale cărei premize s-au născut în acea noapte de 3 noiembrie a anului 1823, în odăița de la Timișoara. Numai că în această amplificare a omului, va intra și *omenia*.

Căutările de factură umanistică în domeniul geometriilor noneuclidiene cereau un om întreg, și Abel Andru nu avea nici rețineri, nici șovăieli în a se dărui. Goli două sertare ale biroului său, întocmi un sistem lucrativ de fișe și începu să citească, să învețe, să pătrundă în acea lume nouă și neintuitivă. După primele zile, în care reorganizarea coordonatelor de gîndire îi ceruse eforturi deosebite, parte datorită nonintuitivității domeniului, parte datorită pierderii uzanței lecturii matematice, cărțile parcă începură să se deschidă și să se ofere singure. Dar pe măsură

ce înaintă în materie — păstrînd necontenit în faţă obiectivul şi căutînd, o dată cu însuşirea cîte unei teoreme sau cîte unui capitol chiar, unde anume, în ce punct şi-ar putea insera propria sa căutare păpuşărească —, pe atît acel *non possumus*, pe care Saul Wolf îl rostise oarecum în numele facultăţilor umane date, începu să-l obsedeze. Nu rareori simţi cum îl cuprinde o mînie frenetică, un soi de non şi antiresemnare : se investea pe sine, respectiv fiinţa umană, cu un dar ipotetic, cu o însuşire pe care *i-o voia*, i-o nădăjduia undeva, a cărei prezenţă ar fi întregit, singură, imaginea optimist-generoasă pe care şi-o făurise despre *homo sapiens*, şi care putea constitui într-un fel şi justificarea majoră a actului său protestatar, care-i schimbase profilul şi desfăşurarea vieţii. Saul Wolf nu era om de ştiinţă, nu avea competenţă — decît în măsura în care, de cele mai multe ori inconştient, orice artist plastic ajunge să se lovească de problemele-limită ale cunoaşterii intuitive —, însă era de o inteligenţă ieşită din comun, şi în faţa problemelor abstracte, se vădea a fi un om de mare bun simţ. Dar oare bunul simţ nu este viciat de determinismele genetice şi de uzanţa milenară a cunoaşterii simple, a lui *simplex apprehensio ?*

Exista un singur om, aici în oraş, care *avea* competenţă. Un singur om care, fără îndoială, se ciocnise de aceste limite, le gîndise, căutase căile şi mijloacele de a le depăşi, pentru că era prin definiţie un nonresemnat, un rebel, atras cvasimagnetic de tot ce este baricadă în calea gîndirii. Un singur om care i-ar fi putut spune din capul locului, în deplină cunoştinţă de cauză, dacă acel *non possumus* este real sau ireal, constituie sau nu o graniţă ultimă — pentru că acest om nu judeca pe temeiul simţului comun, ci era desprins de bunul simţ, trăia, într-un sens ambiguu, în libertate spirituală absolută. Dar tocmai această volatilizare a bunului simţ, această desprindere, îi interzicea lui Abel Andru accesul la el.

Poate că întreg acest efort de luni şi luni de învăţătură, de concentraţie, de investigaţie creatoare, era irosit în van. O singură frază — de confirmare sau de infirmare — i-ar fi putut da certitudinea rîvnită. Parcă-l vedea, aruncînd pe sub gene una din acele pătrunzător-ironice priviri fugare, şi-apoi, surîzînd pe seama temei

propuse — păpuşărie la dimensiunile şi-n spaţiile geometriilor noneuclidiene ! — formulîndu-şi părerea. *Potes experiri.* Sau : *Limitem transcendere non possumus,* şi-apoi, aplecîndu-şi capul uşor într-o parte şi împreunîndu-şi mîinile ca pentru rugăciune, se va uita la el pe-ndelete, şi el va simţi acel licăr de sardonică ironie...

Luptă din răsputeri împotriva ideii de a-l consulta pe fratele său. Nu putea şi nu trebuia să-l caute pe Adam. Ar fi fost cu neputinţă să mărginească discuţia la întrebarea lui. Demersul în sine ar fi fost evaluat, din prima clipă, drept concesie, renunţare la principiu. Parcă vedea toată galeria rînjind : Cornel Şomăceanu, Zeno Lupaşcu, mătuşă-sa Raveca, iar în urmă, mai bonom şi mai amuzat decît toţi, doctorul Nathan Goldschmied. Cel pentru care toate limitele sînt fluctuante, incerte, pentru că experienţa lui de viaţă, şi a tatălui său, şi a bunicului său, şi a celor dinainte, a dovedit că pînă la urmă viaţa găseşte soluţie tuturor dilemelor. Că lucrurile sînt şi nu sînt, în acelaşi timp... Parcă-l vedea privind peste ochelarii de sîrmă şi ţuguindu-şi buzele, legănîndu-şi statura greoaie, precum limba unui cîntar.

Nu putea să-l caute pe Adam. În nici un caz. Nici măcar nu-i putea scrie.

Învăţa ore şi ore, cîteodată zile întregi, fără tulburare, pentru ca apoi semnul de întrebare să-i răsară din nou, la fel de ameninţător, mereu legat de imaginea fratelui său. Bracona în pădurea lui Adam.

Poate că ar fi putut ruga pe cineva să mijlocească întrebarea. Dar cine ? Singurul ar fi fost Saul Wolf. Dar Adam l-ar fi batjocorit, ar fi deplasat discuţia pe un plan abstract, de specialitate, pe care scenograful nu l-ar fi putut urmări în nici un fel, ca să-i anihileze demersul şi să-l oblige pe Abel să vină personal. Personal, umil, spăşit. N-avea îndoieli asupra primirii pe care i-ar fi pregătit-o Adam. Şi nu-şi putea îngădui să-l expună pe Saul unor umilinţi.

Încetul cu încetul, pe măsură ce săptămînile se scurseră, şi fişierul se îmbogăţi, Abel începu să trăiască din nou plăcerea gratuită a pătrunderii, a înţelegerii cîte unui capitol, desprinzîndu-se cînd şi cînd de finalitatea cerce-

tărilor sale. Şi-apoi reîncepură remuşcările şi procesele de conştiinţă.

În lunile acestea nu exista nici o femeie în viaţa lui. Orele pe care le petrecea la teatru, lucrînd succesiv la cele două spectacole pentru copii, erau neutre, anoste, goale, la sfîrşitul fiecărei repetiţii simţea acut dorinţa de a se întoarce cît mai grabnic în mansardă, deşi ştia dinainte că după primele euforii ale înţelegerii, vor urma iarăşi clipe de înfruntare de sine. Nu mai vizitase de foarte multă vreme podul care adăpostea depozitul de păpuşi : tot ce atîrna acolo, în cuie, pînă şi prietena lui de odinioară, Mausi, i se păreau pierdute undeva în urmă, într-o zonă faţă de care în numai cîteva săptămîni îşi pierduse sensibilităţile. Luase de aici ce putea lua. Acum căuta să ia din altă parte, şi simţea în sinea lui aţîţîndu-se flacăra, la dogoarea căreia se va făuri marea sinteză.

Îşi petrecu astfel, în singurătate, noaptea de Crăciun, aducîndu-şi doar pentru o clipă aminte — şi, spre surpriza lui, fără emoţii deosebite — de seara de acum doi ani, cînd intrase pentru prima oară la Teatrul de păpuşi, ca să vadă spectacolul lui Enikő. Nici nu-şi puse problema de a petrece noaptea de Revelion altminteri.

Seara începu perfect. Ninsese uşor în timpul după-amiezii, mai tîrziu se lăsase un ger sec şi limpede, soba era încinsă, aşa că Abel putea deschide din cînd în cînd fereastra, ca să aerisească. Îşi preparase o carafă întreagă de limonadă, îşi fiersese cîteva ceşti de cafea. Mîncase la o braserie, avea o senzaţie de comoditate perfectă, de sănătate şi bună stare fizică, şi lectura îl îmbia. După ora unsprezece, telefonul sună — Saul Wolf, Petre Vasiliu şi, în mod cu totul surprinzător, Zeno Lupaşcu, îi urară la mulţi ani. Vocea psihiatrului părea răguşită şi incertă, pesemne începuse devreme petrecerea şi consumul de alcool.

— Să creşti mare ! — îi ură el. — La mulţi ani ! Asta nu ca împăcăciune — adăugă el.

— Mulţumesc, Zeno — răspunse Abel reţinut, trecînd peste aluzia la diferendul lor. Atenţia bătrînului îl mişcase totuşi.

— Să nu cumva să scapi o vorbă lui nen-tu Cornel, că te-am felicitat — continuă Lupaşcu, chicotind.

— Nu l-am mai văzut din seara aceea.
— Bine, atunci. Ce faci?
— Citesc.
— Ce citești? În cartea vieții?
— Nu. Geometrie.
— Ești nebun! Doar nu vrei să-mi spui că ești singur în noaptea de Revelion și că te ții de... de... de lucruri serioase! În noaptea asta, geometria-i deșertăciune! Hai, că vin să te iau! Tragem un chef...
— Nu, Zeno, nu pot. Lucrez.
— Incurabil — mai auzi din receptor, și-apoi, la capul firului, psihiatrul închise.

Peste un sfert de oră, îl chemă Rectorul.
— Măi, nu cumva să scapi o vorbă lui Zeno, că n-aș mai avea zile.
— Bine, Cornel. La mulți ani și toate bune!

Rămase o clipă în picioare, lîngă telefon, zîmbind. Era ceva cunoscut, ceva de acasă, în acest amestec de remușcări, de duioșie în sentimente și intransigență în maniere. Și-apoi, aproape instantaneu, uită de ei și, iscodindu-și propriile adîncimi, se dojeni pentru tăcerea pe care o descoperi. Sorbi o gură de cafea și apoi continuă să însemne pe fișă extrasul lecturilor sale dinainte de a fi sunat telefonul.

Nu auzi clopotele și sirenele, vestind sfîrșitul anului.

Într-un tîrziu, mult după ora unu, tresări. Fără să știe nici el de ce, începu să se plimbe agitat. Îl cuprinse o neliniște, a cărei natură și sursă nu izbuti să o identifice. Își căută o durere, o supărare trupească, dar nu și-o găsi. Se opri înciudat, se concentră, cu intenția de a curma această stare ciudată prin elucidare și-apoi, ca un sunet crescînd de sirenă, identifică pricina: Adam.

Se întîmplase ceva cu Adam. Ceva grav, amenințător, definitiv.

Murise.

Se întinse pe studio, sleit, își acoperi ochii cu palma.

Fenomenele telepatice încă nu au explicație științifică. Metapsihologia este deocamdată o disciplină care se mărginește la a consemna unele coincidențe, fără a izbuti să stabilească lanțul determinant, de la cauză la efect. „Presimțiri". „Premoniții". Și altele. Și altele. Dar zecile de

mii, sutele de mii, milioanele de cazuri în care avem presimțiri și premonițiii, și credem a cunoaște telepatic, și apoi, ulterior, cunoașterea aceasta se dovedește a fi vicleană, falsă, cu totul și cu totul alături de realitate? Ce garanție obiectivă ar putea avea că *această* trăire, *acest* sentiment, *hic et nunc*, nu-l înșală? Probabilitatea pleda, covîrșitoare, în favoarea erorii. Nu există explicație nici pentru legătura dintre mamă și copil. Tot soiul de ipoteze de domeniul bioelectricității — ea însăși în mare măsură încă strict descriptivă — și de elucubrații neverificate despre microemițătorii și microreceptorii criptici din organismul omenesc, nimic serios, nimic experimentabil.

Nu, hotărît, totul era numai o stare de exaltare, de epuizare nervoasă. A exagerat cu studiul. Nu trebuia să se lase pradă unei idei. Devine obsedat, posedat. Luciditatea ține de o stare de echilibru. Și pentru a rezolva problema, problema lui, descoperită și enunțată de el, mai presus de toate are nevoie de inteligență lucidă.

Dar cîte zeci, cîte sute de fenomene ale naturii, consemnate de observație statistic-populară, neexplicate vreme de veacuri, se dovediseră pînă la urmă, elucidate științific, reale, verificînd și justificînd ceea ce inițial fusese numai credință, nu experiment, raționament sau chiar lege?

Și dacă, într-adevăr, Adam e mort, Adam nu mai e? Eventualitatea îl invadă, cumplită.

Își va ierta vreodată vremea ce s-a scurs de la ruptură încoace? Faptul că în ultima clipă de conștiință — dacă dezastrul nu s-a produs cumva printr-un accident, printr-o întîmplare fulgerătoare — Adam nu l-a putut simți alături și nu s-a stins cu conștiința iertării și a continuității legăturii fraterne?

Ciclul azotului. Reintrarea în ciclul azotului. Nu există nimic, dincolo de ordinea moleculară superioară a organismului, a sistemului nervos central, în speță. Tot restul e superstiție, iscată din sentimentriarhatul de milenii, din întîrzierea mutațiunii spre rațiune. Dacă s-a stins... ei bine, s-a stins. Ce importanță mai are pentru el, dacă a fost sau nu a fost consolat în clipa ultimei pîlpîieli? O melancolie dulceagă și neavenită. Nu ține nicidecum de esență.

Şi dacă totul este numai halucinaţie ? Dacă întreagă această nelinişte şi durere sufletească, dacă toată presimţirea se va vădi, într-adevăr, o elucubraţie a creierului său suprasolicitat ? ! Dacă Adam e bine sănătos, habar nu are de angoasa fratelui său şi-şi face mendrele — în noaptea aceasta deosebită — mai teribil decît în alte dăţi ?

Care vor fi raporturile lor, de aici încolo ? Emoţia aceasta, conştiinţa reînviată şi reactualizată a acestei legături din adîncuri, neînrudită, în sine, cu dragostea sau cu aprecierea, schimbase oare ceva ?

Îl cuprinse o ciudă cumplită, o mişcare sufletească vecină cu ura, asemenea unui copil care s-a luat la trîntă cu alt copil, de aceeaşi vîrstă şi statură, şi acesta din urmă s-a dovedit mai voinic şi mai iscusit, l-a biruit şi l-a pus cu umerii pe pămînt.

Niciodată. Niciodată nu va recunoaşte. Nu-i va da asemenea satisfacţie. N-are decît să rînjească şi să-şi aprecieze sistemul de valori — sau, mai precis : sistemul de nonvalori, de valori negate — mai viabil decît curăţia lui.

Undeva, departe, nu se putea şti unde, există Ondine. Libelula lui.

Dar dacă Adam, într-adevăr, nu mai e ?

Cînd se trezi, era dimineaţă tîrzie. Se simţea zdrobit, ca după o noapte de beţie cruntă. Îşi reveni greu — dură minute, nu clipe pînă ce-şi aduse aminte de avatarurile sufleteşti ale nopţii trecute, dar apoi, cînd depistă exact sursa tulburării şi simţi cum revin oscilaţiile, sări din pat şi, fără şovăială, se îndreptă spre telefon. Trebuia, cu orice preţ, stabilit adevărul. Căută numărul lui Nathan Goldschmied : dacă cineva, atunci doctorul trebuia să ştie. Îl sună.

— Bună dimineaţa, domnule doctor, şi la mulţi ani ! Aici Abel Andru.

— Ce plăcere, ce plăcere — se auzi, mieros, din receptor. — Mulţumesc pentru urări, şi reciproca !

— Mulţumesc, domnule doctor !

— Sînt măgulit că v-aţi adus aminte de mine şi, *honi soit qui mal y pense*, îndrăznesc să presupun şi să sper că faptul se datoreşte apropierii următoarei noastre colaborări.

— O, nu, domnule doctor. Pînă atunci, mai e mult. De astă-dată merge mai greu. Mult mai greu. Incomparabil. E vorba de cu totul altceva, decît spectacolele de pînă acum.

— Îmi pare rău. Dar sînt sigur că pînă la urmă va fi foarte frumos. Dacă pînă atunci v-aş putea fi de vreun folos...

Se lăsă o pauză de cîteva clipe.

Da, ar putea să ajute. Ar putea transmite lui Adam, dacă nu altceva, atunci o singură întrebare : *Possumus aut non possumus*. Dar pe temeiul unei dezlegări obţinute de la Adam — şi încă prin mijlocirea moralmente atît de dubioasă a ginecologului — probabil că ar fi incapabil de creaţie, nu ar putea înfăptui nimic pe scenă. Ar sta ca paralizat în faţa vidului de după rampă. Creaţia este elan şi dăruire. Şi curăţie. Şi nu te dărui curăţiei decît curat. Dar dacă Adam nu mai este ?

— Cum aţi petrecut Revelionul, domnule doctor ? — Abel surîse : fără îndoială Goldschmied va considera această întrebare ca o evadare puţin politicoasă din faţa ofertei sale.

La rîndul său, doctorul tăcu vreme de cîteva clipe. Convorbirea ajunse un duel, în care loviturile de spadă erau tăcerile.

— Pînă la un punct, excelent. Am fost invitat într-o societate foarte numeroasă şi... şi foarte distinsă. Şi ne-am distrat de minune, pînă s-a-ntîmplat un accident cu A... cu fratele dumneavoastră.

Va să zică era adevărat. Adam...

Abel simţi cum i se taie răsuflarea şi-ntr-o clipă îl năpădeşte năduşeala rece.

Doctorul îşi reluă relatarea :

— Ceva ce mi se pare de două ori cumplit. O dată pentru că s-ar putea ca Adam să-şi piardă vederea şi să rămînă desfigurat, şi a doua oară, pentru că par implicate... cum să mă exprim... forţe superioare... Să sperăm însă...

Se lăsă o scurtă tăcere.

— Domnule doctor, nu mă interesează... vă rog să mă scuzaţi, dar dumneavoastră ştiţi prea bine...

Iar urmă o pauză — cea mai ascuţită de pînă acuma. Abel încercă un moment de regret — fusese poate prea

aspru. Existau, totuși, anumite legături între el și doctorul Nathan Goldschmied, care durau de mai bine de un an, și care, în fond, aveau un bilanț pozitiv...

— Îmi pare rău — auzi din receptor cu aceeași învăluire politicoasă a glasului. — Știu, bineînțeles că știu, dar am crezut că atunci cînd... cum să vă spun... atunci cînd e vorba de evenimente care implică tot viitorul, viața... atunci... atunci se poate...

— Nu, domnule doctor, nici atunci nu se poate. În nici un fel, niciodată nu se poate... Vă rog să mă înțelegeți...

Se opri, deoarece își dădu seama că din nou depășise duritatea îngăduită de convenții și pentru că... pentru că mințea. Conștiința minciunii, dar și cea pregnantă a propriei sale sucombări din noaptea trecută, a slăbiciunii sale în contestarea unei legături care continua să stăruie în adîncuri, în ciuda și împotriva și a convingerilor și a sentimentelor sale, se amalgamară toate ; brusc și cu telefonul la ureche, îl cuprinse dintr-o dată frica : nu va putea rezolva problema, problema cea mare, fără să-l consulte. Întrebarea iscoditoare de sine se formula în conștiința lui, ca de la sine : toată năzuința aceasta, încercarea de a face posibil imposibilul și real irealul, postura de Demiurg, trînta aceasta cu Ideea, nu era oare o nemărturisită, tainică tentativă de a-și crea un pretext valabil, pentru a azvîrli o punte peste prăpastie ! ?

— Credeți-mă — se auzi dintr-o dată și rămase surprins pînă unde poate ajunge falsitatea lui, dînd cu glas tare soluție unei probleme, care abia i se înfățișase, interzicîndu-și astfel, prin anticipație, orice alt răspuns — în ultimele luni am fost într-o situație în care aș fi avut nevoie de sfatul lui — și observă că-i era peste putință să pronunțe numele fratelui său — cum să vă spun, strict pe plan profesional. Pentru noul spectacol. Și n-am putut. Mi-a fost imposibil. Și nici nu-mi va fi posibil vreodată.

— Vă rog. Cum credeți... Mi-ar fi făcut însă o deosebită plăcere să mai fim împreună. Firește... cum să spun, numai noi...

— Domnule doctor, pînă ce nu găsesc soluția spectacolului, aș vrea să nici fiu ies din casă, decît pentru a

mă duce la repetiții. Știți, e... e foarte greu. Trebuie să învăț mult și...

— Vai de mine, în ruptul capului n-aș vrea să vă deranjez. Mai ales că ceea ce-mi spuneți îmi îngăduie să cred că va fi un spectacol cu totul deosebit...

Din nou iscusință în a netezi : fusese refuzat, deși mult mai în vîrstă decît Abel, și, iată, acum găsea totuși o formulă politicoasă pentru a încheia subiectul.

— Nu știu dacă va fi izbutit. Dar *deosebit* va fi, în orice caz. Nu c-aș vrea să par original... — adăugă repede Abel, simțind că începe să se laude. — Dar problema, prin firea ei...

— Da, da — auzi el un rîs ușor, înăbușit, de la capătul celălalt al firului. — Problemele unui Andru sînt întotdeauna deosebite ! Ei, dar atunci să nu vă rețin, deși mi se pare, totuși, exagerat să lucrați și în ziua asta. Încă o dată : Anul Nou fericit.

Abel rămase cîteva clipe nemișcat lîngă telefon. Simțea limpede că nu se purtase frumos, că în colțoșenia lui față de doctorul Nathan Goldschmied se amesteca un teribilism și o frondă care, pînă la un punct, puteau foarte bine să pară obrăznicie simpatică ; în fond, însă, la vîrsta lui și la nivelul raporturilor lor, atitudinea aceasta era deopotrivă deplasată și jignitoare. Și totuși, undeva într-un for lăuntric, se simți mulțumit de felul în care se purtase. Divorțul acesta dintre normele de cuviință la care adera nu din conformism, ci datorită unei fineți sufletești organice, pe de o parte, și satisfacția de moment, pe de altă parte, era de natură să stîrnească în el noi semne de întrebare, noi îndoieli, noi obiective de investigație lăuntrică. Cu un gest sufletesc radical și pripit dădu totul deoparte, intră repede în baie, pentru a-și îndeplini toaleta matinală, ca apoi, după ce-și va fi pregătit o cafea, să reînceapă confruntarea cu limitele — contestate de el — ale cunoașterii intuitive.

Desfigurat... poate orb... Goldschmied făcuse aluzie la niște întîmplări de natură mistică, la un soi de pedeapsă...

Idealul său de frumusețe virilă a contenit deci să ființeze. E desfigurat... Dar chiar dacă orbește — nu rămîne răspunzător ? Mila pe care o stîrnește o năpastă abătută

peste un vinovat, îi scade vinovăţia ? Cînd un condamnat se îmbolnăveşte, este întîi lecuit — şi-apoi trimis la ispăşire. Dacă justiţia este consecventă, dacă nu este şi ea cuprinsă de remuşcări. Pentru că în milă intră, evident, remuşcare faţă de victimă. Că el este victima şi nu eu. Dar oricîtă remuşcare va simţi faţă de Adam, şi o simte de pe acuma — de ce, de ce a trebuit să fie desfigurată frumuseţea aceea armonioasă, dinamica aceea a graţiei bărbăteşti, de ce nu colţoşenia, necioplirea lui ? — va rămîne consecvent pînă la capăt. Disputa lor nu este o dispută a înfăţişărilor, nici a nenorocirilor abătute peste unul sau altul. Disputa lor este o înfruntare de idei, o înfruntare între convingeri şi adeziuni *liber alese*.

În vreme ce se săpunea pentru a se bărbieri, misterul din ajun reveni în atenţia lui : *existau obiectiv* legături telepatice, metapsihologice, între el şi Adam, chiar dacă fondul informaţiei astfel dobîndite nu coincidea exact cu evenimentele petrecute. Nu punea la îndoială că legătura, sensibilitatea aceasta deosebită, indeterminabilă — deocamdată — prin explicaţie, era dublă, că dacă el ar fi fost într-o situaţie similară, Adam ar fi înregistrat alarma cu aceeaşi tulburătoare intensitate. Dar oare fenomenul se mărginea la situaţii de moment ? Oare suferinţa prelungă, aproape cronică, nu era recepţionată de celălalt ?

Oare Adam nu „simţise", în toate săptămînile şi lunile din urmă, ascuţimea suferinţei sale, acuitatea situaţiei în care se afla, criza cuprinzătoare a întregii sale gîndiri, deznădejdea acestei încleştări cu imposibilul, cu supraomenescul ?

Zeno Lupaşcu îi diagnosticase un complex de superioritate, pentru că licita, chipurile, în jos. Oare cine, pe rază întinsă, încerca să liciteze atît de sus ca el, Abel Andru ?

Adam nu putea să nu ştie cît de adînc este implicat. Chiar dacă nu cunoştea conţinutul încleştării sale. Ştia însă că suferă. Primise noaptea trecută dovada. Aşa cum simţise el primejdia care-l ameninţa pe Adam, aşa trebuie să fi simţit Adam primejdia, marea primejdie a anihilării spirituale, a falimentului, pe care o înfrunta. Şi cu atît mai mult trebuie să fi avut intuiţia ei, cu cît deţinea

cheia, soluția: intervenția lui fusese doar de atîtea ori rîvnită, dorită cu ardoare.

Nu venise. Nu dăduse nici un semn al complicității la această taină nouă, stranie, a legăturii nonmateriale, criptice, magice, care, iată, stăruia între ei.

Deși poate primejdia care plutea deasupra lui era mai gravă, cu implicații mai ample, decît orice fel de mutilare posibilă. Pentru că integritatea, noninvaliditatea spirituală este mai presus de orice. Creatori orbi, creatori schilozi, cu trupul atrofiat au mai existat și vor mai exista. Dar creatori faliți în propria lor spiritualitate...

Dar oare ar fi putut veni? Nu el, Abel, fusese cel ce-i interzisese accesul, chiar și posibilitatea de apropiere? Ar fi fost oare obligat să înfrunte riscurile unui nou refuz? Putea să se expună la altă umilință, asemănătoare celor din împrejurări anterioare?

Sau poate Adam era mulțumit, rînjea cu satisfacție și aștepta, rău și trufaș, hagialîcul său spășit la arbitrul în materie, ca de acolo, de sus, unde îl situa triumful său, să-i dea absoluțiune, iertare, să-l reprimească, generos, ca pe un fiu risipitor?

Era prea tîrziu. Dacă Adam rămîne, într-adevăr, mutilat și poate chiar orb, nu va găsi resurse: fără adeziune sufletească la o credință nu se poate reclădi lumea. Simțurile, singure, nu conduc la nimic. Satisfacțiile lor sînt de o clipă. Și Adam, privat de această clipă, va fi deșertat lăuntric, va rămîne mai singur ca oricînd, și mai inaccesibil. Conștiința invalidității sale sufletești îl va circumscrie în solitudine mai cumplit chiar, decît invaliditatea trupească. Niciodată Adam nu va mai accepta să-l întîlnească, să dea ochii cu el. Ochii...

Aveau nouă ani, cînd încercaseră să evadeze. Pedagogia lui Avram intrase în conflict cu fantezia vîrstei. Făcuseră cunoștință cu istoriile Troiei, cu miturile și povestirile biblice, cu legenda Romei — filtrate toate prin exegeza raționalistă a tatălui. Pe cînd îl urmăriră însă pe Ghilgameș, cînd acesta, după moartea prietenului său Enkidu, porni în căutarea ierbii, care, prin cunoaștere, să-i asigure nemurirea, și cînd, după toate avatarurile, o dobîndi de pe fundul mării, și, pînă la urmă, șarpele

i-o fură totuşi, iar Avram Andru încercă să le desluşească sensurile simbolice, se produse rebeliunea. În mod ciudat, iniţiativa nu o avusese Adam, de obicei omul de acţiune între ei, ci Abel, care se simţea personal şi adînc lezat. Încercase să polemizeze cu tatăl său, dar acesta îl puse repede la punct :

— Măi, prostule ! Învaţă-te că nu ce-ţi place ţie e adevărat, şi că nu cine ţi-e simpatic trebuie, musai, s-aibă dreptate sau să cîştige procesul. Ghilgameş ăsta a fost un nătărău. Au mai fost şi alţi nătărăi, înainte şi după el ! Şi Avram, c-a vrut să-l taie pe fecior, c-aşa i-a zis năluca ; şi Isus Cristos, c-a intrat la Ierusalim, după ce i s-a spus doar verde că nu-i a bine în oraş ; şi Achile, că-ntîi s-a mîniat pe Agamemnon, pentru o muiere, şi s-a retras în cort — că un om serios niciodată nu se poartă bine sau rău, după cum îi merge bine sau rău cu o damă —, şi după aia că a ieşit din cort, că Hector l-a omorît pe Patrocle — că de-ar fi fost Patrocle urît, n-ai tu grijă, tot în rezistenţă pasivă ar fi rămas. Asta e, Ghilgameş e un nătărău. Nu ştia bine nici ce-i o roată, darmite un costum de scafandru, un submarin, dar el voia s-aducă de pe fundul mării iarba nemuririi. Nici mai mult, nici mai puţin !

Abel nu se resemnă însă. Erau în vacanţă, la Stîna din Vale, în Munţii Apuseni. Seara, cînd băieţii fură trimişi la culcare, începu febril să-i vorbească lui Adam : ce fel de om i se părea că a fost Ghilgameş, şi iarba... iarba cunoaşterii, trebuie să fie şi acum în guşa acelui şarpe cu zorn şi dacă l-ar găsi...

— Tu ce vrei ?

— Ce vreau ? Iarba o vreau !

— Du-te şi caută-ţi-o, dacă n-o fi putrezit pînă acum în guşa şarpelui :

— Singur nu mă duc, mergi cu mine ?

Adam cumpăni o clipă, măsurîndu-l. Nu-i ardea de iarba nemuririi — în general, de la bun început nu acordase importanţă deosebită legendelor — dar, fără îndoială, îi ardea de aventură şi evadare.

— Ţi-ai adus banii ?

Gemenii începuseră, încă din clasa întîia, să strîngă în taină bani, cu o destinaţie imprecisă, dar bănuită vag,

plutind undeva, într-un viitor neguros. Acum se ivise pe neaşteptate un rost concret pentru sumele lor.

— Că fără bani, un pas nu fac.

— Sigur că i-am adus. Dar tot se vor isprăvi.

— Vedem noi atunci. Facem ceva. Dăm şi noi lecţii, mai lucrăm ceva... Dar încotro vrei s-o iei ?

— Scărişoara. Întii la Scărişoara. Peştera nu are fund. N-ai citit ? Dă într-un rîu subteran. O luăm pe rîu şi ieşim dincolo... Şarpele cu corn...

Lui Adam nu-i ardea nici de peşteri, nici de rîuri subterane, nici de şerpi. Pentru el chiar şi lecturile precoce din Jules Verne fuseseră aiureli. Dar îl cunoştea pe Abel şi-i simţise entuziasmul. Nu-l putea lăsa singur.

— Fie şi Scărişoara. Eşti gata ?

Se îmbrăcară cu pantaloni tirolezi, de piele, se încălţară cu bocanci, se încinseră cu centuri cu cataramă lată, de aramă, neuitînd bineînţeles splendidele cuţite de vînătoare, cu prăsele de os, pe care le primiseră în dar de la *Onkel* Zeno.

Patru zile mai tîrziu, cînd îi judeca în biroul său de la Cluj — după dispariţia gemenilor, părinţii se întorseseră valvîrtej acasă, punînd în mişcare poliţia, jandarmeria şi, graţie unui colonel, care cîndva făcuse curte doamnei Bîrsan, mama Dinei, chiar şi un batalion de vînători de munte — şi se menţionă numele lui Ghilgameş, Avram se înfurie îngrozitor :

— Vă arăt eu Ghilgameş ! Da ce dracu, eu mă căznesc să vă deschid minţile la timp, iar voi, podoabe ce sînteţi, vi-o-ntunecaţi cu de-a sila, cu prostii ? ! !

— Eu am fost cu ideea — sări deodată Adam, simţind că ameninţă represaliile trupeşti, atît de rar practicate în pedagogia tatălui lor.

Abel roşi pînă în vîrful urechilor şi-i veni să plîngă, să ţipe că nu-i adevărat, că el era cel vinovat.

Avram rămase intrigat. Totul semăna prea mult cu Abel. Adam era dintotdeauna un mic lucid. Se deprinsese însă chiar de la începutul intervenţiei sale în educarea băieţilor, să accepte responsabilităţile asumate spontan de ei, să nu scormonească în raporturile intime ale gemenilor.

— Tu ?

— Da, eu. Pentru că n-ai dreptate. Dacă iarba aceea te face nemuritor, atunci trebuie să fie, ea însăși, nemuritoare. Deci mai există și acum. Și dacă există, se poate găsi.

Avram Andru avu o clipă impresia că băiatul își bate joc de el.

— Mă ! — făcu el amenințător.

Dar Adam îl înfruntă cu o expresie atît de serioasă și de concentrată, îi susținu privirea atît de senin și de calm, încît hotărîrile sale anterioare, cu privire la necesitatea unei sancțiuni aspre, trupești, se clătinară în fața văditei neînțelegeri a limitei dintre mit și logică.

Niciodată Adam nu-i prezentase lui Abel factura. Niciodată Abel nu-l întrebase de ce își asumase vina lui — poate pentru că se temea de răspuns : Adam nu i-ar fi spus că-i mai voinic, pentru că nu era, că răbda mai bine durerea, pentru că nu o răbda, ci i-ar fi răspuns că știe să abată atenția interlocutorului, că în fața unei primejdii își păstrează sîngele rece, că înfruntă situațiile cu judecata, nu cu sinceritatea. Și de toate acestea Abel nu era în stare, și întreg episodul — neobișnuit în peisajul prin excelență serios și intelectual al copilăriei și adolescenței băieților Andru — rămase nerăscolit. Dar poate că acesta era motivul pentru care întîmplarea avusese, totuși, darul de a stabili pentru totdeauna o ierarhie : fixase definitiv o diviziune a misiunilor între ei. Cel ce avea de înfruntat primejdiile, amenințările, opreliștile care trebuiau întîmpinate cu sînge rece și judecată calmă, era Adam.

Dar acum Adam era și nu era, și mai mult nu era : ceea ce îi despărțise inițial se adîncise asemenea unui hău. Și-apoi catastrofa din noaptea de Revelion... Mutilat... Oricît creștea în Abel nevoia de a-l consulta, de a-i pune acea singură întrebare — *possumus aut non possumus* — trebuia să se rețină. Îi despărțeau mîndriile...

Trecu și ianuarie, trecu și februarie aproape, spectacolele pentru copii intraseră în premieră, incidentele din jurul „Copilului Orb" fuseseră de mult date uitării, iar la teatru se auziră tot mai des întrebări intrigate : „Ce face Andru" ? „Ce-i cu noul spectacol ?" — dar specta-

colul cel nou abia se cocea în adîncuri, undeva foarte departe, mai departe decît fusese în toamnă : cu cît înainta Abel în studiul său, cu cît aborda noi capitole ale disciplinei, cu atît perspectiva soluţiei se îndepărta, cedînd unei preocupări gratuite, cu obiectul însuşi, a cărei armonioasă şi fermecătoare frumuseţe îl copleşi cu desăvîrşire.

· Era singur, în dialog cu sine însuşi, în după-amiaza în care raţiunea căutărilor sale se clătină definitiv, pusă sub semn de întrebare de propriile lui deducţii.

Saul avea şi nu avea dreptate. Nu că nu se poate realiza. *Nu trebuia realizat.* Dar şi el, Abel, avea dreptate — însă numai subiectiv. Numai parţial. Intenţia de a estetiza spaţiile abstracte, la care numai calculul matematic, numai noţiunile plăsmuite au acces, este splendidă şi generoasă. Dar în esenţa ei este şi ea iconoclastă. Pentru că va deschide o cale. Un capitol de artă. Din păpuşărie va invada în pantomimă, în desen animat, în cinematografie. Valoarea imediată a noilor frumuseţi va deveni subînţeleasă ; lumea din care încercase să evadeze, împotriva căreia îşi ridicase neobişnuitul, modestul şi curajosul său protest, va invada şi sfera în care se refugiase pentru a-şi mîntui sufletul de concluziile lui Sol Spiegelmann. Şi cel ce va fi deschis porţile, va fi el, Abel Andru.

Nu sînt mulţi artişti matematicieni în lume. Dar dacă nu găseşte el soluţia, implacabil, mai curînd sau mai tîrziu — şi nu mult mai tîrziu ! — un altul, undeva în alt colţ de lume, o va găsi.

Nu există scăpare de sub semnul vremii.

A vrut să opună păpuşile matematicii.

Dar pînă şi păpuşile sînt gata să evoce lumile matematic definite.

Se închide cercul. Se închide definitiv.

Se îmbrăcă şi coborî în oraş, intră în incinta teatrului şi urcă în depozitul de păpuşi. Cedă impulsului de a se plimba de-a lungul cuierelor cu personaje. Să se asigure că cel puţin au existat aievea. Şi descoperi, îndurerat, ceea ce nu observase pînă atunci : din şirul zecilor şi sutelor de eroi de legendă, acoperiţi de colb, asemenea

unor relicve, lipsea Ghilgameş. Ar fi trebuit evocat pe scena de păpuşi. Fără finalul străvechi : să rămînă cu Iarba Nemuririi.

Îl cuprinse o deznădejde, căreia nu-i putea întrezări nici soluţie, nici capăt. Luă din cui prietena sa de odinioară, păpuşa Mausi, o îmbrăcă pe mînă şi o făcu să se încline a bun rămas. Trebuie să ştim a ne despărţi cu eleganţă, chiar cînd pierdem o lume. Căci lumea pe care o pierdem este, ea însăşi, întemeiată pe eleganţă. Şi pe politeţe. Şi pe graţiozitate. Lumea matematizată nu va mai şti ce este graţiozitatea. *Il faut savoir quitter la table.*

Simţi o nesfîrşită oboseală, nevoia acută de a se culca şi de a dormi, a dormi.

De ce venise oare în podul de păpuşi ? se întrebă Abel.

De cîte ori ne avîntăm înainte, şi acolo, în faţă, ne lovim de un zid impenetrabil, sîntem azvîrliţi îndărăt, dar nu la punctul de plecare, ci înapoi, mult înapoi. De ce avusese nevoie de imaginea concretă a sutelor de păpuşi, aninate în cuiere ? De ce o pusese pe Mausi să salute ?

Voise să spargă, într-un fel, limitele cunoaşterii şi nu izbutise. Dăduse peste o limită a facultăţilor omeneşti, pe care — era nevoit să o recunoască — nu era în stare a o transcende. Nu el, Abel Andru, ci omul, în general, încă nu e în stare a o transcende. Sau este nevoie într-adevăr de un geniu superior, artist şi matematician deopotrivă. Căci problema pluteşte realmente în văzduh. Trufie, îşi zise el. A fost trufaş, crezîndu-se infinit mai mult, decît este de fapt. Aici e nevoie de o *minte inductivă,* trase el următoarea concluzie. Iar el este un deductiv. Un mediocru. Un mediocru strălucit în felul său, dar un mediocru. Primul pas îl fac dintotdeauna, de cînd a început cultura pe malurile Mediteranei, cei inductivi. Cei deductivi îi urmează, precum urmează tăvălugul plugului desţelenitor. Dar adevăratul deschizător de drumuri este tăişul plugului... El, Abel Andru, este un metodic — dar omul metodic este întotdeauna *un al doilea.* Şi este chiar bine, chiar de dorit, să fie mediocru. Pentru a nu se abate de pe făgaşul spintecat de oţelul nobil al tăişului... Şi e cumplit să te ştii un mediocru, dar să aspiri, să te simţi chemat a zbura spre tării... Dintre toţi Andreştii, unul singur s-a născut inductiv — unul singur este acel altminteri dotat...

Ce preţuieşte mai mult, se întrebă Abel — mediocritatea şi curăţia, sau geniul inductiv, capabil de a transcende limitele, asociat cu spurcăciunea ?

Venise printre păpuşi, îşi mărturisi apoi, pentru a simţi că, înfrînt fiind, nu rămîne totuşi singur. Fugea îndărăt, mult îndărăt. Avea nevoie de apropierea tradiţiei, de un simbol vizibil al solidarităţii oamenilor cu el.

Căci oamenii nici nu vor afla vreodată că cineva, că el, Abel Andru, încercase a transcende înaintea altora, înaintea celui ce va rezolva problema ; înaintea celui ce nu va devansa mutaţiunea, ci va fi el însuşi mutaţiunea.

Cîndva, în Renaştere, un biet călugăr-matematician, pe numele său Zachieri, încercase să devanseze soluţia problemei paralelelor. Şi eşuase. Mutaţiunea a realizat-o Johannes Bolyai de Bolya. De Zachieri istoria a luat act întîmplător...

I se făcu ruşine, pentru că se simţea prezumţios. Din nou *„superbia"*. Toată aventura lui păpuşărească a fost *„superbia"*.

De ce nu se poate resemna că este un om ca toţi oamenii ? Pentru că ştie că undeva, aproape, există un *alter ego* al său, care nu e silit să se resemneze, dar s-a resemnat altminteri, pierzîndu-şi crezul şi spurcîndu-se ?

Adam, Adam, cît rău i-a făcut... Dar nici nu era vinovat — vinovat era tatăl lor, pentru că după năpasta de a se fi născut aidoma, a încercat să-i înzestreze aidoma...

Res severa est verum gaudium...

După cîteva zile de vreme blîndă, în după-amiaza aceasta se lăsase din nou un ger năprasnic. Trotuarele erau acoperite de un polei primejdios. Pe cînd urcă dealul spre casă, lui Abel i se făcu frică să nu cadă : îl cuprinse o teamă de ridicol. Poate pentru că avea sentimentul că nu-i mai rămăseseră decît aparenţele. Opri un taxi — ceea ce nu mai făcuse de nu mai ştia nici el cînd. Ajunse foarte repede acasă, îşi aşternu patul — evitînd cu grijă să se uite spre biroul pe care cărţile stăteau deschise, şi fişele, orînduite în stivă, aşteptînd continuarea însemnărilor — se dezbrăcă şi se culcă, după ce coborî storurile şi închise telefonul. Voia să se izoleze, să fie departe şi sin-

gur, în întuneric. Poate de undeva, dinăuntru, va crește o nouă alinare.

Totul e zadarnic.

Voința, voința de bine, generoasă, nobilă, este și ea o himeră.

Sentimentele acestea, trăirile adînci, marile emoții, bucuriile, încîntările, iubirile noastre, tot ce arde luminos, cu putere de mii de lumini, a început să pîlpîie. Cele mai grandioase stînci au pornit în derivă. *Panta rei.*

Dar încotro ? Încotro ?

Spre o lume care îi e străină. Pe care nu o va putea iubi niciodată. Chiar dacă ar vrea. Pentru că iubirea nu-și are loc în lumea aceasta cantificată.

Atîta iubire trăiește în el ! Gratuită. Nerăspunsă. Irosită. Zadarnică.

Amor, dilectio et caritas.

Cui prodest ?

A custodia matutina, usque ad noctem speret Israel in Domino

Non credo in Domino et non spero.

Quousque sine sperantia homo vivere potest ?

XIII

TRESĂRI DIN SOMN cu o teribilă strîngere de inimă : aştepta, din clipă în clipă, să audă soneria, dar nu ţîrîitul ei obişnuit, ci sunetul unei adevărate sirene de alarmă, sinistru, prelung şi răscolitor : renăscuseră în el, cumplite, cuprinzătoare, sentimentele premonitorii, amenințătoare, din noaptea de Anul Nou, dar de astă dată, în raza lor vindicativă era cuprinsă parcă şi propria lui ființă. Era scăldat în năduşeală rece, se simțea ostenit, ca după un efort de Sisif şi cu greu îşi putea aduna gîndurile, ca să depisteze sursa acestui *malaise*, într-atît îl copleşea frica de ceea ce avea să urmeze, inexorabil. Nu-şi dădea seama cît dormise, la ce oră a zilei sau a nopții trăia clipa.

Cineva sună.

Ezită, dacă să deschidă sau ba : storurile erau trase, telefonul închis, lumina nu ardea — nimeni nu putea şti dacă este sau nu este acasă, era într-un fel scos din lume, deconectat, singur cu frica lui, cu amintirea vagă a unui cerc ce s-a închis undeva în urmă, azi, ieri, nu mai ştia nici el cînd. Era ceva sublim şi inedit în clipă şi-n situație, deşi dominantă rămînea spaima. Mai trăise singur luni, dacă nu ani întregi, dar niciodată solitudinea lui nu avusese sensurile şi implicațiunile pe care le intuia acum — căci le intuia numai, nu le cercetase încă, nu le definise, deci nu le cunoştea încă — şi în adîncuri, înfruntarea din ceasurile următoare era aşteptată ca un soi de măsurare a puterilor sau, poate, ca o puniție de sine, binemeritată.

Apoi, nu știa cum, nu știa de unde, răsări conștiința că abia cu cîteva clipe mai înainte auzise o mașină, oprindu-se în fața casei, și zgomot de portiere trîntite.

Soneria răsună din nou.

Își adună puterile, sări din pat, aprinse veioza și se grăbi să iasă în antreu.

— Un moment, vă rog ! — strigă el spre ușă, și-apoi, fără să aștepte răspunsul, reveni în odaie, ca să-și pună halatul de casă, să strîngă patul și să tragă storurile. De ce n-avusese tăria de a rămîne închis în casă, de a nu da semn, de a-și feri și conserva singurătatea, care se anunța atît de dramatică ? Avea de reflectat, de tras concluzii — avea nevoie de sinceritatea și de curajul pe care i-l puteau asigura numai izolarea, neamestecul orgoliului și al criteriilor de prestigiu.

Reveni în antreu, în halat și papuci, și deschise ușa.

Cornel Șomăceanu și Zeno Lupașcu stăteau solemni și tăcuți în fața ușii, căutîndu-i privirea. Simți că tăcuseră cît timp el strînsese patul și se îmbrăcase.

— Bună seara, Abel — îl salută Rectorul, scoțîndu-și pălăria Eden, și Abel remarcă răgușeala lui neobișnuită, emoționată.

— Bună seara. Poftiți înăuntru.

Simți în gît un nod, în care se adunau toate spaimele sale.

Se dezbrăcară în tăcere, cu mișcări măsurate, menite să prelungească starea de expectativă. Abia într-un tîrziu, în toiul acestei proceduri aproape rituale, își aduse Abel aminte că, de fapt, fusese certat formal cu cei doi prieteni bătrîni, că îl jigniseră și că în afara acelor scurte convorbiri telefonice, de Revelion, nu se produsese nici un fel de schimbare în relațiile lor, că pluteau între ei, neexplicate, și deci nelichidate, vechile acuzații infamante. Cum să procedeze ? Să deschidă el discuția ?

Dar dacă au venit împreună, fără să se ferească unul de altul, dacă sînt amîndoi în această ținută sobră, de catedră, cu haine negre și pantaloni reiați, dacă aerul acesta solemn...

Nu avu timp să-și desfășoare șiragul deducțiilor, pe care îl simțea isprăvindu-se cumplit.

— Abel — se opri Cornel Şomăceanu chiar lîngă uşă, îndată după ce intrară în cameră, aşezîndu-şi mîna dreaptă pe umărul său. — Abel, trebuie să fii foarte tare...

Abel îi căută privirea şi descoperi, îngrozit, apele adunate în ochii bătrînului.

— A murit ?... — şopti el.

N-avu nevoie de răspuns, şi nici nu-l putea primi, căci Şomăceanu se lăsă pe marginea patului, îşi îngropă faţa în palme şi plînse tăcut, zguduit de hohote lăuntrice.

Se întoarse şi, aproape grăbit, se îndreptă spre fereastră şi, în tăcere, privi plopul desfrunzit, acoperit cu promoroacă — martorul dintotdeauna al singurătăţilor, înfruntărilor, durerilor sale.

Nu-l mai durea nimic. Nu simţea nici remuşcările de care se temuse în noaptea de Anul Nou — pentru a nu se fi întors la Adam. Pînă acum, pînă în după-amiaza aceasta, nici nu s-ar fi putut întoarce, în cinste, la Adam. Abia de cînd cercul se închisese definitiv, de cînd *falimentul* devenise evident, abia de atunci dobîndise dreptul de a ierta. Întemeiată nu ar fi fost nici acum decît Canossa la intelectualul Adam, nu la om şi nicidecum la frate, la acea secundă, dublă proprie fiinţă, care trăise infam.

Nu. Nu avea nimic de împărţit cu omul care, la masa de la Continental, mărturisise rînjind că în fond nu mai credea în nimic, probabil nici măcar în propria necredinţă, în negaţia misterului şi afirmaţia gîndirii, nu mai adera nici la ceea ce îi făurise pe ei amîndoi, la superbul eşafodaj al formulelor logic-matematice, ci se lăsase, pradă ieftină, în voia orgiastică a simţurilor, pentru că nu mai exista pentru el un crez care să anime salvatoarea voinţă de inhibiţie a omului civilizat; el, Abel Andru, fiul lui Avram Andru, fratele celui ce a fost, înainte de Continental, intelectualul Adam Andru, nu putea simţi decît oroare faţă de cineva care profesa *ateismul senzual decrepit*, care nu se mai războia cu întunecimile în numele raţiunii, ci trăia în numele desfrîului.

Nu simţea remuşcare. Degeaba au venit, chipurile să fie lîngă el în acest moment pe care ei îl cred de două ori greu, pentru că el, Abel Andru, fusese pînă la capăt intransigent faţă de defunct. Nu. Nu este de două ori greu. A ierta morţilor păcatele lor, acel *de mortuis nil nisi bene*,

este la fel de irațional, și în fond la fel de antiumanist, ca tot cultul lor. Nu, morții, în măsura în care amintirea ființei lor morale stăruie în memoria noastră, trebuie judecați la fel de aspru și de intransigent, ca *orice* ființă morală.

Într-un tîrziu, îl auzi pe Zeno Lupașcu încheind o frază, al cărei început nu-l auzise :

— ...cauzele incendiului nu se cunosc... Se va ancheta cazul... dar mă-ndoiesc, că vreodată se va limpezi...

Totuși, cauzele incendiului în care Adam Andru își găsise sfîrșitul năprasnic, se elucidară pînă la urmă : un scurt circuit, o pană și o explozie de gaze.

Atît află Abel.

Simți însă în cursul săptămînilor următoare, că în jurul morții fratelui său se tace nepermis de mult. În clipa în care intra în vreo încăpere unde se discuta subiectul, se aruncau prea multe priviri semnificative...

La înmormîntare venise foarte puțină lume, căci Adam nu fusese iubit sau măcar agreat de studenții săi. Întristata adunare fusese cumplit de stingherită de hohotele zgomotoase ale Ravecăi Andru, care repeta într-una, mecanic aproape : „Pe toți mi-e dat să-i îngrop, pe toți i-am îngropat, și-acum pe tine, Adame." Decanul Facultății de Matematică și cîțiva profesori veniră la Abel și-i strînseră mîna în tăcere, grăbindu-se să se depărteze. Toți îl ocoleau, sau ocoleau cel puțin subiectul.

Abel simți această conspirație stranie, cu totul deosebită de tăcerile obișnuite din jurul celor îndoliați, dar ceva, un soi de pudoare, îl împiedică să investigheze pînă la capăt faptele. Simțea plutind o notă de *louche* în jurul morții fratelui său, ceea ce îl stingherea, precum în general, acum, cînd definitiv despărțiți fiind, reîncepu să-l iubească, îi era rușine pentru Adam.

Abia într-un tîrziu, cînd primăvara îmbătrîni, după o seamă de întîmplări mai mult decît ciudate, i se deslușî lui Abel Andru taina morții fratelui său.

Doctorul Nathan Goldschmied lipsise de la înmormîntare. Abel remarcă, în pietroasa și sensibila lui singurătate din timpul ceremoniei, că nici cel mai intim prieten

al lui Adam nu venise să-l petreacă. Apoi, în următoarele săptămîni — în vreme ce tăcut, retras, discret, își reîncepu activitatea la teatru, realizînd un nou spectacol pentru copii, după o poveste de Andersen, și pe cînd reluase, în singurătatea mansardei, lecturile de domeniul geometriilor moderne, fără a-și mai da explicații, fără a le mai investi cu finalități estetice, la care contenise să mai spere — așteptase cîtva timp o vizită de condoleanțe : relațiile sale cu doctorul, ostil-prietenoase, erau de natură oarecum protocolară, formală și ar fi implicat, obligatoriu, acest demers. Doctorul însă nu veni.

În schimb, în după-amiaza aceleiași zile în care, spre surpriza lui, află de dimineață, de la directorul teatrului, că în locul pianistei cocoșate, pensionată de curînd, a fost angajat cu o jumătate de normă doctorul Nathan Goldschmied, primi vizita mătușă-si Raveca, îmbrăcată toată în doliu, care — după ce se grăbi să-i relateze că la fosta biserică franciscană se oficiase de curînd o missă pentru eventualitatea în care totuși ar fi existat o șansă de mîntuire a sufletului păcătos al robului lui Dumnezeu Adam Andru — începu să bîiguie, roșind feciorelnic, să dea din colț în colț, pînă ce, pierdută și fîstîcită complet, îl anunță pe Abel că de curînd fusese cerută în căsătorie, în sfîrșit — *Laudetur Iesus Cristus !* — de Nathan Goldschmied, că bineînțeles a consimțit din toată inima, condiționîndu-și agrementul de botezarea doctorului în rit catolic, ceea ce a fost acceptat de la bun început, date fiind convingerile sincretiste ale viitorului ei soț, amănuntele de ordin formal neavînd pentru el nici un fel de însemnătate.

Altădată, Abel ar fi zîmbit. Acum însă se mărgini să-și exprime, sec, felicitările și bunele urări și se întoarse din nou spre fereastră, spre plopul înverzit. Colțul acesta devenise oarecum un lăcaș al confesiunilor sale intime, al necruțătoarelor cercetări de sine.

Undeva, tenebros, trebuia să existe o legătură. Nu o înțelegea, dar o simțea prezentă : numai moartea lui Adam putuse determina această întorsătură, ea îl hotărîse pe Nathan Goldschmied să accepte o situație despre care Abel știa prea bine ce părere avea. Aprecierile doctorului nu au avut de ce se schimba — și el, și Raveca erau personalități mult prea viguros închegate —, dar

puteau să se fi schimbat raporturile lui Nathan Goldschmied cu însăși lumea, cu existența, putea să fi intervenit o nouă evaluare de sine, în urma căreia mariajul devenea posibil — în nici un caz însă o soluție rîvnită, ci poate o penitență impusă sieși, poate plăcerea împlinirii unei dreptăți dorite lăuntric.

Trebuia să fi fost ceva extrem de grav, ceva dramatic, ce să fi determinat un asemenea pas, căci Nathan Goldschmied rămînea același mic-burghez trecut de șaizeci de ani, în profilul căruia nu se putea integra aventura. Și ce alt fapt dramatic ar fi putut fi, decît moartea năprasnică a celui mai bun prieten al său? Adam fusese nepotul Ravecăi Andru, la fel de apropiat de ea ca Abel. Dar nu Adam îl ceruse pe Nathan Goldschmied în căsătorie, în numele Ravecăi, ci el, Abel. Și nu el murise, ci Adam. Neîndoielnic, mobilul acțiunii doctorului era moartea lui Adam, dar faptul că îl știa în cunoștință de cauză îi dădu lui Abel certitudinea că odată și odată, Nathan Goldschmied va veni și-i va da explicații.

Raveca înțelese, firește, greșit tăcerea prelungită a nepotului ei și se grăbi să adauge :

— Desigur, i-am spus că tu ai rămas acum capul familiei, și tu hotărăști dacă este sau nu este cazul să așteptăm împlinirea anului de doliu.

Pesemne, biata femeie crezuse că-l jignise pe Abel prin repeziciunea cu care dăduse durerile deoparte și-i interpreta acum tăcerea ca un protest.

— Nu, *Tanti*, nici vorbă de așa ceva — o liniști el, căutînd să vorbească pe un ton cît putea de blînd. — Nu mai sînteți chiar atît de tineri, ca să amînați lucrurile pentru... pentru niște oprelişti care și așa țin numai de aparențe, de forme...

— Cum de aparențe? La tine doliul e o aparență ? E o formă ? Ai vrea poate să umblu îmbrăcată pestriț, la numai cîteva săptămîni după moartea celui mai drag dintre nepoții mei ?

Întîi spusese „capul familiei“. Acum „cel mai drag“. Nu era gingașă mătușă-sa Raveca, dar sinceră.

Zîmbind cu amărăciune, Abel se întoarse spre ea :

— *Tanti*, doliul exprimă lumii, spre afară, durerea cuiva pentru dispariția altuia, aproape. Întîi, cred că du-

rerea fiecăruia este un bun personal. Strict personal, care nu privește pe nimeni. Apoi, poți simți durerea pentru pierderea unui om și o zi, și zece ani, și o viață. Acest an de doliu s-a născut, probabil, dintr-o medie statistică. Dintr-o experiență. Mie nu-mi place să-mi însușesc experiențele altora, nici dacă e vorba de una cumulată de secole sau milenii. Și-apoi, *Tanti* dragă — adăugă el mai încet, parcă vorbind singur — îmi pot imagina foarte bine un om care nu simte nici un fel de durere, oricît să-i fi fost de aproape cel ce a pierit. Și-atunci, de ce să joace teatru ? De ce să-și asume în fața lumii un rol care nu îi e propriu ?

Raveca îl fulgeră cu privirea, gata de a-l înfrunta și a-l combate, dar aducîndu-și aminte că era oarecum parte solicitantă — respectul ei față de ierarhia familială, pe care tot ea o statua, era integral — se stăpîni și se mărgini la a răspunde pe un ton amar :

— Știu. Cunosc. „Dezorganizare". „Ciclul azotului"... Am învățat lecția ! — și-apoi, schimbînd dintr-o dată subiectul, redeveni vioaie : — Și... și voiam să te mai întreb ceva...

De parcă ar fi fost întrebat cîndva ceva — își zise Abel.

— Știi, cum să-ți spun... la vîrsta mea ar fi cam greu să ne gîndim la copii... Prea rău nu ne merge, eu cu ale mele... Nathan, precum știi, e pensionar și a mai luat o jumătate de normă acolo, la voi... — îi venea greu să rostească cuvîntul, căci în ciuda succeselor nepotului ei, Teatrul de păpuși continua, vizibil, să nu-i inspire prea multă încredere — ...deși i s-a oferit o normă plină, ca organist, la luterani. Dar mi-a promis că nici nu va mai călca la eretici ! Am să organizez eu cu canonicul, să-l lase la orga din Catedrală...

Abel își dădu din nou seama cît de grave trebuie să fi fost implicațiunile morale ale doctorului în moartea lui Adam, dacă acceptase și acest sacrificiu : își putea lesne închipui ce însemna pentru un muzician de factura lui Nathan Goldschmied, părăsirea celei mai bune orgi din oraș, cu care se obișnuise de atîția ani, la care meditase atît, la care trăise atîtea satisfacții și împliniri.

— Ce vreau să spun — reveni Raveca la firul ei principal — situația noastră materială ne îngăduie să înte-

meiem, totuși, familie. Am vrea... am vrea să înfiem un copil, de la orfelinat.

— Foarte bine, *Tanti* dragă.

Raveca respiră ușurată. Abel rămase o clipă intrigat de această respirație degajată, care abia avu darul să-i atragă luarea aminte. După o clipă de gîndire, crezu a-și da seama despre ce fusese de fapt vorba — și ce nu fusese rostit în tot acest schimb de cuvinte : dreptul la moștenire !

Îi veni să izbucnească în rîs : nenorocitul de Nathan Goldschmied, acum unchiul său ! Voia probabil să-l răzbune pe Adam ! Crede că-l lovește astfel — căci în mintea *lui,* o asemenea pierdere putea avea pondere ! Își aduse aminte de seara aceea, din casa doctorului, în care căzuse aluzia la spiritul mercantil, și-n care se simțise, într-o atît de mare măsură, solidar cu el ! Probabil că-și imagina că el, Abel Andru, se va simți privat, lovit, că se va întreba de motivele întregii mașinațiuni și va înțelege în cele din urmă că Nathan Goldschmied nu era, în situația dată, decît o unealtă a justiției imanente, care-l răsplătea acum, îl sancționa pentru nedreptățile pe care le făptuise față de Adam.

Un biet nărod, dacă atît de puțin izbutise să-l înțeleagă.

Dar oare nu greșește ? Oare nu este o ipoteză prea simplistă ?

— Și... și mai e ceva... — reluă Raveca. — Ceva la ce m-am gîndit eu... — Abel, cu gîndul tot la jignitoarele implicațiuni presupuse, ridică numai sprîncenele, a întrebare. Raveca vorbi teribil de jenată : — Știi, cum tu ai rămas singurul și... și, cum să-ți spun... și cu tine se poate întîmpla oricînd ceva... Ferească Dumnezeu și Prea Sfînta ! — se cruci ea repede. — M-am gîndit... cum vom lua, firește, un băiețaș... și cum legile noi o permit... Să nu iau eu numele lui Nathan, ci Nathan să ia numele meu... pentru ca... pentru ca băiatul să fie un Andru, înțelegi...

Abel înțelese, în sfîrșit, adevărul adevărat, se scîrbi profund și tăcu.

Oroarea de orice formă a gîndirii tribale se extindea chiar și pe planul cel mai adînc și sincer al vieții sale sentimentale, și asupra propriei familii. Ghicise, dintr-o dată, intenția nemărturisită a Ravecăi, de a întreprinde o ten-

tativă de perpetuare a neamului, a numelui, prin această adopţiune, întrezărise îndoiala ce se ascundea în dosul acestei intenţii — că el, Abel, ar putea avea alt destin decît ceilalţi Andreşti şi că s-ar mai putea însura vreodată şi ar mai putea zămisli copii, cît şi osînda pe care Raveca o aruncă, din perimetrul credinţei ei superstiţioase, stupide, asupra bietului orfan, care va fi investit cu cinstea de a deveni un Andru. Pentru că ştia, pertinamente, că Raveca era încredinţată de realitatea inexorabilă a morţii violente, aşa cum le-a explicat-o, cu ardoare, în tinereţea lor, cînd venise de la mînăstire la înmormîntarea fratelui ei. Pentru ea, şirul Aron-Amos-Avram-Adam, era indiciul irefutabil al unei anumite, malifice voinţe divine. Dar, judecînd din unghiul ei de vedere, îl expunea fără ezitare pe viitorul copil înfiat, aceluiaşi destin — numai pentru a satisface setea ei primară, nevoia imperativă de apartenenţă la o filieră ce nu avea voie a se stinge. Căci el, Abel, era gata osîndit.

De parcă nu ar fi fost vorba de un joc de-a v-aţi ascunselea, cu destinul. Chiar acceptînd premizele ei aberate, superstiţiile ei. Parcă un nume înscris într-un catastif ar echivala cu o legătură de sînge. Parcă prin înfiere, copilul acela va dobîndi şi însuşirile, genetic determinate, ale Andreştilor. Parcă Nathan Goldschmied, sau, metamorfozat, Natanail Andru, va putea deveni vreodată pedagogul care a fost răposatul Avram. Parcă va putea înzestra băiatul pentru viitoarea trîntă cu Ideea, cu imposibilul. Parcă înţelegea măcar ce este Ideea...

Cînd lumea nu înşală oamenii, îşi zise Abel, oamenii se înşală ei singuri, pentru că vor să fie înşelaţi. Nu pot trăi fără iluziile, fără amăgirile lor, nu pot renunţa la ele, pentru că nu au tăria de a le confrunta cu adevărul rece şi implacabil care rezultă din gîndirea întemeiată pe premize ştiinţifice.

Nu există destin, nu există sortirea pentru moarte violentă a Andreştilor. Poate există un anume temperament, moştenit din tată în fiu, care-i împinge pe bărbaţii aceştia, fiecare la altă, superioară treaptă, să fie în fruntea învălmăşelii, să fie, fiecare în felul său, mereu o avangardă, mereu cel ce îşi asumă povara şi riscul situaţiei de limită.

Şi acolo, la limită, îţi oferi, bărbăteşte, pieptul. Îţi arunci în taler fiinţa întreagă. Fără reţineri. Cu şansa de a fi biruit şi de a sucomba...

Două săptămîni mai tîrziu, Abel plecă în delegaţie la Bucureşti, la o consfătuire despre următoarea ediţie a Festivalului Internaţional de Păpuşi. Nu ar fi fost absolut indispensabil să plece, dar îl rugase pe director, sub pretextul unor interese personale. De fapt nu voise să participe la ceremonialul căsătoriei şi-şi crea un motiv plauzibil, pentru a putea lipsi. Trimise un buchet splendid, un coş cu coniacuri şi şampanie franţuzească, şi o carte de vizită cu cîteva cuvinte simţite.

Cînd se întoarse, totul era consumat, inclusiv schimbarea de nume şi adoptarea copilului.

Băieţelul fu botezat Andrei, după cel dintîi chemat.

Într-o după-amiază, tîrziu, aproape de ceasul înserării — era în preajma solstiţiului de vară — Abel stătea în mansardă, singur cu lecturile sale, cu întrebările la care nu mai căuta răspunsuri, cu tăcerile, cu lipsa de timp, cu amorţeala şi paralizia lui lăuntrică. Ţîrîitul soneriei de la intrare era, de astă dată mai mult decît binevenit, pentru că, independent pe cine anunţa, însemna străpungerea, cît de scurtă, a unei durate care, prin lipsa ei de conţinut, devenea zi de zi, seară de seară, mai apăsătoare, mai cumplită, mai disperată. Se descoperea iarăşi şi iarăşi într-o fundătură, din care zadarnic încerca a ieşi, a se întoarce — tot de ziduri înalte dădea, şi degeaba recunoştea în faţa propriei conştiinţe înfrîngerea, lumea nu lua act de mărturisirea lăuntrică a falimentului şi pentru a-l scăpa din împrejmuirea adversă şi de spectrul obsedant al ratării definitive, i-ar fi cerut, probabil, o umilitoare sacrificare a mîndriei, o căinţă zgomotoasă, publică, pe care greu ar fi putut-o pune de acord cu imperativul de a pierde elegant, chiar cu sacrificiile cele mai dureroase.

În uşă stătea doctorul. Venea pentru prima dată acasă, la Abel, şi acesta îşi dădu seama, instantaneu, că bătea ceasul explicaţiilor ultime.

— Bună seara — zîmbi doctorul jovial. — Raveca e plecată la București, cu ale ei... Și mi-am zis că-i totuși vremea să-mi vizitez... nepotul.

— Bună seara, poftim, poftim, intrați... — deschise Abel ușa, și simți cît îi este de neplăcută statornicirea anticipată a raporturilor din seara aceasta, în funcție de gradul de apropiere familială.

L-ar fi crezut mai cu tact. Deși pauza, ușor ironică, pe care doctorul o făcuse înaintea cuvîntului, încă îi mai deschidea o portiță.

Îl observă cu atenție, în vreme ce-și dezbrăcă pardesiul ușor, de stofă englezească, fină, și-l agăță în cui. De cîtva timp nu-l mai văzuse decît în treacăt — de fapt îl ocolise aproape sistematic, căutînd să lucreze la ore ce nu se suprapuneau cu prezența lui în incinta teatrului — și consemnă cu oarecare, obiectivă, mirare, schimbarea în rău care intervenise în condiția fizică a vizitatorului său : era ras la față, rama de sîrmă a ochelarilor se dubla cu două cearcăne pronunțate, cafenii, care contrastau cu rozul cum estompat al obrajilor. Întreaga mină a doctorului exprima oboseală. Își pierduse elasticitatea picnică a gestului și nu mai emana senzația de mare robustețe, care-i fusese caracteristică.

Abia conducîndu-l în cameră, observă că doctorul ține în mînă două caiete groase, cu coperți de piele neagră.

— E foarte plăcut aici, la tine — se uită musafirul împrejur, începînd să-l tutuiască nestingherit și neținînd seama că Abel persevera în persoana a doua plural. — Cu totul altminteri, decît la bietul Adam.

Atacul era univoc, tema deschisă nemijlocit, contrar tuturor așteptărilor. Simplitatea mansardei constituia, evident, numai un pretext.

— Mansardele le-a aranjat încă tata — răspunse Abel scurt.

— Va să zică, mai am o dată prilejul să mă întîlnesc cu o creație a acestui om genial... — și începu să cerceteze încăperea cu respect aproape evlavios, deplasîndu-se din colț în colț, și evaluînd fiecare perspectivă în parte.

Evident, doctorul voia, de la început, să spargă tiparele vechilor relații dintre ei. Abel avu o clipă de ezitare - aprecierea inclusă în cuvintele doctorului îl luase com-

plet prin surprindere și nu știa exact cum trebuie înțeleasă: textual, în ironie, ca invidie — pe care doctorul o intui imediat, și, ori ca să-i fie de folos întru trecerea momentului, ori pentru a-l înfunda mai adînc în situația ale cărei premize le crease de la primele sale cuvinte, continuă nestingherit:

— Casa lui Adam era într-adevăr superbă. Niciodată nu am văzut un asemenea amestec armonios între vechi și modern, între trecut și, aș zice, viitor. Dar nu m-aș fi putut închipui locuind într-însa. De altfel, pe nimeni afară de el... Am și desenat-o, cu toate amănuntele. Am să-ți arăt. Dar o cunoști doar mai bine ca mine... Deși, în ultima vreme, adusese unele schimbări...

Și sporovăia înainte, de parcă nu ar fi avut habar de vreun conflict între frați, de parcă a discuta cu Abel despre Adam ar fi un fapt banal.

Iar Abel tăcu și acceptă, pentru că el, numai el, știa că într-adevăr opreliștile se spulberaseră. Definitiv. Și dintr-o parte, și dintr-alta. Și fără să bage de seamă, îi iertă doctorului intruziunea agresivă. Intenționata lipsă de respect întîlni porți deschise.

— Luați loc, vă rog. Mă duc să pun cafeaua la fiert.

Cînd se întoarse din bucătărie, îl găsi instalat la birou, cercetînd fără nici o sfială cărțile și fișele sale. Abel simți din nou impulsul de a fi grosolan, căruia îi mai cedase în cîteva rînduri, în relațiile sale cu doctorul, cîtă vreme mai fusese Nathan Goldschmied, dar acesta i-o luă înainte, pe cu totul alt ton.

— Cred că m-ai așteptat, de mai de mult... Eram dator cu această vizită. Știu, știu. Trebuie să dau unele explicații... Aș fi venit mai de mult, dragă Abel, crede-mă, pentru că mă apasă teribil... și astăzi încă... *mea culpa maxima*. Dar a trebuit s-aștept plecarea mătușă-ti. Căci altfel, ar fi venit și ea, negreșit... Și nu tot ce am a-ți spune poate fi auzit de ea...

Abel se așeză pe marginea patului, mai așteptă cîteva clipe, și-apoi răspunse:

— Da. E-adevărat. V-am așteptat. Știam că odată va trebui să stăm de vorbă. Mai precis: să-mi povestiți. Să-mi spuneți ce știți despre moartea lui Adam.

— Nu numai despre moartea lui Adam. Sînt foarte multe de povestit. Despre cele ce i-au premers moartea. De fapt, despre totul. Despre el.

— Și-am crezut că evitați discuția, pentru că Adam a murit, fără să ne fi împăcat.

— Bine, dar a murit. Moartea absolvă. Chiar dacă ar fi fost vinovat. Unui mort nu i se poartă ranchiună.

— Unui mort i se poartă ranchiună, cum spuneți dumneavoastră, la fel ca unui viu. Încetarea ființei curmă răspunderea fizic, biologic, juridic poate, dar nu moral. Adam a fost vinovat. Față de el însuși, față de mine... Iar discuția o așteptam, nu pentru că l-aș fi iertat pentru vina lui morală, ci pentru că eu însumi am eșuat, încă înainte de moartea lui, în ceea ce voiam să contrapun moralei sale. Moralei lumii din care el făcea parte, a cărei expresie extremă a fost Adam, dacă vreți.

— Ai eșuat ?...

— Da. Am eșuat. Am capitulat.

Doctorul îl privi îndelung.

— Bănuiesc că-i vorba de viitorul spectacol...

— Da. De viitorul spectacol. Și de toate spectacolele... pentru mine. Căci fără acesta, unul, pe care visam să-l înfăptuiesc, Teatrul de păpuși își pierde sensul pentru mine.

Doctorul încuviință.

— Da. Știu. Zadarnic am tot încercat să te convingem să nu faci păpușărie antiapocaliptică. La voi, toate sînt atît de complicate... Știință, morală, păpușărie, muzică... Cred că nici nu voi ajunge vreodată un Andru adevărat...

— Și eu cred la fel... Dar discuția a devenit posibilă...

— Mă rog. Pentru mine, efectul e esențial. Rezultatul contează. Și eu nu numai că îți sînt dator unele explicații, dar pur și simplu simt nevoia acută de a vorbi cu cineva, despre cele petrecute. Și nu numai din pricina răspunderii care mă apasă. Ci pentru că de la moartea lui Adam nu am cui vorbi despre acestea. Mă rog, frecventez sîrguincios confesionalul, ca un bun catolic ce mă aflu, dar sînt lucruri pe care nu le poți confesa. Nu că mi-ar fi rușine. Dar știu, cu certitudine, că preotul nu le-ar pricepe, pentru că nu are acces la problematica respectivă. Ca să nu mai vorbesc de Raveca.

Abel surîse cu melancolie.

— Vă înţeleg. Nu de mult, am fost şi eu în situaţia de a depune o confesiune generală. În speţă, unui procuror.

— Unui procuror? — se-ngrozi doctorul Andru. — Doamne fereşte!

— Dacă vă pot fi de vreun folos, stau bucuros la dispoziţie — reluă Abel. — Bineînţeles fără a mă erija, în nici un fel, în acuzator...

Şi-n acelaşi timp, îşi mărturisi o ciudată schimbare consumată în sinea lui: acum cîteva luni, ar fi refuzat categoric să dea ascultare intimităţilor oricui, dar în special celor ale doctorului, de care i-ar fi fost oroare, la fel ca de amănuntele vieţii intime a lui Adam. Dar eşecul său, conştiinţa că a eşuat în tentativa sa major-umanistică, i-a deschis accesul la omenie, la omenescul cotidian, i-a dizolvat, cel puţin în privinţa intoleranţei, rigorile.

— Ştiam că, în ultimă raţiune, pot conta pe tine, dragă Abel... Cu atît mai mult, cu cît eşti implicat, şi încă adînc implicat, în cele ce am a-ţi povesti. De altfel, eşti chiar martor că din momentul în care mi-am dat seama ce se petrece şi spre ce deznodămînt sinistru se îndreaptă lucrurile, am încercat să mă sfătuiesc cu persoane mai avizate ca mine — cu Zeno, vreau să-ţi aduc aminte —, cum s-ar putea interveni, cum l-am putea abate de pe calea pierzaniei. În acea seară memorabilă, care a constituit oarecum şi preambulul, cum să spun... al preafericitei mele legături matrimoniale — la care ai contribuit atît de constructiv, nu numai prin generosul tău consimţămînt final, dar şi prin binecuvîntatele tale strădanii anticipate — m-ai văzut suferind, pentru că nu am găsit la Zeno sfatul căutat, deşi e o somitate. Căci ar fi fost greu de închipuit, ca un biet ginecolog şi organist ca mine să fi putut influenţa, cît de cît, voinţa sau hotărîrile lui Adam. Mi-ai spus odată că te-ntrebi, care pe care l-a corupt. A fost o întrebare absurdă, dragă Abel. Pentru că — şi tonul doctorului începu, încetul cu încetul, să se schimbe, să lunece spre o modalitate narativă şi confidenţială în acelaşi timp, care îl dizlocă oarecum pe Abel din dialog —, deşi cu mai bine de douăzeci de ani mai tînăr ca mine, Adam a fost singurul prieten adevărat pe care l-am avut de-a lungul vieţii. Şi dacă el a dobîndit un loc şi un rol co-

vîrşitor în viaţa mea, asta nu se explică prin vreo slăbiciune — har Domnului, nu am dus lipsă de scăderi şi slăbiciuni, atît în privinţa aptitudinilor congenitale, cît şi în privinţa însuşirilor de caracter dobîndite în cursul anilor ! —, ci numai şi numai înaltelor sale însuşiri, farmecului cu totul deosebit, facturii omeneşti rare, personalităţii sale. Ia cuvintele la valoarea lor proprie, dacă-ţi spun că l-am iubit mai mult decît mi-am iubit fraţii.

— Auleo — făcu Abel, ridicîndu-se brusc. -- Cafeaua !

Simţise nevoia acută de a-l întrerupe pe doctor şi de a reflecta, măcar şi cîteva clipe numai, în bucătărie, asupra situaţiei.

Momentul devenise oarecum patetic. Ştia că nu mai are încotro, că era prea tîrziu pentru a-l opri, deşi acuma începuse să simtă o oarecare groază de cele ce urmau să vină. Fraza aceea, prin care Adam îşi mărturisise decrepitudinea, îi reveni cu acuitate în minte. Abia izbutise — şi numai el ştia cu preţ de ce sacrificiu ! — să arunce o labilă punte peste prăpastia căscată atunci —, şi acum puntea firavă era din nou ameninţată de surpare, de astă dată nu de mărturisiri, ci de mărturii ireparabile. Dar avea oare dreptul, ca de dragul imaginii unui mort — adevărat, ambigue, nu neîntinate — fie el cît de apropiat, să refuze a ajuta un semen viu ? Abel se simţi azvîrlit de colo pînă colo. Oricum, dacă nu datorită absurdei legături de rubedenie, la care făcuse aluzie în termeni atît de accentuaţi doctorul, era totuşi, dacă nu un prieten, cineva aproape, cineva din primul cerc. Îi legau nu numai Raveca, dar şi Enikő, şi păpuşăria, şi Zeno Lupaşcu — şi, mai presus de toate, însuşi Adam.

Cînd se întoarse cu cafelele, găsi lumina de pe birou aprinsă. Din nou se simţi neplăcut impresionat că doctorul se mişca şi acţiona la această primă vizită ca la el acasă — şi-şi zise că, neîndoielnic, la Adam în casă nu ar fi îndrăznit să se poarte astfel. Dar apoi observă că degetele lui grăsuţe, boante, băteau tamburul pe masă, şi-şi zise că omul trăieşte acum declanşarea unei foarte mari şi îndelungate tensiuni lăuntrice, şi că tot comportamentul său exterior nu este decît o compensare, o mascare a febrei sufleteşti sau poate un preambul al descătuşării, pe care se hotărîse să şi-o îngăduie aici şi acum. Şi fără să vrea, sim-

ţea cum creşte şi în el, prin simpatie, tensiunea. Devenise nerăbdător şi curios. Şi-l evocă pe Vasiliu şi îşi propuse să caute a asculta la fel, cum ştia el să asculte.

— Vezi bine — înnoadă doctorul nemijlocit, în vreme ce el depunea tava cu cana mare, de porţelan, cu zaharniţa şi cu ceştile — nu caut să mă cruţ, încerc să fiu obiectiv şi rece, de parcă aş întocmi anamneza psiho-ginecologică a unei paciente. Căci trebuie să ştii că eu am fost de părere dintotdeauna că ginecologia se compune, cel puţin în proporţie de patruzeci şi nouă la sută, din psihologie. Am să încerc să fiu la fel de rece şi de obiectiv — era zelos ca un neofit, un adevărat Andru — *sine ira et studio*, în a descrie evenimentele care m-au legat de Adam, cu atît mai mult, cu cît moartea lui continuă să apese asupra mea. Spun asta nu numai pentru că în urma a ce s-a întîmplat, conştiinţa m-a obligat să iau anumite hotărîri majore, care au dus la o totală reformă a modului meu de viaţă, transformîndu-mă, cu mărinimoasa ta încuviinţare, în ctitor de familie, nici numai pentru că începînd din clipa tragediei, mi-am schimbat complet raporturile personale cu Dumnezeu — pînă în momentul acela, precum ştii, nutream convingeri sincretiste şi mi-l imaginam pe Dumnezeu ca pe o fiinţă cosmică impersonală, un soi de principiu universal, de atunci încoace cred însă că intervenţia Lui nemijlocită în viaţă ; de asta am şi fost încîntat de condiţia pe care Raveca a pus-o căsniciei noastre — să trec la catolicism ; din moment ce m-am convins de realitatea intervenţiei divine în viaţa cotidiană a oamenilor, involuntar a trebuit să revin din sincretism la credinţa copilăriei mele, or, Iahve Sabaoth este un Dumnezeu răzbunător şi crunt, iar cu conştiinţa marii mele culpe era în orice caz de preferat acel Dumnezeu, care începe prin a spune : „Eu sînt Iubirea". Adevărul adevărat este că m-am simţit şi mă simt şi astăzi încă, în mare măsură, răspunzător pentru dispariţia pretimpurie a singurului meu prieten...

Abel simţi cum i se urcă sîngele la cap de mînie : crezuse că doctorul venise la el cu cugetul onest, precum se dusese el în acea dimineaţă de duminică la Vasiliu, cînd colo ambiguitatea sa morală, dintotdeauna, părea să fi ieşit neatinsă din toate frămîntările şi conflictele de con-

știință, și, cu cinism, Natanail Andru statornicea, pe temeiul experienței lui Nathan Goldschmied, niște raporturi de rentabilitate cu acea divinitate în care, bineînțeles, Abel nu credea nicidecum, dar care părea a fi devenit mai mult ca oricînd, principalul director al vieții doctorului. Dar își aduse aminte de ceea ce își propusese inițial și se mărgini la a spune, cu glas ușor răgușit :

— Am făcut o cană și mai am aproape un kilogram, așa că putem să tot stăm și să bem.

— Dragă Abel — răspunse doctorul după cîteva clipe, scos de pe făgaș — cafeaua nu se cumpără cu kilogramul. Numai diletanții fac stocuri, și pe urmă se miră că-i piere aroma.

Abel îi așeză ceașca și zaharnița în față, și-apoi, după ce se instală — și el, cu o ceașcă mare — iarăși pe pat, sorbi o dată și zise sec :

— Vă ascult.

Doctorul simți, probabil din voce mai mult decît din forma neclintit distantă, că undeva greșise. Îngădui o pauză de cîteva clipe, sorbi și-apoi reluă altminteri :

— Excelentă... Într-adevăr, pentru un simplu șvarț, fiert în ibric, e excelentă... Te rog să mă ierți, dacă te silesc la un efort neplăcut, prin fuga mea de idei, cum ar spune prietenul Zeno. Voi, oamenii de știință din generația tînără, iubiți expresia lapidară, precisă, și arhitectura riguroasă a ideilor. Dar cele ce vreau să-ți povestesc, sînt teribil de complicate și încurcate și întrepătrunse. Trebuie să-ți spun o seamă de lucruri despre mine însumi, ca să înțelegi de ce am ajuns în situația în care am ajuns. El și cu mine, și întîmplările — și biata Sofia, Dumnezeu s-o ierte — toate s-au suprapus și s-au încîlcit...

— Sofia ? Care Sofia ? — îl întrerupse Abel.

Doctorul îl măsură îndelung.

— După cîte știam, ai făcut cunoștință cu ea... Mi-a povestit chiar ea... În cimitir...

— Aaa... Nu știam că o cheamă Sofia. Nu ne-am prezentat.

— Și nu știai nici că a murit împreună cu Adam ?

— Împreună cu Adam ?...

Doctorul dădu să intre în acest subiect, dar apoi se răzgîndi, încuviință numai din cap.

— O să ajungem și la asta... Toate sînt atît de complicate, și cu atitea implicațiuni, vizibile și invizibile, și toate se cer exprimate simultan, așa cum au fost trăite, pentru a putea fi înțelese. Dar cuvîntul, asta o spunea adeseori și Adam, este sărac, fiindcă este monodic. Nu putem rosti în același timp nici măcar cuvinte paralele, darmite idei simultane. Apoi, în ce mă privește, eu nu am avut niciodată darul vorbirii, necum al narațiunii. Nu prea am frecventat nici literatura, neavînd în general o părere prea bună despre cele născocite. Medicina și muzica m-au învățat, deopotrivă, să iubesc faptul concret și real, să-ntorc spatele ficțiunii. Muzica nu lucrează cu elucubrațiuni și imagini scornite pe scoarță de cuvinte, ci cu sunete foarte concrete, cu vibrații. Și eu sînt muzician.

Muzica mi-a dezvoltat și simțul formei, al proporțiilor. Dacă-mi cunoșteai această însușire, hai să-i spunem dragoste de armonie, și ai fi bănuit măcar, ce cumplite complexe îmi inspira, aplicată propriei mele ființe, ți-ai fi dat seama de la bun început că nu aș fi putut avea vreo înrîurire hotărîtoare asupra lui Adam. Deosebirea atît de radicală a înfățișării noastre — ea singură ar fi ajuns ca să invalideze orice asemenea tentativă. Astăzi, ajuns la liman, vorbesc senin despre nenorocirea de a avea o asemenea constituție fizică, dar greu ți-ai putea închipui cît am suferit din pricina staturii mele scunde, a lățimii mele. O viață întreagă mi-a fost rușine să frecventez ștrandurile, din cauza obezității. Miopia mea accentuată, rozul de hipertensiv din obraji și, din păcate, și de pe nas, îngustimea buzelor, dubla bărbie, toate mi-au jignit în permanență simțul frumosului. E-adevărat, în schimb, că am izbutit să induc în eroare toată lumea, introducînd în proteza dentară doi dinți de aur. Oamenilor nu le dă prin cap că te sluțești voit, ca să acoperi o sluțenie mai cumplită. Iar de Adam, în comparație cu mine — ce ți-aș putea spune ție, care ești aidoma lui ? Că mi-a părut de o frumusețe rară, subjugantă ? Poate era și el o idee prea scund, dar față de mine... Și-apoi părul meu nu mai îngăduie decît o singură pieptănătură, ca să acopere tristele însemne ale vîrstei și degenerescenței biologice. Dar el... Era prezent în fiecare gest, în fiecare pas, în fiecare mișcare, oarecum concentrat. N-am întîlnit alt om în stare să

se exprime atît de mult prin dinamica trupului său. Şi nu numai a trupului, ci şi a spiritului. Adesea simţeam că mă învăluie vraja stranie a personalităţii sale, îndeosebi cînd nu urmăream ce spunea, ci cum spunea. Nu felul în care rostea cuvintele, ci clocotul acela de idei, asociaţiile complet neobişnuite, într-un cuvînt, dinamica absolut personală a gîndirii sale.

Cuvintele doctorului, care păreau a veni din ce în ce mai de departe, care sunau din ce în ce mai detaşat, făcînd parcă abstracţie de prezenţa lui Abel, stîrniră în el sentimente de o neaşteptată violenţă. Se închega din ele o imagine a răposatului Adam, ale cărei trăsături constituiau parte din fondul cel mai de preţ al amintirilor sale, începînd chiar cu prima tinereţe. Da, felul superb de a se mişca, dinamica aceea expresivă, cum spusese doctorul — cît o admirase şi cîtă suferinţă îi pricinuise, în tentativele de a-şi plămădi propria fiinţă după acest tipar adulat ! Şi felul de a vorbi — pregnanţa formulărilor, arhitectura temerară a ideilor, zborul spre tăriile spiritului, împerecheat cu acea rigoare... *Res severa est verum gaudium...*

Nimeni, pînă acuma, nu-i formulase astfel, în cuvinte limpezi, virtuţile lui Adam, care constituiseră un adevărat subiect de cult pentru el. Şi dintr-o dată se cristaliză în el o recunoaştere ; cu toate deosebirile funciare ce existau între ei, adevăraţii Andru şi pseudoandrul aşezat acum la biroul său, acesta din urmă l-a iubit realmente foarte mult pe Adam... Nu poţi identifica atît de limpede virtuţile cuiva şi le defini chiar, rămînînd indiferent la ele. Şi ca o replică la această concluzie, doctorul reluă :

— Dincolo de toate implicaţiunile de ordin sentimental, prietenia cu Adam a constituit o şcoală, un exemplu major, unic, în a învăţa să cercetez firea omenească — inteligenţa, talentul, temperamentul, chiar şi caracterul semenului de alături — urmărind modul în care îşi clădeşte frazele cel pe care-l ascult şi, dacă-i vorba de o inteligenţă într-adevăr ieşită din comun, arhitectura frazelor, felul în care se leagă între ele, complicaţia structurilor. De altfel, această artă, dobîndită în relaţiile cu el, mi-a îngăduit apoi, mai tîrziu, să mă simt atît de aproape şi de tine, dragă Abel... Şi n-o spun din oportunism. Căci în rarele prilejuri în care Adam a deschis în faţa mea

subiectul relațiilor dintre voi — vorbesc de perioada de după conflict — ai avut întotdeauna un avocat în modesta mea persoană...

— Cred că nu era de fel cazul...

— Atitudinile și reacțiunile noastre, îndeosebi cînd sînt implicate și sentimente, nu sînt definite, în mod stringent, de ceea ce este cazul să întreprindem sau nu... Simțeam că, undeva, amîndoi aveți dreptate... Și cînd este combătută cauza cuiva care nu este de față, eu simt imboldul de a-mi însuși punctul de vedere al celui absent, chiar dacă altminteri nu mă identific în întregime cu poziția sau părerile lui. Cred că dreptul de replică și apărare trebuie păstrat, în primul rînd în domeniul ideilor, ca pe o sacră cucerire din *ius romana*. Deși, în fondul lui, conflictul dintre voi mă depășea — cu toată cunoașterea profundă a cel puțin unuia din polii, din purtătorii conflictului. A pornit dintr-un dezacord de idei — mă rog, foarte frumos, pasionant și de o supremă onestitate, cînd este vorba de frați, și încă de frați care se iubesc atît de mult. Dar mă depășea modul în care acest conflict de idei, de idei abstracte, aș zice, se lega de judecăți morale asupra celuilalt. În fond, adevărurile științifice, chiar și cele mai abstracte, sînt, prin natura lor, exacte, dar neistorice. Vreau să spun, permanent valabile, indiferent de timp și loc. În limbajul vostru : suma unghiurilor unui triunghi a fost o sută optzeci de grade și în timpul grecilor, și-n al lui Carol cel Mare, și-n orașele hanseatice, și astăzi. În consecință, este un adevăr dincolo de morală. Deasupra, dacă vrei. Nu am priceput de ce trebuie deplasată înfruntarea de pe un plan pe altul...

— Pentru că recunoașterea, și însăși cunoașterea, implică răspundere. Imensă răspundere. Adeseori ești silit, pe temeiul unei cunoașteri abstracte, să-ți schimbi cursul cotidian al vieții... dacă ești onest, și știi să fii și pragmatic consecvent cu propria ta gîndire...

— Da... Cam așa încercam să argumentez și eu, dar el îmi spulbera întotdeauna tezele... N-aș putea să-ți reproduc în clipa de față înlănțuirile sale de idei... Poate mai tîrziu, cînd vom ajunge în punctul acesta, dacă-mi vei îngădui să-ți povestesc totul, de la început... De asta am și adus caietele cu mine, să mă ajute. Acesta este

jurnalul meu, dragă Abel. În tinerețe, cînd tatăl meu mai nădăjduia că voi deveni filozof, mă obliga să țin un jurnal de lectură. Apoi, cînd am devenit ginecolog, și n-am mai avut aventuri spirituale și trafic de idei, l-am abandonat, de dragul cazuisticii, al însemnărilor cotidiene și al fișelor de lecturi medicale... Și despre muzică îmi făceam însemnări... Dar după ce l-am întîlnit pe Adam, am simțit nevoia de a reveni la acest obicei al tinereților mele, bineînțeles fără a-mi da seama ce utilitate tristă va avea cîndva. Căci prietenia mea cu Adam a fost, prin excelență, o aventură permanentă în sfera ideilor. Dar chiar și cu ajutorul jurnalului, îmi este foarte greu să reconstitui acum, la distanță cîteodată de ani, discuțiile noastre, felul lui de a vorbi. Or, prietenia noastră se întemeia parte pe muzică, parte pe discuții — păreri sau puncte de vedere comune — îndeosebi în domeniul care pentru mine constituise profesia de o viață, pentru el suprema încîntare : femeile. Sarea pămîntului...

Doctorul se opri o clipă și aruncă, peste rama de sîrmă a ochelarilor, o privire iscoditoare în direcția lui Abel : atinsese un domeniu sensibil. Dar Abel rămase nemișcat, ascultînd cu mare luare aminte. Nu se putea desluși nimic din atitudinea lui, decît participare. Totuși doctorul, prudent, nu insistă deocamdată în sensul aluziei anterioare. Și reluă nemijlocit :

— Și-apoi, pe atmosfera elevată, pe dispozițiii, pe plimbări, pe unele mici aventuri, apoi toate acestea au devenit amintiri comune, lucrurile s-au amestecat, s-au amalgamat, viețile noastre s-au interferat definitiv, încît, într-un fel, nu ne mai puteam dispensa unul de altul, fie că voiam să comentăm gustul unui nou soi de cafea ce se găsea în oraș, fie că descifram împreună ultima partitură a lui Stockhausen sau Xenakis, fie că citeam aceeași carte și apoi o discutam în amănunt, ca bunăoară „Memoriile" lui Casanova. E greu să evoci toate acestea, să le așezi în ordine, să le exprimi cel puțin inteligibil. Voi încerca însă tot posibilul. Va trebui să întreprind un mare efort, să-i reconstitui cel puțin unele păreri sau idei, măcar *in nuce;* chiar dacă știu de la început că mi-e cu neputință să te fac să simți, să intuiești atmosfera miraculoasă, mirajul nemaipomenit al serilor din fostul — pînă de cu-

rînd, din păcate, clandestinul meu cabinet, sau din garsoniera lui superbă, în care... dar ce să-ți povestesc ție... se ciocneau și se suprapuneau veacuri apuse cu cea mai acută dintre contemporaneități. Căci așa era la el și așa era el însuși. O sinteză de vremuri. O concentrație vie de Europă. Ce avem mai bun și — cum ar zice mătușă-ta — ce avem mai păcătos. Diamantul se află în cărbune. Și, istoric vorbind, cărbunele tot un soi de zgură este.

Te rog să mă ierți, dacă îți servesc asemenea locuri comune, în chip de aforisme. Am rămas cu un soi de mimetism de la Adam. Felul în care izbutea adeseori să sară de la un lucru particular, aparent de nimic, un fleac, la adevăruri generale, mă fascina. Și mă surprindeam adeseori, imitîndu-l...

Abel zîmbi cu amărăciune :

— Și eu am încercat să-i calc pe urme... Și dacă aș fi izbutit, măcar de această singură dată, atunci probabil că discuția noastră de acuma nu ar fi devenit posibilă. Atunci nu aș fi eșuat... Inducția este metoda ultimă, cea mai tîrzie, cea mai de vîrf, a minții omenești. Și nu este dat tuturora să fie vîrf...

Răsuna atîta tristețe în vocea lui, încît doctorul, care vorbise cu privirea ațintită într-un anume punct al biroului, își întoarse, mirat, capul spre el. Pesemne își dădea seama acum că mărturisirile sale erau, totuși, tolerate cu durere. Și-atunci, parcă vrînd să anticipeze o eventuală, ulterioară interdicție, trecu repede la un alt subiect, care îi apărea, probabil, foarte grav.

— Spuneam adineaori că dintr-un moment dat, viețile noastre s-au amalgamat definitiv ; cred că exagerez. Pentru că — nu știu în ce măsură ești informat — Adam a avut, într-un fel, o viață dublă. Îl apucau, din cînd în cînd, frenezii, frenezii senzuale. De obicei, după încheierea cîte unui capitol mai complicat al lucrării sale. Îl cuprindea un soi de febră a căutărilor. Cu totul alta, decît obișnuitele noastre căutări și aventuri comune. Oarecum în afara, dedesubtul nivelului nostru social... Nu mi-a vorbit niciodată despre aceste rătăciri ale sale. Numai ecourile lor au ajuns la mine. Dar odată m-a vizitat răposatul Bickerich, cantorul de la Biserica Neagră din Brașov. La trei, patru luni mergeam să-l vizitez și să-i supun bucățile lu-

crate între timp. Odată a venit el la mine... Cînd l-am condus la gară, l-am zărit pe Adam. Se urca într-un vagon de clasa a doua, al unei curse locale... Şi era îmbrăcat, n-ai să mă crezi, ca un apaş ! El, atît de îngrijit, atît de elegant de obicei... precum un *condottiere* în aventură, în cucerire — clandestin, să nu-l vadă lumea. Pentru că ţintea cuceriri şi satisfacţii nedemne de el. Poate chiar şi vicioase...

Şi din nou, cuvintele doctorului îl sileau pe Abel la asociaţii, la amintiri dintr-un trecut nu prea depărtat, cînd el însuşi a peregrinat prin oraşele dimprejur, în căutarea spectacolelor de păpuşi. Şi se întrebă, dacă aceste neobişnuite drumeţii ale lor nu se datorau oare nostalgiei după un neîmplinit hagialîc în căutarea Ierbii Nemuririi...

— Deşi tragedia nu s-a desfăşurat pînă la urmă pe acest plan al existenţei sale, de care eu de fapt nu am luat cunoştinţă decît tangenţial, şi despre care niciodată, dar absolut niciodată nu i-am făcut menţiune. Iar discuţiile noastre obişnuite, cum să mă exprim, despre cazuistica feminină, au respectat întotdeauna legile cavalereşti. Nu s-a întîmplat să se pomenească nume... Erau, ca să zic aşa, investigaţii abstracte, de domeniul psihologiei.

Toate acestea trebuie văzute, fireşte, sub semnul atitudinii şi moralei mele de atunci. Dinainte de convertire. Căci astăzi, să fim bine înţeleşi, accept necondiţionat şi fără rezerve, chiar şi anticipat, fără a fi în cunoştinţă de cauză, preceptele singurei, sfintei şi catolicei biserici a Lui...

Abel îl întrerupse, iritat :

— Domnule doctor, cînd mi-aţi expus odată crezul dumneavoastră sincretist, am încercat să vă pun în faţa unor întrebări serioase, cu tot respectul cuvenit unei credinţe respectabile. Adică respectabilă, în limita în care se poate accepta inconsecvenţa de gîndire, după premizele concrete ale cunoaşterii ştiinţifice de astăzi. Dar această nouă profesiune de credinţă a dumneavoastră, rostită în această împrejurare, mă sileşte la întrebări de soiul acelora cu care Adam şi cu mine obişnuiam să o necăjim pe *Tanti* Raveca. Doriţi să vă evoc rugăciunea aceea din *missă*, în care sînt pomeniţi cheruvimii şi serafimii, cei cu ochi mulţi şi aripi multe ? Şi să vă întreb : dacă

nu credeți în ei, de ce-i menționați ca existenți și dacă într-adevăr credeți în existența lor aievea, cum împăcați această credință cu cosmologia modernă ?

Tăcu, mînios, se sculă și începu să toarne în cești. Doctorul îl privi speriat — și-apoi înnodă :

— S-ar cuveni, deci, să definesc morala din unghiul căreia vedeam atunci lucrurile. Ce să-ți spun ? Nu era un corp de principii formulate — cum covîrșitoarea majoritate a oamenilor trăiesc fără un cod moral cristalizat. Și-și educă și copiii, fără principii pedagogice cristalizate. Am avut o morală practică. Să mă bucur de cît mai multe plăceri, fără a leza interesele vreunui semen. Să-mi fac viața comodă și să ajut pe cît mai mulți cu putință. Și mai ales, pe cît mai multe cu putință. Asta ținea, desigur, mai mult de profesiunea mea. Firește, marile principii, marile noțiuni generoase m-au impresionat întotdeauna. Integritate. Sacrificiu. Fidelitate. Dar una-i să fii impresionat, sincer impresionat, și alta-i viața de toate zilele, îmi ziceam eu atunci. Oamenii îi vedeam filistini. Preceptele morale inhibitorii sînt, fără îndoială, necesare, căci altminteri unde am ajunge ? Pe atunci credeam însă că totuși, undeva, sînt întocmite pentru a fi încălcate. Astăzi, desigur, am un punct de vedere mai elevat. Cel mult aș mai putea spune : „Acela să arunce prima piatră, care n-a păcătuit...“ Presupunînd, bineînțeles, că-i sănătos și-n toate puterile... În sfîrșit — conchise el repede, după o nouă privire tăioasă a lui Abel — credeam și făceam ce cred și fac mai toți bărbații. Poate ceva mai mult, căci eram un holtei inveterat, aveam o situație materială destul de înfloritoare și-mi purtam și eu crucea complexelor mele... Cam așa am fost, cînd l-am întîlnit pe Adam și cînd s-a înfiripat prietenia noastră... Am să caut să-ți servesc unele amănunte despre... despre păcatele și păcătoșenia mea, și a noastră, ca să te edifici deplin... N-am să mă cruț de fel...

— Nu sînteți de părere să închidem geamul ?

Afară se făcuse întuneric, adia o briză mîngîietoare, care aducea parfum de tei înfloriți. Geamul stătuse larg deschis. Doctorul se răsuci înspre fereastră, apoi se uită la Abel și zîmbi înțelegător.

— Da, dragă Abel. Cele ce trebuie spuse în seara aceasta, se cer spuse în claustrație. Nu țin de lume. Țin de noi doi, de cel trecut dincolo... și de încă cineva care-i prezent și așa, în orice claustrație...

Abel dădu din umăr, conștient, în sfîrșit, că tentativele sale de a inhiba bigotismul de dată recentă al doctorului sînt zadarnice. Se hotărî din nou să nu-l mai întrerupă în nici un fel, să-și deconecteze propriile păreri și evaluări, să devină numai ascultător. Se așeză la loc, cu o nouă ceașcă de cafea în mînă și așteptă.

Doctorul începu să răsfoiască primul caiet, zîmbind cu melancolie. Lăsă cîteva clipe de tăcere, cufundat în amintirile stîrnite de file și căutîndu-le șirul. Și apoi își începu recitativul, brusc pierdut în trecutul pe care degetele lui nu mai conteniră a-l învia, întorcînd paginile jurnalului...

*

...De fapt și cunoștința mea, cu totul întîmplătoare, cu Adam, tot în condiții de păcat a început. Pe vremea aceea, asemenea oricărui bărbat obsedat de spectrul andropauzei, înclinam spre compania fetelor tinere, și anume mi-am impus regula să cultiv concomitent cel puțin societatea a doua, ca să nu mă expun unor neplăceri și căutări ridicole, caracteristice bărbaților tineri. Modesta mea competență profesională fiind recunoscută în anumite maladii, șeful clinicii de ginecologie — cu care de mulți ani mă aflam în relații de concurență amabilă, de stimă, menajament și curtoazie reciprocă — se întîmpla, din cînd în cînd, să mă cheme în consult, îndeosebi în cazuri de tuberculoză ovariană bilaterală. Cu un asemenea prilej am cunoscut o externă foarte drăguță — Magdalena și mai nu știu cum, am uitat de mult numele ei de familie — care s-a arătat oarecum impresionată de felul atent în care am consultat eu pacienta, de tonul meu paternprotector. Îl presimțea, probabil, extinzîndu-se și asupra femeilor ajunse în preajma mea în altă ipostază, decît cea de paciente. Natura m-a înzestrat cu antene foarte sensibile — ajunge un cuvînt, un gest, cîteodată numai o privire, ca să-mi dau seama cu aproape infailibilă precizune, de raportul de forțe și de șanse. Și chiar cînd dobîndeam

certitudinea viitorului succes, îmi făcusem un principiu din a nu precipita lucrurile, din a nu le accelera, dimpotrivă, a mima un vag dezinteres, determinat de vîrstă, pentru ca să fie cu atît mai plăcute surprizele împlinirilor ulterioare. Așa și cu Magdalena : cînd și cînd un concert, o prăjitură, o excursie duminicală. Vedeam cum se consumă, cum se mistuie, și prelungirea acestei așteptări, îndeosebi a așteptării ei, îmi producea o plăcere cu totul deosebită, amplificînd anticipat, de infinite ori, savoarea a ce trebuia să se producă inevitabil, precum destinul. Mă simțeam în postura celui ce-i cîrmuiește și-i ritmează soarta.

Într-o sîmbătă seara — mult după ce faza așteptărilor fusese depășită — i-am dat întîlnire acestei Magdalene pentru a doua zi, dimineața devreme, la gară. Trebuia să luăm trenul spre munți, fără țintă fixă. Îmi plăcea să pornesc astfel la drum, cu ranița bine garnisită, să cobor după inspirația momentului, să hoinăresc fără destinație prin păduri. Obicei adus de la Viena. Spre surpriza mea, fata mă întrebă dacă poate veni cu o prietenă a ei. Am încuviințat, amăgit firește de perspectiva de a petrece o duminică plăcută și hazlie, în compania a două mîțe. Magdalena se dovedi însă mai vicleană decît m-aș fi așteptat, căci abia după încuviințarea mea — cînd codul manierelor nu-mi mai îngăduia să retractez, adăugă că prietena ei Smaranda vine însoțită. Am înghițit în sec, compunîndu-mi *une bonne minne pour le mauvais jeu,* și a doua zi, de dimineață, ne-am suit toți patru, în grabă mare, într-un vagon de clasa a doua necompartimentat, de tip vechi, cum se mai folosesc și astăzi pe cursele locale. Nu am găsit locuri alăturate, ne-am aciuat doi cîte doi. Nici în gară, nici în tren, nu am acordat atenție celeilalte perechi — știu să fiu foarte ursuz și neplăcut în societate, cînd mă simt înfruntat —, socotind că aceasta era calea cea mai bună pentru a asigura, din partea cealaltă, discreția cuvenită. Deci în graba plecării nici nu m-am uitat prea bine la ei, decît doar, țin minte, am consemnat că Smaranda era o fîță *fausse maigre,* cu părul bălțat cu apă oxigenată, o fetișcană dintre acelea pe care o ciupești de obraz și o mîngîi pe creștet înainte de a-i produce vreo bucurie, și-apoi uiți c-ai cunoscut-o vreodată. Nici nu se

compara cu Magdalena mea oacheşă. Iar pe însoţitorul ei nu l-am învrednicit nici măcar de o privire serioasă. Nu puteam şti, la ceasul acela, că din această cunoştinţă ce promitea a fi fugară — îşi mormăise abia numele şi eu nu-l reţinusem — avea să se nască, la crepusculul vieţii, singura mare prietenie cu care m-a binecuvîntat Pronia.

În momentul pe care l-am simţit oportun, am dat semnalul de coborîre. Niciodată nu am simţit şovăială în asemenea împrejurări, întotdeauna am ştiut cînd trebuie întrerupte aşteptările, am ştiut să iau iniţiativele potrivite clipei. Cred că în mine dormita, nesolicitat, un temperament de conducător — pe care îl definesc ca suprapunerea fericită a spiritului de iniţiativă cu simţul răspunderii. Am coborît într-o haltă, la poalele unui deal împădurit şi, după ce am consultat mersul trenurilor, ca să văd cînd ne vom putea întoarce seara, am pornit-o înainte, onorîndu-i pe soţii noştri de drum cu totalul meu dezinteres. Simţeam protestul surd al Magdalenei faţă de atitudinea mea, dar — îmi aduc limpede aminte, căci adeseori după aceea am evocat amănuntele acelei zile — mi-am lăsat autoritatea morală să se afirme şi să se impună neinhibată, ştiind că fata nu va îndrăzni, totuşi, să crîcnească.

Urcaserăm prima coamă şi treceam printr-un luminiş. Mă amuza şi mă încînta înciudarea micuţei de lîngă mine. Am început să fluier.

Trebuie să ştii că pînă la întîlnirea mea cu Adam, frecventasem aproape exclusiv muzica preclasică. E adevărat că într-o perioadă am încercat să abordez şi repertoriul de orgă mai apropiat, bunăoară pe César Franck, dar rămăsesem la convingerea — nicidecum absurdă — că adevărată muzică de orgă ştiau să scrie numai cei dinaintea lui Bach şi, mai presus de toţi, Bach însuşi. Şi, în general, un om cu adevărată frică de Dumnezeu nici nu cîntă muzică mai nouă. Mozart e frivol, Beethoven face politică, romanticii sînt greţoşi prin dulcegăria lor anarhică. Îndeosebi romanticii îmi sînt antipatici. Nu că nu i-aş cunoaşte. Ar fi falsă modestie să nu mărturisesc că, avînd ureche absolută, încă din copilărie am început să învăţ, şi cînd am ajuns la vîrsta facultăţii, memorasem tot ce trebuie să ştie un muzician de profesie, şi a fost numai

o conjunctură nefericită, rodul unui păienjeniş de prejudecăţi sociale ale unei foste familii habotnice, ajunsă la poziţie onorabilă în lume, că nu am devenit profesionist.

Va să zică, detestam romanticii. Muzica, în general, era o îndeletnicire pe care o luam foarte în serios. Aşa că nu vreau să par un moralist deplasat, dacă îţi spun că pentru mine a fredona sau a fluiera o melodie romantică era un act de frivolitate, de ironie, expresia unei stări sufleteşti în care omul spune măscări sau ciupeşte formele profilate ale fetelor. Şi cum mă aflam într-o asemenea dispoziţie erotic-jucăuşă, pricinuită de spiritul meu de contradicţie faţă de îmbufnarea partenerei, m-am apucat să fluier ceva romantic. Nu ştiu de unde mi-a răsărit în memorie — poate undeva, departe, se produsese o asociaţie cu un recital al Selmei Kurtz, audiat cu o jumătate de veac în urmă, la Viena — un *Lied* de Brahms : „Obraji dulci de fată".

Abia am fluierat însă primele două măsuri, că din spate cineva începu acompaniamentul.

Există foarte mulţi oameni nesuferiţi care, în clipa cînd începi să fluieri sau să cînţi, simt nevoia imperioasă de a te îngîna — fie fluierînd şi ei, fie fredonînd. Întîlneşti tagma asta şi la operă, şi în sala de concert, şi cu atît mai frecvent în împrejurări particulare. De regulă, asocierea nechemată — de cele mai multe ori de natură exhibiţionistă, respectivul dorind să demonstreze că este şi el „cunoscător", deci face parte din categoria oamenilor culţi — se produce la unison. Rar de tot, cînd ai de a face cu un om care într-adevăr a ascultat muzică şi are ureche, te însoţeşte în terţă sau în cvintă. Să auzi însă fluierîndu-se acompaniamentul original, şi încă fluierat impecabil, în măsura în care poţi reduce portativele pianului la fluierat, este o raritate, este o performanţă, este dovada unei culturi şi a unei memorii muzicale prodigioase.

Mi-am dat seama că din urmă mă acompaniază cavalerul fîţei bălţate. Mi-am zis întîi că trebuie să fie o coincidenţă, că probabil a auzit în ajun *Lied*-ul, ori poate e pianist şi a acompaniat o cîntăreaţă pe care o curtează, deşi mărturisesc, corectitudinea acompaniamentului mă frapă şi mi se păru suspectă de la bun început.

Există în ciclul „Călătorul", al lui Schubert, un *Lied*, intitulat „Flaşnetarul". Ei bine, monotonia aparentă a acompaniamentului, imitînd tocmai flaşneta, trebuie redată cu mare subtilitate şi imperceptibile variaţiuni de accent, ca să evidenţiezi efectul impresionant, aproape senzaţional de modern, prin diversitate. Sincer spus, i-am întins o capcană, intonînd *Lied*-ul acesta: mărturisesc, aş fi dorit greşeli sau cel puţin tăcere: într-un fel, omul era un intrus şi mai simţeam şi acum încă o pornire răutăcioasă împotriva lui.

A fluierat desăvîrşit. Mai bine ca mine, care am greşit într-un loc.

Recunosc că toată viaţa mea am fost un om pătimaş. Poate că fizicul acesta nenorocit m-a silit să fiu în permanenţă în gardă, să mă apăr şi să muşc, e-adevărat, cu duhul blîndeţii, dar totuşi să muşc. Suferinţa m-a făcut spadasin. Dar şi cînd întîlnesc pricepere — necum desăvîrşire — mă-nchin şi sînt gata să-mi plec steagul.

Ştiam, din clipa aceea, că am de a face cu un maestru. Şi totuşi, situaţia precară încă mă oprea să-i strîng mîna. Încetinind pasul — ca să apropii momentul, acum inevitabil, al întîlnirii şi discuţiei, dar şi ca să sporesc plăcerea strict muzicală — am început să-l plimb printr-un repertoriu dintre cele mai pretenţioase, ales special pentru a-l pune în încurcătură.

Nu l-am putut pune în încurcătură.

Întîlnirea cu un muzician de calibrul lui m-a făcut să uit şi prezenţa îmbucurătoare a oacheşei Magdalena, şi cea supărătoare a Smarandei bălţate, nici dealurile, nici pădurea nu mai erau interesante, nici măcar bunătăţile din raniţă — căci în raniţa mea se aflau întotdeauna bunătăţi: apreciez că nivelul de civilizaţie al unui om se defineşte, printre altele, şi prin gradul său de rafinament culinar — doar omul descoperit mai conta şi însuşi fenomenul întîlnirii.

Prietenia mea cu Adam a fost, prin excelenţă, muzicală. A început prin muzică — nici Magdalena, nici Smaranda nu mai existau de mult în viaţa noastră, cînd noi tot mai continuam să ne acompaniem unul de celălalt, intuind exact, măsură cu măsură, intenţiile reciproce —, a dobîndit conţinut prin muzică — şi nu numai prin frec-

ventarea aceloraşi lucrări sau prin cîntare la patru mîini, fie la pian, fie la orgă, ci îndeosebi prin prelegerile pe care mi le-a ţinut —, şi a devenit ea însăşi muzicală, în esenţa ei, pînă ce s-a curmat atît de brusc şi de distonant...

Duminica aceea s-a consumat în tatonări, fără prea multe discuţii şi fără explicaţii. Ne-am plimbat unul pe altul prin toate ungherele istoriei muzicii, începînd de la cîntece gregoriene şi frînturi de polifonie, de la Gesualdo da Venosa şi Palestrina, prin simfonismul, opera şi muzica de cameră preclasică, clasică şi romantică, pînă la modernişti. E-adevărat, în acest ultim capitol m-a plimbat el pe mine, căci eu, dincolo de Richard Strauss şi de Gustav Mahler, pe care apucasem să-i aud dirijînd personal, la Viena, nu reuşisem, pînă la ceasul acela, să urc niciodată. Ce mi s-a părut însă straniu şi m-a cutremurat de la început, a fost că, încă din după-amiaza aceea, am simţit o cumplită ruşine pentru ignoranţa mea în materie de muzică modernă. Toate preceptele şi ideile mele, acum îndrăznesc să mărturisesc făţiş : toate prejudecăţile mele conservatoare şi reacţionare de pînă atunci, se spulberaseră brusc, fără nici un fel de analiză sau discuţie, în faţa evidentei şi adînc înţelesei continuităţi dintre lumile muzicale, pe care selecţia lui, aparent jucăuşă, spumoasă, o ilustra cu subtilă ostentaţie.

Era evident că lucrurile nu puteau rămîne aici. Într-un tîrziu, ne-am adus aminte şi de îndatoririle noastre faţă de fiinţele gingaşe care ne însoţeau, ne făcurăm rătăciţi, perechi, perechi, prin pădure, dar sînt destul de îngîmfat să cred că, la rîndul său, Adam a procedat tot atît de distrat, cu gîndul la implicaţiunile muzicale ale întîlnirii, precum am procedat eu, spre disperarea şi aţîţarea şi mai violentă a frumoasei Magdalena.

După o asemenea descoperire, era normal ca la despărţire să încerc a fixa-o întîlnire pentru a doua zi seara şi, fiind pe de o parte mai bătrîn, ignorînd pe de altă parte împrejurările lui de viaţă — ţin minte, de dimineaţă mă surprinsese şi mă supărase faptul că venise fără nici un fel de provizii la drum : ulterior am aflat că Smaranda îl informase şi-l asigurase că mîncarea va fi furnizată de „fazanul" Magdalenei — m-am grăbit să-l invit acasă la mine, confirmîndu-i că am pian şi ştiu să opăresc

la filtru o cafea de calitate. Cred că acuma, din urmă, pot afirma cu conştiinţa împăcată, că această a doua promisiune a avut ponderea mai mare ! Cafeaua avea să joace în relaţia noastră un rol de seamă ; păstrez şi astăzi primele file ale unui mic tratat, intitulat „Elogiul cafelei", pe care l-am început împreună şi pe care, odată şi odată, tot l-am fi isprăvit, dacă eu nu-l puneam pe Adam în situaţia să-l mînie atît de rău pe Dumnezeu şi nu-l împingeam — e drept, fără să vreau, dimpotrivă, protestînd mereu — într-o tragedie de factură mitică.

Mărturisesc că mă înciudasem cînd m-am surprins încordat, aşteptînd cu teamă reacţia la invitaţia mea : un refuz m-ar fi atins penibil. Răspunse cu o plecăciune scurtă, protocolară, în care pe atunci încă nu simţeam ironia aproape involuntară : „Bucuros, domnule doctor. Îmi va face o deosebită plăcere."

Mi se adresase pentru prima oară cu titlul meu uzual: intra deci în sistemul obişnuit, consacrat, al convenţiilor sociale ; atunci încă nu-mi dădeam seama ce favoare cu totul neobişnuită îmi acordă, acceptîndu-mi invitaţia. Era cel mai retras dintre cîţi oameni am cunoscut. De altfel, fie-mi îngăduit să-ţi spun, dragă Abel, că în privinţa aceasta îi semeni la fel de bine, ca la faţă. Motivele sînt însă diferenţiate. Am avut dintotdeauna impresia că fuga ta de lume se explică în primul rînd prin teama de a nu supăra, de a nu leza, ştiindu-te, cum să-ţi spun, închegat, dar cu colţuri ; şi-apoi, aproape inevitabil, discuţiile cu tine abordează, pînă la urmă, tărîmuri sufletiste. Apoi, tu eşti prin excelenţă un erotic, un om care simte imperativul de a iubi şi iubeşte, cultivînd nu numai femeia, dar însuşi sentimentul. Adam, dimpotrivă, nu a fost un erotic, a fost un senzual, un om al simţurilor. Retracţia lui din lume era deliberată şi potrivnică firii sale, pentru că era funciarmente volubil, încîntat de scăpărarea verbală, se simţea perfect în societate. Dar refuza societatea, datorită unei nemaipomenite discipline lăuntrice. Niciodată nu am mai întîlnit un ins capabil să-şi organizeze viaţa de fiecare zi, forma de trai, atît de mult în funcţie de scopul propus. Se lăsa dominat exclusiv de obiect, de problema care-l preocupa. Nu era dispus la nici un sacrificiu de timp. Căci a trăit în permanenţă împotriva timpului : avea

presimțirea funestă că nu-i va ajunge timpul pentru desăvîrșirea operei sale, deși, pînă la urmă — și sînt singurul în cunoștință de cauză! — greși în această apreciere; și-a isprăvit opera. Am văzut-o cu ochii mei — am ținut-o în mînă, am răsfoit-o, și dacă ea nu s-a păstrat cel puțin într-un exemplar, se datorește celei mai stupide întîmplări...

Spuneam că Adam trăia împotriva timpului, într-o permanentă cursă, pentru că se temea că nu va apuca să-și isprăvească opera. Afară de mine, cred că nimeni nu știa că Adam se considera și se simțea foarte grav bolnav. Doar ție poate ți-a pomenit ceva. Nu l-am consultat niciodată — de altfel i-am mărturisit, de la bun început, că dincolo de limitele specialității, devenită în mare măsură rutină, nu mă consider un practician valoros, cunoștințele mele de medicină generală fiind complet depășite de vreme — dar sînt convins că pînă la urmă ar fi făcut chiar un infarct. Era din soiul acela de oameni, care izbutesc să-și ruineze propria robustețe prin preocupare permanentă față de maladie și simptomatologie. N-aș îndrăzni să afirm că a fost chiar ipohondru, pentru că s-ar putea prea bine ca tulburările funcționale de care se plîngea, să fi avut într-adevăr o oarecare bază organică; și-apoi, ipohondrul de obicei își îngrădește viața, se ferește, își impune canoane. El însă, dimpotrivă, comitea excesele cele mai contraindicate: abuza de viață sexuală, bea cantități uluitoare de cafea și whisky, fuma mult, dormea foarte puțin. Nu abdica de la nici o plăcere senzorială, în favoarea operei. Pare ciudat și în contradicție cu fanatismul cu care-și drămuia timpul. Mai tîrziu însă, cînd am ajuns să-l cunosc, cînd destăinuirile noastre reciproce deveniră cu totul neinhibate, am înțeles, totuși, cum se împăca această aparentă contradicție. Este chiar ceea ce v-a dus la conflict, la ruptură. Nu trebuie să-ți explic: Trăirea nudă, intuiția și conștiința prezenței sale biologice, aici și acum, în fiecare clipă aparte, suplinise abstracțiunile în care ați fost crescuți. Și anume acelea, care se refereau nemijlocit la oameni, la raporturile dintre ei, la idealurile lor. Nu vreau să par profet, pentru că s-ar putea să nu vă înțeleg, totuși, pe deplin gîndirea. Dar cred că și tu vei luneca într-un fel. Dacă păpușăria antiapocaliptică

nu-i chiar reversul. Pentru că nu îl puteți suplini pe Dumnezeu. Oricîtă logică și oricîtă matematică să mai învățați. Și regret din tot sufletul că nu am prilejul să-i împărtășesc această părere și regretatului meu cumnat. Tatălui vostru.

M-am întrebat adesea de ce nu abdica de la aceste bucurii ale simțurilor, dacă-și simțea viața primejduită în general, și de ele în special, cel puțin pînă la terminarea lucrării, de dragul căreia sacrificase, cu atîta ușurință, satisfacțiile sociale de care ar fi putut avea parte cu prisosință. Întîi, pentru că aceste bucurii ale simțurilor îl stimulau. Nici nu mi-l pot închipui lucrînd, bunăoară, într-o perioadă mai lungă de abstinență. Și-apoi, pentru că munca, efortul intelectual, se încadrau perfect în ansamblul acestor obiceiuri. Pare paradoxal dacă afirm că în acele cîteva, rare, împrejurări, în care l-am văzut lucrînd efectiv — aducea cîte un corectiv, descoperit datorită discuției, sau însemna pe fișă cîte o idee spontană, exploatabilă și integrabilă în lucrare, în ciuda caracterului experimental și exact al investigațiilor sale — am avut impresia netă că fuga *Sheaffer's*-ului său pe hîrtie, formularea însăși, redactarea, îi provocau o bucurie, o satisfacție, în tot organismul. Parcă în aceste momente trăia voluptăți cu scoarța, sau, invers își prelungea sistemul nervos central pînă în epidermă. A fost și o structură biologică, un organism cu totul deosebit, nestatistic, aș zice.

Acceptase, deci, invitația mea. Mi-aduc și astăzi aminte că în ziua aceea aveam programate două operații de natură, hai să zicem, discretă și aproape mă hotărîsem să le amîn, atît mă simțeam de nerăbdător și de tulburat, și-n asemenea împrejurări se mai întîmpla ca mîna să nu-mi fie sigură. M-am așezat însă de ambele dăți la pian, cu o oră înainte de sosirea distinselor mele paciente, și mi-am recîștigat calmul interior, grație unor reculese preludii corale de Johann Sebastian Bach.

Intervențiile au decurs în condiții optime, am împins masa ginecologică la locul ei, menajera spălă pe jos, în cabinet, și-apoi, apropiindu-se ora fixată, m-am apucat să prăjesc și să rîșnesc cafeaua și să dozez filtrele de porțe-

lan cu mare atenţie, pentru că omul venea pentru prima oară la mine şi trebuia cucerit.

Toată ziua mă obsedase gîndul că nu-i reţinusem numele. O auzisem pe Smaranda strigîndu-l „Adam", dar eu am crescut într-o lume, în care apartenenţa la familie era considerată aproape definitorie. Mai tîrziu, sub influenţa lui, am ajuns şi eu să mă înalţ cu încă o treaptă : zicea că judecata de clan — după familie, va să zică — este cu o treaptă deasupra judecăţii tribale — după neam — dar că, de la Montesquieu încoace, intelectualul este dator să mai urce un pas, pînă la judecata individuală, *ad hominem.*

Nu faptul în sine — că nu-i reţinusem numele — mă deranja, ci conştiinţa că mă tulburase personalitatea cuiva, care a rămas anonim şi nici nu întrezăream posibilitatea de a lichida această situaţie penibilă, fără a mă face de rîs. Să-l întreb, pur si simplu : „Domnule, iartă-mă, te-am invitat, dar nu ştiu cum te cheamă ?" Nu se putea.

Dilema mea găsi însă o soluţie neaşteptat de plăcută. Sosi la minut — era de o punctualitate de-a dreptul stingheritoare — şi-mi aduse un cadou preţios : două partituri mari, de Arnold Schönberg : *„Moses und Aron"* şi *„Die Jakobsleiter"*, şi amîndouă erau dedicate, cu semnătură. În clipa în care am citit „Andru", am ştiut cine este şi unde trebuie să-l situez în spaţiu şi societate.

Nu am înţeles bine dacă cele două partituri — două capodopere, cum mi-am dat seama ulterior, după ce le-am descifrat şi le-am studiat împreună în amănunt, ca pe o adevărată şcoală a actului artistic riguros — fuseseră o aluzie ironică la adresa inculturii mele în materie de muzică modernă şi totodată un îndemn pentru a elimina această lacună, sau o punte azvîrlită muzical-simpatetic spre rezonanţa numelui meu de odinioară. Am început imediat să discutăm pe tema subiectelor biblice alese de Schönberg, şi-n vreme ce beam cafelele — care izbutiseră într-adevăr excelent — mi-a fost dat să aud, pentru prima oară, una din acele formulări originale, personale, neaşteptate, care ţîşneau, la răstimpuri, din conversaţia lui : „Vedeţi, domnule doctor, Schönberg, cît de mult a suferit de pe urma antisemitismului — a trebuit doar să se expa-

trieze și a murit în exil — nu și-a dat seama, prelucrînd aceste teme biblice, că este chiar la sursa problemei."

„Cum asta? — l-am întrebat. — Nu înțeleg, ce vreți să spuneți!"

„Die Jakobsleiter. „Scara lui Iacob". Iacob visează, i se deschid cerurile, îngerii se plimbă în sus și-n jos pe scară. Aude muzică celestă. Și-n zori de zi, încheie nenorocitul acela de contract și, datorită unei formulări reduse, limitate, stîrnește tragedia. Dacă în loc de a înscrie în contract: „Am să înmulțesc seminția ta, ca nisipul mării", ar fi spus: „Am să înmulțesc pe cei de o credință cu tine ca nisipul mării", monoteismul iudaic nu ar fi devenit ermetic; ar fi făcut prozelitism, ar fi cucerit antichitatea, că doar s-a apropiat și Socrate de el, ar fi devenit capabil de evoluție, ar fi rămas deschis față de ideile ulterioare, și tot creștinismul și-ar fi pierdut utilitatea. Așa a rămas însă o religie legată de sînge și, ca atare, separa un popor „ales" de celelalte, și orice separare, orice graniță, stîrnește, deja prin simpla ei existență, antagonisme. Cu atît mai mult, dacă își închipuie că delimitează superior de inferior. Iată unde a putut duce o singură judecată tribală. La o tragedie de milenii."

Atunci am auzit termenul pentru prima oară, și mi-am dat seama că sistemul său de gîndire nu avea numai o factură prin excelență democratică, dar îi pătrunsese și în sentimente, în straturile afective. „Și Moise?" — l-am întrebat, stîrnit: datorită poziției onorabile a tatălui meu, care a fost mulți ani la rînd ales președinte al Comunității Mozaice, cum de altfel a fost de nenumărate ori în fruntea Tribunalului Ales al negustorilor din oraș, încă de tînăr am fost obligat la lectura Vechiului Testament — în original! — și deci problematica îmi era oarecum familiară.

„Moise a fost un mare cap politic, care a înțeles că nu se poate cuceri o țară cu un popor crescut în sclavie, și în consecință a purtat triburile patruzeci de ani prin deșert, pînă a pierit întreaga generație cu mentalitate de rob și a fost înlocuită de nomazi războinici. Dar a greșit în mod surprinzător pe Munte. Nu înțeleg cum un om însurat cu o prințesă etiopiană, deci cu vădite înclinațiuni cosmopolite, a putut plămădi primul alfabet fonetic, care, din capul locului, mărginea circulația Legii la triburile

care foloseau fonemele acelea, limba respectivă. Pesemne, omul nu putea depăşi resentimentele renegatului, şi tot ce venea de la egipteni — scrisul în imagini al egiptenilor era, prin natura convenţiei, accesibil, independent de limbă şi dependent numai de sens — trebuia, din principiu, respins. Căci, cel puţin pe jumătate, era egiptean..."

„Am impresia că v-aţi ocupat de sociologie sau de istorie, domnule Andru." — i-am zis eu atunci, curtenitor.

Izbucni în hohote : „Dimpotrivă, domnule doctor. Sînt exclusiv matematician. Geometru. Şi această calitate m-a apropiat şi de muzică."

„Îmi pare rău, dar iarăşi nu vă înţeleg!"

„Dintre nenumăratele precepte pe care tata ni le-a vîrît cu pîlnia în cap, unul stăruie în mine, ca o stea polară: *res severa est verum gaudium.*"

Era prima împrejurare în care îl pomenea pe tatăl vostru ; fusesem ispitit să-l întrerup şi să-i povestesc despre raporturile părinţilor noştri, dar mi-am dat seama că raporturile noastre erau de pe acuma mult mai intime, căci de la început se întemeiau pe afinităţi, nu pe comunităţi de interese. Şi-apoi — îmi aduc tot atît de bine aminte şi de acest amănunt — m-a frapat strania incantaţie din vocea lui, cînd folosise persoana întîia plural. De fiecare dată, aveam să remarc mai tîrziu şi chiar să urmăresc cu deosebită atenţie, după ce mă voi fi familiarizat cu raporturile, ca să spun aşa, neobişnuite dintre voi, cînd menţiona trecutul — copilăria, adolescenţa, anii de studiu, amintirile sau discuţiile voastre — şi folosea persoana întîia plural, auzul meu bine cizelat prindea acea inflexiune incantatorie, aducînd a monodie sacrală, arhaică. Trebuie să-ţi spun că la tine nu am sesizat nuanţa... E-adevărat, noi ne-am cunoscut după... după conflictul dintre voi. La tine simţeam numai condamnare... Dar să ştii, oricît de grav e şi oricît te doare : la el, ataşamentul... dragostea lui pentru tine a stăruit pînă la urmă... Nu-mi dădu prea mult răgaz de analiză şi-şi continuă ideea, şi cum era vorba de muzică, îmi captă imediat atenţia :

„Iubesc în muzică nu efuziunea, nu transportarea, ci severitatea, disciplina, necesitatea, rigurosul. De ani de zile lucrez tocmai în această direcţie. General-omenescul sau, mai precis general-valabilul european al muzicii pro-

vine tocmai din latura stringentă, riguroasă, a structurii ei. Nu evaziunea anarhică, sentimentală, o face accesibilă, ci limpezimea ei matematică. La cei vechi, stringența era intuitivă, inspirată, decurgea oarecum din melodie și din elaborarea ei ulterioară. Deja la Wagner veți descoperi, la o cercetare atentă a partiturii, că, oricît de plicticoase ne-ar părea unele părți, nu există nici un sunet, nici o intervenție de instrument nejustificată, fără un rost anume. Iar la cei moderni, stringența sunetului a devenit logică. Lucrarea mea caută să definească tocmai această secanță. Bazele matematice ale muzicii. Dar nu cele aritmetice. Ci poate chiar ceva mai adînc, poate unele baze comune ale matematicii și muzicii."

Am rămas puțin intrigat și cred că nedumerirea și incredulitatea se deslușeau pe fața mea. Surîse cu îngăduință și reluă :

„Nimeni nu s-a gîndit pînă acuma să aplice muzicii logica matematică. Ca să nu vorbim de metodologia axiomatică, modernă. Deși, de la Pitagora încoace, oamenii sînt conștienți de legătură și o caută. Au rămas însă numai la suprafață. Dar eu încerc adîncurile. Am să rezolv problema. Inductiv, am și rezolvat-o."

Nu era nici urmă de trufie sau înfumurare în vocea lui : totul suna perfect firesc, natural, revelîndu-mi dintr-o dată că hazardul, împrejurările, poate capriciul Magdalenei, m-au azvîrlit într-o sferă, pe un plan al existenței, la care nu avusesem acces și nici nu visasem vreodată să acced, la care evident nici nu eram îndreptățit, și-n care zăboveam, chiar și numai preț de o scurtă discuție, datorită favorului unei minți alese.

Se oferi, să-mi demonstreze pe loc, la pian, unele amănunte care ilustrau ideile sale generale. Trecurăm dincolo, în cabinet, și după ce surîse o clipă, surprins de prezența mesei și-apoi dădu din cap a înțelegere, se așeză la pian.

Niciodată înainte, nici măcar la Conservator, la cursurile teoretice de armonie și contrapunct, nu mi-a fost dat să aud asemenea lecție, sistematică, aridă și strălucitoare în același timp. Dacă m-aș concentra și aș depune un mare efort, aș putea-o reconstitui. Dar cred că ar fi zadarnic, pentru că ar rămîne tot numai o frîntură din cuprinzătoarea demonstrație științifică ce s-a pierdut o dată cu el

și nici nu am dreptul să o fac, pentru că, tocmai fiind vorba de o legătură intrinsecă între artă și știință, ordinea formală, modul de expunere, țin de fondul problemei, iar eu sînt un biet diletant. Și-apoi, sincer spus, mă și tem : se pare că, totuși, există anumite interdicții superioare și sancțiuni împotriva celor ce răscolesc anumite problematici pretimpuriu...

După ce își rotunji ideea, dădu deoparte partiturile și mă invită să mă așez lîngă dînsul, pe banchetă : remarcase „Preludiile Corale" pe pian.

De atunci încolo, am parcurs împreună, în cîteva rînduri, toate caietele ediției pe care o posed, dar nu la pianul din cabinet, ci la orga din biserica luterană, unde venea de două, trei ori pe săptămînă, după-amiaza, ca să cîntăm la patru mîini. A fost o pură întîmplare că în după-amiaza aceea, în care v-ați nimerit în biserică, Enikő și cu tine, nu era și el acolo. Cred că dacă am fi avut un magnetofon, să înregistrăm pe bandă recitalurile noastre, am fi fost prețuiți ca mari muzicieni. Bineînțeles că nu-mi găsesc nici un merit în această performanță — și iarăși nu o spun cu falsă modestie, ci în deplină sinceritate — pentru că, judecînd prin substituție, cum de atîtea ori l-am surprins pe el judecînd, cu nimeni altul nu aș fi putut ajunge la asemenea performanțe, în vreme ce personalitatea lui era atît de puternică, încît ar fi putut aduce orice muzician cu dotație medie, la nivelul său.

In orice caz, pentru după-amiezile din corul bisericii luterane îi rămîn îndatorat pe veci. Dacă sînt mîndru de ceva ce am izbutit la anii mei, sînt recitalurile acelea. Răposatul Bickerich, pe care-l socotisem pînă atunci *non plus ultra* în materie de Bach, mi se păru dintr-o dată naiv și pur.

Da, pur. Termenul îl folosesc comparativ. Pentru că Adam era și în materie de muzică un impur. Nu că eu m-aș socoti un sfînt, un etalon de imaculare. Am fost doar destul de sincer, dragă Abel, de la bun început. La viața mea am încălcat foarte des porunca a șasea. Dar nu asta contează, deoarece întotdeauna, fără excepție, m-am străduit să dăruiesc. Marile mele împliniri nu au fost împlinirile proprii, ci înregistrarea atentă, bărbătească, a împlinirii sau împlinirilor ei.

Adam nu cînta însă la orgă pentru a aduce instrumentul sau bucata la perfecţiune, ci cînta rapace, feroce, dintr-un egoism cumplit, pentru satisfacerea simţului său lăuntric. Adevărat, acest simţ lăuntric era de o exigenţă maximă, era cizelat pînă la ce se cheamă îndeobşte perfecţiune.

La fel cum cînta la pian sau la orgă, iubea şi femeile. Rapace. Fioros. Şi era pe deplin conştient de adevărul acesta. Mi-aduc aminte, odată, mai tîrziu, cînd mă văzu cumpărînd la anticariat o ediţie în piele a *„Kamasutrei“*, a improvizat unul din diagnosticele sale diferenţiale: „Ştii, doctore dragă — curînd după primele după-amiezi muzicale, i-am propus, ca cel mai bătrîn ce mă aflam, să ne tutuim şi m-am simţit realmente măgulit că a acceptat — noi ne deosebim precum Casanova de Don Juan. Casanova dăruia întotdeauna plăceri. Don Juan recolta plăcerile. În schimb, întotdeauna, fără excepţie, plătea...“

„Şi tu ce plăteşti, Adam ?“ — l-am întrebat.

„Cu mine însumi. Le îngădui să fie lîngă mine. Cu ce am mai de preţ. Cu orele.“

Totuşi, nu era infatuat. Dimpotrivă : faţă-n faţă cu problemele, cu ideile, era de o modestie simplă şi sobră, caracteristică omului de ştiinţă. În general, persoana lui proprie apărea — înainte de începutul dansului macabru — foarte, foarte rar în discuţie. Era de o discreţie impenetrabilă, era misterios aproape. Bunăoară, acasă la el nu m-a invitat decît după săptămîni întregi de apropiere.

Ca orice băştinaş, cunoşteam destul de bine istoria principalelor familii clujene, aşa şi pe a voastră — a noastră, vreau să zic. De aceea, cînd şi cînd, vorbeam despre tatăl vostru. Dar cînd intervenea amintirea copilăriei şi tinereţii, cînd folosea acea persoană întîia plural, şi în conştiinţa lui reapărea imaginea ta, întreaga lui fiinţă se metamorfoza. Mi-aduc aminte, mă invitase într-o după-amiază — după ce petrecusem vreo trei ore la biserica luterană — la un whisky, într-unul din localurile mici, cărora, în mod paradoxal, li se zice „bar de zi“.

Abia ne aşezarăm însă la masă — eu cu spatele spre intrare, el cu faţa spre tejghea — cînd l-am văzut încruntîndu-se. Ştiam că nu trebuie să-l întreb : chiar şi numai întrebările, necum insistenţele indiscrete, îl înstrăinau in-

stantaneu. Comandase de două ori whisky la sondă, cu sifon și gheață, și-apoi, uitîndu-se într-o parte, începu să scrîșnească și să înjure.

Avea, ca și tine, un limbaj foarte ales, poate supărător de distilat, de alambicat. Cu cît se simțea mai apropiat de cineva, cu atît era mai politicos. De altminteri și teoretiza acest raport, afirmînd că politețea este expresia unei prețuiri care nu poate decît spori prin cunoaștere, căci dacă procesul cunoașterii dezvăluie fapte negative, atunci, în mod firesc, raportul încetează. Nu înțelegea — și, mărturisesc, nici eu nu înțeleg — cum adesea, pe măsură ce oamenii se împrietenesc, își îngăduie din ce în ce mai mult un limbaj pe care îl socotesc mai intim, dar care de fapt nu este decît o invazie a vulgarității în perimetrul intimității.

Termenul pe care îl folosise căzu deci grav, fără precedent. Bănuiesc că fața mea exprima atîta nedumerire, încît începu să se explice, deși poate nu avusese, inițial, asemenea intenții : venisem aici ca să discutăm cu totul alte lucruri. În local intraseră trei cucoane. Violențele sale verbale se îndreptau spre una din ele, care căuta o masă pentru tot grupul. Era atît de înveninat, încît cred că ar fi fost în stare de a ucide.

Contrar obiceiurilor mele — în general găsesc respingătoare torsiunile pe care unii le execută în localurile publice, ca să se adreseze unuia sau altuia de la mesele vecine sau să se zgîiască la cineva — m-am întors, ca să privesc mai atent. În clipa în care femeia ne zări, se opri locului, păli, se întoarse pe loc și, în ciuda protestelor celor două acolite, ieși repede.

L-am întrebat cine este doamna.

În clipa aceea chelnerul ne aduse băutura și plătirăm. De cînd bea mai mult, procedam întotdeauna astfel, pentru că o dată i s-a întîmplat să-și depășească disponibilitățile de moment. Atunci am aflat că bea serios — căci dacă a ajuns să intre într-un local și să consume de unul singur, însemna că procesul de alcoolizare era înaintat... Apoi, după ce chelnerul se depărtă, reveni la întrebarea mea, fără ca să i-o mai amintesc. Îmi respinse pînă și termenul, zicînd că nu este o doamnă, că nu orice femeie bine

îmbrăcată, cu o diplomă în buzunar și salariu bun pe stat, este o doamnă. Nu.

Era fosta ta soție.

Începu să-mi povestească, ceea ce la el se întîmpla rar. Nu știu ce l-a determinat atunci să-mi dezvăluie intimitățile familiei, whisky-ul sau apariția însăși a femeii, sau poate maturizarea raporturilor noastre. În orice caz, eu mă socotesc dator a-ți spune că Adam mi-a povestit istoria căsniciei voastre. Asta, pentru ca nu cumva în viitor, să se mai nască între noi oarecare ambiguități, ca în trecut, ca să zic așa, din... ignoranță reciprocă. La urma urmelor, sîntem acuma totuși, familie... La un moment dat, se opri însă din relatare, și socotind că whisky putem bea și acasă, mă invită la el.

Am înțeles imediat că simțul formei, al armoniilor, al potrivirilor și nepotrivirilor, nu-i îngăduia să evoce asemenea amintiri în alt decor, decît unul strict personal, domestic. Am acceptat deci fără ezitare propunerea, cu atît mai mult, cu cît așteptasem cu oarecare nerăbdare această împrejurare, momentul în care voi fi poftit la el acasă. Excepție făcînd unele circumstanțe silite — cum este, bunăoară, prezența laolaltă, paradoxală, a pianului, mesei ginecologice, patului și biroului în cabinetul meu — socotesc interiorul unei case ca un tărîm de investigație foarte fertil pentru cunoașterea caracterului celui ce locuiește într-însa.

Am luat o mașină. Pe drum nu continuă relatarea întreruptă la bar, ci-mi povesti, cu oarecare nostalgie, că mai demult obișnuia să circule cu birja și că regreta dispariția acestui vehicol, nu numai pentru că imaginea lui se integra perfect în peisajul cenușiu, al pietrei vechi, din care este clădit centrul orașului, dar și pentru că simțea ritmul, zgomotul, dar mai ales legănarea birjei foarte prielnice efortului intelectual ; nu o dată își rezolvase în trecut, mărturisi el, carențele de gîndire în cursul unor plimbări prelungi cu birja. Zicea că automobilul te sustrage, pentru că este el însuși rezultatul unei lucidități îndelungate, al unui mare efort de gîndire și creație. Inhibă, prin însăși prezența lui complexă. La birjă, idee reprezintă numai roata, axa, oiștea, coviltirul, arcurile canapelei și domesticirea calului. Și exploatarea ei negusto-

rească. Atît. Reprezentarea ei, regîndirea ei se consumă în cîteva clipe. În mașină, de la motorul cu explozie la cauciucul sintetic, de la radio la generator, mii de idei ingenioase, cuprinse, clădite în ființa lui, îndeamnă la reflecții și deducții.

Am ajuns. În vreme ce Adam se grăbi să pregătească băutura și cafelele, îmi rămase răgazul necesar pentru a cerceta împrejurimile. Tu le cunoșteai bine. Pentru mine însă, au fost o revelație.

Și nu m-a frapat odaia aceea imensă, în formă de L, despărțită, de arcadă și draperie, în dormitor și în cameră de lucru, nu mobilele autentice, covoarele originale, florile de cîmp ale lui Luchian sau pianina Bechstein ; nu cărțile și nu filele de pe *secrétaire*, la fel de meticulos aranjate, m-au frapat. Combină muzicală am mai văzut și în alte părți, și pat japonez, și chiar și seminee la fel de mari, ca cel de aici — în care s-au introdus două injectoare de gaz, ca să suplinească butucii de odinioară, și care aveau să joace un rol atît de macabru... Erau unele elemente care sugerau idei și asociații ; acestea mi s-au părut bizare, și nu în primul rînd acea armonioasă și sobră îmbinare dintre vechi și modern, de care ți-am mai pomenit și pe care abia după o vreme am reușit s-o descifrez. Întîi am remarcat, în contextul acesta de multiple comodități tehnice, integrate printre piesele stil fără a le îngădui să covîrșească peisajul, lipsa telefonului. Mai tîrziu, am și încercat să-i sugerez instalarea unui post, însă el închise discuția cu un gest scurt și răspicat : nici nu putea fi vorba, și-ntr-un fel, l-am înțeles ; n-ar mai fi fost stăpîn peste liniștea și solitudinea sa, nu ar mai fi putut reglementa el momentele în care lumea din afară avea sau nu avea voie să invadeze perimetrul acesta de spiritualitate. Apoi, totul era extrem de neîncărcat, de aerat, aș zice, conceput pentru un om care obișnuiește să gîndească mult, plimbîndu-se prin spațiul vast, și numai după lungi distanțe, se așează la *secrétaire*, ca să însemne cîte un cuvînt, două — rod al unor eforturi fastidioase de cugetare. Afară de lampa cu abajur de lîngă fotoliu, nu am descoperit nici o sursă de lumină. M-am întors la intrare și am apăsat pe comutatoare. Abia acum am luat aminte la consola care ocolea, sub plafon, toată încăperea, de unde

se revărsa, tot indirectă, o lumină extrem de puternică — trebuia să fi fost zece sau douăsprezece tuburi — trezind la lucire praful de mătase suflat pe peretele zugrăvit în culoarea untului. Dintr-o dată mi-am dat seama că această locuință a fost aranjată cu gîndul la activitatea și viața nocturnă.

Constatarea — confirmată apoi de alte, criptice, surse de lumină, pe care le-am descoperit în interiorul *secrétaire*-ului, la pianină, la combină —, am consemnat ulterior, se potrivea cu toată ființa lui, cu solitudinea lui damnată, cu preocupările de limită, cu incursiunile pe tărîmuri încă neinvestigate, neumblate de alții.

Exista, totuși, ceva straniu, ceva ciudat și înrudit cu magicul, în tot felul său de a fi, pînă și în gîndirea lui atît de sever-științifică ; conștiința acestor atribute împrumuta și locuinței un aer tainic, de laborator, în care se abordează tărîmuri necurate.

Nedepistîndu-mi pe moment sursa tulburării, am simțit nevoia de a mă răzima sufletește pe un teren sigur. M-am apropiat repede de pianină, i-am deschis capacul și, fără să mă așez pe banchetă, am început primele acorduri din „Passacaglia", pe care o lucrasem împreună după-masă, la biserică. Tentativa mea de reconfortare a fost însă brusc întreruptă de un țiuit, care urca din registrul jos înspre sunete ascuțite. Apoi conteni brusc. Am rămas intrigat, pîndind nemișcat în direcția bucătăriei, de unde venise sunetul. După un răstimp, țiuitul reîncepu, și apoi conteni, exact la aceeași înălțime. La cea de a treia repetiție n-am mai rezistat ispitei și, prin antreu, am ieșit în chicinetă.

Adam golea tocmai un aparat de forma unui trunchi de con. Înțelese imediat pricina intruziunii mele. „Pregătesc un *mélange* din trei sorturi. O să-ți placă. O rîșniță electrică — explică el, ridicînd obiectul. — Un instrument prin excelență muzical : finețea firelor de cafea o stabilești pe baza înălțimii sunetului..."

Explicația îmi spori numai neliniștea. După o scuză sumară și o privire fugară peste instalațiile practice, abundente, ale bucătăriei — atunci am văzut pentru întîia oară un duș de mînă pentru spălat vase — m-am întors în cameră.

Niciodată nu m-aş fi gîndit să-mi achiziţionez o rîşniţă electrică. Întîi, pentru că socotesc toate aceste aparate moderne incompatibile cu stilul meu de viaţă. Apoi, consumul de cafea — de la achiziţionarea boabelor şi adăpostirea lor în cutii etanşe, anume procurate, prin prăjit, rîşnit, opărit, şi pînă la consumat — are ceva ritual, în care nu aş fi admis element mecanic. Totuşi, explicaţia lui Adam îmi surîdea, şi iarăşi am avut sentimentul că nimic din ce făcea sau ce poseda nu era străin de esenţa fiinţei sale, în care cele de odinioară se suprapuneau şi se îmbinau necontenit, cu cele de astăzi sau chiar cu cele de mîine.

Mélange-ul izbuti într-adevăr miraculos de aromat şi m-am grăbit să-i cer dozajul exact : ani întregi, cît a durat prietenia noastră, a continuat să existe între noi — cel puţin unilateral, şi anume din partea mea resimţită — un soi de rivalitate, un soi de cursă a gusturilor şi rafinamentelor în materie de cafea. Scuzîndu-se că nu are sonde, servi whisky-ul în nişte cupe grele, de Boemia. Gheaţa o aduse separat, într-un bol albastru, sifonul ni-l dozam singuri dintr-un autosifon roşu-violent, cum abia au fost puse în vînzare, în oraş. Zaharniţa era de cositor vechi, bătut la Bistriţa. Cleştişorul şi linguriţele erau de argint greu. Mai tîrziu am aflat că blazonul de pe ele era al unui *Grand d'Espagna*, asemenea întregii argintării.

Şi-apoi, el reluă relatarea întreruptă la plecarea din cofetărie şi anume de la momentul în care cineva de la Facultate, un fost coleg de liceu, dorind să ferească familia de ridicol, i-a şoptit ce se întîmplă...

Te rog să mă ierţi că-ţi reproduc amănuntele unei situaţii, despre care-mi dau seama că trebuie să-ţi fie mai mult decît penibilă, dureroasă chiar. Foarte dureroasă. Dar n-am încotro, vei vedea : pentru că în seara aceea mi-a vorbit pentru întîia oară şi despre tine... cum să spun, mai în amănunt, mai în profunzime... Dar să revin. Terminologia lui deveni dintr-o dată iarăşi vulgară şi violentă, ceea ce mă supără la fel cu cele ce-mi povestea. Nu că fiinţa mea morală ar fi fost recalcitrantă adulterului. Doamne fereşte. Cu oarecari remuşcări, cu sacrificii sufleteşti şi canoane ulterioare, autoimpuse, l-am practicat şi eu, cînd şi cînd. E-adevărat, niciodată de bunăvoie,

ci întotdeauna numai cedînd insistențelor și ispitelor, fără entuziasmé. Dar, repet, nu aveam pe vremea aceea prejudecăți, cel mai departe de mine era rigorismul de orice natură. De cîte ori nu am fost chiar în situația să recomand adulterul cîte unei paciente cu familie închegată, al cărei soț a ajuns la capătul bărbăției — și în nici un chip nu trebuia primejduit căminul. Vezi, din cauza aceasta, printre altele, este atît de folositor și mă simt atît de bine și de ocrotit, de cînd am aderat necondiționat la o morală integrală. Nu mă mai simt expus unor asemenea dileme...

Figura fostei tale soții îmi apărea însă din narațiunea lui Adam atît de odioasă, încît am simțit oroare în fața abjecțiunii. Intervenea în determinarea acestui sentiment și patima nemaipomenită cu care vorbea Adam, de obicei atît de rezervat, dar și judecățile de valoare cuprinse în portretul pe care, cu acest prilej, ți l-a zugrăvit. Căci, ce să mai vorbim, așa sînt oamenii, indiferent de aderențele lor de principiu și de profesiunile de credință ; în cine nu se stîrnește un dram de satisfacție, cînd află de înșelarea unui om de nimic, a unei lichele, a unei canalii ? Dar în împrejurarea aceea...

Noi doi încă nu ne cunoșteam, pe atunci. Știam numai vag că exiști undeva, la Universitate, și că deții un rol de seamă, central, cum să mă exprim mai bine, în economia sufletească a lui Adam. Mă și întrebasem cum de vă vedeți atît de rar, cum de nu ne-am întîlnit niciodată, deși el și cu mine începusem a ne frecventa atît de des...

Trebuie să-ți mărturisesc : încă din seara aceea am început să simt o pronunțată afecțiune pentru tine, probabil datorită forței lui de sugestie. Ulterior însă, afecțiunea aceasta a sporit simțitor, datorită în primul rînd senzaționalei tale evadări din Universitate. Nu știu de ce, dar am avut întotdeauna admirație față de oamenii capabili să trăiască după capul lor — probabil pentru că eu însumi niciodată nu am fost în stare să-mi realizez potențele de conducător, ba mai mult, nu am fost în stare să renunț la o practică medicală pe care, în conștiință, nu am contenit o clipă să o condamn. Apoi, ulterior, tu te-ai căsătorit cu Enikő, la care țineam foarte mult și cu care eram în relație de intimă prietenie — intimă în sensul că adeseori, în momente de răscruce, venea la mine și se confesa — și, în

sfîrşit, am ajuns colaboratorul tău la Teatrul de păpuşi. Trebuie să-ţi spun însă deschis : m-a durut că această escaladă sentimentală spre tine a rămas pînă astăzi oarecum unilaterală, neîmpărtăşită. Dar ca să fiu pe deplin obiectiv, trebuie de asemenea să consemnez că de la început, am considerat intransigenţa ta faţă de Adam absurdă, ceea ce probabil tu ai priceput, cu prilejul modestelor mele tentative de mediere...

Parcă-l văd, stînd rezemat de pervazul ferestrei deschise, cu ţigara în mînă, vorbind cu ură. Zicea că poate înţelege şi poate ierta o femeie care năzuieşte de la mai rău la mai bine. Indiferent sub ce aspect — sexual, material, social, nu are importanţă. Dar ea a coborît de la mai bine la infinit mai rău. Voia post mai mare la clinică ? Se putea aranja, chiar dacă nu merita, pentru că era soţia ta, şi un Andru avea destulă trecere. Bani avea mai mulţi decît îi trebuiau. Nume, prestigiu, tot ce vrei. Şi ea însăşi i-a mărturisit, cînd a strîns-o cu uşa şi a silit-o să dea cărţile pe faţă, că niciodată nu s-a înţeles, ca femeie, atît de bine cu alt bărbat... Dar, zicea el, în aceasta rezidă una din marile deosebiri dintre bărbat şi femeie. Orice păcat, chiar orice crimă comisă de un bărbat, are un mobil. Există însă femei care o fac gratuit, pentru că aşa sînt, pur şi simplu. Hetaire. Curtezane prin definiţie.

Era atîta răutate şi atîta venin în intonaţia lui, încît mă întrebam, cum ar fi reacţionat dacă cel înşelat ar fi fost el însuşi. Parcă citindu-mi întrebarea mintală, continuă să-mi explice că ar fi înţeles să fi fost înşelat el, dacă ar fi comis nebunia de a se însura. Căci, la felul lui de a fi, căsnicia ar fi fost într-adevăr o aberaţie, o demenţă. Nu ar fi avut timp interior pentru o prezenţă feminină, mai curînd sau mai tîrziu ea ar fi simţit, inevitabil, rolul periferic, la care ar fi fost osîndită. Pentru că, zicea despre sine însuşi, era un om rece. Fără poezie şi fără sentimente...

Eu am protestat, bineînţeles, pentru că această caracterizare mi se părea flagelare de sine, aproape masochism. Şi, fireşte, am făcut referinţă la performanţele sale muzicale. Nu putea fi rece cineva care cînta „Passacaglia“ ca el. Dar el reaminti vechile sale argumente. Parcă-l aud : „Muzica e ordine. Ordine minuţioasă, meticuloasă, chiar

cînd pare să fie cea mai liberă dintre plutiri. Nu, eu am înăbuşit totul... Pînă şi rudimentele care au existat, poate, iniţial. Poate doar într-o singură privinţă... Dar aceea nu are nici o legătură cu ceea ce discutăm, ci cu cercetarea însăşi. Cu inducţia, aş zice..."

Rostise cuvintele cu vocea coborîtă într-un registru grav, rărind şi cadenţa cuvintelor, încetinindu-şi parcă mersul gîndirii, spre a arunca o privire lăuntrică, spre un ungher ascuns, numai al său. Şi din acest ungher părea chiar să ţîşnească celălalt, al doilea glas, opusul celui de pînă acum, cînd începu să vorbească despre tine. Îţi spun sincer, am auzit oameni vorbind despre alţii cu respect, cu admiraţie, cu dragoste chiar. Niciodată pînă atunci nu am auzit pe cineva vorbind despre o terţă persoană în felul acesta. Dragostea, iubirea lui nu se concretiza în efuziuni şi declaraţii, ci în modul de a-şi înfăţişa cunoaşterea, în felul de a defini însuşirile, aptitudinile, componentele personalităţii... „Dar Abel — Abel dimpotrivă ! Pentru el, deşi prin profesiune este mai legat de experiment ca mine, sentimentul are aceeaşi valoare cu ideea. Cel puţin aceeaşi valoare — şi încă de pe atunci mi se păru că în sublinierea aceasta ostentativă era amestecată şi o umbră de regret şi de amărăciune — şi dacă există om capabil de atenţie şi gingăşie luminată prin inteligenţă, atunci el este acela. Este un ştiutor, dar totuşi un pur !"

Rămase din nou îngîndurat o clipă. Am folosit răgazul pentru a umple din nou — pentru a doua oară — cupele. Violenţa cu care ţîşni sifonul mă sperie — să nu pătez masa sau parchetul, ceea ce ar fi fost chiar un sacrilegiu. Mi-am dat seama atunci că pînă şi interiorul casei era sever şi că niciodată nu m-aş fi putut simţi bine şi acasă în această locuinţă, în care nu puteai umbla, să zicem, nepieptănat, sau nu te puteai duce la baie numai în chiloţi, căci ţi-ar fi fost ruşine de propria ta informitate, în raport cu geometria complexă a interiorului, de un bun gust desăvîrşit.

Şi atunci mi-a fost dat să aud pentru prima oară o noţiune definitorie pentru o metodologie logică, folosită pentru caracterizarea unui om. Zicea că eşti un deductiv. Că metodica ta constă din a ataca iniţial orice problemă cu întregul tău capital, şi că soluţiile le dobîndeşti prin

eliminări treptate, succedente... N-am prea înţeles atunci, pe deplin, sensul cuvîntului. Exemplificarea a servit-o chiar prin evocarea vieţii tale sentimentale. „Deductivii, zicea, nu-şi pot uita iubirile dintîi. Rămîn bogaţi, rămîn plini de disponibilităţi.“ — Era sigur că vei mai iubi, că vei mai investi. Inevitabil. Dar se temea că vei investi iarăşi impropriu... Deşi, în privinţa aceasta, s-a înşelat. Şi-n seara aceea, şi ulterior. Am fost întotdeauna de părere că nu puteai face alegere mai fericită decît Enikő, odihnească-se în pace. A trebuit, prin firea lucrurilor, să fiu alături de el, dar nu am fost de acord...

Credea că ai rămas traumatizat ireparabil, că nu vei uita şi nu vei trece niciodată peste... peste spurcarea a ceea ce ai adus proaspăt şi nobil din copilărie. De acum încolo, aprecia el, vei iubi altfel. Nu vei mai iubi o femeie pentru că e femeie, ci pentru că va fi frumoasă sau deşteaptă, sau grozavă ca femeie, sau bună, sau cine ştie pentru ce. Cu ceva s-a isprăvit însă. Ceva, ce ar fi fost esenţial să dureze. Stătea în dreptul *secrétaire*-ului. Îl văd parcă : „Dacă ea nu ar fi fost cum a fost, Abel nu purta în sine abisul... Nu că nu ar fi existat. Nu s-ar fi deschis, şi el nu s-ar fi aplecat... Era predestinat să devină, în ciuda tatălui şi a fratelui său, un angelic. Şi a devenit un tragic...“

M-am lăsat ispitit şi-am comis o gafă, întrerupîndu-l din firul ideilor, din monolog : „Eu mă îndoiesc că un tip de om ca Iona, bunăoară, sau ca Sfîntul Francisc de Assisi ar fi putut deveni om de ştiinţă...“

Mă privi, dezmeticit într-o secundă, şi-apoi izbucni în rîs :

„Doctore dragă — şi, ţin minte, mă deranja şi atunci, ca şi mai tîrziu, că nu-mi spunea pe nume, cum sincer spus, mă supără şi rezerva ta protocolară. El însă evita probabil să-l rostească; datorită sonorităţii strict biblice — rămîi un paradoxal ! Un paradoxal şi un Toma, un necredincios !“

Îmi păru instantaneu rău că intervenisem, pentru că simţeam că-i abătusem atenţia de la o ideaţie intimă. Căci adeseori se folosea de un simţ deosebit de a integra, de a induce faptul particular asupra căruia se oprise, într-un sistem, într-o idee generalizatoare, cuprinzătoare, ce putea

părea ascultătorului apriorică întregii demonstrații, dar de fapt adesea o improviza, avînd însă grijă ca acest sistem sau această idee generală să nu contravină viziunii sale de ansamblu, altei idei generale sau altui sistem, enunțat în altă împrejurare. Avea o prodigioasă memorie a ideilor. Era atent ca tot ce spune să poată fi armonizat cu ceea ce spusese cîndva, înainte. Îmi găsesc într-adevăr un titlu de laudă în faptul că, fără a prevedea dispariția lui pretimpurie — era doar de o vitalitate spirituală debordantă, în ciuda convingerii că este cardiac incurabil — am însemnat aproape zi de zi, în aceste caiete, aforismele și înlănțuirile sale de idei. Căci, din păcate, cea mai mare parte a creației sale spirituale s-a pierdut totuși în scînteieri verbale, în ciuda marii hărnicii și a muncii sistematice de zi cu zi : lucra la *secrétaire*, nu la o masă de scris, ceea ce mă frapă de la început, căci aș fi găsit firesc ca în locuința unui asemenea intelectual, să-și afle loc, față în față cu acea splendidă bibliotecă, — ea însăși prin excelență instrumentar de lucru, nu obiect de desfătare, — o asemenea masă. Odată, mult mai tîrziu, cînd l-am chestionat în privința aceasta, mi-a spus că nu-și ia birou ca să nu scrie mult. Altădată voise să-și cumpere un pupitru, ca să scrie în picioare, căci, zicea el, ajunge să scrii dintr-o dată numai atît, cît îți obosesc picioarele.

Bineînțeles că nu-l puteam urmări, pentru că fără să-și dea seama, presupunea că știam mai multe despre copilăria și tinerețea voastră, decît știam în fapt. L-am întrerupt, deoarece mărturisirile sale mi se păreau, din clipa aceea, mult prea importante, ca să las ceva în urmă, nedeslușit. Îmi explică atunci că, în principiu, socotește ateismul, adeziunea la matematică în speță, la scientism integral, negarea oricărei forțe supranaturale, care reglementează relațiile dintre oameni, perfect compatibilă cu o moralitate particulară, individuală, riguroasă, severă, pentru a nici nu mai vorbi de un sistem de moralitate socială atee, pe care îl cunoaștem cu toții și, zicea el, ar fi pur și simplu infantil să-l mai contestăm. Este atît de evident că morala ține de istorie !

Și apoi, de aici, reveni din nou la ceea ce fusese răscolit în el, parte de întîlnirea cu fosta ta soție, parte de discuția noastră ulterioară și de insistențele mele, mărturi-

sesc, poate prea indiscrete, prea ostentative. „Dar tata şi Abel — reluă el, plimbîndu-se de astădată — şi îndeosebi Abel, care este rezultatul unui sistem de educaţie, pe care tata l-a aplicat din idealism, fără ca el însuşi să fi trecut prin el, Abel este infinit mai rigorist, decît acest sistem social de etică nouă, izvorît dintr-un capitol nou de istorie, Abel este un ortodox, pentru că la el, idealul moral nu s-a derivat numai dintr-o viziune matematică, metodică, a lumii şi a existenţei, nu este numai rodul unei necesităţi, asemenea rădăcinii unei ecuaţii, la el etica s-a imprimat peste o configuraţie sentimentală predestinată unor asemenea idealuri. Abel este intransigent, pentru că simte că trebuie să fie pur şi pentru că socoteşte că poate fi pur.
— Şi-apoi a adăugat, te rog să mă ierţi : — Bietul de el... Şi e un om de ştiinţă, un cercetător analitic de o precizie, o ingeniozitate rară. Nu ştiu dacă va descoperi vreodată ceva. Dar sînt sigur că va lămuri nenumărate probleme. Cum a făcut-o şi pînă acuma..."

Şi de aici sări din nou la o problemă de ordin general. Pe mine mă fascinau, pur şi simplu, salturile acestea de la particular la general şi iarăşi îndărăt. Era un mod de a gîndi, cu care, în cercurile pe care le frecventasem, mă rog, cît de onorabile — nu m-am mai întîlnit.

Socotea că, în faza de dezvoltare în care ne aflăm, dăinuie din păcate o boală la noi, o boală de tinereţe, de parvenitism ştiinţific. La noi fiecare cercetător caută să descopere, să comunice rezultate, să facă experienţe noi, să născocească metode, să se afirme şi să afirme. Dar ştiinţa metodică, deductivă, zicea el, se face cel puţin în egală măsură, dacă nu în măsură mai mare, prin negaţie. Prin închidere de căi. Prin demonstrarea sterilităţii unei sau altei direcţii de cercetare. Se enunţă în gîndirea modernă nenumărate axiome, din care se construiesc tot atîtea sisteme — pentru că axiomatica s-a dovedit a fi fertilă. Dar ameninţă tot timpul primejdia ca respectivul sau respectivele sisteme, nu rareori pline de miraj aparent, să se golească de conţinut, să se rupă iremediabil de experienţă. Şi aici trebuie să intervină probitatea şi rigoarea minţilor deductive. Or, la noi, din motive pecuniare, şi din motive de prestigiu, nu se scrie decît foarte rareori literatură de negaţie ! Dar cîte eforturi inutile se economisesc, cît de

mult se ușurează concentrarea forțelor, cît de important e în gospodăria atît de limitatelor resurse de gîndire ale omenirii, dacă unii se ocupă de închiderea căilor ce nu merită umblate ! Și această negație cere aceeași puritate ca și afirmația... Surîzînd, conchise că poți fi chiar Sfîntul Francisc de Assisi și în același timp și om de știință...

Și, parcă sucombînd în seara aceea unei obsesii, parcă încercînd a-și lua zborul și prăbușindu-se de fiecare dată, reveni : „Numai că Abel nu poartă stigmatele lui Isus Cristos, precum Francisc, ci stigmatele cu care l-a însemnat o tîrfă..."

Cred că tocmai duritatea cuvintelor mi le-a imprimat atît de durabil. Îmi sunau stridente în urechi, eram neobișnuit cu tonul, căci eu de la întoarcerea mea din Viena, m-am învîrtit într-o lume burgheză respectabilă, cu o ținută formală, demnă și ireproșabilă — e adevărat, fără preocupări înaripate, tributară mai mult unei bunestări, unei comodități foarte terestre.

„Eu însumi, doctore dragă — reluă el comparația, care-i stăruise tot timpul, nerostită, în minte, și din nou firul gîndurilor sale se depănă în direcția rîvnită de mine cel mai mult — sînt, din păcate, altfel. Din păcate, pentru că la mine aceeași pedagogie s-a altoit pe alt material. Disciplina mea a rămas strict de domeniul abstracțiunii matematice și al muzicii. Dar dincolo de gîndire, numai în forma exterioară a vieții mele am fost sever cu mine însumi, precum a fost Abel : pentru că firea mea e rebelă la severitate. Simțurile mele sînt rebele, pentru că sînt prea ascuțite. Franctirorul nu se înregimentează într-o coloană de marș. Braconierul nu trage la cot cu alții, o salvă. Dar țintește, la mare distanță, un obiect mic. Tirul devine pasiune în sine, mijlocul devine scop și surpă idealul. Femeia, ar zice un om ca Abel, există, ca s-o iubești. S-o iubești, ca să te perpetuezi în și prin dînsa. În fond, undeva, foarte departe, foarte în adîncuri, lucrurile se simplifică și se reduc. Fără ca să-i dau dreptate vienezului dumitale, de care *Onkel* Zeno mi-a vorbit de atîtea ori. Suprastructura, fioriturile sînt atributele oamenilor puri. Mie mi-e groază, simt oroare la gîndul că m-aș putea perpetua în sau prin o femeie. Că jumătatea ființei ce s-ar naște, un sfert, o zecime, o fărîmă, ar fi dintr-însa. Dintr-o femeie, ca spurcă-

ciunea aceea... La mine, mijlocul a devenit scop în sine, un scop de o clipă, cît durează momentul suprem, şi nimic mai mult. Iar ea nu este decît un mijloc, o unealtă, dacă vrei..."

„Bine Adam — am izbucnit, pînă şi eu lezat de aceste mărturisiri, deşi numai rigorist nu eram pe vremea aceea — dar şi tu te deosebeşti de bietul tatăl tău, genetic, prin ceea ce ai primit de la o femeie, de la mama ta, despre care, fie-i ţărîna uşoară, numai lucruri bune şi frumoase am auzit..."

Scuză-mă, dragă Abel, că-ţi reproduc toate acestea. Este oribil, ştiu. Şi ieşirea mea de atunci a fost oribilă. Dar aşa se întîmplă cîteodată, în toiul unei discuţii. Te laşi dus şi te trezeşti rostind durităţi, dînd dovadă de o lipsă de tact, care altminteri, în mod obişnuit, ţi-e complet străină.

Adam se uită la mine îndelung şi-şi muşcă buza inferioară. Era vizibil că se dă o luptă în el — între a răspunde sau a nu răspunde.

Nu mi-a răspuns. Şi de atunci încoace niciodată, dar absolut niciodată nu a mai venit vorba despre răposata voastră mamă. Dumnezeu s-o ierte.

În tăcerea acelor cîteva clipe plutea însă ceva atît de cumplit de ameninţător, încît, mi-aduc foarte limpede aminte, am fost cuprins de panică, am crezut că în momentul următor mă va pofti afară, şi toată prietenia — nu uita, era încă de dată relativ recentă — se va curma penibil.

Dar se stăpîni, şi de parcă nu ar fi auzit interpelarea mea, îşi reluă firul cu aceeaşi causticitate introspectivă : „De fapt eu mi-am pierdut puritatea înainte de a o dobîndi. De aceea ateismul meu este şi el apocrif. Este eretic. Sînt geometru şi, ca orice matematician care nu-şi mărgineşte efortul mintal strict la cîmpul matematic, ci îl extinde asupra fizicii, biologiei, societăţii nu pot să nu fiu ateu. Matematismul, dacă este consecvent — şi asta devine deja o problemă de caracter — nu poate coexista cu fiorul mistic şi cu resemnarea în faţa inexplicabilului. Dar o dată cu noţiunea metafizică a lui Dumnezeu, nimicită de o minimală consecvenţă în gîndirea cauzal-matematică, s-a spulberat şi sistemul etic impus de bisericile de toate riturile ; purismul ateist a înlocuit, logic şi consecvent,

etica deistă, cu propria sa etică, pentru că puriştii sînt ctitori de morală. Eu însă nu i-am mai putut urma..."

„Cu alte cuvinte, din moment ce nu crezi în justiţie divină, în ameninţare şi în perspectiva pedepsei, nu mai respecţi nici Poruncile" — l-am împins eu spre concluziile logice.

„Nimeni nu respectă Poruncile, doctore dragă. Cel puţin nu în întregime. Cred că eu încă le respect mai mult decît alţii. Dar eu, cînd le încalc — sau, mai bine zis : o încalc, deoarece e vorba de una — nu simt regrete şi remuşcări şi nu mă căiesc. Dimpotrivă : jubilez."

Nu ştiu ce diavol m-a îmboldit atunci să devin dintr-o dată moralist. L-am contrazis, poate pentru că răceala cu care-şi enunţa tezele şi poziţiile mă crispa, mă jena. M-am situat pe o poziţie de intransigenţă moralizatoare, care nu concorda în nici un chip măcar cu principiile mele habituale, necum cu propria mea viaţă. Dacă mi-ar fi îngăduit, aş zice că am intuit poziţiile tale, dragă Abel, înainte de a te cunoaşte, şi am devenit, în mod spontan, purtătorul tău de cuvînt.

„Numai că aici nu există oprire — i-am răspuns eu. — Vorbeşti în speţă de una din porunci, dar din moment ce s-a spart o breşă în sistem, prăbuşirea uneia trage prăbuşirea tuturor după dînsa. Dacă azi nu ai remuşcări pentru preacurvie, mîine nu vei simţi regrete că-ţi însuşeşti bunul altuia, şi poimîine vei fi gata să ucizi."

Rînji cu răutate : „Vorbe, doctore dragă, vorbe de clacă. Aşa ar fi, dacă sistemul etic deist ar fi într-adevăr întemeiat pe un lanţ de raţionamente închegat logic. Dar nu este ! Poţi preacurvi o viaţă întreagă fără remuşcări, dar să nu ajungi nici hoţ, nici ucigaş. Şi-apoi, chiar crezi că de cînd Moise a coborît de pe muntele Sinai cu Tablele în mînă, omenirea fură şi ucide mai puţin ? Cred că în veacul acesta a ucis mai mult — şi nu din legitimă apărare! — decît în orice alt veac anterior. Niciodată spectrul pedepsei, niciodată remuşcarea nu au oprit crimele. Şi, moralmente, luată pe generaţii, omenirea nu a progresat o iotă, de cînd i s-a dat Legea. Iar împlinirea Legii, acel „eu sînt Iubirea", nu a fost decît o covîrşitoare şi înduioşătoare utopie, o naivitate."

„Dragă Adam, tu nu-ţi iubeşti aproapele ?"

„În nici un caz ca pe mine însumi. Dacă nu de altceva, pentru că mă pot înțelege — căci progres individual există ; și pentru că pot contribui la acel progres general, care realmente există. În gîndire. Da. Acolo există cumul, există îmbogățire, există evoluție. Grecii au comis o tragică eroare, vorbind despre cele trei valori. Despre Adevăr. Bine și Frumos, punînd un semn de egalitate între ele. Veacul acesta a demonstrat cel puțin cu elocvență — costisitor, e-adevărat — că nu există decît Adevărul. Și acela, numai în măsura în care este matematic."

„Eu nu sînt filozof de meserie, dar..."

„Nici eu — mă-ntrerupse, rîzînd. — Îi detest pe filozofi. Ei reprezintă latura sterilă a gîndirii logice. Aplicarea ei în van."

„Dar arta ? ! — mi-am reluat eu neliniștile. — Contești existența Frumosului ! Dar degeaba îl contești. Îl pricep, îl simt, îl intuiesc. Îl cunosc, și-l trăiesc zi de zi. Și azi după-masă. Dacă vrei și acum, ne așezăm la pian și..."

„Și oricît de frumos ai cînta, oricît de perfect, nu ai înțelege natura însăși a frumuseții care se naște sub degetele tale. Poate cîndva, după ce am să termin lucrarea..."

Se opri și privi undeva departe...

La a doua mea vizită în casa lui, am cunoscut-o pe mătușă-ta Raveca. A intrat cu oarecare violență peste noi — am putea spune chiar forțînd intrarea. Adam era colosal de amuzat de prezența ei, ținea la dînsa, deși o necăjea necontenit. După ce-și dădu seama că Adam are într-adevăr un vizitator serios — de cum mă zări, schimbă dintr-o dată ritmul și intensitatea discuției — Raveca își scoase pălăria și se așeză la măsuță. „Adam, nu-mi faci o cafea ?" — începu ea.

„E gata făcută, *Tanti* dragă — răspunse el. Poftim, servește-te... Spune-mi, cărei împrejurări fericite îi datorez această vizită inopinată ?"

„O, nimic, nimic, nu arde, nu fuge. Doar nu-l vom plictisi pe domnul doctor cu-ale noastre... Sînteți medic, nu-i așa ? — și-mi zîmbi dulce, dorind să mă situeze exact în hierarhiile ei, căci din titlul pe care Adam îl asociase nu-

melui meu, la prezentare, nu se lămurise, nu-şi dădea seama exact, cît cîntăresc.

„Prietenul meu este ginecolog“ — explică Adam.

„Vai de mine !“ — exclamă ea, de-a dreptul terifiată. „Trebuie să ştii, doctore dragă, că *Tanti* Raveca a fost, pînă nu demult, călugăriţă...“

Era o obrăznicie fără seamăn în felul în care discuta cu biata Raveca. Mi se făcu ruşine şi, cavaler, eram gata să intervin, să o apăr, să-l înfrunt. Spre surpriza mea însă ea se dovedi încîntată de permanentele sale înţepături. Pînă la urmă, o îngrozi cu relatarea faptului că frecventez adeseori biserica luterană. Raveca se înspăimîntă că aş putea fi eretic. I-am explicat că orga este de vină, că nu am la îndemînă alta mai bună, că de ani de zile visez să-mi cumpăr o orgă de casă. Acum cîţiva ani, am văzut una la expoziţia cehoslovacă, la Bucureşti, dar n-am izbuit să...

„Am legături excelente în Cehoslovacia !“ — explodă ea.

„Ei uite, numai asta încă n-ai vîndut. O orgă — zise Adam. — În rest, orice. Ţucaluri şi briliante, Fiaturi, vile, covoare, chiloţi de damă, articole cosmetice, servicii de masă. Piane şi viori. Orgi însă cred că, pînă acuma cel puţin, nu ai avut. Dar nu m-ar mira să vinzi şi biserica luterană !“

„Ei bine ! — se înfierbîntă ea. — Am să-ţi dovedesc că voi vinde şi o orgă. Vă rog să-mi scrieţi adresa fabricii. Veţi avea orgă de casă, domnule doctor. Eu sînt sigură de corespondenţii mei din Praga !“

Terminologia era atît de anacronică şi neobişnuită, uşurinţa cu care envizaja un import de orgă era atît de paradoxală, încît o clipă am simţit oarecari îndoieli : vorbea serios sau îşi bătea joc de mine, sau era uşor tulburată mintal sau poate băutura, pe care Adam mi-o servise înainte de sosirea ei îmi altera simţul realităţilor ?...

Mi-am scos totuşi carnetul, am însemnat numele firmei şi i-am dat fila. Au trecut cîţiva ani de atunci, legăturile cu corespondenţii din Praga progresează excelent, operaţiunea nu a putut fi încă efectiv derulată, dar în ultimele săptămîni, Raveca umblă prin casă cu un zîmbet benevolent-misterios pe frumoasele ei buze, îşi tăinuieşte corespondenţa — foarte amplă — cu Praga şi am văzut chiar

un plic cu antetul unei firme de transporturi internaţionale, adresată Asociaţiei Muzicale a Orbilor, unde, precum ştii, ea deţine actualmente o funcţie administrativă, şi nu m-ar mira ca în curînd să scoească mult rîvnitul meu instrument.

„Să ştii că dacă *Tanti* ţi-a promis-o, o vei avea" — continuă Adam pe acelaşi ton.

„Dar de ce ? De multe ori ţi-am promis că-ţi fac rost de cîte ceva, şi nu m-am ţinut de cuvînt ? !... Uite, şi-acum am venit, pentru perdelele acelea de brocart..."

Într-adevăr, Adam avea nişte perdele comune, de catifea cenuşie, dacă nu nepotrivite, în orice caz sub nivelul estetic al apartamentului. „Ai găsit ?" — deveni Adam dintr-o dată serios şi interesat.

„Bineînţeles că am găsit" — răspunse ea cu superioară degajare.

„Cum sînt ? Şi cît costă ?" — întrebă Adam nerăbdător. dar de astă dată ea îl avea în mînă :

„Să nu-l plictisim pe domnul doctor."

„Domnul doctor mi-e prieten. Cel mai bun prieten — şi dintr-o dată am simţit o imensă mîndrie, chiar dacă-mi dădeam seama că această înălţare în rang era poate numai un argument de circumstanţă, pentru a-şi putea satisface curiozitatea. — N-am secrete în faţa lui."

Atunci mi-a fost dat să asist la unul din cele mai uluitoare spectacole. Adam, după ce află că perdelele erau albastru-veneţian cu fir de aur, în stare impecabilă, se hotărî de la început să le cumpere. Raveca, precum ne lămurirăm pînă la urmă, şi cumpărase perdelele, pentru că Adam avea nevoie de ele şi le apreciase potrivite pentru casa lui, — cu tot riscul implicat într-o investiţie destinată unui client cu gusturi atît de personale. Adevărul e că după ce perdelele au fost montate, mi se părură într-adevăr splendide, împrumutînd odăii pur şi simplu un aer princiar, ceea ce se potrivea de minune cu răposatul meu prieten, care era de fapt un prinţ al spiritului, îndeosebi cînd mi-l închipui stînd la *secrétaire,* îmbrăcat în halatul de casă de mătase chinezească grea, vişinie, pe care şi-l punea de cîte ori lucra, precum îşi punea odinioară Machiavelli toga de purpură, cînd scria „Istoria Florenţei." Potrivirea perdelelor cu interiorul casei nu o împiedică însă să ceară un preţ astronomic, dimpotrivă. Sînt absolut sigur că Adam ar fi

plătit fără crîcnire, dacă ar fi avut de a face cu un vînzător oarecare. Tîrguiala, în sine, era o procedură organic străină, incompatibilă cu firea lui. Dar între ei stăruiau niște raporturi ciudate, în care simpatia spontană, independentă de rubedenie, și dragostea reciprocă se amestecau cu o dorință violentă de a-l păcăli pe celălalt, în stilul precupeților din talcioc. Recurseră la argumente clasice — ce riscuri implică negoțul la negru și cît e de greu să cîștigi un ban și ce marfă de soi sînt perdelele și pînă la urmă se invocară chiar argumente de familii : — „La mătușă-ta te zgîrcești, cînd lași averi la librărie ? !“ sau : „Pe nepotul dumitale vrei să-l duci, cînd ai atîția clienți grași ? !“ — și totul în ritm trepidant, zgomotos, plin de jălanii și autodeplîngeri, ca și cum ar fi fost doi negustori armeni de odinioară, din bazar.

Desigur că pînă la urmă s-au înțeles — știuseră doar dinainte că se vor înțelege, dar ritualul trebuia parcurs spre plăcerea amîndurora...

Ajung la un episod, a cărui relatare mă stingherește mai profund decît tot ce avusesem a-ți povesti pînă acuma. Aproape că-mi vine să-l trec sub tăcere — deși, la urma urmelor, bănuiesc, adică ce să mai vorbim : știu că ești în cunoștință de cauză. Doar mi-a mărturisit el însuși că ți-a povestit totul... Dar vezi, dragul meu Abel, trăiesc în noaptea aceasta ceva ciudat, un sentiment straniu, de *Katharsis*... Cunoști pe de rost textul tragediei, l-ai citit de sute de ori, l-ai învățat pe de rost — și totuși, de fiecare dată simți nodul în gît... Și tu nici nu ești public obișnuit. Tu însuți ești unul din eroi...

Într-o seară, Adam mă vizită inopinat, ceea ce se întîmpla destul de rar : de obicei, se anunța telefonic. Avea nevoie urgentă de o partitură, pe care o văzuse la mine. Eu consultam, desigur cu storurile trase, iar bătrîna mea menajeră, care a ajuns să-l cunoască bine, l-a poftit să stea în fosta sală de așteptare și nu m-a prevenit, știind că de dînsul nu trebuie să mă feresc, și vizita lui îmi face întotdeauna plăcere. De obicei, cînd soseau străini în vizită inopinată, bătrîna mă nega pur și simplu, spunea că mă întorc peste o oră, două, și-apoi mă avertiza, ca să scot pacienta pe ușa din dos, care dădea în curte, de unde se putea

ieşi direct în străduţa cealaltă, paralelă. Cunoşti doar uliţa noastră patriarhală, cu grădini şi curţi de trecere, bătrîneşti.

Neavînd cunoştinţă de prezenţa lui, am creat, fără să vreau, premizele unei întîlniri penibile.

Ştii cît de bun prieten fusesem cu Enikő. Venea întotdeauna astfel, încît după consultaţie să putem înnoda o conversaţie, mereu plăcută şi interesantă. Aşa şi acuma. După ce am dobîndit certitudine în privinţa necesităţii unei intervenţii şi am întreprins cele necesare pentru ca a doua zi să se poată desfăşura în condiţii optime, i-am opărit agale un filtru. ea îmi relată amănunte despre un spectacol *Commedia dell'arte,* pe care-l pregătea pe vremea aceea. Mărturisesc că pînă la ceasul acela — şi încă pînă mult mai tîrziu, pînă ce mi-ai oferit posibilitatea de a colabora la „Piersic", nu călcasem la Teatrul de păpuşi. Enikő mă invitase în repetate rînduri, dar mă eschivasem mereu, sub diverse pretexte. Probabil mă aflam sub influenţa aceloraşi prejudecăţi pe care, ţii minte, eu însumi le-am imputat mai tîrziu prietenului Zeno. Ea însă continua să-mi vorbească, mereu entuziasmată, de munca ei.

Aşa şi acum, cînd îmi povesti despre Trufaldino, Pantalone, Arlechino, Esmeralda şi nenorocirile bietului Rege Cerb. „După spectacolul acesta, domnule doctor, am să montez însă unul, la care totuşi, totuşi va trebui să veniţi..." — îmi zise ea, cu voce insistentă, neobişnuită.

Mai ţin minte şi momentul : îmi ştergeam tocmai ochelarii cu pielea de căprioară, de aceea nu o puteam vedea limpede. Atacul acesta reînnoit mă luase prin surprindere, mă găsise într-un moment nepotrivit, oarecum fără apărare. M-am grăbit să-mi pun ochelarii la loc, ca să-mi pot da seama unde bătea de fapt.

„...căci, într-un fel, vă sînt îndatorată pentru el."

„Nu mai spuneţi !" — căutam eu să-mi ascund jena.

„Da. Chiar aşa. Ştiţi, — începu ea să-mi explice — data trecută, cînd am fost la dumneavoastră — mai ţineţi minte — a trebuit să stau vreun ceas în sala de aşteptare. Mi-am permis să umblu în bibliotecă şi am descoperit acolo ceva ce m-a prins... Abia aştept să-l pot începe..."

„Îmi pare bine că am putut să vă fiu de folos într-un fel. Chiar fără să vreau... Despre ce anume este vorba ?" — mă simţeam obligat s-o întreb.

„Despre poemul *Les systèmes* al lui Voltaire... — îmi răspunse ea. — Știți, cum să vă explic, există întîlniri între cititor și autor. Cîteva. Rare. Și întotdeauna importante. Dar poate și mai rare sînt întîlnirile dintre operă și clipa cititorului. De atunci încoace, în aceste cîteva săptămîni, cum să vă spun, clipa s-a ascuțit și mai mult. S-a concentrat. Poemul și spectacolul, amîndouă, au devenit de o și mai mare actualitate."

Nu știu cum de mi-a venit în clipa aceea să-i pun întrebarea, căci de obicei sînt de o discreție desăvîrșită, și dacă nu mi se povestește în mod spontan, eu în ruptul capului nu îndrăznesc să pătrund cu de-a sila în intimitatea unei femei — și cel mai puțin întreb, hai să zic așa, de legături personale mai sau prea apropiate. Însă în tonul cu care-mi vorbise — ca-ntotdeauna, se exprimase lapidar, îmbrăcîndu-și ideile într-o filtrată, aparentă pseudo-nouă obiectivitate — am simțit rezonînd o patimă cu totul neobișnuită la ea, care era relativ echilibrată și am avut, vag, intuiția că și în acest elan creator, stîrnit chipurile numai de interes față de operă, intră o doză de pasiune feminină.

„Spuneți-mi, Enikő, această... această „ascuțire" a momentului dumneavoastră voltairian, cum ați binevoit să vă exprimați, este într-un fel, legată de... de scopul vizitei dumneavoastră la mine ?..." — am întrebat-o.

Se uită la mine, își mușcă buzele, și în dosul ochelarilor, pupilele ei se strînseră într-o dungă luminescentă. Cred că dacă putea, mă sugruma în clipa aceea. Mi-am dat seama că am făcut o gafă, pe de altă parte am simțit acea satisfacție tipică medicului practician, care pică pe diagnostic, datorită celui de al șaselea simț al său.

„De ce nu adăugați, domnule doctor : care, de astă dată, s-a datorat necesității unei intervenții, nu controlului terapeutic ?" — îmi răspunse ea tăios.

Mi se făcu dintr-o dată rușine. Era în stare să înfrunte cu tărie bărbătească orice situație — chiar și cele care o dezavantajau. Dar o dată intrat în joc, nu mai puteam da îndărăt, puteam numai să sper că pe parcursul discuției voi găsi un prilej să dreg lucrurile, să le dau o întorsătură care să îngăduie, totuși, o încheiere fericită. Sincer vorbind, pentru puțină rabulistică în discuție nu trebuie să mă împrumut în vecini : mi-a împrumutat-o casa părintească și a

bunicului, și necesitatea bătrînilor de a supraviețui. Și nu aș fi fidel adevărului, dacă nu aș mărturisi că această abilitate dobîndită și congenital, și prin pedagogie paternă, mi-a fost binevenită în relațiile cu pacientura mea, că s-a ascuțit chiar în cursul a mai bine de patruzeci de ani de practică și că a contribuit, cel puțin în egală măsură cu abilitatea profesională, la cimentarea renumelui meu.

Într-adevăr, am izbutit și de astă dată performanța — cu ajutorul ei, care, după primul impuls, se stăpîni și angajă o conversație mai prelungă decît de obicei, pentru a destinde atmosfera creată de penibilul incident. Pînă la urmă, se sculă să plece. I-am sărutat mîna și i-am deschis ușa, dîndu-mă politicos deoparte, ca să poată ieși. Făcu doi pași, zîmbindu-mi cu oarecare condescendență, și-apoi, cînd dădu să iasă în sala de așteptare, încremeni.

Rar mi-a fost dat să văd o femeie sigură de sine, cu aplomb, fîstîcindu-se și pierzîndu-se în asemenea hal. Totul nu a durat decît cîteva secunde, am văzut din cabinet uluirea și oroarea, amestecîndu-se pe chipul ei într-o expresie atît de neobișnuită, atît de infantil-autentică și de spontană, încît cred că în momentele acelea am cunoscut-o mai bine și-am ajuns mai aproape de biata Enikő, decît în alte împrejurări, anterioare. Am făcut repede cîțiva pași, ca să pot vedea și eu, ce anume a uluit-o într-atît.

Adam ședea într-unul din fotolii, rînjind larg și rău. Mai tîrziu, după ce începu adevărata lui dramă, l-am văzut din ce în ce mai des purtînd această expresie, pînă ce încremeni aproape definitiv pe fața lui...

În clipa aceea — care și ei, și lui, dar mie în orice caz mi se păru nesfîrșit de lungă — mi-am dat seama că între acești doi oameni a fost ceva, și încă de dată recentă, că însăși vizita lui Enikő era legată — și cît de legată era ! — de ființa lui Adam, și dintr-o dată mi-am adus aminte de intenția ei proaspătă de a pune în scenă „Sistemele" lui Voltaire și, fără să vreau, am început să raționez și să stabilesc, pe plan mintal și discret, legăturile...

„Sărut mîinile, Enikő, — se sculă Adam. — Ce mai faci ?"

„Mulțumesc. Precum vezi : nu prea bine" — arătă ea spre mine, fără nici o sfială.

„Vai de mine ! E ceva grav ?" — mi se adresă Adam.

Nu uitasem cele ce mi-a spus despre o posibilă maternitate provocată de el, mă așteptam acum la o performanță actoricească, deși nu mă simțeam de fel în largul meu. O ocăram în gînd pe bătrîna mea menajeră, pentru lipsa ei de vigilență. Dar Adam nu abandonă subiectul, sporind de-abia penibilul situației :

„Îmi pare foarte rău că nu m-ai onorat cel puțin cu a mă informa."

„Ce nevoie era ?" — răspunse ea, tăios.

„Cred că nu vrei să mă lipsești de posibilitatea de a-mi îndeplini obligațiunile" — se aplecă el cu eleganță.

Simțeam că Enikő e pe punctul de a exploda : oferta lui Adam o umilise îngrozitor, și încă în prezența mea...

„Dragă Adam — am intervenit eu prompt — între noi trei nu se pun asemenea probleme. Nu am știut că vă cunoașteți, altfel poate îți menționam vechea prietenie care mă leagă de Enikő — și-apoi, întorcîndu-mă spre dînsa m-am grăbit să completez, ca să mențin cît de cît o stare de echilibru și să pot media eventualele noi ciocniri, dintr-o poziție de neutralitate aparentă : — Adam mi-e prietenul cel mai apropiat, dragă Enikő..."

Rețin împrejurarea atît de limpede, tocmai datorită acestei fraze. În general confesiunile nu-și aveau locul și rostul între noi, și dacă era cineva îndreptățit la definirea relațiilor, în nici un caz nu eu eram acela, care am fost tot timpul și continui și astăzi și voi fi pînă la capătul zilelor mele, debitorul, tributarul său.

„Nu vreți să stăm jos ?" — am încercat apoi să dau o întorsătură agreabilă situației.

„Mulțumesc, dar și așa am stat mai mult decît am intenționat — declină Enikő oferta. — A fost o discuție foarte plăcută..."

Am aruncat o privire fugară spre Adam și am văzut în ochii lui un licăr amuzat : știam că sala mea de așteptare suferă de acest neajuns penibil — cînd cineva stă nemișcat, poate distinge limpede ce se discută în cabinet !

Va să zică auzise discuția, știuse că Enikő se afla la mine, dar nu plecase ; rămăsese înadins, ceea ce putea avea o singură explicație : dacă relațiile lor, încă de curînd intime, au devenit atît de încordate, de ostile, atunci nu el a

pricinuit ruptura, pentru că în cazul acesta probabil ar fi plecat.

Cunoşteam prea bine părerile prietenului meu despre femei şi-mi dădeam seama ce fel de relaţii puteau să genereze aceste păreri. Nici unul, nici altul dintre noi nu am rostit vreodată nume. Adam respecta cu sfinţenie legile cavalereşti, pentru că, prin firea lui, era totuşi un Domn. Iar eu, la rîndul meu, aveam deprinderea acestei ţinute, prin profesiune. Dar era limpede că avea îndeobşte de a face cu femei *de basse extraction,* pe care le putea da afară fără prea mari complicaţii. Nu credea în posibilitatea de a conversa inteligent cu femeile.

Era pentru prima dată că am consemnat o secanţă dintre Adam şi o femeie într-adevăr rasată, o intelectuală, şi toate semnele indicau o înfrîngere a lui.

Nu-ţi pot spune cît mă frigea curiozitatea, cînd m-am întors în sala de aşteptare. Dar nu l-am mai găsit acolo. Intrase în cabinet, deschisese pianul, îşi aşezase partitura în faţă şi cînta, profitînd de gradul crescut de intimitate dintre noi, care, neîndoielnic, fără ameninţarea necuviinţei, îi îngăduia la ora aceea să circule liber prin casa mea şi să se folosească nestingherit de toate comodităţile mele.

Cînta reducţia la pian a „Creaţiunii" de Haydn. Venise special ca să studieze un anumit pasaj, de care avea nevoie, undeva pe parcursul lucrării.

Am înţeles imediat că vrea să evite discuţia şi, fireşte, m-am conformat. Mă obişnuisem să-i pîndesc, cu oarecare teamă, pînă şi privirile. În general, ca şi tine de altfel, avea un cod foarte complicat şi pesemne tolera prezenţa mea în perimetrul său aproape cotidian, datorită faptului că eu îi intuisem cifrul. Pentru că era un om cu cifru. Lucruri îndeobşte importante în traficul dintre oameni îşi pierdeau orice semnificaţie la el, iar unele amănunte puteau dobîndi pondere decisivă. Şi toate acestea fără text, fără comentariu, ci subînţeles. Se aştepta, presupunea că ştii să taci şi ştii să vorbeşti cînd socotea el necesar, şi-ţi impunea propriile cadenţe, propriul cifru, fără imperative, prin simplă prezenţă. A fost nevoie de întreg tactul meu, adesea, ca să mă descurc în labirintul acestor precepte. A trebuit deci să mă resemnez şi de astă dată, să-mi înăbuş

curiozitatea. Mult mai tîrziu și în împrejurări dramatice, aveam să aflu întreg adevărul...

Deși deosebiți, ne simțeam totuși foarte bine împreună, pentru că era întîlnirea a doi solitari, obișnuiți, înrăiți fiecare în solitudinea lui deosebită, care știam să luăm de la celălalt exact ce și cît aveam nevoie. Pentru că solitudinea lui era meditativă, retractată în abstracție, în vreme ce a mea, aș zice ticăloasă, era de ordin strict social : eu sînt prin fire un extravertit, însă un extravertit prudent, care prea a avut multe experiențe nefaste ca să mai riște ceva, dar a cărui satisfacție majoră constă în a sta și a pîndi — nu precum un păianjen, cu intenția de a devora, ci cu discreția cuvenită, dar cu o sete nemăsurată de a cunoaște, de a afla. Orice. Și, slavă Domnului, am cunoscut și am aflat cîte ceva la viața mea. De multe ori am încercat să caut sursele acestei curiozități maladive, pe care numai cu preț de mari eforturi am izbutit să o ascund în dosul unei discreții mănoase. Cred că tot o determinare genetică este de vină : locul rătăcirilor de odinioară, efective, a fost luat de această disponibilitate spirituală exacerbată.

Într-un fel, ne-am izolat de lume. Adică eu țineam loc de punte spre societate și pentru Adam. Că ce anume se petrece dincolo de splendidul nostru oraș, dincolo de casele vechi, printre care ne plimbam atît de des — aveam traseele noastre, ba mai melancolice, ba mai neliniștitor-moderniste, pe care, într-un joc tăcut, ni le alegeam prin consens nerostit, sondîndu-ne reciproc dispozițiile, la fiecare început de plimbare — nu ne păsa de loc. Într-un fel artificios se desprinsese de mult de lumea concretă, dîndu-mi impresia, cînd întîmplător venea vorba de cîte un eveniment cotidian, că este de o naivitate, de o candoare desăvîrșită în fața faptului nud...

Astăzi, privind din urmă evenimentele de atunci, îmi fac un titlu de vină și din acest dezinteres, și mă întreb dacă detașarea noastră de lume nu a fost interpretată de foruri celeste drept trufie, stîrnind mînie și pedeapsă...

Ți-am povestit atîtea amănunte și ți-am evocat unele dintre discuțiile și întîlnirile noastre, ca să ai oarecum o imagine reală asupra raporturilor dintre noi, în momentul în care a intervenit conflictul dintre tine și Adam. Ți-am mai spus : termenii acestui conflict, fondul său, mă depă-

șeau categoric. Nici dacă nu v-aș fi cunoscut, pe nici unul, nici dacă aș fi fost arbitru imparțial și mi s-ar fi expus obiectiv termenii problemei, nu aș fi fost vreodată în stare să hotărăsc în favoarea unuia sau altuia. Ce să-ți spun ? Că amîndoi, în felul vostru, aveați dreptate ? Că nici unul nu avea dreptate ?

În orice caz, un lucru îl pot afirma cu certitudine : că tragedia lui Adam, degringolada lui, a început în ziua aceea. Asta nu o spun ca să mă degajez de partea de răspundere ce-mi revine — precum ai să vezi — și ca să te împovărez pe tine. Doamne ferește ! Tu ți-ai apărat pozițiile și convingerile, era dreptul și datoria ta, și dacă din pricina aceasta a pierdut și ultimul reazem sufletesc de care se putea crampona pe panta nefastului său declin moral, nimeni nu-ți poate face vreodată un titlu de acuzație...

Într-o după-amiază de octombrie, cîteva luni mai tîrziu, uite, e chiar însemnat : în doi, Adam mă chemă la telefon. Vocea lui tremura — nu-mi dădeam încă seama dacă de mînie, de frică, de ură sau de ce anume. În orice caz, era adînc răscolit și-mi ceru o întîlnire neîntîrziată. Știindu-l în oraș — căci numai de acolo obișnuia să mă sune — l-am chemat la mine, dar mi-a răspuns că nu este timp, că mă roagă să mă îmbrac în haină închisă și să-l găsesc la expresul nostru obișnuit, peste trei sferturi de oră. Și în prealabil, să caut să aflu adresa lui Enikő. Rugămintea era paradoxală și dezvăluitoare totodată : avuseseră relații, dar el nu-i cunoștea nici măcar adresa ! Deci Enikő nu avusese niciodată deplină încredere în el, deci scurta și neîmplinita lui paternitate genera din garsoniera lui...

Am rămas perplex. Cu cîteva zile mai înainte, Enikő mă vizitase. Spusese că nu avea nici un fel de pricină directă de îngrijorare, dar că în ultimele luni a suferit puțin de pe urma unor tulburări minore și că a venit să se supună unui control mai amplu.

Am întrebat-o dacă nu crede că ar fi mai recomandabil să meargă la clinică, deoarece eu, în situația legală precară în care mă aflam nu mai eram echipat decît pentru un singur soi de intervenție ginecologică — cel ticălos. Ea refuză însă net, precizîndu-mi că aceasta este o chestiune de încredere și că dacă, odată și odată va avea fericirea să nască, tot eu va trebui să o asist.

În antreu mi-am dat seama că, de tulburat ce eram, sînt gata să plec încălțat cu pantofi maro, la haină neagră ! Asemenea zăpăceli vestimentare nu sînt frecvente la mine, ai observat probabil, umblu foarte pus la punct, asortat — adevărat, îmbrăcat în mod deliberat după modă veche, pentru că în împrejurările medicale de astăzi, cînd clinica tinde să devină industrie de sănătate, menținerea acestei aparențe de „nenea doctorul", de medic de casă de odinioară, de tip vienez, s-a dovedit a fi foarte fructuoasă.

M-am întors deci, mi-am schimbat pantofii, și-apoi m-am așezat la pian și-am început să cînt, chiar cu riscul de a întîrzia cîteva minute : trebuia să-mi redobîndesc și să-mi mențin calmul, tocmai pentru că l-am simțit pe Adam atît de tulburat. Presimțeam o catastrofă, o cumplită amenințare, și trecînd în revistă eventualitățile, mărturisesc că m-am oprit asupra posibilității sinuciderii lui Enikő. Faptul nu se potrivea de fel cu portretul ei psihologic, așa cum mi-l făurisem în cursul îndelungatei noastre cunoștințe. Dar, mi-am zis, omul niciodată nu epuizează, prin cunoaștere, tenebrele iraționale ale sufletului femeiesc...

Abia cînd am dat cu ochii de Adam, m-am speriat de-a binelea. Avea în față o ceașcă de cafea, și alături, o sondă cu whisky, dar era absolut evident că băuse mult. Pe frunte i se reliefase o vînă verticală. Ochii i se împăienjeniseră, iar neliniștea nervoasă, dinamica atît de tulburătoare a degetelor se prefăcuse într-un tremur ușor, ca de om senil.

Îmi comandă și mie un whisky, mă pofti fără cuvinte, cu un gest autoritar, să mă așez și începu să vorbească. Glasul său era la fel de tulburat ca la telefon : „Îți mulțumesc că ai venit, doctore dragă. Ai obținut adresa ?"

„Nu trebuia să o obțin, pentru că o cunosc. Poftim și telefonul și adresa" — și rupînd o filă din carnețel, i-am notat-o și i-am întins-o. Bănuiesc că l-am privit apoi cu atîta dragoste și îngrijorare, încît fără să mai aștepte, începu să-mi reproducă discuția dintre voi.

Încercasem, îndeosebi la începuturile prieteniei noastre, să-l determin într-un fel sau altul să mi te prezinte. Dar între Adam și tine erau niște relații, cum să mă exprim mai bine ?, oarecum neobișnuite. Zadarnic sperasem — îndeosebi după ce am făcut cunoștință cu Raveca, în împrejurările descrise, avînd apoi și plăcerea de a o reîntîlni

de cîteva ori, fie în oraş, fie chiar la Adam, odată şi în cabinetul amicului Zeno Lupaşcu, pe care l-am vizitat la clinică, fiind întîmplător prin cartier —, Adam eluda sau amîna cu promisiuni vagi prezentarea, pînă ce mi-am dat seama că pur şi simplu nu vrea să creeze tangenţe între mine şi tine, că este o favoare pe care mi-o refuză. Se temea, probabil, de eventualele fricţiuni ce s-ar fi putut naşte la această întîlnire, îndeosebi dacă ea s-ar fi înfăptuit prin mijlocirea lui. Prietenia noastră se întemeia pe unele aspecte atît de opuse personalităţii şi concepţiilor tale, încît Adam intui aici o incompatibilitate.

Cred că nu exagerez afirmînd că vă vedeaţi foarte rar — deşi ştiu că el ar fi vrut să fie mereu în compania ta, dacă ar fi dat urmare impulsurilor sau judecăţilor sale de valoare — din cauza ascezei, pe care şi-o impusese : voia să te ferească de tot ce ştia nefast şi reprobabil în propria sa personalitate.

Pe de altă parte, mă întrebasem adesea cum de s-a întîmplat, să nu te întîlnesc niciodată. Iată însă că se petrec asemenea ciudăţenii, te întîlneşti cu oameni pe care nu-i doreşti, iar cu cei pe care-i doreşti, nu izbuteşti să te încrucişezi.

Cînd îşi isprăvi relatarea, cu concluzia că ţi-ai dat demisia de la catedră şi te angajezi regizor la Teatrul de păpuşi, eram gata să izbucnesc în rîs : gestul mi se părea paradoxal, puţin copilăros, amuzant, mă rog, în nici un caz însă tragic sau dement, cum îl vedea Adam. Dimpotrivă, cred că simpatia mea spontană faţă de tine s-a consolidat definitiv în clipa aceea — graţie deopotrivă unei deosebiri, şi unei identităţi. Căci pe cît am degenerat din pricina comodităţii şi a modului de viaţă al burghezului ardelean, pe cît am devenit de sedentar şi de conformist, pe atît disponibilităţile mele atavice stăruie totuşi, undeva în profunzimi aproape amorale. Pe mine situaţiile, soluţiile de viaţă inedite, fanteziste, nici nu mă sperie, nici nu mă resping. Undeva, în straturi de conştiinţă foarte refulate, mai trăieşte un sentiment secular al provizoratului, al primejdiilor latente, sau al unor încercări din care se iese cum se ştie mai bine — de cele mai rare ori, prin respectarea ierarhizărilor sociale convenţionale, a preceptelor şi prejudecăţilor rigide, sau chiar a snobismului. Am

simţit dintotdeauna în Adam o asemenea tendinţă spre snobism — exceptînd, bineînţeles, capitolul femei în care, dimpotrivă, pierduse orice măsură a respectului de sine. Se vădea în el, mereu prezentă, vechea sa rădăcină, apartenenţa la loc. Deşi spirit universal prin excelenţă, era mereu conştient că e un Andru, că e un universitar clujean, că face parte din ce se cheamă „lumea bună" ardeleană, chiar dacă trăia complet retras ; purta cu oarecare ostentaţie obligaţiunile de comportament ce-i incumbau în consecinţă, în rarele împrejurări în care viaţa îl obliga la prezenţă socială.

Credea că întreaga ta atitudine e determinată de Enikö. Credea că te-ai îndrăgostit de ea. Afirma că înţelegi greşit femeile, din cauza unui cod al loialităţii fals interpretat. Că dacă iubeşti o păpuşăreasă, te crezi probabil obligat să cobori în lumea ei. Că ai eşafodat toată teoria ta, ca să te justifici. Totul era însă clădit, afirma el, pe premize false. Vorbise şi cu Rectorul, cu Zeno... Socotea că nu mai e nimic de făcut. Te cunoştea mai bine ca oricine şi ştia că nu te mai putea opri nimic.

„Dragă Adam — l-am întrerupt cu toate riscurile, pentru că, totuşi, simţul dreptăţii era mai puternic decît respectul şi dragostea pe care i le purtam — chiar de ne-ar sta în putinţă, cine ne-ar da dreptul de a opri un om din îndeplinirea unei hotărîri, pe care a luat-o în conştiinţă şi care nu dăunează nimănui ?"

Mă privi îndelung, şi-l simţeam atît de încordat, încît mă temeam să nu izbucnească. Se stăpîni însă şi-apoi, peste alte cîteva momente de tăcere, îmi răspunse, zîmbind condescendent şi cu o urmă de duioşie, explicîndu-mi că gestul tău va fi dăunător. Va lipsi chimia fizică românească de un cercetător strălucit. Va lipsi ştiinţa de un cap eminamente ştiinţific. Şi pentru ce toate acestea ? ! Dacă exista un om pe lumea asta care trebuia ferit, dacă exista un om fără apărare, zicea că tu eşti acela. Şi-mi ceru să-l cred, chiar dacă nu te cunosc.

Niciodată înainte nu i-am cunoscut tonul acesta. Azvîrlise în taler ponderea personalităţii sale, în loc de argumente. Bineînţeles, eram gata să ofer orice fel de ajutor aş fi putut da, eram gata de orice sacrificiu, dar deocamdată nu înţelegeam despre ce era vorba.

Îmi relată, în termeni seci, cazuali, împrejurările relației sale cu Enikö și cele ale înfrîngerii suferite, pe care nu are nici un rost să le mai discutăm... Ei îi trebuie un erotic, socotea, nu un senzual. Și totuși, credea, credea cu toată tăria, că Enikö îl iubea și că îl va iubi cît va trăi ! Simțeam cum crește în mine ipoteza lui nerostită, neformulată — înfiorătoare în felul ei, nerealistă, atît de complicată și de neobișnuită era.

„Am încercat să vorbesc cu el... — O umbră trecu peste fruntea lui, apoi colțul drept al gurii coborî încet a durere, a scîrbă, a dezastru, a iremediabil. — Și cred că abia l-am înrăit... Cred c-am stricat totul, definitiv... Am vrut să-l salvez și l-am pierdut. Mă tem că l-am pierdut pentru totdeauna."

Mă privi în ochi, și dacă nu l-aș fi cunoscut atît de mult Bărbat, m-aș fi așteptat să-i văd lacrimile. Probabil că a citit înțelegere sau milă pe fața mea, pentru că se grăbi să deslușească spusele de adineaori : „De fapt, nu s-a întîmplat decît ceea ce de foarte multă vreme ar fi fost drept să se întîmple. I-am spus tot. M-am mărturisit..."

Simțeam cum îmi umblă un fior rece de-a lungul șirei spinării. Mi-am adus aminte de scena de la gară, cînd îl condusesem pe cantorul Bisericii Negre, și ipotezele cele mai sumbre se învălmășeau în mintea mea, în legătură cu cea de a doua lui existență, aș zice aproape interlopă... Credeam că este vorba de o faptă concretă, de ceva ce comisese. Dar la întrebarea mea, rîse rău : „N-am comis nimic, fii liniștit. Dar sînt. Sînt așa cum sînt. Și a aflat abia acum. Pînă acum m-am putut ascunde. După trecutul nostru. După ceea ce a fost propria mea ființă. Sau după ce credea el că sînt. Dar... S-a isprăvit. L-am pierdut. Pentru el sînt ca și intrat în ciclul azotului... — Atunci am auzit pentru prima oară acest termen. — Dar cel puțin să-l salvez pe el. Să-i salvez cariera... mintea... să-l feresc de... De ea. Că dacă el m-a șters ca entitate, tot mi-e indiferent ce se întîmplă cu mine... Nu vreau să mă sinucid fizic. Numai moral — și văzînd că pricep mai puțin ca oricînd, se explică, în sfîrșit. — Vreau să vii cu mine, s-o căutăm pe Enikö. Vreau s-o cer în căsătorie."

Tot restul — cum am căutat-o pe Enikö și nu am găsit-o, cum ne-am dus după ea la teatru, cum l-a pus Enikö pe omul de serviciu să-l poftească afară, considerîndu-se — pe drept cuvînt — lezată, cum ne-am dus în fapt de seară la biserica luterană și am cîntat pînă noaptea tîrziu la orgă și cum Adam s-a depășit pe sine în acea împrejurare, pentru că suferința îi împrumuta o clipă de puritate — tot restul nu mai are importanță.

Chiar dacă tragedia nu s-a declanșat imediat, premizele ei fuseseră enunțate în ziua aceea, iar concluzia, respectiv deznodămîntul, ar fi putut fi deduse încă de pe atunci...

Cîteva săptămîni mai tîrziu, am avut fericirea să te cunosc totuși. De rest, îți aduci aminte ; de „Piersic", de sfîrșitul trist al bietei Enikö, — ultima rugăminte pe care reușise s-o bîiguie fusese numărul meu de telefon — de vizita ta. Mă simțeam oarecum dator să te contrazic, deoarece știam că Adam nu mai avea prilejul de a polemiza cu tine, iar eu eram solidar cu el, fără a-i împărtăși întru totul părerile. Căci vezi, o morală practică poate fi, și este adeseori, dominată de sentimente. Iar eu îl iubeam. Chiar dacă pînă la urmă s-ar fi dovedit asasin sau sodomit, sau mai știu eu ce — tot de partea lui aș fi fost, tot solidar cu el rămîneam, pentru că la mine prietenia transcende principiile morale...

Îmi dau seama cît de jalnică figură trebuie să fi făcut eu între voi. Tot tatăl vostru plutea între voi — același principiu, același *res severa* era lezat și de o parte, și de alta...

Pe Adam îl leza, îl jignea ideea păpușăriei — era un joc, o alintare, o frivolitate nepermisă unei minți matematice. De altminteri, nu era nici iubitor de poezie. Cred că însuși fenomenul metaforicului îl respingea, pentru că nu aduce o contribuție operațională, serioasă, la cunoaștere. Nu este *res severa*.

Iar pe tine te leza ceea ce ai aflat despre viața lui, dominația anarhică a simțurilor, incompatibilă cu orice etică, necum cu un sistem de gîndire, cu o morală logic și sever dedusă.

Iar eu, la mijloc...

Și-apoi au urmat, implacabil, evenimentele tragice.

XIV

ERA SPRE SFÎRȘITUL primăverii următoare... În urma șocului suferit, Adam se refugiase — dacă era cu putință ! — într-o activitate și mai febrilă și, din păcate, într-un consum de alcool sporit. Am încercat, în cîteva rînduri, să-l rețin, dar tentativele mele erau sortite dinainte eșecului, erau ridicole, asemenea unei vînători în care se trage cu alice după pachiderme. În schimb, cu cît îl măcina mai cumplit ceea ce el considera delictul tău continuu, cu atît se înverșuna mai aprig în efort creator, și-mi spunea tocmai în ziua aceea memorabilă — oh, țin minte fiecare amănunt, fiecare pas, fiecare colț cotit împreună și fiecare vorbă schimbată ! — că toate experimentele — colaborase cu niște psihologi care au elaborat, la solicitarea lui, o baterie de teste : acestea i-au furnizat materialul de bază pentru analiza factorială și calculul matricial, din prima parte a lucrării, în care, înainte de a dezvălui ideea și metodologia lui inovatoare, epuiza căile clasice de abordare —, toate calculele și concluziile erau încheiate, și nu-i mai rămînea decît redactarea materialului, cîteva sute de pagini, ceea ce nu-i va lua decît cel mult un an, poate chiar mai puțin.

Era tîrziu după-masă, veneam de la biserică și de la whisky și urcam în pas agale serpentinele spre crucea de pe promontoriul Cetățuii, cînd l-am întrebat dacă e mulțumit.

Îl văd și acuma : se opri uluit, de parcă l-aș fi întrebat ceva nemaipomenit. „Dacă sînt mulțumit ? Habar nu am,

dar nici nu are importanță, doctore dragă. Noi — și după sublinierea aceasta urmă o pauză caracteristică, de cîteva secunde, în care probabil inventaria mintal pe cei ce ar fi fost îndreptățiți să fie adunați laolaltă în acest pronume colectiv — noi nu lucrăm pentru mulțumire. Noi lucrăm pentru adevăr."

Și apoi, mai departe, îmi formulă un *credo* despre configurația sufletească a omului de știință. Zicea că mulțumirea este o stare subiectivă, personală, intimă, în vreme ce calculele sale sînt obiective și, într-un fel, publice. Fiecare simbol pe care îl folosește, fiecare raport matematic pe care îl însemnează, este un adevăr public, de care se simte și este responsabil. Mobilul sufletesc al muncii de cercetare nu contează. Nu are nici o importanță... Iar despre tine, Abel, spunea că trăiești cu teroarea experienței unui anume Spiegelmann. Și că te persecută spectrul lui Norbert Wiener. Și probabil, asemenea ție, mai sînt alte sute și alte mii de oameni, de inteligență superioară, care fie se tem, fie vor să se revolte... Avea certitudinea că Norbert Wiener a scontat „dezastrul moral", pe care l-a provocat. El însuși om de sinteză, de uriașă suprafață culturală, a trebuit să simtă, în mod necesar, regrete, nostalgii, sfîșieri. A fost un om format în generația trecută, nu se poate să nu fi rezonat în el tristețea lumii pe care o dărîma, pe care o înlocuia de fapt. Dar nu conta, nu și-a îngăduit a șovăi o clipă. A fost primul care a izbutit să aplice în fizică o schemă biologică. Primul revers decisiv al mecanicismului. Cel ce a deschis calea spre aplicarea altor scheme biologice. Cel ce a deschis, ipotetic și prin comparație, posibilitatea viitoarei aplicări în fizică și biologie a unor scheme psihologice. Ce importanță mai avea, dacă a fost sau nu mulțumit ? Ce importanță avea pentru el, Adam, dacă ar dezamăgi melomanii, dacă le-ar spulbera iluziile, cînd grație metodelor moderne le-ar putea demonstra exact, cînd ar putea defini matematic ce este de fapt muzica ?

I-am răspuns atunci că mă-ntreb și eu, dacă aș mai putea să mă așez la orgă, în cazul în care aș putea să-i pricep formulele, dar mi-a replicat că greșesc la fel ca tine, Abel. Cunoașterea, asimilarea inteligentă, nu poate decît lumina sentimentul. Îl extirpă doar în cazul în care sentimentul se refuză adevărului. Atunci, într-adevăr, o

iei razna. Renunţi la crezul tău şi te duci să faci păpuşărie. Dar degeaba ai montat tu „Piersicul“, zicea, degeaba vrei să evadezi de sub semnul vremii. Pe drumul acesta nu există oprire, iar tu, deductiv deci consecvent prin excelenţă, vei reîntîlni semnul vremii pînă şi printre păpuşi. Printre „jucărele“, spunea el. Ca săracul acela, care a avut întîlnire cu moartea, la Ispahan. Indiferent de cale, un om cinstit şi capabil de a gîndi stringent ajunge la aceeaşi problemă. Dar îşi dădea seama că, în situaţia dată, pe tine nu te poate convinge nimeni, că trebuie să ajungi singur la concluzii. E zadarnic... Şi atunci mi-a pomenit întîia oară că a încercat să-ţi şi scrie, dar... Nu ştiu ce-i venise, să mărturisească, totuşi, acest moment de slăbiciune.

Era din nou una din situaţiile cu cifru, eu ştiam că-ţi scrisese, doar ai venit la mine şi mi-ai spus că te îndemnase să mă vizitezi, fără ca el să mă fi prevenit. Totul era atît de complicat şi de întreţesut...

Stăteam răzimaţi de parapetul promontoriului şi priveam amurgul primăvăratec. Erau miresme tinere în văzduh şi o limpezime fără seamăn, care predispunea parcă la confesiune. Mai menţionase, în alte, rare, împrejurări disputa dintre voi. Simţeam întotdeauna, dincolo de raţionamentele sale, durerea, dar niciodată nu-mi mărturisise că ar fi gata de demersuri, de umilinţe. Stăruia, undeva în el, conştiinţa că, într-un fel al nostru, complice, eu îl ştiam vinovat.

Şi-atunci m-am lăsat şi eu antrenat de atmosferă şi mărturisiri. „Ştiu că i-ai scris“ — i-am răspuns.

Îşi întoarse încet, dramatic, privirea spre mine : „Ţi-a spus ?“

„Da. Mi-a spus.“ Şi-apoi i-am povestit că m-ai rugat să-i comunic să nu-ţi mai scrie.

Mă simţeam îngrozitor de jenat. Caută să mă înţelegi. Nu a-i comunica interdicţia ta mi-a venit greu, ci evidenţa că de astă dată înţelesesem greşit cifrul. Îmi căutam febril justificările. De ce tăcusem ? Pentru că tăcuse şi el ? Sau voisem să-l feresc ? Îmi fusese frică de discuţie ? Mă obligase la tăcere discreţia de fier, care se statornicise între noi ?

Ştiam că acum, din moment ce am început să vorbesc, trebuie să continui. Simţeam cum năduşesc într-o clipă.

Și atunci, privind în jos, spre serpentina ce urca spre noi și căutînd să mai cîștig timp, pentru a-mi potrivi cuvintele, am zărit, apropiindu-se, salvarea.

Cît pot fi de relative lucrurile ; această salvare a mea, de o clipă, l-a costat pe el viața. Dacă atunci nu aș fi fost laș, dacă aș fi îndrăznit să-l iau de braț și să-l duc mai departe pe promenadă, încercînd să mă explic — căci simțeam pertinamente că aștepta această explicație, chiar dacă încă nu mi-o ceruse... — atunci... atunci toate s-ar fi configurat altminteri. Atunci probabil mai era și azi în viață.

Dar cine poate bănui, în clipa în care cedează unei slăbiciuni minore de caracter, cît de depărtate și de grave consecințe poate avea ?...

Frumoasa Sofia urca agale serpentina, trecu de ultimul cot și se apropie de promontoriu.

Dintre sutele, miile de femei pe care le-am cunoscut în viața mea, fie în calitate de medic, fie în postură de curtezan sau om de lume, frumoasa Sofia Lazăr era cea mai pură, cea mai angelică, cea mai apropiată de acel ideal de *mater familiae*, care găsește un ecou nostalgic pînă și în sufletul celui mai rutinat și profesionist dintre seducători. Nu o dată, în cursul anilor îndelungați ai cunoștinței noastre, mi-am zis că dacă în locul lui Titus Lazăr — bărbatul ei, un arhitect eminent, mai tînăr cu zece ani ca mine — aș fi întîlnit-o acum douăzeci de ani, m-ar fi amenințat într-adevăr primejdia unei sucombări pretimpurii. Și nu din pricina frumuseții ei, ci pentru felul în care-și purta frumusețea, modul acesta ingenuu, pur, de o limpezime fecioreInică, amestecat totuși cu o pronunțată, ușor intuibilă feminitate. Era în toată ființa ei ceva atît de respectabil, atît de sigur, cum nu întîlnești la femeile tinere de azi. Era din soiul marilor castelane, de ținuta și reținerea cărora cavalerul putea avea atîta certitudine, încît pornea în Cruciadă pe ani mulți, fără a recurge la acea binecuvîntată și liniștitoare centură.

Aparența aceasta a fost pe deplin confirmată de exemplara ei viață de familie. Tatăl ei, erou aviator din război, fusese distins cu ordinul „Mihai Viteazul", și pînă la urmă ajunsese la grad de comandor, mama ei fusese directoare de liceu — Sofia primise o educație excelentă, se măritase de tînără, imediat după bacalaureat, și apoi, vreme de două-

zeci de ani, a fost o consoartă perfectă, care știa deopotrivă să reprezinte în societate, să fie alături de bărbatul ei la bine și la rău. Niciodată, nimeni nu i-ar fi putut găsi cusur, nu i se cunoștea, în cele două decenii ale căsătoriei, nici cea mai mică eroare, darmite o lunecare dintre cele obișnuite... Imacularea aceasta a mers atît de departe, încît chiar și cele mai înveninate limbi din oraș s-au resemnat. Oriunde se rostea numele acestei femei superbe, contextul era, întotdeauna, respectuos și plin de admirație.

Nu că ar fi fost o intelectuală. Nu era — și-i ședea bine, că nici nu căuta să pară ce nu era. Era femeie și nimic mai mult, dar femeie în sensul cel mai frumos, mai nobil, mai moral al cuvîntului.

Și-apoi, Sofia Lazăr reprezenta unul din frumoasele mele succese din vremea în care fusesem practician. Ani întregi, căsnicia lor rămăsese nerodnică. Ce nu au încercat, pe cine nu au consultat, la ce băi nu fusese... Știam că vina era a ei. Și-ntr-o zi, am găsit o cazuistică similară, relatată într-o revistă de specialitate străină. S-a supus fără crîcnire. Și într-un tîrziu — la vreo trei sau patru ani ! — a venit primul copil, Monica. Nu-ți spun ce fericire a fost și ce mîndrie ! Apoi iar a venit o opreliște. Iar am încercat felurite căi și metode, și am eșuat. Vreme de treisprezece ani, am așteptat zadarnic al doilea copil. Pînă ce, din senin, fără nici o intervenție medicală, a rămas din nou însărcinată, și am avut bucuria de a o ajuta la nașterea lui Daniel.

La treizeci și opt de ani ajunsese la apogeul ei, căci nașterile nu numai că nu o alteraseră fizic, dar cea de a doua o dusese la împlinire. Dincolo de darurile și farmecele ei naturale, am apreciat întotdeauna bunul gust și discreția cu care știa, prin îmbrăcăminte, cosmetică și probabil și printr-un program special de gimnastică, nu numai să-și întrețină, dar să-și și sublinieze deosebita feminitate. Dar ce să-ți mai vorbesc de ea — ai cunoscut-o, inutil să ți-o mai descriu. De aceea m-am și grăbit, folosindu-mă de apariția ei salvatoare, care mă ajuta să mă eschivez în mod ticălos de obligațiunile morale față de Adam, să-i atrag luarea aminte, pe cînd ea se apropia, ținîndu-l de mînă pe micul Daniel, cine este, subliniind că sînt și prieten al familiei.

Rînji, înțelegînd sublinierea din urmă și, țin minte, am respirat ușurat, căci simțeam reușita manevrei de diversiune, pentru care hazardul îmi furnizase acest minunat prilej.

Nu auzise în viața lui despre Sofia. Era o situație tipică : un oraș întreg o cunoștea, nu exista cerc social în care Sofia Lazăr să nu fi fost binevenită, în care prezența ei să nu fi fost de-a dreptul rîvnită, dar Adam habar nu avea cine era.

Arborînd cel mai amabil zîmbet de care sînt în stare, și trebuie să mă crezi, mi-am cultivat întotdeauna cu mare migală amabilitatea, de la vorbă, gest și mimică pînă la îmbrăcăminte și ochelari, și deci amabilitatea mea era ceva demn de luat în seamă, am făcut doi pași în întîmpinarea ei, și am salutat-o cu sinceră bucurie. Deși eram în aer liber și în mod obișnuit codul meu prescrie, în asemenea împrejurare, o simplă strîngere de mînă, i-am sărutat-o. Am făcut prezentările, neomițînd bineînțeles, puștiul, „Domnul Daniel Lazăr".

Și-apoi m-am îndreptat, și-n clipa aceea mi-am blestemat zilele, pentru că am văzut în ochii lui Adam licărul rău, irezistibil, al vînătorului pătimaș, robit pasiunii sale pînă la moarte și am avut o sinistră strîngere de inimă. Bineînțeles, eram hotărît să mă contrapun din răsputeri și, drept să spun, în clipa aceea nutream convingerea că sînt destul de influent și am destulă pondere, ca să-l pot opri din a da urmare impulsului năprasnic, ce străfulgerase o clipă în ochii și pe fața lui.

Sofia purta o foarte cochetă și tinerească pălărie albă, marcînd anotimpul înaintat, care se asorta perfect cu pardesiul ei englezesc, de buret pe stofă, de culoarea oțelului. Se îmbujoră ușor, cînd Adam îi prinse privirea.

El salută, dar se înclină numai, dîndu-se o jumătate de pas îndărăt, parcă subliniind curtenitor intenția de a o admira.

Îl cunoșteam perfect ! — și-i simțeam încordarea. În mișcarea aceea scurtă, de retragere grăitoare, era concentrată o tensiune uriașă : se petrecea ceva cu totul neobișnuit cu el.

Sofia avea întotdeauna trac. Cred că la fel s-ar fi îmbujorat, indiferent pe cine i-aș fi prezentat. Eram convins că

nu-şi dă seama ce se petrece. „Îmi pare bine, domnule Andru" — răspunse ea, şi-apoi, ieşind, spre surpriza mea, din timiditatea ei obişnuită, i se adresă direct, înfruntîndu-l : „Vă cunosc din auzite. Aveţi un dublu renume în oraş. De tînăr savant şi... de om foarte stricat."

„Doamnă — se înclină Adam şi mai adînc, fără o clipă de şovăială, şi-i răspunse, mărturisesc, spre uluirea şi admiraţia mea, căci dintotdeauna am admirat ce nu puteam eu, adică să răspund spontan şi aforistic — Doamnă, am muncit din greu ca să dobîndesc şi unul, şi altul."

Atacul era deschis, făţiş, cu cărţile pe faţă, bărbăteşc. După toate previziunile era însă sortit eşecului : la frumoasa Sofia, aveam certitudinea că maniera agresivă — şi orice manieră cu intenţii cuceritoare — va fi urmată de o punere la punct paşnică, dar energică : o cunoşteam bine, am fost de nenumărate ori în societate cu ea şi ştiam că, timidă cum era, poseda arta de a se feri cu autoritate de obrăznicii. Credeam că Adam îşi jucase şansa şi eram încîntat, deşi ruşinea de a-i fi prezentat un asemenea om cădea pe capul meu.

Dar mă cuprinse de-a dreptul panica, cînd frumoasa Sofia eschivă replica, rîzînd dulce : „Pe mine mă interesează primul" — răspunse ea simplu, prefăcîndu-se că cel de al doilea „renume" nici nu a fost menţionat.

„Matematica este o disciplină aridă, doamnă. Îndeosebi pentru o fiinţă încîntătoare, ca dumneavoastră," răspunse el instantaneu.

Am avut senzaţia că se deschide Cetăţuia sub picioarele mele, sau că se prăbuşeşte cerul peste mine. Adam continuă, de astă dată fără aforisme, ci violent şi vulgar, de parcă ar fi fost în faţa unei fetişcane oarecare.

Mă gîndeam că Sofia se aşteaptă probabil să o apăr, şi de fapt bunele maniere ar fi pretins să-l pun la punct. Am vrut chiar să-mi fac vînt, cu intenţia premeditată de a-i da ulterior explicaţiile de rigoare — pentru că, oricum, cît de mult o stimam şi ţineam la frumoasa Sofia, nu s-a născut încă pe lume femeia, pentru care m-aş fi stricat cu Adam. Dar mă înşelasem : ea acceptă imediat mănuşa aruncată, fără să mă bage pur şi simplu în seamă : „De ce ? Credeţi că femeile nu sînt apte pentru matematică ?"

„Sînt foarte, foarte rare în istoria matematicii, doamnă. Aproape inexistente. Nesemnificative, în orice caz. De altfel, nu numai în matematică, doamnă. Sînt domenii care, dacă nu le sînt chiar interzise, în orice caz nu le îngăduie performanţe.“

„Credeţi ?“

„Nu cred. Ştiu, doamnă.“

Era ceva deosebit de violent în tonul său. Nu l-am mai auzit vorbind astfel. Toată atmosfera era încărcată de potenţe necunoscute, printre care nu mă puteam orienta. Doi oameni, pe care, fiecare în parte, am crezut a-i cunoaşte desăvîrşit, adunaţi laolaltă, puşi în contact, reacţionau completamente deosebit faţă de aşteptările şi previziunile mele, faţă de propriile lor premize. Interferenţele dintre oameni, să spunem de aceeaşi stare socială, pot stîrni reacţii nebănuite ; cel mai manierat şi disciplinat dintre bărbaţi se poate comporta, pe neaşteptate, asemeni unei calfe de frizer, de soiul celor ce-şi lasă unghia lungă la degetul mic, şi cea mai distinsă dintre doamne se poate lăsa apostrofată ca o pipiţă care, duminică după-amiază, pe promenada din parc, chicoteşte de plăcere cînd este ciupită prin părţile moi.

„Bunăoară muzica — reluă el, neclintit. — Nu am cercetat în mod deosebit problema, dar sînt sigur că v-aş putea demonstra matematic anarhismul spiritului feminin, în materie de compoziţie muzicală.“

„Dar ce legătură are matematica cu muzica, domnule Andru ?“ — intră Sofia, nebănuitoare, în capcană.

„Însăşi întrebarea e feminină — îşi continuă Adam grosolăniile, dar apoi începu să explice : — Există o legătură fundamentală, doamna mea. Multiplă. Bunăoară, în legile armoniei...“

Şi începu să explice.

Vorbi vreme de mai bine de jumătate de oră, timp în care coborîrăm de pe Cetăţuie şi o petrecurăm pe frumoasa Sofia, spre casă. Prezenţa mea făcea posibilă, socialmente, plimbarea de-a curmezişul oraşului, în văzul lumii. Mai ţin minte şi acum că am înregistrat în mod deosebit culoarea sîngerie pe care crepusculul prelungit o arunca asupra secolelor ce au zugrăvit cu patină cenuşie catedrala Sfîntului Mihai.

Nu l-am cunoscut pînă atunci în postură de pedagog și popularizator. Acum l-am văzut la lucru — pornind de la elementele cele mai simple, accesibile, urcînd mereu pe magistrala ideației sale, tîrîndu-ne parcă după sine și pierzîndu-se în perspectiva depărtată a împlinirii ideii și oridinii matematice, pe care o elabora, undeva în țării ce nu mai puteau fi urmărite. De la un punct încolo, am avut intuiția limpede a faptului că uitase de noi, că principiile de ordine și ierarhie universală, pe care începea să le întrezărească la capătul drumului muzical-matematic pe care pornise, îl atrăgeau cu putere magnetică, îl hipnotizau parcă. Nimic și nimeni nu mai avea importanță, și am dat uitării toate neplăcerile pe care mi le-a pricinuit în după-amiaza aceea, pentru că fuseseră compensate : de o parte, plăcerea neasemuită de a-l urmări, în eleganța neegalată a gîndirii sale ; de altă parte, rotunjirea imaginii mele despre personalitatea lui — căci atunci, poate mai ușor ca altădată, am înțeles solitudinea lui, retracția lui. La asemenea temperaturi, la asemenea înălțimi, nimeni și nimic nu mai avea ce căuta alături de el.

La un moment dat și-a dat seama că ne pierduse undeva departe, în urmă, că rămăsese singur și, brusc, fără nici o încheiere, se opri din expunere. Tăcu. Tăcurăm și noi, și-apoi, fascinată, dar speriată în același timp, frumoasa Sofia îl întrebă : „Domnule profesor — și am remarcat imediat că folosise pentru prima dată titulatura lui academică, vădit impresionată de cele auzite și părînd dispusă să dea definitiv uitării acel „al doilea renume“ — dumneavoastră credeți în Dumnezeu ?“

Imi venea să zîmbesc : asemenea întrebare își pun elevii de liceu, cînd ies de la ședința cercului cultural. În gura ei, cuvintele sunau însă candide, ca un însemn al curăției. O știam credincioasă, practicantă chiar — dar cu o credință femeiască, nonexplicativă. Întîlnirea, ciocnirea de o concepție cuprinzătoare de univers și existență, ca cea a lui Adam — deși el sublinia întotdeauna că este precoce a gîndi în sistem, în faza actuală a cunoașterii științifice justificată fiind, deocamdată, numai gîndirea pe probleme — nu putea să nu o zguduie, să nu-i trezească aprehensiuni, să nu stîrnească semne de întrebare. Și cum eu cunoșteam prea bine temeliile senzuale ale ateismului

lui Adam, la această întorsătură a discuției am simțit din nou strîngere de inimă și-mi pieri zîmbetul : nu acum, ci ulterior, cîndva, Adam i-ar putea infirma credința și ar putea-o tîrî după sine, în negația propriei sale forme de viață, în care nu mai exista nici o temelie morală, în care singura frînă o mai reprezenta numai acel *res severa*, impus cu prețul unui mare efort de disciplină și al unei adeziuni fanatice la niște legități logice, efort și adeziune de care nici o femeie de pe fața pămîntului nu este și nu va fi vreodată capabilă. Îmi făceam în clipa aceea reproșuri că nu m-am ocupat mai deaproape de Sofia, că nu am convertit-o la sincretismul meu care, totuși, cît de cît, ar fi înarmat-o. Deși eu însumi, îndeosebi în discuțiile cu Adam, m-am simțit de atîtea ori ispitit să lunec...

„Nu, doamnă. Nu cred în Dumnezeu, precum nu cred în nici una din plăsmuirile minții omenești, care nu se poate verifica, într-un fel sau altul, prin experiment sau calcul. Sincer vorbind, încerc un oarecare regret că după toate cele, cîte v-am spus, aceasta a fost singura întrebare. pe care ați găsit să mi-o puneți..."

Era de o impolitețe atît de flagrantă și violentă, încît îmi spulberă imediat bucuria trezită în clipa în care mi-am dat seama că nu va angaja o discuție antiteologică.

Sofia roși toată și-și plecă privirile. Părea acum o școlăriță, prinsă de profesor cu lecția neînvățată. Cum momentul era potrivit, am intervenit, schimbînd atmosfera și începînd a-i spune la revedere.

„Ei, am ajuns".

Eram într-adevăr în preajma casei lui Titus Lazăr — avea o locuință splendidă, într-o casă bătrînească, pe o stradă lăturalnică din centru. Voiam să preîntîmpin cu orice preț o invitație sus, la cafea, pentru că mi-era groază că Adam și-ar putea continua grosolăniile și în prezenta lui Titus, ceea ce mi-ar fi fost extrem de neplăcut, căci m-ar fi pus într-o situație fără ieșire. I-am sărutat din nou mîna.

„La revedere, doctore dragă — îmi zîmbi ea cu o umbră de regret în privire, și-apoi, întorcîndu-se spre Adam, îi întinse și acestuia mîna : — La revedere, domnule Andru. Mi-ați face o mare plăcere, dacă ne-ați vizita într-o seară, împreună cu doctorul."

„La revedere, doamnă. Regret, dar serile mele sînt ocupate. Lucrez, doamnă. Dumneavoastră aveţi desigur societate, iar eu nu sînt o fiinţă de panopticum..."

Era infernal. N-am mai apucat niciodată să văd un bărbat, căutînd să jignească înadins, frază cu frază, o doamnă de lume, şi încă una de fineţea, blîndeţea şi buna creştere a frumoasei Sofia.

Făcurăm cîţiva paşi în doi, tăcînd şi urmărind, fiecare în sinea lui, ecourile acestei neobişnuite după-amiezi. Deodată îl auzii pe Adam, fredonînd încet. Am căutat imediat să descifrez melodia şi nu-mi venea să-mi cred urechilor. Era aria Toreadorului din „Carmen".

Probabil simţise şi atenţia şi indignarea mea, conteni brusc, se opri locului şi se întoarse spre mine : „Eşti tare supărat pe mine, doctore dragă ?"

„Nici că se poate mai mult." Şi i-am explicat, că o cunosc pe Sofia nu mai ştiu nici eu de cînd, că este o sfîntă, singura femeie sfîntă, din cîte am cunoscut, că este cea mai exemplară nevastă şi mamă. Îmi pun mîna în foc pentru dînsa. Garantez.

Adam izbucni în rîsul său sinistru :

„În cazul acesta este o tîrfă sfîntă şi nimic mai mult... Dacă i-aş fi poruncit să se dezbrace în piaţă, cred că s-ar fi dezbrăcat fără ezitare. — Mi se taie respiraţia de groază, dar el continuă nestingherit : — Fac cu această femeie sfîntă practic tot ce vreau. Şi să ştii, doctore dragă — şi din nou se opri şi se întoarse spre mine. Faţa lui era schimonosită, contorsionată parcă de un rînjet : — Să ştii că am teribilă nevoie de ea. De această tîrfă sfîntă. Poate dacă nu aş fi văzut „Piersicul" lui Abel, era altfel... Dar aşa..."

„Piersicul" nostru, dragă Abel — căci eu îl simt şi al meu — nu a avut succes prea mare. Cred că prea puţini l-au înţeles. Dar ştiu bine — deşi niciodată, nici în seara premierei, nici mai tîrziu, nu am discutat cu el — că în Adam a avut un ecou teribil. Atunci, după ce ne-am despărţit de frumoasa Sofia, am cîştigat însă certitudinea : Adam nu numai că ţi-a înţeles mesajul — mesajul acela, despre care ţi-am spus, cum să mă exprim, că nu-l agreez — nu numai că l-a înţeles, dar a socotit chiar că-i este adresat nemijlocit. Că toată piesa ai pus-o pentru el !

Şi-aici se leagă lucrurile, aici devenim, într-un fel, amîndoi de două ori responsabili pentru dispariţia lui Adam... Pentru că tot ce urmă, părea a fi o replică la „Piersic", o negaţie a lui...

În clipa aceea, fireşte, n-am luat în seamă referirea la spectacol în toate implicaţiile ei, dar mărturisirea lui deschidea perspectiva unor desfăşurări viitoare, care mă meduzau şi mă oripilau şi, nemaiavînd argumente la îndemînă, am început să-l rog şi să-l implor, invocînd, copilăreşte argumentul : „Dacă ţii la mine"... În sinea mea, nu eram de fel convins de ceea ce afirmase despre Sofia, dar pentru cazul absurd, în care avea dreptate, trebuia să-l reţin, să-l reţin cu orice preţ. Îmi dădeam seama, că ameninţa o mare primejdie...

Dar el nu se lăsă înduplecat : nu vedea de ce aş fi fost eu nenorocit, dacă Titus Lazăr devenea un soţ obişnuit, adică, în limba lui : un soţ încornorat.

Eu continuam să protestez maşinal : „Nu trebuie. Nu trebuie."

Se uită iarăşi la mine şi începu din nou să rîdă. Apoi, brusc, îmi întinse mîna şi-şi luă la revedere, dîndu-mi întîlnire peste două zile, după masă, la biserica luterană.

Şi mă părăsi, lăsîndu-mă singur, la colţul străzii.

Rar m-am simţit atît de derutat. Şi-apoi, încetul cu încetul am dedus care a fost motivul acestei plecări precipitate.

Nici un apel la sentimente nu putea să-l abată pe Adam din îndeplinirea unei hotărîri. Avea nevoie de argumente, iar eu nu aveam argumente. Frumoasa Sofia Lazăr fusese, biata de ea, o excepţie, o dezminţire vie a cunoaşterii şi concepţiei mele despre femei, care, în multe privinţe — evident, nu cu ponderea muzicii — ne cimentase de fapt prietenia. Adam tăiase scurt conversaţia, ca să mă menajeze, să nu mă dezmintă, să nu-mi desfăşoare, în sens invers, toate argumentele mele. Mi-ar fi spus-o simplu : „Nu există excepţie, care confirmă regula. Aceeaşi cauză produce acelaşi efect, implacabil. Nu există sfinte. Nu există decît femei refulate sau stricate de bărbaţi tîmpiţi, sau cazuri de atrofieri congenitale sau determinate de agenţi patogeni." În consensul nostru îndelungat la aceste

principii infamante pentru partea femeiască a Creațiunii, constă una, cronologic prima, din vinile mele.

Pe de o parte, nu ar fi vrut să mă refuze. Pe de alta, nu putea fi lipsit de consecvență față de el însuși. Cu nici un preț. Nu se putea dezminți. Și se simțea mînat parcă de un demon să nege puritatea Ei. Pe plan moral nu era capabil de maleabilitatea necesară adaptării, supraviețuirii însăși...

Trecură iarăși cîteva luni. Niciodată, dar absolut niciodată nu căzuse vreo aluzie la persoana Sofiei Lazăr. Adam și cu mine ne întîlnirăm tot atît de des — poate chiar și mai des, deoarece intrase în vacanță, lucrarea lui era ca și isprăvită și se apropia momentul dactilografierii, iar eu aveam un sezon mai calm. Dar în tot timpul acesta, Sofia nu fu pomenită : el probabil mă menaja, simțind că într-un fel m-a rănit ; iar eu tăceam, pentru că mi-era rușine de rușinea lui.

Nu știu dacă tu cunoști acest sentiment. Este ceva foarte complicat, deosebit de dezvoltat la noi, poate din pricina amestecului unora din antecesorii noștri în Calvar, poate datorită persecuțiilor atît de nedrepte și de imorale, la care au fost supuși subsecvent, pe temeiul principiului primitiv, că pentru păcatele părinților răspund copiii și nepoții, și strănepoții. Poate pentru că întotdeauna am fost gata să-i iertăm și să-i îndrăgim pe cei ce ne-au persecutat și să extindem și asupra lor criteriile morale, cu care ne judecăm pe noi înșine. Sau poate, pur și simplu, pentru că suferința ca atare ascute și extinde sensibilitatea sentimentală cu conținut etic. Nu știu. Nu-mi dau seama exact nici eu. Fapt e, că acest sentiment există, e viguros, și eu îl trăiam din plin în legătură cu Adam și cu întîmplările din după-amiaza aceea, a cărei atmosferă cu totul deosebită am încercat să ți-o zugrăvesc, cred fără prea mult succes.

Încă de la începutul verii, Adam primise înștiințarea, că la mijlocul lui august urma să plece la București, ca să participe la un seminar internațional de vară. Prins de frenezia caracteristică polizării finale și încheierii unei opere, despre care autorul are certitudinea că a izbutit majoră, uitase pur și simplu de invitație. De altfel, în pe-

rioada aceasta stătea săptămîni de-a rîndul închis în cameră și mă simțeam extrem de măgulit, știindu-mă singurul privilegiat, de dragul căruia își părăsea superba izolare.

Cam o săptămînă înainte de data deschiderii seminarului, fu chemat la secretariatul Facultății, ca să i se înmîneze biletele și banii de deplasare. Adam refuză net să plece, argumentînd că este prins de lucrare. Cîteva ore mai tîrziu îl chemă Rectorul. Șomăceanu începu să vocifereze, cum că s-a săturat de mendrele voastre, ale băieților Andru, că nu se poate trăi în felul acesta, batjocorind toate obligațiunile, și așa mai departe. Adam — care-mi relată în aceeași seară toate acestea, la un filtru consumat la mine acasă — răspunse că într-adevăr e vinovat de neglijență, dar că acum nimic nu mai este de făcut, întrucît nu și-a pregătit nici o comunicare. Cornel Șomăceanu se înfurie și mai rău, spunînd că brașoave să-i vîndă altuia, că un Andru poate să țină și comunicări spontane, improvizate, fără note prealabile. Atunci Adam îndrăzni să se refere la lucrarea pe care era pe punctul de a o termina și căreia îi atribuia o oarecare importanță. Rectorul i-o tăie, spunînd că zece zile cît ține seminarul, nu-i mult și dacă vrea, n-are decît să comunice la seminar un extras sau un capitol din carte, dar că nu admite în nici un chip eschivarea, că există un prestigiu al Universității Daciei Superioare, care se cere păstrat și ridicat, și că destule hatîruri a făcut la viața lui Andreștilor, pentru ca aceștia să-și îndeplinească cel puțin datoria și obligațiunile elementare, cînd face apel la ei. Și, la urma urmei, discuția are un caracter oficial, el e Rectorul, și Adam un mucos de conferențiar, și așa mai departe.

Toate acestea fuseseră rostite cu glasul ridicat, bătrînul țipase la el, mizînd pesemne mai mult pe efectul dramatic, decît pe ponderea personalității sale. Nu se îmbună decît la urmă, cînd Adam, strîns cu ușa, acceptă. Atunci Rectorul comandă pînă și cafele și începu să discute cu el, pentru ca mai apoi, în cursul conversației, să-l întrebe în treacăt despre ce lucrare este vorba, de fapt. Cînd Adam începu să-i vorbească despre principiile matematicii moderne, rostind pentru prima dată în acest context cuvîntul „muzică", Șomăceanu se făcu alb ca varul, îl aținti cu pri-

virea încremenită şi rosti cu voce scăzută, sec şi autoritar : „Ieşi afară."
Adam tăcu, înmărmurit : înţelese imediat legăturile, dar nu găsi argumentele potrivite, sau, poate, nu voia, din loialitate, să susţină că ceea ce făcea el nu era păpuşărie... Între timp însă, Cornel Şomăceanu repeta într-una, din jumătate în jumătate de minut, mecanic şi ameninţător : „Ieşi afară..."
Pînă la urmă, Rectorul scoase un răcnet şi izbi cu pumnul în masă. În uşa dublă, capitonată, Adam se ciocni cu femeia de serviciu, care aducea cafelele pe o tavă şi-şi pătă costumul de fresco bej. Rîdea de întîmplare şi zicea că, neîndoielnic, abia şi-a scos piciorul, şi Rectorul a şi pus mîna pe telefon, să-l anunţe pe Zeno : a înnebunit şi ultimul Andru, care mai rămăsese teafăr ! Dar era sigur că de drumul la Bucureşti a scăpat...
Avea să se înşele. Nu ştiu dacă era totuşi încrederea funciară, dincolo de orice conflict, pe care Şomăceanu o nutrea faţă de orice Andru, sau era mintea lui Zeno Lupaşcu la mijloc, care cunoştea dinainte preocupările lui Adam, fapt e că a doua zi fu din nou chemat la secretariat, şi de data asta a trebuit să accepte.
Călătoria îl deranja realmente, singura mîngîiere era speranţa de a-şi cumpăra la Bucureşti o maşină de scris bună. Aici căutase, dar nu găsise decît de mîna a doua. Cele noi le găsea slabe.
L-am întrebat, de ce-i trebuie maşină.
„Peste o săptămînă, două termin lucrarea — îmi răspunse — o las vreo lună deoparte, ca să o pot reciti detaşat, cu capul limpede, şi-apoi trebuie să o bat la maşină !"
M-am oferit să-i recomand o dactilografă excelentă.
„Îţi închipui că mi-aş da această lucrare pe mînă străină ?" — îmi răspunse.
Am crezut, întîi, că-i năuc de-a binelea. L-am întrebat, dacă la tipografie va culege, de asemenea, personal. Că doar nici nu ştia să bată la maşină !
„Orice pianist învaţă în cîteva zile — îmi răspunse de parcă ar fi vorba de încheiat un nasture. — Iar de tipărit... uite, la asta nici nu m-am gîndit ! Dar cine ar tipări o asemenea lucrare ? Editura Muzicală ? În nici un caz.

Editura Ştiinţifică? Şi mai puţin. Vor zice că nu intră în profilul lor. Dar nici nu m-am gîndit la publicare!"

„Dar, pentru Dumnezeu, Adam, atunci de ce ai muncit atîta?"

Din nou mă privi năuc. Nu-mi înţelegea întrebarea. Discutam pe două planuri deosebite.

„Cum pentru ce? Ca să găsesc formulele. Adevărul."

„Şi cui să slujească?"

„Cum cui? Sieşi. Sau mie."

„Adam, cred că ai înnebunit."

„Nu a mai fost nevoie" — rîse el.

„Dar dacă-i adevărat ce-mi spui, şi dacă nu-mi joci teatru, de ce a mai fost nevoie, în ultimele luni, de redactare?"

„Pentru că eu nu pot încheia un lucru, fără să-l limpezesc, fără ca totul să fie rotunjit şi cizelat, pînă în cele mai mici amănunte. Aşa sînt eu. Şi ar fi fost timpul, în atîţia ani, să te lămureşti că nu sînt dintre cei ce joacă teatru".

Era adevărat. Nota de uşoară jignire, care răzbătea prin vocea lui stăpînită, suna autentică.

M-am scuzat. Dar cum subiectul mă neliniştea, l-am întrebat cum rămîne cu caracterul public, obştesc, al formulelor, de care se simţea şi era răspunzător? Părea a fi o contradicţie cu ceea ce îmi spusese odată...

„Nu este nici un fel de contradicţie, doctore dragă. Sau e numai o aparentă contradicţie. Adevărul, orice fel de adevăr, este un bun public, în măsura în care este just, respectiv în măsura în care este rezultatul unei aplicări corecte a legilor logice. Dar a fi bun public nu înseamnă şi nu implică publicitate. Nu ţi se întîmplă să zaci pe pat, destins, să-ţi propui ca exerciţiu mintal o problemă oarecare şi să te concentrezi asupra ei, pînă ce o rezolvi şi în ultimele ei implicaţii? Şi să nu îngădui fanteziei să hoinărească aiurea, din asociaţie în asociaţie? De ce o faci? Cui slujeşte această rigoare ultimă? Aşa-i şi lucrarea asta. Mi-am pus o problemă şi am rezolvat-o. Numai că problema a fost extrem de complicată şi a fost nevoie de cîteva sute de file, nu am putut-o dezlega mintal. Atîta tot. Ce găseşti de mirare într-asta?"

Niciodată nu am putut înțelege aceste pasiuni gratuite, ferite de impulsurile de validare socială — le-am putut admira numai.

Și acum, o anticipație, dragă Abel. Aproape tot ce ți-am povestit a fost văzut și auzit de mine. Am participat la discuțiile acestea, le-am memorat și le-am însemnat. De aici încolo, nu am văzut și nu am auzit aproape nimic din tot ce-ți voi povesti. Totuși, îți pot oferi o oarecare garanție de autenticitate, deoarece amănuntele pe care le dețin — și dețin toate amănuntele, insist : toate — provin din ambele părți. Aceasta pentru că de îndată ce nebunia s-a declanșat, mi-am dat seama că, la intensitatea ei, nici unul nici altul nu va putea să tacă și că e mai bine să se descarce la mine, decît în străini. Bineînțeles că niciodată nu i-am făcut mențiune unuia de mărturisirile celuilalt.

Cred că această calitate de complice, de știutor, constituie o a doua vină, majoră și ea. Pentru că una este să regreți un păcat comis din ignoranță și alta-i să regreți că ai fost în cunoștință de cauză.

Adam plecă deci la București, la seminarul internațional de geometrie modernă.

Fu cazat la Hotelul Union — la etajul șapte — și anunțat că trebuie să-și țină comunicarea chiar a doua zi după deschidere și, în sfîrșit, solicitat ca din cînd în cînd să-l asiste pe translatorul detașat pe lîngă un tînăr matematician englez, Stanley Evans pe nume. Precum știi, Adam vorbea fluent englezește. Va fi fost opera întîmplării, o simplă coincidență a preocupărilor sau va fi prevenit Rectorul pe cineva din comitetul de organizare despre caracterul „semiartistic“ al comunicării lui Adam, fapt e că Stanley Evans se dovedi a fi preocupat de ani de zile de problematica matematic-muzicală. Omul a fost impresionat de la bun început atît de personalitatea, cît și de rezultatele investigațiilor lui Adam, iar din momentul comunicării — ținută liber și devenită un succes real, cu îndelungi ecouri, care mai apoi au ajuns, firește, și pînă la Cornel Somăceanu, avînd darul, după cum îmi relată ulterior, atît de mucalit, prietenul Zeno, de a-i declanșa unele îndoieli în privința propriilor sale facultăți — se atașă într-atît de el, încît Adam avu chiar momente penibile, cînd nu mai știa cum să scape, păstrînd totuși aparen-

țele. Venise la noi, asemenea atîtor apuseni, crezînd că întreprinde o excursie pe meleaguri exotice și se trezi cu o lecție în propriul său domeniu de activitate, cum mă-ndoiesc că ar fi putut-o primi chiar și la cea mai veche dintre universitățile europene. Așa învăță Stanley Evans pragmatic geografia, în speță că și gurile Dunării sînt în Europa...

Adam îl purtă pe la fonoteca Bibliotecii Centrale de Stat și pe la Conservator, unde voia să cerceteze niște discuri și benzi, pe care nu avea posibilitatea de a le cunoaște acasă decît din partitură — ceea ce lui, în fond, îi ajungea, pentru că citea partiturile asemenea oricărui text conceptual. Evans rămase impresionat de analizele lui Adam, și după fiecare idee nouă exclamă : *Let's have a shot !*, adică dorea să servească o dușcă de reconfortare. Adam plăti bineînțeles aceste nenumărate agremente revitalizante, și cum englezul era și el obișnuit numai cu whisky, se trezi curînd amenințat să rămînă în pană, și începea să se îndoiască dacă va mai putea achiziționa mașina de scris. Îl plimbă însă pe Evans prin oraș, la librării și magazine ale Consignației, fără să-i mărturisească de la început de ce îl tîra dintr-un loc într-altul. Pînă la urmă, englezul îl strînse cu ușa, dîndu-și seama, totuși, că omul căuta ceva. Adam fu nevoit să mărturisească scopul pelerinajelor sale. Evans rezolvă spontan și generos problema, angajîndu-se ca îndată după întoarcerea acasă, să-i expedieze o mașină de scris electrică, silențioasă. Adam fu silit să se revanșeze, să-i cumpere tot soiul de atenții, ceea ce îl aduse într-o situație și mai strîmtorată.

Ar fi putut bineînțeles să-mi trimită o telegramă, în care să-mi solicite vreo două, trei mii de lei. Relațiile financiare dintre noi au fost, dintotdeauna, dintre cele mai echitabile. La local plăteam nemțește, fiecare partea lui, ne făceam mici atenții reciproce, avînd grijă, să nu ne creăm obligațiuni neonorate, căci acestea mai totdeauna au darul de a spurca relațiile dintre oameni.

Stanley Evans nu se dezlipea de dînsul — își făcea însemnări în cursul fiecărei discuții, pentru că nu concepea, cum de se pierd scăpărările lui Adam. Într-adevăr,

conversația lui trebuie să fi fost un foc de artificii superb, stimulat de circumstanțele neobișnuite.

În această atmosferă de intens, dar nesistematic trafic spiritual — nu stăteau mai mult de două, trei ore pe zi la seminar, căci la București se lăsase iarăși una din insuportabilele călduri toride, care mie-mi interzic accesul estival al Capitalei — se produse, în ziua a șaptea — destinată, la origine, odihnei — dezastrul.

Adam se întoarse după masa de prînz la hotel. În cursul dimineții consumaseră mai bine de trei sute de grame de whisky fiecare, cafelele de după-masă nu-și făcură efectul. Adam se simțea ostenit și voia să se culce.

În hol se întîlni față-n față cu frumoasa Sofia.

Venea de la mare. Monica era într-un tur al țării, împreună cu niște colege de școală, iar Titus Lazăr plecase cu micul Daniel acasă, la părinții săi, în Maramureș.

Era bronzată și tînără, avea culori superbe, și toată ființa ei degaja o sănătate calmă și echilibrată. Adam avu din prima clipă impresia că-și pierduse imperiul asupra ei, căci îl întîmpină numai un licăr amuzat în privire. Se salutară protocolar — și se bucurau amîndoi.

Adam îi explică rostul șederii sale, plîngîndu-se de compania împovărătoare a noului său prieten. Ea, ironică, își exprimă speranța că Adam se poartă mai amabil cu el, decît cu alții. Era doar musafirul său...

Amîndoi rîseră — amintirea primei lor întîlniri părea depărtată, și moștenirea ei, de care mă temusem atîta, lichidată definitiv, menționabilă cu totală detașare.

Apoi Sofia îi relată că stă vreo patru, cinci zile, că are o cumnată aici, iar la întrebarea lui Adam, cum de nu locuiește la ea, răspunse că nu-i place să cadă în sarcina nimănui. Unsprezece luni pe an nu-i singură. Bărbatul ei este atît de înțelegător, încît îi îngăduie întotdeauna această lună...

Adam îi împărtăși — ceea ce se întîmpla rar, căci, precum știi, nu vorbea despre sentimentele sale nimănui și cel mai puțin unei femei — că la el se petrece invers : trăiește douăsprezece luni în singurătate, iar cînd e silit să petreacă zece zile printre oameni, se simte frustrat și terorizat.

Sofia, zîmbind malițioasă și căutîndu-și parcă singură nenorocirea, continuă să-l ironizeze : cum că, se pare, totuși, nu este chiar atît de singur, nici în acele douăsprezece luni. Și dacă a avut succes cu comunicarea, și pe deasupra, a mai dobîndit un prieten nou, se poate considera în cîștig.

Adam, luînd-o în serios — cel puțin în aparență — îi răspunse că prietenii sînt un bun pe care nu și-l poate permite. Prieteniile sînt, de obicei, o asociație nemărturisită de tămîiere reciprocă, și ca atare, cea mai gravă pierdere de vreme la care se expune omul. Pe mine mă excepta, zicea — și frumoasa Sofia îmi confirmă, ulterior, că Adam făcuse această afirmație, ceea ce îmi sluji mai tîrziu cît de cît de consolare, după cele ce aveam să aflu. Și apoi adăugă că de succese publice în meserie nu are nevoie, ceea ce Sofia aprecie ca modestie, continuîndu-și ironiile. Și-apoi, devenind serioasă, îl întrebă despre ce și-a ținut comunicarea. Aflînd că despre matematică și muzică, și-a exprimat dorința de a o citi. Adam nu o avea scrisă, dar nu se sfii să adauge că ea, Sofia, tot nu ar pricepe nimic. Sofia însă trecu din nou cu candoare peste ofensă, își exprimă regretul de a nu fi auzit comunicarea și îi solicită, nici mai mult, nici mai puțin decît să i-o repete.

Adam se înclină : dorința ei era un ordin.

Și atunci Sofia îl invită sus, în odaia ei, la un Nestle...

Adam înghiți în sec. Ca un autentic cafegiu ce se afla, era tot ce detesta mai mult. Îl compătimeam ca niciodată, cînd îmi povesti acest moment final al primei întîlniri.

Sofia stătea la același etaj, în camera șapte sute șapte. Adam în camera șapte sute șaptesprezece.

Coincidența îi făcu să rîdă, și amîndoi, avînd încă dinainte de întîlnire cheile în mînă, porniră spre lift. Consemnă cu mare satisfacție că, după ce indicară boy-ului etajul, ea tăcu, de parcă nici nu s-ar cunoaște. Era un văl de discreție, pe care ea îl prefera chiar și înaintea oricărei apropieri obiecționabile. Vînătorului iscusit nu-i scăpă amănuntul.

Adam ceruse cîteva minute de îngăduință, să se ducă în odaia lui, ca să-și lase servieta și să se spele puțin.

Zăbovi o jumătate de oră, bărbierindu-se meticulos, răcorindu-se sub un duş ; apoi îmbrăcă nişte pantaloni de stofă uşoară şi o cămaşă scrobită.

Întotdeauna i-am admirat gulerele şi manşetele. Erau atît de impecabile, încît îl suspectam că şi le calcă singur. Nu o dată l-am surprins schimbînd pînă şi iarna două cămăşi pe zi, ceea ce îi împrumuta mereu un aer de prospeţime şi eleganţă. Nu suporta pe corpul său nimic şifonat, nimic necălcat la milimetru, cîteodată aveam chiar impresia, umblînd cu el pe străzi, că apar alături de el ca un neglijent, un sărăntoc. Deşi eram mult mai avut ca el. Cel puţin în privinţa posibilităţilor materiale.

Îşi lungise toaleta înadins. Se ştia aşteptat şi o lăsă să-l aştepte. Era convins că ea nu-l va suna, ca telefonista să nu bage de seamă legătura dintre camere.

Şi Sofia îl aştepta. Îl aştepta cu înfrigurare. Jos, în hol, fusese calmă, stăpînă pe sine. În timp ce făcu duş, şi-l imagină însă pe Adam, stînd în singurul fotoliu din cămăruţa de hotel şi vorbindu-i, şi simpla închipuire o tulbură şi îi clătină din temelii siguranţa. Se mînie împotriva ei însăşi. Îşi alese din garderob cel mai sobru capot — *bleu ciel,* de lungime trei sferturi, închis la gît, cu danteluţă la guler şi la manşetă — şi-apoi se apucă să prepare cafeaua. Şi cînd totul fu gata, se întinse pe pat, aşteptîndu-l. Voia să se destindă puţin, după ce toată dimineaţa alergase prin oraş, la tîrguieli. Începu să aştepte şi aşteptă, tot aşteptă. Se uită din minut în minut la ceas. Adam întîrzia. Îşi stăpîni mînia în faţa acestei noi impoliteţi, îşi zise că probabil nu va mai veni de loc, încercă să se gîndească la altele...

Revăzu zorii zilei la mare, jocul mîngîietor al valurilor, le simţi bătînd-o întîi în glezne, apoi pe pulpe, pe sîni, apoi se simţi toată purtată, plutea, dar spre mirarea ei, nu făcea nici o mişcare din mîini sau din picioare, nu era nici un muşchi încordat, totul era moale şi cald, şi corpul ei parcă se dizloca în mierea fluidă a mării, şi în loc să se cufunde, începu să urce, să urce mereu, spre un pisc ce părea cînd infinit de departe, cînd aproape de tot, gata să-l atingă cu mîna întinsă, un pisc spre care se străduia, spre care jinduia cu o intensitate cum nu cunoscuse niciodată, şi-n însăşi jinduirea aceasta era o nespusă fericire.

Cînd își deschise ochii, Adam ședea în fotoliu și o privea, fumînd. O clipă, Sofia nu înțelese unde se află și ce s-a petrecut ; prezența lui Adam părea să continue visul : între ființa lui și valul binefăcător nu exista nici discontinuitate, nici contradicție. Apoi reveni complet la realitate, sări de pe pat și se simți grozav de rușinată. Începu să se scuze aproape febril.

Adam, necruțător, o întrebă dacă a visat frumos.

Nu înțelegea nici el, își mărturisi mai tîrziu, de unde se isca într-însul atîta cruzime.

Sofia își plecă privirea și mărturisi că se visase la mare.

Adam continuă cruzimile, spunîndu-i că a visa despre mare sau despre zbor, cu ușa deschisă, este o imprudență. Dar aluzia era irosită : Sofia nu era o femeie cultă și nu cunoștea simbolurile analizei onirice a lui Freud, și-l întrebă de unde știe că a și zburat în vis, ceea ce lui îi dădea prilejul unei explicații impudice. Dar o scăpă țîrîitul telefonului. Se repezi spre el și rămase în picioare, vorbind. Stătea între Adam și fereastră și capotul deveni străveziu. Era cumnata ei, care o întreba dacă s-a culcat. Sofia, aruncînd o privire complice spre Adam, răspunse că citește...

Începuse să mintă.

Cînd urmă o invitație pentru seară, zise că o doare puțin capul, ezită. Acoperi repede pîlnia receptorului cu palma, de parcă ar vrea să-i spună ceva lui Adam, fără să fie auzită la capătul celălalt, dar apoi își dădu seama ce face și-și retrase repede mîna.

Adam înțelese însă gestul și dădu din cap a încuviințare. Sofia îi zîmbi și-și reluă conversația, declinînd invitația, pentru că de trei zile, de cînd a venit, se tot culcă tîrziu... Stă singură și se culcă.

Mințise din nou. Din clipa aceea, Adam deveni distant, politicos și sigur : complicitatea ei fățișă curmă necesitatea agresivității.

Își bău cafeaua, se instală în fotoliu și vorbi fără contenire vreme de un ceas. Sofia nu pricepu aproape nimic, ceea ce desigur nu o împiedică să se simtă cu desăvîrșire subjugată. De aceea nici nu îndrăzni să i se mai împotrivească la plecare : Adam îi sărută mîna, i se uită îndelung în ochi — ea-mi povesti ulterior că în clipa aceea avu senzația că ființa ei contenește să existe —, dădu să o sărute,

dar se reținu și-i zise autoritar să-l aștepte pe la zece și ceva... și fără să-și ia rămas bun, ieși. În fond, el nu a întrebat-o niciodată, dacă îl așteaptă. Sau, mai precis : dacă îl vrea. Cuvintele deveniseră inutile. În locul lor, se instalase imperiul voinței sale.

Jos, în hol, îl aștepta Stanley Evans.

Cînd, mai tîrziu, am încercat să înțeleg cum de a fost în stare, după scena aceasta, să suporte o discuție de cîteva ore cu amicul său englez, mi-a răspuns, dînd din umeri, că-i chestiune de disciplină. Trebuie să știi să conectezi și să deconectezi cînd și ce trebuie. Pentru cine are instrumentul potrivit și este obișnuit să nu se lase dus de afecte, nu-i o performanță.

Am insistat, întrebîndu-l cum de a fost în stare să se concentreze, și despre ce anume au discutat ? Dar nu mai ținea minte, și socotea că nici nu avea importanță. Dintre toate vorbele noastre, importanță și valoare au numai cele ce slujesc, cele ce sînt judecăți integrate într-un raționament și într-un efort de cunoaștere. *Affirmatio vel negatio aliquis de aliquo*. Premize și concluzii puse în ordine, aducînd o contribuție efectivă. Adică adăugînd un fir de nisip în plus. Sau o piatră. Sau chiar o clădire, dacă te țin puterile. Tot restul este irosire de vreme.

Și apoi, mai departe, îmi dezvoltă ideea că nimeni nu este în stare să trăiască în permanență condiția creației, că marea noastră trufie, inteligența, rațiunea, nu este nici măcar continuă. Cînd și cînd licăre, apoi recădem în letargie spirituală, în vegetare. Trăncăneala noastră de fiecare zi, tot ce nu contribuie efectiv la avansul minții omenești asupra materiei, la integrarea ei în mecanica universului, este, esențialmente, o stare vegetală. Pasivă. Nu avem puterea, resursele energetice, de a ne contrapune duratelor pasive. Sînt covîrșitor de lungi. Ne irosim nouăzeci și nouă la sută din viață, precum arborii. Cum nu sîntem capabili, zicea el, cel puțin deocamdată, nici de gîndire polifonică.

„Nici compozitorul care lucrează polifonic ?“ l-am întrebat, îndoindu-mă oarecum de spusele sale.

„În primul rînd, doctore dragă, nu gîndește în pluralitate de sunete simultane, ci cercetează, cum sună la un loc, mai multe sunete, fiecare pe un fir conceput sau dedus autonom. Și-apoi sunetele sînt, totuși, lucruri mult mai

simple decît ideile. Şi unde mai pui cunoştinţele ? ! Ia încearcă să-ţi imaginezi simultan numai profilul cel mai general, problemele cele mai marcante, care stăruie în clipa aceasta în mintea menajerei tale, a unui lama budist dintr-o mînăstire tibetană, a unui inginer de la compania General Electric, a Preşedintelui Franţei, a unui pilot de pe canalul de Suez, a comandantului unei baleniere din Pacificul de Sud şi...

„Ajunge ! Ajunge !“ — l-am oprit eu, rîzînd.

„Ai văzut ? Pentru sinteză am avea nevoie de enciclopedism autentic, nu de un simulacru naiv, ca-n vremea grecilor sau a Renaşterii. Şi nu sîntem în stare decît de o existenţă vegetală, nu putem fi decît ierburi, liane şi copaci...“

Se întoarse din oraş mult mai tîrziu decît îşi propusese iniţial. Se făcuse miezul nopţii cînd reuşi să scape de Stanley Evans.

Frumoasa Sofia se dezmetici curînd după plecarea lui, şi trecu prin focurile iadului. Era destul de sinceră cu ea însăşi, ca să-şi mărturisească : nu era în stare să-i închidă uşa. Dar, singură în liniştea odăii, îşi revăzu întreg trecutul — suficient, în sine, pentru a constitui argument, pentru a dobîndi pondere, indiferent de valenţele sentimentale împlinite pe durata lui, şi care acum păreau dintr-o dată spulberate. Se simţea cuprinsă de o febră infecţioasă şi cred că termenul — e al ei, de altminteri — nici nu putea fi mai bine găsit. Patimile acestea amoroase sînt, într-adevăr, asemenea unui microb, unei boli. Microorganismul respectiv nu selectează, nu alege valori, potriviri, asemănări — ci caută doar terenul slab, punctul de minimă rezistenţă...

Aceasta era ultima răzmeriţă a femeii cinstite, de onoare. Întîi se gîndi să evadeze, să accepte la ceas tîrziu invitaţia cumnatei şi să se întoarcă abia peste cîteva ore. Dar ştia că a doua zi, de dimineaţă probabil, ar trebui să dea totuşi ochii cu el şi că soluţia aceasta nu ar face decît să aducă o amînare. Apoi începu febril să împacheteze. Va găsi acasă o explicaţie pentru această întoarcere precipitată. Mai bine o minciună mică, oarecare, acum.

Cînd își dădu seama însă că nu mai e în stare să plece, izbucni într-un plîns deznădăjduit, își smulse capotul, se trînti pe pat și se zvîrcoli ca rănită, izbind cu pumnii în perne. Și-n tot timpul acesta îl dorea, îl dorea cu ardoare înfricoșătoare, hidoasă, oribilă, străină — credea ea — de toată ființa ei de pînă acum. Stinse lumina, dar se temea, pur și simplu, să se liniștească sau să adoarmă, de frică să nu-l îmbrățișeze și să-l iubească în vis.

Adam o găsi iarăși dormind. Nu aprinse lumina. La flacăra brichetei, zări geamantanele și lucrurile vraiște prin odaie, înțelese furtuna ce o răvășise, se dezbrăcă în liniște și se întinse lîngă ea, îngăduindu-și cîteva clipe de destindere. Îi adulmecă părul, pielea. Aveau un parfum natural, străin de orice cosmetică. Nu simți nici săpunul — o simți doar pe ea, acel amestec de miros de soare, de nisip, de sare de mare, de lapte, caracteristic femeilor tinere care se întorc de la mare...

În clipa în care totul se împlini definitiv, Adam avu senzația limpede că lumea se clatină și se prăbușește, o dată cu el...

A doua zi de dimineață, pe cînd o aștepta jos, în hol — hotărîseră să ia micul dejun împreună, la cofetărie — Adam citi în ziar că în noaptea trecută, la ora 0 și 59 de minute avusese loc un cutremur de gradul patru.

Tăie cu forfecuța de buzunar știrea din ziar și o păstră în portvizit. Cînd mi-o arătă și mie — dîndu-mi dintr-o dată certitudinea că toată opoziția mea vehementă, chiar dacă neargumentată, a fost totuși coincidentă cu părerile și judecățile forurilor supreme, ceea ce i-am subliniat în repetate rînduri — și-l întrebai de ce o poartă asupra lui, nu-mi dădu nici un răspuns.

Dar să revin. Ca să fiu pe de-a-ntregul drept cu Adam, nu pot trece sub tăcere faptul că a avertizat-o, încă din acea primă, fără seamăn de înfierbîntată noapte. Mi-a reprodus cuvînt cu cuvînt ceea ce i-a spus, pentru că, sînt convins, se simțea totuși, undeva, vinovat :

„Eu sînt un om damnat, Sofia. Să știi de la început. Osîndit pe viață la singurătate și la gîndire. Eu nu-mi pot împărți existența cu nimeni. Nici măcar cu tine. Deși am nevoie de tine precum de aer și de apă. Dar eu trebuie să caut. Să caut. Ce nu pot găsi alții. Există oameni fără

chemare, mulți, și unii cu chemare, puțini. Eu sînt dintre aceștia, puțini. Și asta obligă, Sofia. Obligă la sacrificiu. La a nu iubi. La a nu simți. La a gîndi numai. Fără cruțare. Cu disciplină și severitate totală. În care nimeni nu-și are locul. Nici măcar eu însumi, unul din eu-rile mele. Dar am nevoie de tine, Sofia... M-ai întrebat o dată dacă cred în Dumnezeu. Ți-am răspuns atunci. Acum însă îți răspund mai departe. Nu mai cred în nimic, decît în propria mea putere de a rezolva o problemă, cînd o am în față. Și în ființa ta, acum și-aici, cînd o simt cu simțurile mele..."

Și-apoi îi menționă și opoziția mea violentă față de perspectiva unei legături între ei. Sofia trăise o viață erotică domoală, lineară, fără intensități și fără excese, ceea ce se simțea, oarecum imprimat, pe întreg habitusul ei. Se vede însă că experiența zguduitoare deja a acestei prime nopți spulberase, ca să zic așa, suprastructura psihologică, eșafodajul comportamentului social, pentru că în loc să se bucure și să aprecieze cît de mult țineam la ea și cît voisem s-o feresc, se bosumflă, indignată de ce mă amestec. Chipurile la vîrsta ei nu are nevoie de tutore. E stăpînă pe sine. Răspunzătoare.

Evident, căderea ei era consumată. Căci cuvîntul „răspundere" sună oricum dizarmonic în gură de femeie — necum în circumstanțe de păcat...

Se duseră la cofetărie : erau lihniți amîndoi.

După cele ce se întîmplaseră noaptea trecută, se instală între ei o atmosferă cu totul deosebită — care avea să dureze luni și luni, pînă la deznodămîntul fatal —, pe care un al treilea, un neavizat, greu ar fi putut-o înțelege. Parcă erau niște fiare dezlănțuite. Parcă numai teama de sancțiuni îi împiedica să se năpustească unul asupra celuilalt mereu, pretutindeni, de infinite ori. Trebuie să-ți spun că mai tîrziu, cînd mi-am dat seama clar cum stau lucrurile, nici eu care, de, am văzut cîte ceva la viața mea și care eram prieten cu amîndoi, nu puteam suporta această atmosferă și evitam să-i întîlnesc împreună. Eu însumi, în anii mei mai buni, nu m-am dat în lături de la unele, de la altele, dar aici parcă ardea o flacără țîșnită de undeva, de foarte de jos, și mirosea a pucioasă... Lubricitatea lor depășea orice măsură. Intensitatea poftelor răzbătea prin priviri, prin porniri oprite, gesturi retezate, atitudini. Erau

capabili să se aducă unul pe altul în starea de cea mai acută așteptare, numai și numai privindu-se în ochi. Lumea dispărea în jurul lor, timpul încremenea — într-un cuvînt, eu asemenea ardere nu am mai văzut niciodată. Își dădeau și ei seama de ce pățeau, dar alături de mirare, simțeau, fiecare în felul său, o teribilă voluptate.

Comandaseră un *breakfast* copios, cu ouă pe șuncă, batog, dulciuri, ciocolată, fructe.

Adam era concentrat asupra unei probleme penibile : abia după ce comandase își aduse aminte că în noaptea trecută plătise o consumație de whisky cu totul și cu totul anormală și că suma care îi rămăsese în buzunar poate nu mai acoperea nici nota. Înfrunta pentru prima oară în viață o asemenea situație. Se afla teribil de jenat, își mărturisi el, pentru că de fapt nu simțea nici un fel de prietenie pentru Sofia. Îi lega o singură valență, una singură.

Deodată, Sofia scoase un țipăt scurt și, sfidînd legile bunei cuviințe, îl apucă de braț și-și înfipse unghiile în carnea lui. Îl privi cu ochii dilatați, apoi întoarse privirea într-o parte, înspre ieșire. Se uită din nou la el, se întoarse iarăși spre ieșire. De astă dată îi urmări și Adam privirea. Erai tu.

Dacă există cineva pe lume, de care ar fi vrut să se ferească în dimineața aceea, neîndoielnic tu erai acela — pentru că nu putea să nu-și dea seama că tu, numai uitîndu-te la el, vei înțelege ce se petrece. Nu mi-a spus-o, dar am priceput. Și am priceput și mai mult : pentru mine, prezența ta, atunci și acolo, nu era nicidecum opera hazardului. Eu de pe atunci am deslușit alte prezențe și alte intenții, în toată desfășurarea.

Adam o liniști, explicîndu-i asemănarea. Urmară întrebările de rigoare. Firește, nu-i putea explica fondul... diferendului dintre voi. După ce-și exprimă dezacordul față de orice fel de ceartă între frați — căci pentru ea era vorba de o „ceartă", — încercă să-l moralizeze, să-l convingă să se împace cu tine. Adam însă i-o reteză și abătu discuția, întrebînd-o direct, dacă are bani asupra ei. Ea se oferi imediat să-i împrumute, cît avea nevoie. El ceru două mii de lei, explicîndu-i cîte cheltuieli suplimentare, neprevă-

zute, îi pricinuise Stanley Evans. Explicaţiile acestea erau mai mult decît penibile. Sofia se purtă bineînţeles impecabil, dar trebuia să treacă întîi pe la CEC. Pentru a acoperi nota cofetăriei, Sofia voia să-i dea, discret, portmoneul ei. Dar Adam refuză — solicitîndu-i să plătească ea.

Sofia îl privi mirată. Atunci încă nu-i era prea limpede nici lui, de ce o oprise... Voia să se pedepsească, compromiţîndu-se ? Voia să-i dea ei această satisfacţie ?

Totul era tulbure, învăluit de miasme pestilenţiale, îi era scîrbă de el însuşi, dar nu putea altminteri. Ceva mai puternic ca dînsul îl mîna din urmă.

Mă întorceam într-o seară agale spre casă. Petrecusem o primă după-amiază tihnită, în casa unei foste baronese, tînără văduvă. Din toată splendoarea de odinioară nu rămăseseră decît unele mobile, printre care şi un pat cu baldachin. Am iubit dintotdeauna atît de mult această piesă — probabil tot din pricina fiorului meu religios, închipuindu-mi nemărturisit că baldachinul apără de nechemate priviri de sus — încît cred că, undeva în subconştient, prezenţa lui în casa respectivă contribuise simţitor la acceptarea avansurilor pe care mi le făcuse baronesa, care nu era nici prea atrăgătoare, nici nu promitea a fi un temperament deosebit.

Mă angajasem pe porţiunea liniştită, umbrită de salcîmi şi tei, care desparte casa mea de colţul în care străduţa pe care stau dă în bulevard ; înnodam gînduri blajine despre felul în care mediul, împrejurările, îmi impun cîteodată stilul de a face amor, cînd am observat că geamurile fostului meu cabinet erau deschise şi luminate. Bătrîna mea menajeră e o fiinţă de o discreţie cu totul excepţională, care, afară de momentele impuse de obligaţiunile ei nu călca nechemată în odăile mele, îndeosebi după ora opt seara, cînd se retrăgea definitiv în camera ei, care dădea spre curte. Am grăbit pasul, dîndu-mi seama că în absenţa mea trebuie să se fi petrecut un lucru deosebit. Pe măsură ce mă apropiam însă, mă tulburam tot mai mult : din fereastră se revărsa, cu forţă nemaipomenită, o bucată sincopată, cîntată într-un ritm infernal la pian.

Am simțit că de furie mi se urcă sîngele la cap, nu atît pentru că știam că tapeurii de jazz distrug orice pian ca lumea, sau, cel puțin, în jumătate de oră îl dezacordează, cît pentru că sunetele acestea parcă mă zgîriau, parcă umbla cineva cu un ac la un filet nervos viu și descoperit.

Detest din tot sufletul această muzică, o socotesc decrepită, primitivă, rudimentară, scrisă de și pentru spirite neevoluate, pentru brute incapabile de sensibilitate. Nu că aș fi advers dansului, bunăoară. Dar cînd mi-aduc aminte că a fost o vreme cînd menuetele pe care se legănau vienezii au fost scrise de un Mozart sau un Haydn, că s-a valsat pe Strauss și chiar pe Chopin, și cînd compar cu acestea twistul sau aiurelile acelea sud-americane, îmi vine să turbez și să plîng. Și-apoi urmașul *Lied*-ului de odinioară, șlagărul de azi, mi se pare ridicol în sine. Am avut chiar îndrăzneala să-l înfrunt pe Adam pe această temă, care căutase să-mi explice că Edith Piaff a fost o expresie modernă a tragismului lui Corneille, că Aznavour este un *romancero* contemporan, că italiencele acelea tinere, care-și țipă, isterice, demente, amorurile în lume, au corespondențe cu existențialismul, și așa mai departe. Elucubrațiuni. Devin nepoliticos cînd aud asemenea lucruri. Cui îi place această muzică, nu are decît să-și mestece prînzurile și dineurile în localuri publice, la cadențele ei delirante. Eu unul știu că am să mănînc întotdeauna în liniște.

În prima clipă, nu am putut pricepe ce s-a putut întîmpla și cine ar fi putut să-și permită asemenea obrăznicie. Ajuns în dreptul ferestrei, m-am oprit o clipă. Pianul era într-adevăr maltratat, dar dintre o mie de mîini aș fi recunoscut-o pe cea care-l ciocănea.

Improviza variațiuni pe o temă simplă, care revenea la mîna stîngă mereu, asemenea unui țipăt întrebător. Totul creștea, creștea, pînă se spărgea undeva sus, ca apoi, modulat, să reînceapă ascensiunea. Parcă cineva căuta să urce un munte și tot luneca îndărăt. Parcă își punea, stereotip, aceeași întrebare, la care, tot așa, nu putea găsi dezlegare. Era ceva înspăimîntător — dar pentru mine perfect inteligibil. Nu mai aveam nevoie de nici un fel de explicație,

ştiam totul — şi nu numai faptele în sine le deduceam, ci şi atmosfera, modalitatea, spurcăciunea a tot ce s-a întîmplat.

Cînd am intrat, se răsuci brusc pe banchetă, prinzînd un acord disonant, sinistru, prelungit de pedală — îmi răsună şi acum încă în ureche ! — şi rînji spre mine. Probabil că citi pe faţa mea dezaprobarea totală.

„Ştiu tot !" — am făcut eu sever.

„Îmi dau seama — continuă el să rînjească. — Dar de bani ştii ?"

„De care bani ?"

„I-am luat pînă şi două mii, împrumut."

M-am lăsat pe un scaun, năucit. Şi-apoi începu să povestească. Rece, sec, cu toate amănuntele, fioros. M-a impresionat într-atît, încît am uitat pînă şi de filtru. În seara aceea am băut cafelele foarte tîrziu.

Cînd începu însă să se piardă în descrierea amănunţită a maşinii de scris electrice care urma să sosească, şi să-mi spună că-şi va copia lucrarea fără zgomot şi fără greşeli, mi-am ieşit din fire şi, poate pentru prima şi ultima dată, am ţipat la el, să mă lase în pace cu maşina de scris, că îmi crapă capul de ce au fost în stare să facă ! Şi parcă ar fi un copil, l-am dojenit : „Ruşine ! Ruşine !"

Adam mă privi îndelung şi amuzat. „Nu văd nici un fel de ruşine. Decît dacă judeci cu mintea „Piersicului". Văd că nu întîmplător i-ai făcut muzica... Eşti pe cale de a deveni un angelic. Fericitul Nathan... Dar să ştii că sfînta ta se vădeşte a fi foarte umblată în cele lumeşti. Cunoscătoare. Şi te implică şi pe tine."

Trebuie să-l fi privit prosteşte, neînţelegînd ce va să zică, încît începu din nou să rîdă. „Ne-am întors cu avionul, de ieri după-masă. A descoperit că familia ei încă mai este plecată. Se aşteptau să vină de la Bucureşti abia peste trei zile. A venit deci aseară la mine. Cum crezi c-a venit ? Cu un coş şi o plasă în mînă. Ca să poată pleca dimineaţa, fără ca cineva să intre la idei. Cine ar bănui că o femeie cu un coş şi o plasă nu este o gospodină cuminte, care se îndreaptă spre piaţă, ci o soţie adulteră care vine de la amant ?"

Lăsă o pauză de cîteva clipe, ca să am răgazul să duc pînă la capăt deducţiile caracterologice de cuviinţă. Şi-apoi reluă : „Dar ştie şi ea, ştiu şi eu, că la mine nu mai poate veni, singurul loc posibil, fără riscuri, este cabinetul tău."

Mă privi îndelung, în tăcere. Ştiam, simţeam că el nu putea avea iniţiativa unei asemenea propuneri : relaţiile dintre noi erau de aşa natură, atît de autentic bărbăteşti, încît niciodată nu s-ar fi putut gîndi la asemenea soluţie. Era o tipică născocire de minte femeiască şi încă de femeie nărăvită, coruptă, pervertită, cu adeziuni preferenţiale la situaţii picante, pipărate...

Vecinătatea mesei ginecologice...

„Aceasta a fost concluzia dumneaei... După o minuţioasă analiză".

Întîi am crezut că se surpă casa peste mine. Că a venit Armaghedonul răposatului vostru bunic.

Eram prieten cu Titus Lazăr. Şi eram şi medic, şi deşi cabinetul meu nu mai fiinţa legalmente, era totuşi un cabinet medical, şi eu am respectat o viaţă întreagă imperativele deontologice...

Cu cît mă gîndeam mai mult însă, cu atît îmi dădeam seama că Sofia judecase bine şi nu exista altă soluţie pentru evitarea scandalului public, care, altminteri, ar fi izbucnit într-un fel sau altul, inevitabil.

„Nu vă e frică de Dumnezeu ?" — am întrebat eu, timid.

„Nu. Cred că în aceste trei zile s-a lecuit şi ea..."

Aşa a început calvarul meu. Aici a început următoarea mare vină pe care o port. Deşi, repet : socoteam că Sofia judecase bine. Şi în fond, ce opţiune aveam ? Puteam refuza ? Situaţia avea, de altminteri, un soi de implicaţie paralelă, medicală. Cîteodată, în meseria noastră, eşti nevoit să tolerezi în organismul pacientului un morb minor, căci terapeutica îndreptată împotriva lui poate avea, în anume situaţii date, consecinţe majore, nefaste. A trebuit să iau implicaţiunile situaţiei asupra mea — în fapt, recoltam ce semănasem. Nu aş vrea să mă ascund acuma după afirmaţia că i-aş fi putut avea sub un control al meu.

Doamne ferește. Că erau doar incontrolabili. Și dacă nu au abuzat mai des de această... această ospitalitate spurcată a mea, să știi că nu eu i-am îngrădit. Nu. Ci pentru că Adam nu voia să o solicite mai des. Și nu din tact față de mine. Nu. Ci pentru că lucra mai departe, nestingherit, în cadența lui cotidiană. Și mai ales pentru a spori voluptățile, prin prelungirea la o săptămînă a așteptărilor... Nu trebuie să-ți închipui însă că relațiile mele cu Adam s-ar fi alterat sau dezintelectualizat. Nu, dimpotrivă. Doar o dată pe săptămînă, miercurea de obicei, nu mai venea după-masă la biserică. Atît. Nu-ți spun cît m-am simțit de torturat în acele după-amieze, cîte remușcări m-au furnicat. De cîte ori nu m-am gîndit, în lunile acestea, cu admirație, la intransigența ta, la imaculata ta consecvență morală.

Cu cît ajungeam să te cunosc mai de aproape, cu atît te apreciam mai mult — și cu atît îl iubeam mai mult pe Adam. Nu te supăra pe mine din pricina unor sincerități aspre, dragă Abel, dar cred că la ceasul acesta tîrziu, și-n situația în care am ajuns, nu-ncap între noi menajamente. De altminteri aș minți dac-aș spune că nu am avut, limpede, conștiința... inadvertențelor dintre noi. Era un paradox sentimental-rațional, pe care îl trăiam pe deplin conștient. Tu aveai dreptate, aveai dreptate la modul absolut, dar această dreptate mi se părea un coșmar. Purismul tău nu numai că m-ar fi privat de ceea ce pe vremea aceea, *mea culpa maxima*, consideram sarea vieții, dar mi-ar fi impus un mod de viață care-mi apărea ca lipsit de omenie, pentru că a fi neîmpăcat, a fi în permanență în conflict cu propria ta natură și a o sacrifica de dragul unei sau altei idei, echivala pe atunci pentru mine cu un fanatism neomenos. Tu, însă, păreai a fi în stare să trăiești astfel. Dar eu, deși îl condamn acum cu asprime pe Adam, semănam, pe vremea aceea, cu el... Și să-ți mai mărturisesc ceva : nici astăzi nu prea înțeleg cum se poate adera la un corp de idei morale neinstituționalizate, și să le fii fidel pînă la capăt, fără control, fără pastorație și șansă de mîntuire, și chiar fără sancțiuni exterioare posibile. Cum te poți limita singur ; cum de poți circumscrie

singur perimetrul propriei ființe morale, mai strîmt decît cel al ființei tale naturale... Nu înțeleg unde anume este aici inserția dintre idee și sentiment : purismul tău moral este o ideologie, este un corp de idei organizate, în vreme ce sacrificiul este și generează sentiment, și încă sentiment dureros...

Tot cam în vremea aceasta am ajuns să colaborăm iarăși la noul spectacol. Din păcate însă, raporturile și relațiile s-au învălmășit în așa hal, încît pînă și în privința aceasta am ajuns să mă spurc, tot datorită intervenției și inspirației nefaste a frumoasei Sofia. Mi-a povestit mai tîrziu cum te-a acostat în cimitir, dar nu mi-a relatat exact ce anume ați discutat. Nu știu nici pînă astăzi dacă într-adevăr cunoști sau nu cunoști adevărul, în privința muzicii celui de al doilea spectacol, și în consecință, cît de penibil îmi este, trebuie să abordez și acest subiect...

Sofia îmi făcea la rîndul ei confidențe, la același nivel de intimitate, cu atît mai mult cu cît foarte curînd se ivi o paternitate dubioasă. Spre uluirea mea însă, această gravă ambiguitate nu numai că nu o tulbura, dar o amuza, o încînta chiar ; mai presus de toate, găsea că amîndoi bărbații ei erau atît de eminenți, încît întîlnirea lor într-un amalgam biologic nedefinit, în care ea participa cel puțin cu cincizeci la sută, nu putea să nu o măgulească, și de aici i se născu și ideea nenorocită de a-i prezenta unul altuia, de a-i aduna la un loc. Era însă foarte necăjită și tulburată de preocuparea permanentă, surdă, apăsătoare și nemărturisită a lui Adam : intransigența ta ridicase un zid moral impenetrabil chiar și între ei doi.

Nu știu ce mi-a venit să-i povestesc, după consultul care confirmă definitiv univocul biologic și echivocul moral al stării ei, că am primit de la Teatrul de păpuși însărcinarea oficială de a asigura muzica pentru următorul spectacol, că am și citit libretul, care mi se părea deosebit de valoros, mult superior primului, și că nu cred că am să pot face față, că nici nu-mi dau seama deocamdată, în ce stil, la ce mod și cu ce limbaj muzical trebuie abordată povestea acelui Copil Orb.

„Ce ar fi să-i propui lui Adam, să facă el muzica, și dacă... — pardon, iartă-mă, dar așa s-a exprimat — dacă

smintitul acela nu acceptă, să semnezi dumneata ? Sînt sigură că lui Adam i-ar face o plăcere nebună să-l ajute. Şi că ar fi o muzică grozavă. Şi s-ar mai linişti, mi l-ar mai da îndărăt, şi..."

Şi pe deasupra, Sofia era ferm convinsă că prin propunerea ei făcea un bine tuturor !

Cu o naturaleţe desăvîrşită, din nou fără nici o dilemă morală, îmi oferise soluţia, şi din clipa în care o rosti, ştiam că nici eu, nici Adam nu vom mai avea pace, pînă nu se înfăptuieşte.

Inutil să mai insist în ce situaţie ingrată m-a adus şi înfăptuirea acestei idei a frumoasei Sofia. Teza segregării păcatelor se invalidă pragmatic : o viaţă întreagă am păstrat neîntinată, ca pe o oază de puritate, activitatea mea muzicală. Nu o dată mi s-a întîmplat ca din cabinet, după o intervenţie malignă de soiul celor ce practicam în era mea de imoralitate, să fug direct la biserică şi să-mi închin producţia organistică, spăşit şi pios, unor foruri superioare, cu speranţa de a dobîndi iertare. Amestecul meu în infracţiunea morală a celor doi era atît de inextricabil, încît spurca şi acest ultim refugiu. Dar adevărul adevărat este că nu am fost copil, cînd am intrat în această horă macabră, ci om în toată firea, capabil de a deosebi ce-i alb şi ce-i negru...

A doua zi după sosirea maşinii de scris electrice, Adam veni la biserică şi-am cîntat împreună. Într-o pauză mi-a repetat — nu mai ştiam nici eu pentru a cîta oară ! — ce virtuţi nemaipomenite are drăcovenia. După aceea ne-am plimbat puţin — era o toamnă glorioasă, prelungă şi caldă — cu intenţia de a cina mai tîrziu împreună, şi-apoi de a merge la Adam, ca să văd şi eu miracolul cu ochii.

Abia ieşiserăm însă din piaţă şi urcaserăm cîţiva paşi spre Operă, cînd l-am zărit pe amicul Titus Lazăr, venind din direcţia opusă, ţinîndu-l de mînă pe micuţul Daniel. Am simţit că inima-mi bate în gît, că mă sufoc. „Uite-l pe arhitectul Lazăr !" — i-am putut spune, întorcîndu-mă spre el.

Ochii lui Adam se făcură mici, ca de pisică, se concentrară, şi-apoi, cu cel mai desăvîrşit calm, pe deplin stă-

pîn pe sine, fără a se grăbi cîtuşi de puţin, intră în magazinul cu articole de menaj, de alături.

Nici acum nu-mi dau seama cum de am putut face faţă în mod onorabil întîlnirii, ba să-l mai şi giugiulesc în măsura cuvenită pe cel mic. La un moment dat, amicul Titus m-a şi întrebat : „Parcă nu erai singur..."

„Da. Eram cu profesorul Andru. S-a dus să-şi cumpere ceva" — şi între timp manevram în aşa fel, încît să nu se întoarcă, să nu vadă că Adam ieşise pe a doua uşă şi mă aştepta mai sus, la colţul următor. „Adam, eşti un laş" — i-am spus, cînd l-am ajuns din urmă.

Rîse. „Să nu-ţi închipui că mă tem de jumătatea asta de bărbat — o vorbă care-mi făcu dintr-o dată scîrbă de Sofia, pentru că-mi îngăduia să deduc că-i dezvăluise amănunte de dormitor, ceea ce de fapt nici o nevastă cinstită nu ar trebui să facă, dar ceea ce făptuiesc toate amantele, fără excepţie. — Dar ce se întîmpla, dacă cel mic mă recunoştea ? Nu am voie s-o cunosc de fel. Aşa-i înţelegerea."

Dar Sofia nu se ţinu de înţelegere, precum vei vedea îndată...

Seara ne-am dus acasă la el, şi-mi făcu o demonstraţie la acea diabolică jucărie, trimisă de Stanley Evans, pe care parcă o cunoştea de cînd lumea. M-am interesat cîtă vamă a plătit şi-apoi mi-am adus aminte, şi l-am întrebat, dacă şi-a plătit datoria la Sofia. Mi-a mărturisit, rînjind, că nu. M-am aşezat în fotoliu, năucit. „Doamne sfinte ! Cum se poate ? Pînă aici ai ajuns ?"

„N-am avut" — dădu el din umăr.

„De ce nu mi-ai spus ? "

„Nu împrumut de la prieteni."

„Dar de la amantă iei bani !"

„Doctore dragă — mă puse el la punct — numai burghezul înrăit şi spurcat de morală financiară amestecă planurile şi crede că raporturile pecuniare dintre bărbat şi femeie pot înrîuri asupra raporturilor de altă natură dintre ei... Şi-apoi, fii liniştit. Am să-i dau banii."

„Cînd ?"

„Cînd voi avea două mii..."

Am luat hotărîrea pe loc. A doua zi, de dimineață, am depus suma pe un libret de economii pe numele ei, i-am dat telefon, am convocat-o la o cofetărie și i l-am dat într-un plic închis. „M-a rugat Adam să-ți dau asta. Azi e vineri, zicea că nu are răbdare pînă miercurea următoare. Și așa a întîrziat prea mult."

„Oh — făcu ea, dînd din mînă a bagatelă. — Nu era nici o grabă. Sînt economiile mele personale, despre care nu știe nimeni..."

Parcă ar fi avut vreodată venituri proprii, parcă nu erau tot bani cîștigați cîndva de bărbatul ei...

Apoi vorbirăm despre altele, un sfert de oră.

Miercurea următoare, seara, cînd m-am întors acasă, am găsit pe biroul meu plicul nedesfăcut, cu cîteva cuvinte mizgălite pe el : „Adam nu are nevoie de filantropia dumitale. S."

Era o obrăznicie fără seamăn, la care însă nu aveam cum răspunde. A doua zi, am schimbat libretul pe unul la purtător, și la prima ocazie i l-am dat lui Adam : „Dragul meu, dacă vrei să mă mai vezi, te rog să iei libretul acesta și să lichidezi imediat datoria. Ai să mi-i dai înapoi cînd vei avea."

Am fost atît de categoric — și l-am luat și prin surprindere — încît nu a avut încotro, a luat libretul și l-a ascuns în portvizit.

Peste cîteva săptămîni, în preajma Crăciunului, l-am întrebat dacă i-a dat Sofiei banii. Mi-a răspuns că nu vrea să-i primească. L-am întrebat în continuare ce are de gînd să întreprindă. Rîdea : nimic, va aștepta pînă îi vor veni mințile la loc.

„Îngrozitor" — altceva nu mai eram în stare să-i spun — cu atît mai mult cu cît evenimentele au luat o întorsătură cu totul neașteptată.

Fie că o îmboldea ambiția de a se bucura de priveliștea celor doi bărbați eminenți strînși laolaltă, fie că încerca să împace un conflict de conștiință latent, nemărturisit, zicîndu-și că dacă cei doi bărbați se vor înțelege bine și se vor împrieteni, atunci vina ei nici nu va mai fi atît de mare, Sofia hotărî să organizeze un Revelion de mare an-

vergură, cu vreo cincizeci de invitați, la care să ne invite pe amîndoi — pe Adam și pe mine.

Martor mi-e Dumnezeu că am protestat, că nu am vrut să accept, dar Adam mă privi cu candoare dezarmantă. „Dar ce te-a apucat, doctore dragă ? De ce nu ne-am duce ? De ce am aduce un asemenea afront domnului arhitect cînd Sofia i-a și spus..."

M-au pus deci în fața unui fapt împlinit, care însă îmi strică toată această săptămînă, de obicei atît de plăcută și de veselă. Nu îți pot spune prin cîte neliniști, prin cîte spaime prezumtive am trecut în zilele acelea.

Am izbutit, cel puțin, să obțin pretextarea unei alte invitațiuni anterioare, astfel încît puteam sosi tîrziu, după miezul nopții. Intenționam să mimez și o migrenă, ca să putem pleca repede și astfel să scurtez pe cît cu putință șederea noastră în casa care, pentru mine, dacă nu reprezenta chiar locul crimei, era în orice caz un teren moralmente mlăștinos, infectat, minat, plin de pericole latente. Mi-am propus să supraveghez fiecare pas, fiecare gest al prietenului meu, ca să intervin, pe cît cu putință diplomatic, la timp oportun.

M-am dus să-l iau pe Adam. L-am găsit la mașina de scris electrică. Lucra încet și migălea la așezarea în pagină a formulelor sale. Înainte de a întrerupe munca, mi-a arătat cît de mult avansase. Peste puține săptămîni încheia definitiv cartea.

Cînd ieșirăm, sunau tocmai sirenele uzinelor, fabricilor, locomotivelor, și începură să huiască peste oraș dangătele vechilor clopote. Adam se opri și se răzimă de un gard, ascultînd, recules, această simfonie nocturnă. Era o noapte geroasă și limpede, și respirația noastră se prefăcea în abur gros. Îmi stăruie și-n clipa aceasta imaginea lui în față — cum stătea acolo, ascultînd mixtura de zgomote, dar mai mult aplecat asupra ecoului ei lăuntric. Rar am întîlnit om atît de atent la propria lui epică interioară.

„Ciudată noapte — se îndreptă el și, pe cînd pornirăm din nou, zăpada scîrțîia strident sub pașii noștri — și unică. E în afară de timp. Nu aparține nici de anul ce s-a încheiat, nici de cel ce e pe punctul de a începe. E smulsă din durată

și deci și din convenții. Cred că în nici o altă noapte a anului oamenii nu se apropie și nu se despart atît de repede. În nici o altă noapte nu se simt atît de ușori, atît degajați... De-asta așteaptă Revelionul atît de nerăbdători, că de petrecut, petrec și-n alte nopți... Cred că cea mai gravă povară a omului este propria sa ființă socială. Cred că ar trebui create mai multe revelioane, pentru a-i îngădui mai multe *respiro*-uri. Ar trebui mai des ocrotit de codurile pe care și le-a făurit singur."

„Numai că durata nu se lasă suspendată mai des" — i-am obiectat.

„Tot din strictă convenție. Pentru că ne-a intrat calendarul în sînge. Dar anul nici nu există aievea. Și cum au existat, pe vremuri, lăcașuri ale zeilor, locuri sacre, în care pînă și cel mai odios dintre răufăcători beneficia de exteritorialitate, așa ar trebui creată o exteritorialitate temporară universală."

„La noi există — ziua postului mare. Cînd sacerdotul suprem își așeza mîinile pe capul țapului, transferîndu-i toate păcatele, înainte de a-l jertfi, ca să ispășească. Și cînd toți cei certați trebuie să se împace. Cînd trebuie să ierți toate păcatele făptuite împotriva ta."

„Minciună. Oamenii nu au nevoie de zile de iertare, ci de prilej de a păcătui nesancționați."

„Crezi... ?" — am făcut eu aluziv.

Dar el era de părere că oamenii procedează invers. Interdicțiile devin tot mai numeroase și tot mai complicate. Cu cît evoluăm, cu atît depindem mai mult unul de altul, cu atît devenim mai puțin liberi... Se adeverea și aici, după părerea lui, că fiecare lucru conține, în germene, propria sa negație. Inițial, impulsul sufletesc, care a determinat efortul de raționare, a fost tocmai dorința de eliberare. Și-apoi a început noua tiranie — cea a rațiunii, a angrenajului, a ordinii. Mai completă, pentru că mai sistematică. În mijlocul căreia ne simțim pierduți. Încorsetați, striviți. Pentru că sufletește nu am fost capabili să ne adaptăm istoriei... zicea că undeva, în ascuns, nemărturisit, asta zace și-n revolta ta, Abel... Păpușile tale năzuiesc să fie într-adevăr ființe libere. O lume constituită după precep-

tele păpuşilor ar fi, în orice caz, mult mai suportabilă... pentru omul de rînd...

L-am întrebat, dacă şi pentru el nu ar fi mai suportabilă. Parcă-l văd, oprindu-se şi scuturîndu-şi capul : „Eu suport orice, doctore dragă, pentru că eu mi-am redus prezenţa în această lume la minimum. Eu mi-am deschis accesul la cealaltă, cu preţ de mari eforturi şi sacrificii, printre care respectul convenţiilor este cel mai mic."

„Şi crezi că lumea ta este tot atît de reală ?"

„Nu cred. Ştiu : este mai reală. Este singura reală... — Făcurăm din nou cîţiva paşi în tăcere, pînă să reia : — Se poate concepe o nouă critică a cunoaşterii, asemeni celei a lui Kant. Dar nu se poate concepe o critică a ordinii raţionale. O critică a matematicii. Se pot constata cel mult erori parţiale, nicidecum o contestare a temeliilor... Dar încă nu a apărut marele traducător — cel care va începe să exprime din nou în concepte, ceea ce deocamdată se reprezintă în simboluri... De pe acuma se conturează atîtea capitole, care s-ar putea transcrie metafizic, logic... Căci vezi, schema este mereu aceeaşi în istoria gîndirii : începem prin a cunoaşte, apoi sistematizăm cunoaşterea, pentru ca imediat după aceea să începem a cerceta legile de gîndire, pe care le-am folosit. Iar acest studiu metodic ne duce, inevitabil, din nou la probleme de existenţă, însă la o treaptă superioară. Ontologia născută din logică este întotdeauna superioară. Cunoaşterea matematicii am cumulat-o. Legile gîndirii matematice le definesc de cîteva decenii creatorii logicii matematice. Inevitabil, în anii următori cineva va începe construirea ontologiei matematice. Va fi cea mai avansată definiţie a existenţei, pentru că stringentă, severă, calculată, pentru că tocmai matematică..."

L-am îndemnat, să-şi încerce puterile.

„Cine ştie — zîmbi el, punîndu-şi din mers mîna pe umărul meu — dacă-mi va rămîne timp... Sînt un om grav bolnav, doctore. Nu vrei să mă crezi, dar să ştii că-i aşa. Şi lucrarea asta care nu este decît o contribuţie minusculă şi parţială, nicidecum o sinteză de ontologie matematică, cum ar fi cea spre care mă îndemni, şi lucrarea

aceasta m-a costat un efort pe care numai eu știu cum îl plătesc. Sînt bucuros, dacă ajung s-o isprăvesc... După aceea, vom vedea..."

Și-atunci mi-a scăpat un sfat, pe care în nici o altă împrejurare nu aș fi îndrăznit să i-l dau: „Roagă-te, Adam!"

Izbucni în rîsul său cel mai rău.

„Ești incurabil, doctore dragă. În tine zace un misionar nerealizat, un psalmist. Făcînd apel la deznădejdea mea, încerci să mă duci, pe căi ocolite, la ce nu mă poți aduce prin argumente? Nu, dragul meu. Eu sînt deznădăjduit, dar mă pot răfui cu propria mea deznădejde. Am resursele necesare. Nu pot invoca nici un singur argument dubios, cu atît mai puțin unul care cade de la primele întrebări. Nu mă rog, pentru că nu am cui mă ruga. Nu sînt un idolatru... Decît cel mult Sofiei..." — încheie el, rînjind.

L-am rugat, spășit, cel puțin să nu blasfemieze!

Am ajuns. M-am oprit în fața porții, ca să mă reculeg și să mă concentrez pentru ceea ce urma. Mă simțeam ca în fața celui mai dificil dintre examene.

„N-ai teamă — mă apucă el de braț. — Nu se întîmplă absolut nimic deosebit. O serată ca oricare alta. Nimeni nu va băga de seamă nimic."

Ne-am urcat la etaj și, după o ultimă invocație lăuntrică, am sunat.

Prezentările au decurs cu neașteptată ușurință, pentru că Sofia a avut bunul simț să absenteze de la intrare.

„Domnul profesor Adam Andru, domnul arhitect Titus Lazăr. Îmi pare bine, îmi pare bine! La mulți ani, la mulți ani". Atîta a fost totul. Și-apoi părinții Sofiei, care veniseră și ei, de sărbători, la copii și nepoți. Comandorul și nevastă-sa.

Titus era vădit bine dispus, se aduceau mereu noi și noi sticle de băuturi alese, vinuri, șampanie, cognacuri, whisky, cocktail-uri — gama cuvenită în asemenea ocazie mondenă, organizată de oameni cu pricepere.

Pe Sofia am zărit-o, stînd modestă într-un colț, în cercul restrîns al unor prieteni mai vîrstnici ai casei, pri-

vind însă necontenit în direcţia noastră, observînd cu atenţie încordată fiecare gest, fiecare mişcare a lui Adam. Ne-am dus, bineînţeles, să o salutăm. Străbăturăm holul cel mare, spre colţul în care stăteau, în vecinătatea imediată a Pomului de Crăciun. Era un brad superb, cu zeci de globuri, steluţe, fire de aur şi argint, nuci, smochine, artificii, lumînări. Cred că în timpul salutărilor şi prezentărilor — Adam nu cunoştea pe nimeni din cerc — am fost de-a dreptul nepoliticos, pentru că nu-mi puteam lua ochii de la splendoarea aceea de Pom. Cred că se treziseră — asemenea fiecărui prilej asemănător — nostalgiile copilăriei în mine. Căci, ţin minte, nu exista seară de Crăciun, în care să nu mă strecor din casă, în ciuda interdicţiilor părinteşti, ca să pîndesc prin geamuri lumînările. Nu înţelegeam, pe atunci, semnificaţia serii, nu înţelegeam că omenirea sărbătoreşte naşterea Iubirii, dar de pe atunci mă simţeam atras...

Tot uitîndu-mă însă în direcţia aceea, deodată mi se taie respiraţia... Pe peretele din spatele bradului atîrna o splendidă icoană de Riazan, pe care am admirat-o nu o dată, reprezentîndu-l pe Sfîntul Nicolae, cu mănunchiul de vergi în mînă. Printre crengi, l-am zărit fără posibilitate de îndoială pe sfînt, clătinîndu-şi capul a dezaprobare şi scuturînd ameninţător vergile. Şi-n clipa aceea, am simţit şi un pătrunzător miros de pucioasă. Îngrozit, m-am răsucit pe călcîie. Adam şi Sofia stăteau la doi paşi distanţă, vorbind cu glas scăzut.

Niciodată nu am fost superstiţios, nici tributar vreunei mitologii, fie ea iudaică, elină, creştină sau cultă. Dar, în clipa aceea, am perceput cu pregnanţă cum existenţa mea însăşi fusese azvîrlită aievea pe un plan, pe care, pînă în clipa antecedentă, l-aş fi contestat cu tărie şi l-aş fi tratat cel mult cu un zîmbet de dispreţ sau un bilet de recomandaţie pentru Zeno Lupaşcu. Îmi simţeam genunchii moi şi eram teribil de speriat : să nu fi observat şi altcineva din încăpere dialogul mut. Şi dacă toată săptămîna trecută, şi chiar şi în seara aceasta încă, am avut aprehensiuni de ordin moral, temîndu-mă ca nu cumva nebunia frumoasei Sofia şi a lui Adam să provoace un

incident de ordin social, acum mă cuprinse panica de-a binelea, ca-n fața unei inundații, unui cutremur, unui cataclism. Presimțeam că seara nu va trece fără un dezastru. Sofia plecă de lîngă noi, împlinindu-și obligațiunile de amfitrioană, iar noi ne traserăm deoparte.

Adam se întoarse spre mine, se aplecă și mă întrebă, cine erau toți oamenii aceștia.

Societatea era într-adevăr ilustră: aproape numai nume de prestigiu în oraș. Personal, știam cîte ceva despre aproape fiecare — dacă scormoneam în fișierul meu mintal — din nenumăratele confesiuni de soții, prietene, studente, subalterne, care mi-au trecut prin cabinet. Nu știu ce dispoziție stranie mă cuprinse, de am început să-i vorbesc lui Adam despre fiecare, telegrafic, dar incisiv.

Nu băusem încă nimic și mi se făcu poftă. În clipa aceea, o zării pe Monica, ieșind din odaia în care se dansa.

„Hai să te prezint domnișoarei casei — i-am zis lui Adam. — N-ar strica să te ocupi puțin de ea, să-i faci curte. Ar fi cea mai bună diversiune. — Monica! — am strigat-o eu. — Vino încoace."

Fata se apropie de noi, zîmbi sfioasă.

Era o ființă drăgălașă, o blondă cu ochi căprui, cu tenul lăptos, nu prea înaltă, dar efilată. Ființa ei respira finețe și gingășie.

Am făcut prezentările, și-apoi, ciupind-o de obraz, i-am spus: „Monica dragă, doi cavaleri însetați își așteaptă mîntuirea de la tine!"

„Vai de mine, nene!" — exclamă fata vioaie și, făcînd o piruetă, dispăru în vălmășag. Peste cîteva clipe reveni cu o tavă de argint, pe care trona o sticlă de vin de Lechința și două pahare, și ne dădu și cîte un semn particular, ca să nu le confundăm.

Lui Adam îi dădu un Pierrot, mie un elefant. Apoi ne turnă în pahare.

Adam o întrebă dacă nu bea cu noi.

Fata se aplecă spre el, confidențial, și-i șopti că s-ar supăra maică-sa. Mai era tratată ca un copil.

Am simțit că trebuie să intervin imediat: „Dar azi e Revelion. Pe răspunderea mea, Monica. O împac eu pe mama..."

Fata mă privi întrebător, apoi dispăru iarăşi ca o sfîrlează, ca să revină cu un păhărel. Adam îi turnă, dar în clipa în care ciocni cu ea şi îi dori „la mulţi ani", Sofia răsări brusc lîngă noi.

„Monica, ce faci ?"

„Bea un pahar cu noi, la invitaţia noastră, după ce ne-a mărturisit că maică-sa nu-i permite, şi eu am asigurat-o că-mi iau răspunderea, dragă Sofia."

Dacă se putea ucide cu privirea, Sofia m-ar fi omorît pe loc. Abia se stăpînea. Se lăsă o tăcere de cîteva clipe, în care ea încercă să rămînă civilă. Monica păli şi am avut impresia că ochii ei au început să se umezească. M-am întors din nou spre Sofia, cu intenţia de a o înfrunta pînă la capăt.

„Sărut mîna, Monica" — făcu Adam, apropiindu-şi paharul de cel al fetei şi ciocni cu ea. Apoi luă mîna fetei şi o sărută, privind-o drept în ochi, cu un zîmbet drăgăstos.

„Sofia dragă, nu ciocneşti cu noi şi nu ne urezi la mulţi ani ?" — am întrebat-o eu.

Monica ţîşni repede, să-i aducă maică-si un pahar.

„Să-ţi fie ruşine, doctore, că te amesteci ! Dacă află Titus, se supără pe bună dreptate ! Copiii trebuie ţinuţi de scurt."

„Căci altfel, devin depravaţi, nu-i aşa ?" — interveni Adam şi-i vedeam în ochi un licăr de haz şi răutate.

„Da — încuviinţă Sofia cu candoare, nesimţind capcana. — S-au stricat moravurile."

„În toate vremurile — am intervenit eu repede, ca să nu-l las pe Adam s-o batjocorească — dintotdeauna, toţi părinţii, toţi bătrînii, au socotit că generaţia următoare se depravează. Şi devine neserioasă, renegă valorile şi aşa mai departe. Dacă ar fi măcar un grăunte de adevăr în ce spui, Sofia dragă, am fi fost de mult îndărăt, în vîrful copacilor, în peşteri sau pe lacuri."

În clipa asta se întoarse Monica, aducînd încă un pahar. Ciocnirăm toţi patru. Spre surpriza şi spaima mea, în clipa în care dădurăm să bem am auzit din spatele meu vocea lui Titus : „Cum ? Fără mine ?"

Ne oprirăm ca să lărgim cercul. După ce ciocni cu toți, pe rînd, Titus o sărută pe Monica pe frunte:

„Gîță mică, să fie un an bun pentru tine, să-ți dai bacalaureatul și să intri la facultate."

M-am uitat repede spre Sofia. Stătea cu fruntea plecată și avea un aer candid, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, de parcă gestul tatălui nu ar fi dezmințit spusele ei. Și abia în clipa aceea m-am lămurit pe deplin și am simțit cîtă dreptate avusese Adam, cînd își lansase săgeata, pe care eu o deviasem din zbor.

Sofia era geloasă.

Paharul de vin, atmosfera, ambiguitatea situației, dorința de a o incita pe Sofia — nu-mi dau seama ce anume, îl împinse pe Adam la un gest cu totul uluitor și fără precedent. Pînă atunci, muzica pătrundea numai vag în conștiința mea. Acum însă dincolo, în odaia vecină, cineva pusese o bandă nouă la magnetofon. Știam că Adam nu dansa niciodată, iar de twist, în mod deosebit, era cu totul străin. Spunea că este un dans atletic și asexuat, pe care-l simte de două ori străin — și din pricina dansului în sine, și din pricina exercițiului trupesc deliberat, pe care-l necesită.

O luă pe Monica de mînă, plecîndu-se deodată ușor, și apoi porni cu ea spre odaia vecină. Nu-mi venea să-mi cred ochilor. M-am desprins și eu din locul meu și i-am urmat repede.

Există oameni de talent, a căror disponibilitate este plurivalentă, care ar putea fi tot atît de bine cosmonauți sau mimi, chirurgi sau filozofi. Talentul zace în ei de la naștere, determinat de antecedente genetice, valorificarea lui fiind numai o chestiune de informație și programare, ar fi zis Adam, de excitație specifică, ar zice Zeno — care poate sau nu poate interveni, pe parcursul unei vieți. Un asemenea om era Adam, care acum twista cu fiica amantei sale...

Numai Sofia și cu mine puteam înțelege pe deplin sensul a ce se întîmpla — și poate Monica, dacă avea antenele destul de receptive. Și totuși, peste un minut, două, parchetul se goli împrejurul celor doi. Adam, distant, inaccesibil societății în general și societății celor de vîrsta iu-

bitorilor de twist în special, dansa acum în fața lor, și încă atît de frumos, încît le stîrni admirația.

Era ceva sfidător, ceva aberat și sublim — lipsit de noimă în toată acea bîțîială, șerpuială, legănare, dat din picioare, șolduri, umeri și brațe, și totuși Adam reuși să grăiască prin mișcările sale partenerei : haide, ești tînără, ești drăguță și vie, arată ce poți, ține-te de mine...

Am zărit-o pe frumoasa Sofia, ascunsă lîngă o fereastră, pe jumătate după perdea, privind cu ochii sticloși spre ce se petrecea. Își mușca buzele. Era chinuită. Și mi-am dat seama pe loc că aici începe o nouă tragedie, se deschide un nou conflict. Dar o vedeam pe Monica tînără, frumoasă, voinică, o credeam în stare de a face față persecuțiilor materne și aș minți să spun că nu am simțit satisfacție, și încă o satisfacție din ce în ce mai mare, pe măsură ce seara înainta, și Adam o curta tot mai intens și tot mai ostentativ pe tînăra sa parteneră.

Mai mult decît atît : la un moment dat — era spre ora trei dimineața, petrecerea își atinsese punctul culminant — am observat pe fața lui Titus o tresărire de indispoziție ; expresia amicului mă surprinse. I-am urmărit privirea — stăteam la cîțiva pași de el, tot în vecinătatea pomului — și, în capătul celălalt al holului, pe un *récamier*, l-am zărit pe Adam, șezînd lîngă fată și vorbindu-i cu înflăcărare neobișnuită. Într-atît îmi plăcu scena — căci eram obsedat de imperativul de a camufla adevărul adevărat — încît, din pură perfidie aș zice, m-am apropiat de Titus și i-am spus, zîmbind candid : „Riscurile meseriei de tată, dragul meu..." — și tocmai voiam să încep un elogiu al lui Adam, în intenția de a-i sugera, bineînțeles discret și mascat, că o eventuală legătură matrimonială ar fi de luat în considerație, în ciuda deosebirii de vîrstă, cînd Sfîntul Nicolae se holbă din nou la mine și mă amenință năprasnic.

Am amuțit. Nici nu mai țin minte ce mi-a răspuns Titus. A plecat imediat de lîngă mine. Știu numai că, fără să dau nici o însemnătate faptului, am consemnat că ușa de la camera lui Daniel se deschise, și micuțul — pesemne trezit de hărmălaie — se strecură în hol ca o potîrniche.

Era îmbrăcat într-o pijama delicioasă, cu ciuperci și iepurași... Peste cîteva clipe, cineva dintre invitați începu să se joace cu el, aruncîndu-l sus și prinzîndu-l în zbor, și Daniel se zbenguia și chicotea de încîntare.

Bănuiesc că Monica a fost cu inițiativa. M-am trezit cu soții Lazăr, cu Monica și cu Adam lîngă mine. Se pregăteau să reaprindă pomul, Titus se duse să stingă luminile. Adam luă chibriturile din mîna Monicăi. Am mai auzit-o pe Sofia, strigînd : „Daniel, fii cuminte !"

În clipa aceea, se stinseră luminile. Cineva închise și ușa ce dădea în odaia de dans. Una cîte una, se aprinseră lumînările și artificiile. Spectacolul devenea din ce în ce mai feeric. M-am tras cîțiva pași îndărăt, ca să-l pot admira mai bine și tocmai mă gîndeam dacă este sau nu este deplasat să începem a cînta „O, brad frumos", deși nu eram în seara de Crăciun.

De undeva, de departe, am auzit-o pe Sofia : „Daniel, unde ești Daniel ?"

Apoi un foșnet printre crengile bradului și deodată, dintre lumînările firave și scînteierile artificiilor, izbucni o flamă : ardeau fîșiile de celofan. Într-o clipă, tot bradul fu cuprins de flăcări, de jos în sus și apoi se prăvăli... Am deslușit limpede rîsul încîntat al micuțului...

Se produse panică, se auziră țipete, dură secunde întregi pînă se aprinseră luminile și se azvîrliră în lături ușile odăilor vecine. Cîțiva se năpustiră asupra bradului și-l dădură deoparte, fumegînd : sub el, ardea Adam.

Își ținea fața acoperită cu mîinile — numai ulterior, după ce i-am văzut ochii, mi-am dat seama ce dureri năprasnice trebuie să fi îndurat — și se zvîrcolea, ca înjunghiat, în tăcere, fără un icnet, încercînd să-și stingă hainele...

Sofia îl ținea în brațe pe micuțul Daniel, care, strident, continua să chicotească...

Cîteva minute mai tîrziu, mă aflam cu Titus Lazăr în ambulanță. Adam continua să-și țină fața acoperită cu mîinile și tăcea. Fusese învelit în paltonul său. Iar Titus, bîi-

guia stereotip, zdrobit. „Daniel... Cum a putut... Daniel..."

Bietul om rămase lipit de ideea că Daniel, copilul său, l-a nenorocit pe unul din musafirii lui și simți o apăsătoare culpă. Dar bîiguiala lui sublinia numai propria mea obsesie, și nu mă îndoiesc o clipă, îi sugera și lui Adam, în ciuda cumplitei sale suferinți, ideea inevitabilă, univocă.

Copilul se jucase. Nimic mai nevinovat pe lumea aceasta, decît jocul de copil. Nu avea de unde ști ce va să se întîmple. Dar cine i-a condus mîna a fost știutor, cel mai știutor cu putință, cel ce nu a mîncat din mărul cunoașterii, ci a creat și a sădit pomul, al cărui fruct investește cu știința binelui și răului. Copilul făptuise virtualmente o crimă, dar copilul era inocent și inconștient — și nedreptățit. Adam era vinovat față de copil, dar mîna inocentă fusese condusă de cineva mînios și răzbunător.

Și cel de alături de mine, cel ce se jăluia, cel ce suferea după Adam cel mai cumplit, era omul căruia Adam îi făcuse cel mai mare rău. Pe care-l batjocorise. Care acum era alături de el, din omenie simplă. Și care era apărat de Lege. În numele și pentru dreptul căruia Legea trebuia să sancționeze. Cel frustrat. Cel vătămat. Îl căina și-l compătimea și suferea. Mi s-a părut, în clipa aceea de cunoaștere, de o candoare și de o frumusețe mesianică. Un Mîșchin. Un sfînt din vremuri primare...

Dragul meu, mult nu-mi rămîne de relatat.

Adam nu o mai reîntîlni pe frumoasa Sofia. Cît timp se află internat la clinică — și la rugămintea Rectorului i se amenajă un salon individual — refuză să primească orice fel de vizită. Apoi, întors acasă, mă admise pe mine. Și numai pe mine. Nu știu dacă Raveca ți-a povestit, dar nu-i deschise nici ei.

Purta barbă și ochelari negri. Chirurgii erau siguri că, printr-o plastie viitoare, se vor putea îndepărta urmele cele mai pregnante. Dar oftalmologii erau sceptici. Își pierduse mai bine de trei sferturi din vedere. Și totuși, gîrbovit peste mașină și hîrtii, continua să lucreze. Chiar cu prilejul primei vizite, îmi împărtăși intenția să înceapă

peste cîteva zile lucrul, în ciuda interdicției medicale. Vorbea pe un ton detașat, impersonal, care nu admitea contrazicere. Nici nu am încercat să-l contrazic. Undeva, simțeam, avea dreptate. Trebuia să-și urmeze propria sa traiectorie. Ne-am așezat la pianină și-am cîntat la patru mîini. Numai acolo, la instrument, simțeam că se schimbase ceva. Nu pentru că avea greutăți să descifreze notele, și eu îl ajutam, din cînd în cînd. Ci pentru că începuse să cînte cu totul altfel. *De profundis*...

Și mai intervenise ceva nou. Își instalase un telefon. Era ceea ce mă impresionă cel mai mult : se simțea invalid.

Și totuși, voia să continue. În ciuda și împotriva propriei sale condiții. Avea ceva eroic în el.

Bineînțeles, noaptea de Revelion nici nu fu măcar pomenită. Abia la urmă de tot, cînd mă conduse pînă în antreu, își așeză mîna pe brațul meu : „Știi, doctore dragă, a început să-mi placă foarte mult un șlagăr..." Zîmbi, pentru că presupunea probabil expresia de nedumerire de pe fața mea, și-apoi completă : *„Il faut savoir quitter la table..."*

Am înțeles limpede ce-mi solicită și l-am încredințat, prin strîngere de mînă, că-i voi îndeplini rugămintea întocmai.

Așa am trecut în funcția de paratrăsnet față de Sofia, care din ziua în care Adam ieși din clinică, îmi pretinse să organizez un *rendez-vous*. Fusese la Adam, dar acesta nu mai deschidea absolut nimănui, neanunțat. De telefon nu aflase. Apoi, zi de zi, mă asaltă. Cînd i-am comunicat lui Adam dorința ei, a refuzat sec, schimbînd apoi vorba și lăsîndu-mă să mă descurc cum știam mai bine. Bănuia, probabil, că trăiesc o oarecare satisfacție, pentru că, în sfîrșit, dădea ascultare sfaturilor și preceptelor mele moralizatoare — și nu greșea.

Am luat-o pe frumoasa Sofia, am așezat-o într-un fotoliu, i-am opărit un filtru și, știind-o profund credincioasă, am început să-i vorbesc despre grația pe care bunul Dumnezeu o face din cînd în cînd unei oi rătăcite, dîndu-i semn. I-am arătat cît de limpezi și de neechivoce

sînt faptele — de la cutremur la foc — şi că-i recomand cu insistenţă, să se ducă la duhovnicul ei, să se mărturisească. De altfel, vrea, nu vrea, trebuie să se resemneze cu revenirea la virtute, pentru că Adam refuză să o întîlnească.

Izbucni, asemenea unei furii antice. Nici nu voia să audă de această soluţie. Am manifestat neţărmurită răbdare faţă de ea şi o mare reţinere şi stăpînire ; mă apostrofă pe un ton din ce în ce mai ridicat, ajungînd pînă la urmă să ţipe în toată legea, să bată cu piciorul în podea, încît a fost nevoie să-i dau un calmant. Apoi, brusc, schimbă tonul şi-mi explică pe îndelete că, omeneşte vorbind, este absolut cu neputinţă să-i impun să părăsească un om în clipa în care acesta-i lovit de năpastă. Că Adam o va socoti o trădătoare, că-şi va crea complexe din pricina desfigurării sale — mă rog, a desfăşurat toată gama posibilă. Cred însă că nu greşesc dacă afirm că în demenţa ei, tema majoră — care nu a izbucnit decît la urmă de tot, cînd masca şi rolul au fost complet lepădate — a fost Monica. În mintea ei, totul era numai trişare. Trădare. Adam a plăcut-o pe Monica şi... şi... si poate vrea să se însoare cu ea !

Împins probabil de malitie, sau pur şi simplu ostenit de a găsi mereu contraargumente, i-am spus atunci ceea ce avusesem de gînd să-i sugerez în noaptea de pomină lui Titus, nedîndu-mi seama ce val de represiuni şi controale abat peste biata fetiţă : „Şi ce, Sofia dragă ? Nu ar fi o partidă excelentă ?“

Cînd i-am relatat lui Adam cum s-a desfăşurat întrevederea, a rînjit numai, m-a poftit să mă aşez la pian alături de el şi am început să cîntăm. În toiul sonatei de Scarlatti, m-am oprit brusc, şi l-am întrebat, dacă i-a dat banii aceia.

Îşi scutură numai capul, continuînd să cînte, şi-apoi, cînd a ajuns la un pasaj în care intervenţia mea devenise indispensabilă, îmi porunci scurt : „Cîntă ! Lasă fleacurile !“

La tonul acesta al lui, nu exista drept de apel.

Săptămîni de-a rîndul, am rezistat eroic atacurilor perseverente ale frumoasei Sofia, care slăbea văzînd cu ochii. I-am recomandat nişte tonice şi nişte sedative, dar fără folos.

Apoi, brusc, se lăsă tăcere.

Am respirat uşurat, nădăjduind că pînă la urmă bunul simţ şi cuminţenia şi-au spus totuşi cuvîntul. Niciodată nu am să-mi iert superficialitatea acestei ipoteze. Nu aş fi avut voie să-mi sting vigilenţa şi să accept o asemenea prezumţie comodă. Poate aş fi izbutit totuşi să preîntîmpin evenimentele. Aceasta este ultima, dar poate cea mai gravă dintre vinile mele.

Şi-acum să-ţi spun ceva, dragă Abel. Ţii minte, în ziua de Anul Nou, ţi-am spus pe scurt ce s-a întîmplat. M-ai... m-ai repezit, ca de atîtea ori, în alte dăţi. Şi de atunci, nu am mai insistat. Pentru că, vezi, lucrurile s-au complicat teribil. Dacă reuşeam de astă dată să te înduplec — nu ştiu cum aş fi reuşit dincolo, la el. Pe de o parte, sînt convins că în ruptul capului nu ar fi acceptat să-l vezi în halul în care era. Pe de altă parte, ar fi considerat totuşi orice fel de apropiere a ta drept milă. Nu — situaţia devenise fără speranţă şi fără ieşire... Presupun că ţi-ai făcut, cum să mă exprim, procese de conştiinţă, reproşuri. Deşi la voi... În sfîrşit. Vreau să-ţi spun că nu trebuie să ai remuşcări, pentru aceste ultime luni. Era prea tîrziu...

Mi-aduc aminte de seara de februarie, în care l-am văzut pentru ultima oară. Spre ora prînzului m-a chemat la telefon şi m-a invitat să vin deseară la el. Glasul lui avea ceva solemn şi sărbătoresc.

L-am găsit îmbrăcat în haină neagră, de parcă ar fi fost invitat la o foarte gomoasă recepţie. Era într-o condiţie fizică vizibil ameliorată, excelentă. L-am întrebat ce s-a întîmplat.

„Nimica deosebit, doctore dragă, — zise el — ceva, în fond, firesc. Obiectiv. Subiectiv însă, este ceva miraculos. Am terminat lucrarea."

Am venit lîngă el și i-am strîns mîna. Eram emoționat. În aer plutea ceva tragic-sărbătoresc.

Mă conduse la *secrétaire*-ul său, care era închis. Îl descuie și scoase două exemplare, frumos broșate. „Uite-o. Nu există decît două exemplare. Dintre care unul, doctore dragă, este al dumitale..." — și-mi întinse volumul.

Mi se așeză un nod în gît. Pentru asemenea momente merită, într-adevăr, să trăiești. Am deschis volumul. Pe prima filă, albă, era scrisă o dedicație, cu caligrafia lui nervoasă, greu descifrabilă : *„Ad justum et tenacem amicem."* Era un „|—|" lat, desenat într-o manieră puțin obișnuită.

Am început să răsfoiesc volumul. Era, firește, copia. Din text nu pricepeam mai nimic.

Aduse o sticlă de whisky începută, cafelele erau gata, ne-am instalat comod. L-am întrebat de ce nu a bătut decît două exemplare.

Îmi răspunse că nu vede ce nevoie ar fi avut de mai multe, că e foarte neplăcut de lucrat cu indigouri. Se murdăresc mereu degetele...

I-am spus că trebuia să facă cel puțin trei.

După o clipă în care privi înăuntru, îmi răspunse cu tristețe : „Te gîndești la Abel, nu-i așa ?"

„Da."

„Și eu m-am gîndit... Mă gîndesc foarte mult la el..."

Răsuna în această mărturisire — cu totul surprinzătoare — o nesfîrșită melancolie. Am găsit momentul potrivit, pentru a-i relata :

„Am vorbit zilele trecute cu el. Cred că-i foarte încurcat cu noul său spectacol. Saul Wolf mi-a povestit cîte ceva... Cît înțelege și el... Ceva despre spații neintuitive... despre geometrii neeuclidiene..."

Parcă l-ar fi mușcat un șarpe. Își goli paharul, se sculă și începu să măsoare încăperea cu pasul ușor nesigur, pe care-l dobîndise de cînd nu mai vedea bine.

„Am știut dinainte ! I-am prezis că nu există scăpare. Că pînă și comedia aceea îl va întoarce în același punct."

„Unde, dragă Adam ?"

„Unde ne aflăm. Sub semnul vremii. Nu există evaziune. Natura e consecventă. Aceeași cauză produce același efect. Numai că-ți trebuie o imensă doză de modestie, ca

să te resemnezi cu gîndul că spiritul omenesc nu-i decît o simplă formulă biochimică. Că nu s-a descoperit încă formula chimică a gîndirii e un simplu accident, un provizorat. Vom ajunge să injectăm idei, precum se injectează reflexele condiționate șobolanilor. Restul e trufie... Dar Abel e trufaș. Ca orice umanist. Trăiește cu nostalgia determinării de sine, a liberului arbitru, a sufletului bun și a universalității enciclopedistului din Renaștere. Și acuma sucombă... Bietul de el... Cît trebuie să sufere ! Problema pe care și-a pus-o e insolubilă. Nu poți reprezenta spațiile neeuclidiene, precum nu poți stabili legătura între intuiția ta, subiectivă, a duratei, și conștiința matematică a faptului că dacă un om ar zbura cu viteze foarte mari în cosmos, cînd ar reveni nu s-ar mai întoarce în timpul cronologic corespunzător : durata lui ar fi alta. De la Einstein încoace, înțelegem lucrul acesta, dar cine și-l poate reprezenta ? Cine poate disocia, în sinea lui, două intuiții ale timpului... Bietul, bietul Abel..."

Apoi se așeză din nou, umplu paharele și cîteva clipe ne urmărirăm gîndurile, fiecare aparte.

„Ce oameni deosebiți sînteți voi, totuși..." — am suspinat eu.

Surîse cu umilință. „Te înșeli, doctore dragă. Nu sîntem decît creația unei idei inspirate a tatălui nostru. Ne-a scutit de un deceniu de efort și ne-a dat din vreme cheile în mînă... A început la șapte ani să ne învețe logică. Ne-a scutit de un deceniu de strădanii. Logica nu este decît forma cea mai pură, cristalizată, a experienței. A = A. E simplu, nu-i așa ? Dar pînă îți intră în sînge legea identității sau cea a contradicției, a genului proxim sau a terțiului exclus, ți se scurge cel puțin un sfert din viață. Noi am fost scutiți. Creierul copilului este receptiv la legile logicei, încă înainte de poate înțelege tabla înmulțirii. Și dacă-i dai din timp legile gîndirii, îl scutești de sutele de mii de încercări și erori, pe care i le impune învățarea empirică sau deducția din manuale. Toată pedagogia europeană, din cap în coadă, este reacționară, retrogradă, conservatoare, bazată pe cumul de cunoștințe, într-o epocă în care numai gîndirea individuală mai trebuie cultivată,

deoarece cunoştinţele se înmulţesc prea vertiginos, sînt de necuprins. Orice manual de fizică, chimie sau biologie este depăşit în trei sau patru ani. Dar şcoala persevereazăîntr-un istorism plicticos şi împovărător, inutil, care nu învaţă copilul să gîndească. Cunoştinţele se înmagazinează în creiere electronice. Dar de gîndit, va trebui întotdeauna să gîndească cel ce o programează."

„Chiar şi cînd se va fi descoperit formula chimică ?"

Ezită o clipă. „N-aş putea să-ţi spun. Lucrurile se complică atît de mult. Nu sînt profet. Dar sper că şi atunci, cînd mitul „autonomiei" se va spulbera, cînd aventura începută de Socrate se va isprăvi şi ne vom reintegra, de astă dată ştiutori, la locul nostru din mecanica universală, va rămîne un loc pentru gîndire. Pentru inducţie... Cel puţin într-o privinţă : în morfologie. Vom putea programa maşini, să programeze altele. Vom putea făuri un lanţ, un şir uriaş, rezumîndu-ne la principiile directoare cele mai generale. Vom crea imense uzine în care maşinile se vor reproduce singure. Dar ceva nu vor putea face prin firea lucrurilor : negativul original. Tiparul invers. Afirmaţia, obiectul, începe prin negaţie, prin formă inversă. Aici e un prag... un prag universal, aş zice... Care-i va mai îngădui un răgaz seminţiei lui Abel, îi va mai da iluzia chemării şi îndumnezeirii omului... A existat un singur Andru genial, doctore dragă. Tata. Şi asta, în materie de pedagogie. Dar toţi l-au considerat un smintit. Nu l-au luat în serios. Noi nu sîntem decît produsul ideii sale. Nişte produse degenerate. Abel s-a răsculat împotriva ei. Iar eu... eu mă tem că am pierdut-o pe drum... Pentru că tata... şi Abel... mai erau în stare să-şi argumenteze ateismul..."

Îmi venea să mă scol şi să-l sărut. Dar ştiam că nu suportă asemenea efuziuni. Şi-apoi nici nu prea îndrăzneam să umblu, pentru că eram băut de-a binelea.

În mai puţin de două ore, am consumat aproape o sticlă — cînd a adus-o fusese abia începută. Există momente şi împrejurări, care predispun pentru ameţeală. În care de la două pahare te îmbeţi, în vreme ce altădată nu simţi nici dublul cantităţii. De ce-ţi spun asta, de ce in-

sist ? Pentru că în noaptea aceea, la plecare, am comis cea mai cumplită greșeală din viața mea. Asta ți-o spun lucid și calm, ca un medic care trebuie să mărturisească adevărul, că în cursul a patruzeci de ani de practică, a avut, inevitabil, și unele accidente letale, provocate de erorile lui...

La plecare, eram atît de băut, încît am uitat să iau cu mine volumul...

Nu-mi dau seama, dacă și Adam a fost beat — discutasem cu înfierbîntare, atmosfera se încinsese sau pur și simplu s-a jenat să insiste. E o întrebare la care niciodată nu voi mai putea răspunde. Dar indiferent ce l-a împiedicat pe Adam, ceea ce am comis eu rămîne impardonabil.

Mi-am privat semenii de contribuția esențială a unui mare spirit.

A doua zi, miercuri, era ziua liberă a menajerei mele. Cu multă ciudă am constatat că am greșit, programînd în acea după-amiază două intervenții succesive. Cum însă din ajun am întreprins preliminariile, fără de care eu, ginecolog de școală veche, numai rareori mă atingeam de paciente, nu mai aveam cum să le contramandez.

Prima pacientă plecă, în sfîrșit. Am pus un al doilea rînd de instrumente la sterilizat, apoi am deschis geamurile și m-am apucat singur să spăl pe jos. După ce am scos sterilizatorul de pe reșou, m-am dus alături, în dormitor, să mă întind. Aveam mai bine de o oră pînă la următoarea intervenție. Eram puțin ostenit de efortul de concentrație și mă preocupau discuția și evenimentele din ajun. Seara voiam să-i dau un telefon lui Adam, ca să mă scuz și să-i cer lucrarea. Am ațipit. M-am trezit peste o jumătate de oră, în frig.

Vîntul geros de afară împinsese în lături ușa dinspre cabinet, pe care nu o închisesem. M-am sculat grăbit și am închis dincolo geamurile. Am început să strănut și eram intrigat : am pus mîna pe sobă, era aproape rece ! Am deschis ușa și am auzit cum se scurg gazele. Flacăra se stinsese.

În timp ce dormisem a fost o pană de gaze.

Am redeschis repede geamurile, ca să se evacueze metanul, și abia după aceea am îndrăznit să reaprind focul.

Simţeam cum îmi pătrunde răceala în oase. Ştiam că ar fi fost recomandabil să trag un pahar mai tare, dar timp de patruzeci de ani, niciodată, dar efectiv niciodată nu am pus alcool în gură, înaintea unui consult — necum înaintea unei intervenţii. Am pus repede apă la fiert, ca să-mi opăresc un filtru.

Pacienta sosi, rămase puţin intrigată de temperatura scăzută, dar pînă la urmă, toate decurseră normal. Abătîndu-mă de la obicei şi vigilenţă, am acceptat să cheme telefonic un taxi la adresa mea. După ce a plecat, am spălat din nou pe jos.

Mi-am pus termometrul : aveam treizeci şi opt de grade şi două linii.

Contrar aparenţei mele robuste, sînt foarte gingaş, sensibil la boală. Febra îmi creează, în general, o indispoziţie totală, însoţită de depresiune psihică, în cursul căreia mă retrag în singurătate desăvîrşită, asemenea animalului rănit. O dădeam afară pînă şi pe bătrîna mea menajeră, în clipa în care depunea ceaiul fierbinte pe noptieră. Avea ordin să refuze pe oricine m-ar căuta. Închisesem telefonul.

A treia zi mi-am revenit. Febra scăzu, dar mă simţeam slăbit. Adam nu dăduse nici un semn de viaţă. Am pus mîna pe telefon şi am sunat. Nu răspundea nimeni. Am rămas intrigat. M-am hotărît ca, fie ce o fi, spre ora prînzului, cînd se va face totuşi ceva mai cald, să ies la plimbare, să trec pe la el, şi chiar dacă nu-l găsesc acasă, să-i las un bilet.

Nu-ţi mai spun prin ce am trecut, cînd am ajuns la locul sinistrului. În locul vilei, dărîmături, scrum, cenuşă, grinzi carbonizate. Aveam impresia că halucinez, că ceea ce văd aievea, este ireal.

Cred că eşti în cunoştinţa amănuntelor stabilite de anchetă. O scurgere de gaze, un scurt circuit, o scînteie produsă de maşina de scris, o explozie...

În seara aceea am avut treizeci şi nouă de grade şi cinci linii, a doua zi dimineaţa am fost dus la clinică, unde am stat internat două săptămîni între viaţă şi moarte, şi numai după o lungă convalescenţă am putut întreprinde acele mici investigaţii suplimentare — fireşte, cu tactul şi discreţia cuvenite — care m-au pus în cunoştinţa unor amănunte pe care ţin să le mai comunic.

Au fost găsite oase de bărbat și de femeie amestecate.
A fost găsită o sticlă de whisky.

Sofia Lazăr a fost întîi declarată dispărută, dar apoi, grație demersurilor și intervențiilor discrete ale prietenilor familiei, osemintele ei au fost îngropate în taină. *Requiescat in pace.*

Familia Lazăr s-a mutat, acum zece zile, în Capitală.

Cred că înlănțuirea faptelor ți-este limpede de aci încolo.

Iar eu, bineînțeles, mi-am lichidat imediat clientela. Dilema mea morală dintotdeauna a fost curmată. De lîngă mine a pierit în flăcări Adam, prietenul meu — pentru că îl mîniase pe Dumnezeu. Tatăl prietenei mele, Sofia, avusese grad de comandor. Asemănarea cu precedentul istoric era evidentă : dovada intervenției divine năprasnice a fost servită mult prea elocvent, ca să mai îndrăznesc a continua cu crimele mele. Mai mult decît atît : am simțit nevoia de a-mi reforma și modul de viață, să accept, ca să zic așa, asceza propovăduită de tine, dragă Abel. Căsătoria mi-a surîs cu atît mai mult, cu cît Reveca mi-a vorbit pe îndelete de perspectivele și șansele mîntuirii mele, în caz că accept să trec la catolicism. Știam bine cît este de neiertător Dumnezeul deșerturilor. Apoi, cînd mi-a propus și schimbarea de nume, am crezut a mă simți pe jumătate salvat : pe de o parte, mă ambuscam oarecum după un nume străin, pe de alta, știindu-mă parțial vinovat pentru destinul lui Adam, sau, dacă nu chiar vinovat, cel puțin amestecat în mod știutor și nepermis în acest destin, am crezut că acceptînd numele de Andru, și, o dată cu el, perspectiva sfîrșitului violent, înfrunt un martiraj, care, moralmente, se situează mult peste soarta și sfîrșitul ce mi se cuvin, și astfel, supralicitînd, îmi răscumpăr, cel puțin în parte, vina. Nu mai menționez cît mă simt și cît m-am simțit de onorat de noua mea situație... Iar zilele care îmi mai rămîn — și nu cred că vor fi prea multe — vreau să le închin educării fiului meu. Și pentru că îl cheamă Andrei Andru, m-am apucat să învăț logică și latină, pentru ca la momentul potrivit, să pot începe a-l învăța. *Res severa est verum gaudium.* Această tradiție nu are voie să contenească...

Şi-acum, un ultim fapt : graţie apartenenţei la fosta mea pacientură a unei responsabile de agentură CEC am avut posibilitatea de a mă informa — oarecum ilegal, căci Statul garantează secretul depunerilor — asupra soldului unui anumit libret de economii la purtător.

Suma de două mii de lei fusese retrasă în dimineaţa sinistrului. Nu am izbutit să stabilesc, dacă s-a dus el însuşi, sau izbutise să găsească pe cineva, care să-i facă acest serviciu...

Pentru mine, lucrurile se înlănţuiră limpede : frumoasa Sofia, ajungînd la capătul răbdării, îi ceruse banii, probabil printr-o scrisoare — ca să aibă pretextul de a se duce la el. Inutil de speculat ce s-a petrecut în clipa în care s-au trezit singuri în lăcaşul acela superb. Şi ce reacţie instantanee a provocat noua, ultima declanşare a acestei nesăbuite patimi trupeşti, la Cel de Sus.

...Quia apud Dominem misericordia
Et apud eum redemptio...

XV

SE CRĂPASE DE MULT DE ZIUĂ, soarele se ridicase de mult peste dealul Feleacului, orașul intrase de mult în cotidian, cînd Abel deschise geamul, curmînd claustrația stranie, retrospectivă, a acestei nopți. Se răzimă cu coatele de pervaz. Îl zări pe doctorul Andru, ieșind pe poartă, cu cele două caiete negre în mînă și aruncînd încă o privire în sus, spre mansardă, înainte de a se angaja pe drumul ce ducea la vale. Abel îi zîmbi prietenos, și-i făcu un semn delicat cu mîna. Se despărțiseră prieteni. Doctorul îi răspunse cu ce părea acum o palidă umbră a zîmbetului de bonom de odinioară, apoi se întoarse și porni de vale. În ciuda robusteții sale, umerii păreau aduși, iar legănarea pasului, atît de nostimă altădată, părea acum incertitudine, dacă nu chiar tremur... Părea un actor bătrîn, care pleacă însingurat de la ultimul său spectacol...

După un timp, Abel se întoarse, se așeză la biroul său și își îngropă fruntea în palme.

Doctorul nu era vinovat.

Nimeni nu era vinovat, pentru că nimeni nu-l putuse ajuta pe Adam. Precum nimeni nu-l putea ajuta pe el. Decît, într-un tîrziu, din nou ideea pedagogică a lui Avram Andru.

Logica. Consecvența. Oricît de dureroasă. Deducerea, prin eliminare, a căii juste.

Încet, meticulos, își adună toate hîrtiile despre păpușărie — însemnări, „istorii", note, caiete de regie, fișe. Le

trecu prin mînă la rînd, pe toate. Selectă studiile recente, întocmite pentru pregătirea spectacolului pe care, știa acum cu siguranță, calm și resemnare, că nu-l va mai realiza niciodată, și le puse deoparte. Erau mai mult geometrice, decît regizorale. Aranjă restul hîrtiilor în trei plicuri mari. Scoase un baton de ceară roșie din birou, îl aprinse cu un chibrit și, picurînd încet masa sîngerie, sigilă plicurile.

Apoi își așeză în față un teanc de foi albe și începu să scrie. Întîi o cerere de demisie, adresată directorului Teatrului de păpuși. Apoi un sumar Memoriu de Studii și Lucrări și, în sfîrșit, o cerere de înscriere la concursul anunțat cu cîteva zile mai înainte de Universitate, pentru ocuparea postului, devenit vacant, de conferențiar — poziția XIV — la catedra de geometrie modernă a Facultății de Matematică.

Rămase cîtva timp pe gînduri, pînă îl trezi la realitate țîrîitul prelung al soneriei.

Cînd se sculă să deschidă, simți o oarecare iritare. Încă nu era în stare să înfrunte o nouă conversație.

În fața ușii, stătea Ondine. Fața ei era albă ca varul și acoperită de broboane de sudoare. Abia își stăpînea țipătul.

Începuseră durerile facerii.

Băiatul fu botezat, din nou, Adam Andru.